

Ο

Μηνιαία επιθεώρηση
τεύχος 90, Άπρίλιος 1988
τιμή τεύχους 250 δρχ.

ΠΟΛΙΤΗΣ

Μάης 1968

Λάρισα: δι' άσήμαντον άφορμήν; Περιπτωσιολογία ρατσισμού

17 Νοέμβρη: Καλά τούς τά 'πε

ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

ΤΡΙΤΗ 5 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1988
τεύχος 90 'Απρίλιος
τιμή τεύχους 250 δρχ.
Κέκροπος 2, 105 58 ΑΘΗΝΑ
τηλ. 32.28.791 και 32.39.645

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ

Μαριάννα Δήτσα, Βασίλης Ζουναλή, Μάκης Καβουριάρης, Γιώργος Καρράς, Διονύσης Καψάλης, Βάσω Κιζήλου, Βάσω Κιντή, Παύλος Κρέμος, Δημήτρης Κυρτάτας, Σταύρος Λιβαδάς, Γρηγόρης Μανιαδάκης, Γιώργος Μαργαρίτης, Μιχάλης Μοδινός, 'Αριστείδης Μπαλτάς, Παντελής Σπ. Μπουκάλας, Γιώργος Μπράμος, 'Ανδρέας Πανταζόπουλος, Δαμιανός Παπαδημητρόπουλος, Γιώργος Πάσχος, Νίκος Πολίτης, 'Ελένη Πορτάλιου, Χρύσα Προκοπάκη, Νόρα Σκουτέρη.

Τή διόρθωση των δοκιμίων έκανε ο Γιώργος Κοροπούλης, τή σελιδοποίηση ο Χρήστος Πικριδάς, τή αναπαραγωγή των φίλμ ή Χριστίνα 'Αναστασίου, τή στοιχειοθεσία ή Γεωργία Μπαρούδου, ή Μαριάννα Σωτηροπούλου και ή 'Αλίκη Πελεκάνου. Διαφημίσεις: 'Ελενα Χουλιάρα.

'Εκδότης, 'Αγγελος 'Ελεφάντης, Κέκροπος 2, 'Αθήνα 105 58, τηλ. 32.28.791.

Διαχείριση: Σπύρος Δελέγκας.
'Εκτύπωση-Βιβλιοδεσία, «ΝΕΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ» Μπουμπουλίνας 16 Μεταμόρφωση, τηλ. 27.94.550 και 36.23.877.

ΠΡΟΣΦΟΡΑ

'Όλα τά τεύχη του ΠΟΛΙΤΗ
από τό 1 έως τό 72
(Μάιος 1976-'Οκτ. 1986
ΜΟΝΟ ΜΕ 6.000

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ, Πολιτικά μηνύματα τής εποχής	5
Θ. Βραχνός, Λαός και κυβέρνηση ζήτω τό πρωτάθλημα	6
Γιώργου Μαργαρίτη, Συμπτώματα	7
Γιάννη Μαρκάκη, Ματωμένο Πάσχα	8
Γιώργου Μαργαρίτη, Σειρηνομαχία	9
<hr/>	
'Αγγελου 'Ελεφάντη, 'Η ΕΑΡ: υπερβαίνει τήν υπέρβαση	10
'Ανδρέα Πανταζόπουλου, 'Ο Μητσοτάκης στά Τρίκαλα	12
Γιώργου Καρρά, 17 Νοέμβρη, «Καλά τούς τά 'πε»	15
Νίκου Φίλη, Μετά τίς φοιτητικές εκλογές	18
Λάκη Δεδουσόπουλου, ΚΚΕ και ΕΟΚ	20
<hr/>	
Ο ΠΟΛΙΤΗΣ, Στιγμαϊα και αυτόφωρα	22
<hr/>	
Δαμιανού Παπαδημητρόπουλου, Λάρισα, εξέγερση δι' άσήμαντον άφορμήν;	24
Γιώργου Καρρά, Περί μάλας	26
Χρ. Πικριδά, Θεσσαλικοί διάλογοι	27
<hr/>	
Γιώργου Μαργαρίτη, 'Η έλαφρότητα του άλλοτε	29
'Αγγελου 'Ελεφάντη, Ρατσιστικά και άλλα	32
Βασίλη Ζουναλή, Οικολογία και ταξική πάλη	36
Ζιλμπέρ Βασεργμάν, Γιά τή γαλλική άριστερά	41
Ζάκ Μπαινάκ, 'Η μικρή «μεγάλη νύχτα» τής Ναντέρ	43
<hr/>	
Γιώργου Γιαννουλόπουλου, Θεωρία και κριτική	47
Μάριου Μαρκίδη, Σιδώνα σωτήριο έτος 1951	57
Παντελή Μπουκάλα, Κέρματα	64
Νίκου Πολίτη, 'Η διάλυση τής «Σκηνης»	66
<hr/>	
'Επισημαίνοντας, σέ έντυπα, Βιβλία, 'Επιστολές	70

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: 'Ετήσια (12 τεύχη) 2.500 δρχ.
έξάμηνη (6 τεύχη) 1.300 δρχ.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εύρώπη έτήσια 3.000 δρχ.
'Άλλες χώρες, έτήσια 3.300, έξάμηνη 1.800

ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗ: 'Ετήσια 1.500, έξάμηνη 800

'Ιδιοκτησία: Σπ. Δελέγκας και Σία Ο.Ε. 'Εκδότης 'Αγγελος 'Ελεφάντης, Κέκροπος 2, 105 58 'Αθήνα τηλ. 32.28.791. 'Εκτύπωση «ΝΕΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ» Μπουμπουλίνας 16, Μεταμόρφωση, τηλ. 27.94.550

Πολιτικά μηνύματα τῆς ἐποχῆς ἢ ἐποχή γιά μηνύματα

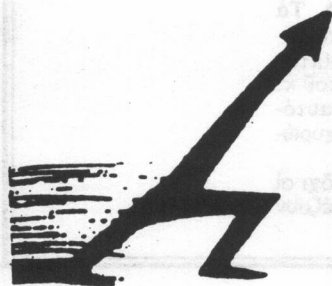
Δέν θά ἐξετάσουμε ἐδῶ τίς γνωστές δηλώσεις τοῦ Μίκη Θεοδωράκη στήν "Αγκυρα (καί τίς σχετικές διευκρινίσεις πού ἔδωσε στήν Ἀθήνα), πού τόσο πολύ σκανδάλισαν τόν ἑλληνικό, συντηρητικό κυρίως, Τύπο. Γιατί ἡ Τουρκία ὄντως εἶχε, ἂν ὄχι νόμιμο, πάντως ἠθικό δικαίωμα νά ἐπέμβει μονομερῶς στήν Κύπρο, ἀπό τή στιγμή πού προηγουμένως ἡ ἑλληνική πλευρά εἶχε καταπατήσει τίς συμφωνίες τῆς Ζυρίχης. Καί γιατί, ἄσχετα ἀπό τίς συνταγματικές ἐπιταγές, ἡ μουσουλμανική μειονότητα τῆς δυτικῆς Θράκης ὄντως ζεῖ σέ ἕνα καθεστῶς πραγματικῶν «ἀρνητικῶν διακρίσεων» — ἄσχετα ἂν τό ζήτημα αὐτό εἶναι ἐξαιρετικά περίπλοκο καί ὡς ἕνα βαθμό ἔχει νά κάνει τόσο μέ τήν ἑλληνοτουρκική διαμάχη, ὅσο καί μέ τίς διαθέσεις τῆς ἴδιας τῆς μειονότητας.

Ἀλλά ὅλες αὐτές οἱ κουβέντες ἐπὶ τῆς οὐσίας — φραστικές ἀβροφροσύνες πρὸς τήν τουρκική πλευρά — λίγη σημασία ἔχουν ὅταν συνοδεύονται ἀπό τόσο ἐντυπωσιακά γεγονότα ἐπὶ τῆς διαδικασίας. Ὁ κ. Θεοδωράκης πηγαίνει στήν Τουρκία ὡς ντεφάκτο ἀπεσταλμένος τοῦ κ. Παπανδρέου καί οἱ δηλώσεις του δέν ἔχουν μόνο ἱστορική, ἔχουν πολιτική ἂν ὄχι καί ἐπίσημη σημασία. Ἔτσι, ἡ ἀναγνώριση τῆς νομιμότητας τῆς τουρκικῆς εἰσβολῆς στό πλαίσιο τῆς συμφωνίας τῆς Ζυρίχης ἀποτελεῖ ταυτόχρονα καί μιάν ὑπενθύμιση τῆς ἐγκυρότητας, τῆς νομιμότητας, τῶν συμφωνιῶν αὐτῶν ἢ ἀναγνώριση τοῦ προβλήματος τῆς μουσουλμανικῆς μειονότητας δίνει ἀπό τήν ἄλλη μεριά στόν κ. Ὁζάλ ἐπιχειρήματα γιά τούς ἐσωτερικούς του ἀντιπάλους, ὅτι κάτι κατάφερε μέ τήν ἑλληνοτουρκική προσέγγιση.

Ἀλλά ἡ πιό σημαντική λεπτομέρεια βρίσκεται ἀκριβῶς στό γεγονός ὅτι ὁ κ. Θεοδωράκης λειτουργεῖ ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ πρωθυπουργοῦ, ἐνεργεῖ γιά λογαριασμό του καί, κατά τήν ἐπιστροφή του, γίνεται δεκτός στό Καστρί μέ παρούσα καί τήν τηλεόραση. Μάλιστα ὁ κ. Θεοδωράκης θέτει θέμα συμμετοχῆς του σέ ἐπίσημη κρατική θέση καί ὁ κ. Παπανδρέου δέν ἐπιβεβαιώνει οὔτε διαψεύδει — ἀπλῶς ἀφήνει νά ἐννοηθεῖ ὅτι θά χρησιμοποιήσῃ τόν κ. Θεοδωράκη, ὅπως καί ὁ κ. Θεοδωράκης ὅτι εἶναι πρόθυμος νά χρησιμοποιηθεῖ, στό πλαίσιο πάντα τῶν ἔθνικῶν θεμάτων.

Δυστυχῶς ἡ πολιτική ζωὴ στήν Ἑλλάδα κινεῖται γύρω ἀπό συμβολισμούς καί ἐντυπώσεις καί αὐτό τό γνωρίζουν τόσο ὁ κ. Παπανδρέου ὅσο καί ὁ κ. Θεοδωράκης. Ὁ τελευταῖος εἶναι γιά ἀρκετούς — ἂν καί ὄχι γιά πολλούς — ἀριστερούς τό σύμβολο μιᾶς ἐποχῆς τῆς παράταξής τους, ἕνα σύμβολο πού τώρα θέτει ἑαυτόν στήν ὑπηρεσία τῆς κυβέρνησης, χάριν, ὑποτίθεται, τοῦ μείζονος, τῆς ἑλληνοτουρκικῆς φιλίας. Ἀπό πλευρᾶς πρωθυπουργοῦ ὅλη αὐτή ἡ συμβολική κίνηση δέν ἔχει καμιᾶ ἄλλη διάσταση καί καμιᾶ ἄλλη σημασία ἀπό ἐκείνη τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς ἐκμετάλλευσης τοῦ Νταβός. Μιά ἐπανάληψη περίπου τῆς ἐπιλογῆς τοῦ κ. Σαρτζετάκη γιά τήν προεδρία.

Ἡ προσέγγιση Παπανδρέου - Θεοδωράκη θέλει νά μᾶς πείσει ὅτι ἡ ἱστορική σημασία τῆς ἑλληνοτουρκικῆς προσέγγισης εἶναι μεγαλύτερη ἀπό τήν ἀντίστοιχη τῆς Ἀριστερᾶς, ὅτι ἡ συσπείρωση γύρω ἀπό τό ΠΑΣΟΚ εἶναι ἱστορική ἐπιταγή. Τήν ἴδια ὥρα, μιᾶ ἄλλη παράταξη, ἡ ΕΑΡ, δίνει τή δική της μάχη τῶν ἐντυπώσεων, προτείνοντας πρὸς κάθε σοσιαλιστική ἢ σοσιαλίζουσα κατεύθυνση διάλογο ἐπὶ τῆς οὐσίας σέ διάφορα ζητήματα. Ὅλοι ὅσοι ἔχουν διατηρήσει κάποια ἐγνοια καί κάποιο σεβασμὸ γιά τήν οὐσία τῶν κάθε λογῆς ζητημάτων, τούς πέφτει ὀλοένα καί πιό δύσκολο νά παρακολουθήσουν (ἢ καί νά ἀντιπαλέψουν) μιᾶ κατάσταση, ὅπου ὅλες οἱ πλευρές κάθε πολιτικῆς ἀπόχρωσης ἕνα κοινό παρανομαστή ἔχουν καί μιᾶ κοινή ἰαχὴ κραυγάζουν: τό μέσο εἶναι τό μήνυμα.

Δια γυμνίου σφάλλμας

Λαός και κυβέρνηση αναφώνησαν: «Ζήτω τό πρωτάθλημα»

Σέ άλλες σελίδες του περιοδικού σχολιάζεται ό ξεσηκωμός των Λαρισινών: μιά πόλη, πού, πέρα από όλα τά άλλα, ένωσε νά τήν πνίγει τό δίκιο της γιά τήν ουσία τής υπόθεσης, νά τής αφαιρούν κάτι πού μέ τό σπαθί της είχε κατακτήσει, αναστατώθηκε, ξεσηκώθηκε και τελικά κατάφερε αυτό πού ήθελε. 'Επί του συγκεκριμένου λοιπόν, δύο ήταν τά επιχειρήματα πού πρόβαλαν οί Λαρισάιοι γιά νά στοιχειοθετήσουν τό δίκιο τους: ότι ή κοδεΐνη πού βρέθηκε στά ούρα του Τσίγγοφ δέν είναι διεγερτική ουσία αλλά κατευναστική κι ακόμα ότι ή Λάρισα δέν μπορεί νά έχει εϋθύνη γιά τόν κάθε ποδοσφαιριστή της.

Μέ άλλα λόγια και εφόσον υποθέσουμε ότι ή αθλητική νομοθεσία και ειδικότερα ό νόμος γιά τό ντόπιγκ μπαίνει στά χωράφια του αγωνιστικού μέρους του πρωταθλήματος, τό ρυθμίζει αλλά και τό «νοθεύει», ή Λάρισα ζήτησε ένα πράγμα: έξω ό νόμος από τό πρωτάθλημα, ή, αλλιώς, ζήτω τό πρωτάθλημα.

Πρίν προχωρήσουμε στόν τρόπο πού άντέδρασε ό κ. Βαλυράκης, πού είναι και τό θέμα μας, αξίζει νά επιμείνουμε στά επιχειρήματα των Λαρισινών. Τό επιχείρημα ότι ή ΠΑΕ Λάρισα —και κατ' επέκταση ή πόλη Λάρισα— δέν μπορεί νά έχει εϋθύνη γιά ένα άτομο, ότι δέν πρέπει νά τής αφαιρεθεί ή δόξα γιά τό σφάλμα ενός παίκτη και μάλιστα ξένου, είναι αστήρικτο. 'Αφενός γιαντί ό νόμος υπήρχε από τήν αρχή του πρωταθλήματος ή Λάρισα γνώριζε τίς εϋθύνες της και έπρεπε νά έχει πάρει τά μέτρα της, αφετέρου δέ γιαντί ό παίκτης αυτός έχει αγωνιστεί σέ διάφορα μάτς, απ' ό,τι αποδεικνύεται ντοπαρισμένος, και έχει έτσι συντελέσει στή διαμόρφωση αποτελεσμάτων μέ τά όποια ή Λάρισα βρέθηκε στήν πρώτη θέση: ή ομάδα, έν προκειμένου ή ποδοσφαιρική ομάδα, δέν μπορεί νά διαχωριστεί από τά (έντεκα) άτομα πού τήν αποτελούν. Τό άλλο επιχείρημα τής Λάρισας, ότι ή κοδεΐνη δέν είναι διεγερτική είναι επί τής ουσίας (του αγωνιστικού —πάντα— μέρους τής υπόθεσης) πιά ισχυρό. 'Όστόσο δέν νομίζουμε ότι ή κοδεΐνη εκ παραδρομής συμπεριλήφθηκε στίς απαγορευμένες ουσίες και, έν πάση περιπτώσει, οί απαγορευμένες ουσίες ήταν γνωστές από πρίν και ή κάθε ομάδα, ό κάθε παίκτης, όφειλε νά λάβει τά μέτρα του.

°Ο νόμος λοιπόν, ό προηγούμενος νόμος έννοείται, δέν ήταν άδικος. Δέν ήταν άδικος γιαντί έσχε γιά όλους (έτσι τουλάχιστον νομίζαμε, ότι υπήρχε ίσονομία), γιαντί ήταν γνωστός σέ όλους, γιαντί δέν διέκρινε ανάμεσα στήν εϋθύνη των εργοδοτριών ποδοσφαιρικών ανωνύμων εταιρειών και τήν εϋθύνη των υπαλλήλων τους ποδοσφαιριστών, γιαντί προστάτευε και τούς τελευταίους και τό πρωτάθλημα. Κι ακόμα ό αντιντόπιγκ νόμος δέν είναι απλά νόμος αθλητικός, «αγωνιστικός», είναι κυρίως νόμος κοινωνικός. Τό ποδόσφαιρο δέν είναι, βέβαια, παρά ένα παιχνίδι, παίζεται όμως από άτομα και μάλιστα μισθοδοτούμενα, παίζεται μαζικά και σ' αυτή του ακριβώς τή διάσταση τό κράτος έχει υποχρέωση νά επέμβει. 'Ο αντιντόπιγκ νόμος, ειδικά γιά τό ποδόσφαιρο, τό επαγγελματικό ή ήμιεπαγγελματικό, είναι και μέρος τής εργατικής νομοθεσίας.

°Αν όμως γιά τόν κλασικό και γενικά τόν ατομικό αθλητισμό ό πολύς κόσμος έτσι αντιλαμβάνεται τό νόμο, γιά τά ομαδικά σπόρ, εκεί όπου οί έντεκα αγωνιζόμενοι διεκπεραιώνουν τήν εκπροσώπηση των αντιθέσεων ανάμεσα σέ μεγάλες ομάδες ανθρώπων, πού πολλές φορές είναι ολόκληρες πόλεις, εκεί δηλαδή πού τό πράγμα αρχίζει και αφορά ολόκληρα τμήματα τής κοινωνίας, κανείς δέν νοιάζεται γι' αυτή τήν κοινωνική διάσταση του νόμου. Οί φίλαθλοι, ή πόλη, θεωρούν ότι τό πρωτάθλημα γίνεται γι' αυτούς, οί διεκπεραιωτές του, οί ποδοσφαιριστές, δέν είναι παρά υπάλληλοι, ή, ακόμα καλύτερα, άλογα κατάλληλα ντρεσαρισμένα. Αυτή ακριβώς ή διάσταση, οί όπαδοί και επομένως ή «άγορά του ποδοσφαίρου» δημιούργησε τόν επαγγελματισμό στό ποδόσφαιρο, αυτή θέλει τώρα, άνάλογα μέ τό τελικό προϊόν, τό πρωτάθλημα δηλαδή, νά ρυθμίσει και τήν εργατική νομοθεσία.

Και ό κύριος Βαλυράκης; 'Ο ένλόγω ύφυπουργός, θά τό πούμε εξαρχής, συμπεριφέρθηκε σαν μεσαιωνικός ήγεμόνας και όχι σαν ύπουργός αστικής κυβέρνησης. 'Απένειμε λοιπόν ό ίδιος δικαιοσύνη, κατήγγησε κάθε έννοια αστικού δικαίου και έκρινε πολιτικά και όχι νομικά. Τά πράγματα όμως γίνονται ακόμα χειρότερα απ' ό,τι θά ήταν στό Μεσαίωνα, αφού στή συγκεκριμένη αστική κοινωνία πού ζούμε, ό οίσοδήποτε Βαλυράκης, προκειμένου νά κρίνει μιά περίπτωση είναι υποχρεωμένος νά νομοθετήσει γιά όλες: προϊόν λοιπόν τής «ήγεμονικής» κρίσης του κ. Βαλυράκη είναι ένας καθολικός νόμος, ένας νόμος - φωτογραφία γιά τό παρελθόν και ταυτόχρονα νόμος - τερατούργημα γιά τό μέλλον, ό νόμος πού θά ισχύει στό έξής, γιά νά κατοχυρώσει, υποτίθεται, τό αντιντόπιγκ.

Στό έξής εϋθύνη γιά τό ντόπιγκ θά έχουν μόνον οί ντοπαρισμένοι ποδοσφαιριστές και όχι οί εργοδότες τους (ΠΑΕ και κατ' επέκταση οί όπαδοί). Οί τελευταίοι μπορούν άνετα νά πιέζουν

Δια γυμνασίου σφαιρικού

τούς «υπαλλήλους» τους να ντοπάρονται, να διαπραγματεύονται χρηματικά την αξία του ντόπιγκ, αρκεί να μην αποδειχθεί η εθύνη τους. Και τέλος, καθαρά αγωνιστικά πιά, θα μπορούν να κερδίζουν αγώνες και βαθμούς κατ' αυτό τον τρόπο, αρκεί η εθύνη να διαλυθεί ανάμεσα σε άτομα (πράγμα πολύ εύκολο και συνηθισμένο) και να μην πέσει στην «επίσημη» ομάδα.

Και μόνο τό γεγονός ότι ο κ. Βαλυράκης αναγκάστηκε να φτιάξει έναν τέτοιο νόμο για να «αθωώσει» τή Λάρισα (ας μην ξεχνάμε και τόν 'Ολυμπιακό), δείχνει ότι ό προηγούμενος νόμος δέν ήταν «αδικός», ή άτελής, όπως προσπαθούν να τόν παρουσιάσουν εκ τών υστέρων. "Ενας νόμος δέν κρίνεται από μιά περιπτώσιακή εφαρμογή του, αλλά από τόν τρόπο πού ρυθμίζει τίς κοινωνικές σχέσεις, τόσο στή διατύπωσή του όσο και στή συνολική εφαρμογή του, αφού προηγουμένως τό σύνολο τόν γνωρίσει και προσαρμοστεί ανάλογα. "Ενας νόμος κρίνεται λοιπόν από τή συνεκτικότητά του και τή συνέπειά του ως προς τά πράγματα, αυτά πού θέλει να αντιμετωπίσει.

Ό προηγούμενος νόμος ήταν λοιπόν σωστός, όχι γιατί θά απέδιδε εκ τών υστέρων τό «πραγματικό» δίκιο στή οποιαδήποτε Λάρισα, 'Ολυμπιακό, ΠΑΟ, ή άλλη συγκεκριμένη περίπτωση, αλλά ακριβώς γιατί φτιάχτηκε έρημην τής συγκεκριμένης περίπτωσης σε μιά προσπάθεια να αντιμετωπιστεί γενικά, συνολικά, τό θέμα τού ντόπιγκ κι ακόμα γιατί ίεραρχούσε τό θέμα αυτό ανεξάρτητα από τή πίεση όπαδών, συλλόγων και παρασκηνίων, ανεξάρτητα δηλαδή από τό αγωνιστικό μέρος τής υπόθεσης. Τέλος είναι ό νόμος πού όλοι γνώριζαν —κι αυτό είναι ίσως τό σημαντικότερο—, όλοι αποδέχθηκαν και σύμφωνα μέ τόν όποιο ό καθένας ανέλαβε τίς εθύνες του.

"Ασχετα λοιπόν αν στή συγκεκριμένη περίπτωση ή Λάρισα ήταν «παρόλα αυτά» άθωα, ή υποχώρηση τού κ. Βαλυράκη και ή κατάργηση τού νόμου προς χάριν τού πρωταθλήματος και τού δικαίου τών όπαδών είναι καθόλα άπαράδεκτη. Γιατί αν κάθε νόμος έμπεριέχει, αντικατοπτρίζει και άποδίδει συλλογικά συμφέροντα, στά συμφέροντα αυτά, όπως κι αν τά κρίνει κανείς, δέν μπορούν να υποχωρούν μπροστά στή μερική ιδιοτέλεια τής οιασδήποτε ΠΑΕ, πόλης ή κυβέρνησης. Κυρίως τής τελευταίας. Γιατί τά πράγματα θά ήταν πολύ πίο άθωα, πολύ πίο άνώδυνα, αν ό κ. Βαλυράκης άπένειμε τό δίκιο στή Λάρισα. Στήν πραγματικότητα άπένειμε τό δίκιο στόν έαυτό του και στήν κυβέρνησή του, ή έξουσία δηλαδή νομοθέτησε για τόν έαυτό της και παρανόμησε για τόν έαυτό της —κι αυτό είναι τό πίο επικίνδυνο.

* * *

Οί έφημερίδες αφιέρωσαν τά πρωτοσέλιδά τους στή Λάρισα και τό κράτος γι' αυτήν νομοθέτησε. Πρίν λίγους μήνες όμως βρέθηκε ντοπαρισμένος ό ποδοσφαιριστής τού Πανατωλικού Καλατζής (όμάδας τρίτης έθνικής κατηγορίας, μη επαγγελματικής). Βέβαια ό παίκτης και ή ομάδα τιμωρήθηκαν, αφού οι πιέσεις δέν ήταν ισχυρές, άσχετα αν τώρα εδεργετούνται αναδρομικά από τήν τροποποίηση τού νόμου. Τό περιστατικό λοιπόν δέν συγκίνησε τότε κανέναν, αλλά αφού μιλάμε για ντόπιγκ και για νόμους πού θά τό αντιμετωπίσουν, προσωπικά θεωρώ τό περιστατικό πολύ πίο συνταρακτικό από αυτό τής Λάρισας και τού επαγγελματία Τσίγγοφ. Γιατί αν όντως τό ντόπιγκ έχει προχωρήσει στίς έρασιτεχνικές κατηγορίες μέ τούς χιλιάδες «άθλούμενους» (πολλοί από τούς όποιους προσπαθούν να φανούν για να πάρουν μεταγραφή, να γίνουν επαγγελματίες) τότε τά πράγματα είναι πολύ πίο σοβαρά από τό αν θά πάρει τό πρωτάθλημα ή Λάρισα ή ό ΠΑΟΚ, ό ΟΦΗ ή ή ΑΕΚ, ό ΠΑΟ, ή ό 'Ολυμπιακός τό Κύπελο. Βλέποντας τό νόμο τού κ. Βαλυράκη από αυτό τό πρίσμα, ίσως καταλάβουμε καλύτερα πού βρισκόμαστε και τί ακριβώς συνέβη μέ τήν τροποποίηση τού νόμου.

Θανάσης Βραχνός

Σειρηνομαχία: φάση πρώτη και δύσκολη

Κανείς δέν θά βρεθεί να πεί ότι είναι εύκολη υπόθεση σε νέες βάσεις συνέχιση τής ζωής, μετά από τό καίριο, μεγάλο λάθος. Κι ακόμα πίο δύσκολα τά πράγματα όταν ή προσπάθεια αφορά ομάδες ανθρώπων, όταν οι νέες βάσεις ανήκουν στα ζητούμενα κι όταν τό σφάλμα είναι τόσο βαρύ όση και ή πολύχρονη παράδοση στήν ούτοπία.

"Εσφαλαν οι Πιζάντας και Καρανίκας, πρόσκοποι σήμερα στίς εκπαιδευτικές αναζητήσεις τής Ε.ΑΡ. καθώς, στήν περασμένη τους ζωή, άφησαν τόν έαυτό τους να πλανηθεί στούς μαιάνδρους μιάς 'Αριστεράς πού παλινδρομούσε «μεταξύ τού δραματισμού ένός έξ αντικειμένου άγνωστου μέλλοντος και τής άμηχανίας μπροστά στα τρέχοντα κοινωνικά προβλήματα» (Αδγή, 20.3.1988, σ. 15). Βρέθηκαν στο «κοινωνικό και πολιτικό περιθώριο», τιμωρήθηκαν, όπως και ή

Δια γερμανού σφραγιστού

Ἄριστερά, γι' αὐτό τους τό λάθος. Ἐνωσαν βαριά τήν τιμωρία, μετάνιωσαν, καί πῆραν τόν δύσκολο δρόμο τῆς ἐξιλέωσης καί τῶν μεγάλων ἀποφάσεων πού θά τοὺς ἀπομάκρυνε ἀπό τοὺς «ἀστρολόγους καί τοὺς ἄλλους ὀραματιστές» καί θά τοὺς ἐφερνε πίσω στήν ἀγκαλιά τῆς κοινω- νίας.

Ἄρνήθηκαν λοιπόν «τήν ὀραματική ἐνατένιση τοῦ μέλλοντος», ξεπέρασαν τήν «ἀνιστορική μεταφυσική σκέψη» πού κληρονόμησαν «ἀπό τό κομμουνιστικό παρελθόν τῆς Ἄριστερᾶς» (τότε πού ἦταν κομμουνιστές, στήν παλιά τους ζωὴ ἐννοεῖται), ὄρισαν τίς «συντεταγμένες γιά τήν ἀλλαγὴ τῆς κοινωρίας», διατύπωσαν τήν «προγραμματική ἀνανέωση» καί ρίχτηκαν στά αἰτήματα. Στά ὀκτώ πού δέν θέλουμε καί στά δέκα πού θέλουμε.

Ἄρνοῦνται λοιπόν τό σημερινό σχολεῖο «ἐπειδή ὀργανώνεται καί καθοδηγεῖται ἀποκλειστικά καί μόνο ἀπό τήν κεντρική ἐξουσία». Ἄρνοῦνται τό σημερινό σχολικό σύστημα ἐπειδή εἶναι ἐρ- μαιο τῶν ἀνισοτήτων. Ἄρνοῦνται τό σημερινό παιδαγωγικό σύστημα ἐπειδή καλλιεργεῖ τή διά- κριση σέ «ἐξυπνοὺς» καί «κουτούς». Ἄρνοῦνται τόν κρατικό ἐλεγχό στά σχολεῖα, τήν κυρίαρ- χη ἰδεολογία, τή σχέση σχολείου-οἰκογένειας, τήν ἐπιστημονική ἀνεπάρκεια τῶν διδασκόντων, τή σύνδεση ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, ἀγορᾶς καί παραγωγῆς, τήν ἐξειδίκευση πρὶν τὰ 18. Μᾶς φαίνεται ὅτι δέν ἄρκοῦνται στήν ἄρνηση τοῦ σχολείου καί τοῦ συστήματος. Μὲ τήν κοινω- νία τὰ ἔχουμε αὐτές οἱ «προγραμματικές ἀνανεώσεις».

Θέλουν ἐκπαίδευση συνολική, συνειδητή, χωρίς διακρίσεις. Σχολεῖο πού θά διδάσκει «θεωρη- τικές γνώσεις, τέχνες, χειρωνακτικές δεξιότητες, τεχνικές, τεχνολογίες». Σχολεῖο τῶν ἀνοι- κτῶν ἰδεῶν, πού θά αὐτοδιοικεῖται ἀπό διδάσκοντες καί διδασκόμενους ἀνεῦ ὀρίων καί ἀνεῦ ὀ- ρων, πού θά μεταβάλλει ριζικά τή σχέση τῶν παιδιῶν μὲ τήν οἰκογένεια καί τίς σχέσεις μέσα στήν οἰκογένεια. Πανεπιστήμιο σοφῶν καί ὄχι ἐπαγγελματιῶν. Σχολεῖα πού θά ἀκτινοβολοῦν ἀ- πό τήν ποιότητα τῶν διδασκαλιῶν καθὼς αὐτές θά γίνονται ἀπό σοφοὺς καί ὄχι ἀπό «βαριεστη- μένους δημοσίους ὑπαλλήλους». Καί ἄλλα πολλά, πῖό θαυμαστά ἀκόμα.

Ἄχ αὐτές οἱ σειρήνες τῆς οὐτοπίας! Πόσο εὐκολα μπλέκουν στά δίχτυα τους αὐτοὺς τοὺς «πρόην», τοὺς διψασμένους γιά τήν ἀποδοχὴ τους στήν ἀγκαλιά τῆς ὑπαρκτῆς κοινωρίας. Πό- σο εὐκολα τοὺς παρασέρνουν πρὸς τὰ δράματα μιᾶς μυθικῆς Ἄρκαδιᾶς καί τοὺς κάνουν νά ξε- χνοῦν τὰ ὄρια τῶν «δημοκρατικῶν μεταρρυθμίσεων». Γιατί, φυσικά, οἱ Ἄρκαδιες προϋποθέ- τουν τίς ρήξεις μὲ τό ὑπαρκτό, τήν κοινωνική ἀνατροπὴ: μὲ ἄλλα λόγια, κι αὐτὰ τὰ τελευταῖα —τό εἶπαμε αὐτό— δέν εἶναι παρά σφάλματα παιδικά, αὐταπάτες ἐκείνων πού στό ὄνομα τῶν δραματικῶν ἐνατενίσεων ἄρνοῦνται νά ὀργανώσουν τό σήμερα.

Χάος, χάος ἐκσυγχρονιστές μας. Δύσκολο πράγμα αὐτό τό «ἀλλάξαμε ζωὴ». Ἄν καί κάτι μέσα μας μᾶς βεβαιώνει πὼς, πολὺ σύντομα, θά τιθασεύσετε αὐτές τίς ὀραματικές σας ἐξάρσεις στίς ἀνάγκες τῆς πολὺ πραγματικῆς σας κατάστασης, ἐκείνης ἀκριβῶς πού σᾶς εἶχε ὑποχρεώ- σει νά ἐγκαταλείψετε κάποιους ἄλλους «ὀραματισμοὺς».

Γιώργος Μαργαρίτης

Ἄντίλογος οἱ εὐκολες συζητήσεις ματωμένων καιρῶν

Παραμονές τῆς πασχαλιάτικης ἐξόδου τῶν Ἀθηναίων καί τῶν ἄλλων ἀστῶν καί ἡ τρομοκρατι- κή περὶ τροχαίας αἱματοχυσίας φιλολογία θεριεύει. Ὅχι πὼς δέν ἔχει βάσιμες αἰτίες γι' αὐτό. Οἱ ἑκατοντάδες νεκροὶ καί τραυματίες πού θά προκύψουν δέν χρειάζονται ἰδιαιτέρως ἰκα- νότητες γιά νά προβλεφτοῦν. Ἐκεῖνο πού κάνει τὰ πράγματα νά διαφέρουν ἀπό παρόμοιες προηγούμενες καταστάσεις καί χρονιές εἶναι τό ὅτι στά πλαίσια αὐτῆς τῆς ἐκφοβιστικῆς φιλο- λογίας ἀναπτύσσονται ὀλοένα καί περισσότερο, ἀπόψεις οἰκονομικοῦ καί πολιτικοῦ περιχομέ- νου.

Στόν ὄγδοο χρόνο τῆς εὐρωπαϊκῆς ταυτότητας τῆς χώρας, ὁ στόλος τῶν αὐτοκινήτων τῆς ἄν καί θέρειψε καί ξεπέρασε σέ πολλές περιοχές καί περιπτώσεις τίς σχετικές ὑποδομές, παραμέ- νει πάντα πεπαιτωμένος καί ἐξαθλιωμένος. Ἡ αἰτία, ὅπως ὄλοι γνωρίζουμε, εἶναι ἡ ὕψηλὴ φο- ρολογία πού κάνει τό ἴδιο καινούργιο αὐτοκίνητο νά πουλιέται στήν Ἑλλάδα 2 ἢ 3 φορές περισ- σότερα ἀπ' ὅ,τι στή Γαλλία λόγου χάρι. Ἴδού, λένε πολλοί, ἡ βασικὴ αἰτία τῶν δυστυχημάτων καί τῆς αἱματηρῆς εἰκόνας τῶν γιορταστικῶν ἐξόδων. Ἡ λύση; Φιλελεύθερη, ὅπως καί τόσα ἄλλα στοὺς καιροὺς μας. Αὐτοκίνητα χωρίς ἢ μὲ μειωμένους φόρους ἢ, πῖό δημαγωγικά, φθηνὰ αὐτοκίνητα γιά τό λαό.

Δια χειρὸς ἀθάνατου

Τό γεγονός ὅτι τὰ παραπάνω συζητιοῦνται κυρίως στίς παραμονές τῶν μεγάλων τροχαίων σφαγῶν κρύβει πολλές πτυχές τοῦ προβλήματος. Ἐπειδή, ὅπως καί νά τό κάνουμε, οἱ ἀπλοϊκές προτάσεις, ἀκούγονται πιά εὐκολά σέ καιρούς φόβου καί πανικοῦ. Καί σέ νηφάλιους καιρούς ἴσως ὑπάρξουν μερικοί πού θά σκεφοῦν ὅτι τό πρόβλημα δέν εἶναι μόνο καί μόνο πρόβλημα ἐλευθέρης ιδιωτικῆς ἐπένδυσης. Ἄγοράς, δηλαδή, ιδιωτικοῦ αὐτοκινήτου μέ τά ἴδια λεφτά σέ καλύτερη ποιότητα καί προδιαγραφές. Εἶναι σίγουρα καί αὐτό ἀλλά, πολύ περισσότερο, εἶναι καί κάτι ἄλλο: πρόβλημα δημοσίων ἐπενδύσεων κατ' ἀρχήν.

Ἡ σχετική μέ τό αὐτοκίνητο δημόσια ὑποδομή ἔχει ἤδη κορεστεῖ σήμερα ἐνῶ, στήν περίπτωση τῆς ἀξίωσης τοῦ ἀριθμοῦ τους θά εἶναι τελείως ἀνεπαρκῆς μέ ὅλα ὅσα σημαίνει αὐτό (καί φυσικά μέ αἱματηρά ἐπακόλουθα). Πόσα χιλιόμετρα δρόμων πρέπει νά πλατύνουν, πόσα ὁδοστρώματα χρειάζεται ν' ἀντικατασταθοῦν, γέφυρες νά κτιστοῦν, στροφές νά καταρτηθοῦν, τούνελ νά ανοικτοῦν, γιά νά μήν ἀναφερθοῦμε στά πάρκιγκ, στίς ἀνισόπεδες καί τίς ὑπόλοιπες ἀναγκαῖες ὑποδομές. Πρόκειται γιά γιγαντιαῖες δημόσιες ἐπενδύσεις γιά τίς ὁποῖες οἱ φιλελευθεροί (νεό- ἢ παλιό-) δέν ἔχουν παρά ἐλάχιστα νά ποῦν. Καθώς, ἡ ἀνάθεση στήν ιδιωτική πρωτοβουλία τῶν δρόμων, γεφυρῶν, χώρων στάθμευσης καί ἄλλων συναφῶν, ὄχι μόνο δέν σημαίνει μείωση τῆς φορολογίας ἀλλά ἀντίθετα ἀξίηση τῆς μέ ἄμεση ἢ ἐμμεση μορφή.

Αὐτά καί ἄλλα πολλά, τά ὁποῖα ὅμως εἶναι ἀδύνατο νά συζητηθοῦν σοβαρά τήν παραμονή καί τήν ἐπομένη τῶν γιορταστικῶν ἐξόδων, κάτω ἀπό τή σκιά τῶν αἱματόβρεχτων τίτλων τῶν ἐφημερίδων καί τό δέος τῶν θλιβερῶν οἰκογενειακῶν ἱστοριῶν.

Γιάννης Μαρκάκης

Συμπτώματα

Ἐπαλλάχθηκαν ἀστυνομικοί, κατηγορούμενοι γιά κακοποίηση τῆς Κολιτσοπούλου. Τό ἀκροατήριό δέν καταδικάστηκε...

Ἄν καί ἔχουν περάσει μῆνες καί χρόνια ἀπό τόν καιρό πού πρωτοῆλθε στό προσκήνιο, ἡ ὑπόθεση τῆς Κάτιας Κολιτσοπούλου, ἐξακολουθεῖ ἐπίμονα νά μαστιγώνει ὄλους αὐτούς πού ἀποφεύγουν νά δοῦν στόν πολυποικίλο κόσμο μας τίς σκοτεινές πτυχές τοῦ ἐφιάλη. Αὐτούς πού διατηροῦν τήν πίστη τους στίς ἀξίες τῆς ἀστικῆς μας δημοκρατίας καί πού προσβλέπουν στίς μεταρρυθμίσεις τῶν ἀνούσιων μόνο καί μόνο γιά νά μή δοῦν τά οὐσιώδη. Γιατί, ποιά σημασία ἔχει ἄραγε ἡ προσαρμογή τῆς Ἑλλάδας στήν «πρόκληση τοῦ 1992» ὅταν ἡ κοινωνία τῆς Ἑλλάδας βυθίζεται μέ γοργούς ρυθμούς στούς νόμους τοῦ «τσαμπουκά» (ἀλήθεια, πόσο συχνά συναντιέται πλέον ἡ λέξη αὐτή στίς μαζικές, στίς συλλογικές ἐκδηλώσεις τοῦ νεοελληνικοῦ πλήθους!). Καί καθώς, κυβερνήτες καί κυβερνώμενοι, φίλαθλοι καί καλόγεροι, μύστες καί ἀμύητοι, νέοι καί γέροι, νεοφιλελευθεροί καί σοσιαλιστές, μετατρέπονται εὐκολά σέ μιά ἀξεδιάλυτη ὀλαλάζουσα μάζα πού τά ποτάμια τῆς ἐξαθλίωσης κυβερνοῦν, ἡ αἴσθηση τῆς ἀφόρητης μιζέριας, τῆς ἀδικίας, τῆς ἐξαχρείωσης καί τῆς σιχασιάς, εἶναι τό μόνο πού ἀπομένει σέ ὄσους ἐπιμένουν νά διαφέρουν. Αἰτία τῆς δυστυχίας τους ἀλλά καί πηγή τοῦ πάθους τους γιά ἀντίσταση σέ ὅλα αὐτά.

Τά «ὄργανα τῆς τάξεως» λένε οἱ εἰδήσεις, ἀπαλλάχθηκαν μέ βούλευμα γιά τίς κατηγορίες τίς σχετικές μέ τήν κακοποίηση καί τόν ἐξευτελισμό τῆς Κάτιας Κολιτσοπούλου μέσα στήν αἴθουσα τοῦ Δικαστηρίου. Ἐπαλλαγή πού ἦρθε λίγες μόνο μέρες μετά τήν ἐκ νέου «ἐπ' ἀόριστον» ἀναβολή τῆς δίκης τοῦ ἄλλου «ὄργανου τῆς τάξεως» Μελίστα γνωστοῦ ἀπό τό φόνό ενός δεκαπεντάχρονου παιδιοῦ. Ἐπαλλαγή πού στό σκεπτικό τῆς —εἰσαγγελική πρόταση πού υἱοθετήθηκε— δέν παρέλειψε νά ἐπισημάνει τήν «παρουσία ἀτόμων, φερομένων ὡς ἀναρχικῶν καί γυναικῶν-μελῶν φεμινιστικῶν ὁργανώσεων— στό χώρο τοῦ ἀκροατηρίου, γιά συμπάρασταση στήν κατηγορούμενη» παρουσίες πού «ἀξέησαν περισσότερο τήν ἔνταση τῆς ἤδη ἠλεκτρισμένης ἀτμόσφαιρας». Ἡ εὐθύνη τῶν θυτῶν καί τῶν θυμάτων...

Θά ἦταν μιά ἀνακούφιση τό νά ἔγραφα ἀνοικτά τή γνώμη μου, αὐτά πού βαθιά μέσα μου αἰσθάνομαι, γιά ὅλα αὐτά. Ὑποψιάζομαι ὅμως πῶς ἡ εὐσπλαχνία τῶν «ἀπαλλακτικῶν βουλευμάτων» δέν ἀπλώνεται εὐκολά πρὸς ὅλες τίς κατευθύνσεις. Περιορίζομαι λοιπόν στό ν' ἀφιερῶσω σιωπηλά ὅλα τὰ παραπάνω, συμπτώματα καί αἰσθήματα, σ' ἐκεῖνους πού ἀρκοῦνται σ' ἐκεῖνο τό ἄψυχο «ἔτσι εἶναι ὁ κόσμος» καί πού δέν κρίνουν χρήσιμο τό νά κάνουν κάτι παραπάνω γιά νά μήν ξαναιώσουμε αὐτήν τήν ὀλόπλευρη καί ἀφόρητη κοινωνική καί ἀνθρώπινη ταπείνωση.

Γιώργος Μαργαρίτης

Η ΕΑΡ ΥΠΕΡΒΑΙΝΕΙ ΤΗΝ ΥΠΕΡΒΑΣΗ

Νέα «πρωτοβουλία» του νέου φορέα για νέο φορέα

του "Αγγελου Έλεφάντη

Δέν κόπασε ακόμη ο τεχνητός θόρυβος που συνόδευσε τη δημιουργία της ΕΑΡ, δέν συμπληρώθηκε καν χρόνος από τότε που ιστορικοί ηγέτες του πρώην ενιαίου ΚΚΕ Έσωτερικού άνοιξαν πανιά για νά συναντήσουν τίς μάξες και νά άνταμώνουν μέ τά πλατιά ποτάμια τής Ιστορίας, δέν πρόλαβε νά στεγνώσει τό μελάνι που σχεδίαζε επί του χάρτου τή νέα κοσμοϊστορική στρατηγική του «άριστερου δημοκρατικού έκσυγχρονισμού», τής «προγραμματικής ανανέωσης τής άριστεράς» και νά, οί ίδιοι άνθρωποι σέ νέους όραματισμούς. Άπευθυνόμενοι τώρα πρός όλα τά κόμματα που «άποδέχονται τή σοσιαλιστική προοπτική» προτείνουν «νά δικομαστεί ή ιδέα τής σύγκλισης των άριστερων δυνάμεων και τής συγκρότησης ενός νέου συνασπισμού έξουσίας κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων».

ί τήν έπιασε τώρα τήν ΕΑΡ και όραματίζεται νέες συγκλίσεις; Τί σημαίνει αυτή ή νέα πρόταση;

Γνωρίζομαστε πιά όλοι πολύ καλά στό «χώρο τής ανανεωτικής Άριστεράς», κανείς δέν μπορεί νά κρυφτεί πίσω από τό δάκτυλό του. Τά λόγια δέν μπορούν νά άποκρύψουν τά πράγματα. Και τά πράγματα, έντελώς ώμα, λένε τά ακόλουθα.

ΔΙΑΛΥΟΝΤΑΣ ΤΑ ΥΠΑΡΧΟΝΤΑ

Ύπηρχε ένα κόμμα, τό ΚΚΕ Έσωτερικού. Κόμμα μέ κύριες αντίφάσεις και ύστερήσεις αλλά συνάμα ήταν ό τόπος συνάντησης όλων των ρευμάτων και των προσπαθειών τής ανανεωτικής Άριστεράς και ως έκ τούτου ήταν κόμμα Ιστορικής προοπτικής που είχε επιδείξει άντοχή στό χρόνο παρά τίς πολιτικές του άποτυχίες. Η ανανέωση του κομμουνιστικού κινήματος για τήν όποία πάλευε συσπείρωνε σημαντικές δυνάμεις, και ως έκ τούτου άπαγόρευε στό ΚΚΕ νά εμφανίζεται ως ή μοναδική δύναμη τής κομμουνιστικής Άριστεράς στον τόπο μας.

Γιά λόγους που δέν θά επαναλάβουμε έδω μία κι έχουν έκτεθει έκτενέστατα σέ τούτο τό περιοδικό και άλλου, και μέ κύριο ή μοναδικό έπιχείρημα ότι ό κομμουνιστικός χαρακτήρας έμποδίζει τό ΚΚΕ Έσωτερικού νά

συναντηθεί μέ τίς πλατιές μάξες των εργαζομένων τό κόμμα αυτό αυτοδιάλύθηκε. Στή συνάντηση άριστερων που ποτέ δέν είχαν ένστερνωθεί τήν κομμουνιστική ιδεολογία και άριστερων που, άν και κομμουνιστικής προέλευσης, είχαν πιστέψει ότι τό κομμουνιστικό κόμμα ήταν πλέον δογματικός αναχρονισμός, κατασκευάστηκε ή ΕΑΡ. Αυτά πέρυσι τό Μάη.

ΧΤΙΖΟΝΤΑΣ ΣΤΗΝ ΑΜΜΟ

Ύστερα, μετά τά συνέδρια και τίς άποφάσεις, ήρθαν τά γεγονότα που έπιμένουν νά είναι ξεροκέφαλα. Κι αυτά άπέδειξαν, διά γυμνού όφθαλμού, τά έξής:

1. Οί δυνάμεις του ενιαίου ΚΚΕ Έσωτερικού δέν μετακόμισαν σύσσωμες στην ΕΑΡ. Ένα σημαντικό μέρος τους παρέμεινε στό ΚΚΕ Έσωτερικού - Άνανεωτική Άριστερά. Ένα άλλο, έξίσου σημαντικό άν και άπροσδιόριστο κατά τό κοινώς λεγόμενο «πήγε σπίτι του» και παρακολουθεί μέ άμηχανία, άπορία και μπόλικη άποστροφή τά δρώμενα. Στην ΕΑΡ προσχώρησαν μόνο οί δυνάμεις τής «μετεξέλιξης», και κάποιοι «άνέντακτοι».

2. Άπό τίς πασοκογενείς δυνάμεις κανείς δέν είδε τήν ΕΑΡ μέ καλό μάτι. Τήν κατέταξαν στίς δεξιόστροφες έκδοχές τής άριστεράς και τής γύρισαν τήν πλάτη.

3. Οί όποιες διαρροές του ΚΚΕ έπίσης άδιαφόρησαν για τό νέο κόμμα. Έκείνος ό «άριστερός δημοκρατικός έκσυγχρονισμός» δέν τούς έλεγε τίποτε.

4. Ό διάχυτος κοινωνικός ριζοσπαστισμός, φεμινιστικού, νεολαιίστικού, οικολογικού, άντιαυταρχικού τύπου ή οί άριστεροί τής έξωκοινοβουλευτικής Άριστεράς βρέθηκαν στους αντίποδες του νέου κόμματος. Οί άποδείξεις πολλές, ή πιό πρόσφατη και σημαντική οί φοιτητικές έκλογές όπου οί «νέοι τής ΕΑΡ» γνώρισαν τήν πιό μίξερη έκλογική καταγραφή.

5. Στο μαζικό κίνημα, σέ συλλόγους, συνδικάτα, παρατάξεις κ.λπ. ή ΕΑΡ άποδείχτηκε από άνύπαρκτη έως μηδαμινή. Μόνο όπου συνεργάστηκε μέ τό ΚΚΕ Έσωτερικού - Άνανεωτική Άριστερά, στίς «άνανεωτικές παρατάξεις», σώζεται ή κατάσταση, αλλά μία κατάσταση συγκεχυμένη.

6. Γενικότερη άκτινοβολία του νέου κόμματος που νά ύπόσχεται διεύρυνση τής κοινωνικής του βάσης δέν υπήρξε: όσοι έχουν κάποια σχέση μέ τά όργανωτικά δεδομένα τής ΕΑΡ γνωρίζουν ότι οί όργανώσεις του δέν είναι ούτε οί μισές τής πιό ισχνής περιόδου του ενιαίου ΚΚΕ Έσωτερικού. Ίδια εικόνα και στίς συγκεντρώσεις όπου και όταν πραγματοποιήθηκαν: άραία, άραία, νά φαινόμεστε καμιά σαρανταρά.

7. Ο «πρωτοβουλίες» και οί «πρωτάσεις» του Λ. Κύρκου έπεφταν στό κενό. Σωστές ή λάθος, κανείς δέν έδινε συνέχεια, ούτε καν οί φιλικές του δυνάμεις μέσα στό δημοσιογραφικό κόσμο.

ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟ ΚΕΝΟ

Δηλαδή ό κόσμος άδιαφόρησε για τήν ΕΑΡ. Τούτο φάνηκε και από τίς δημοσκοπήσεις: όσες άντιρρήσεις κι άν πρέπει νά έχει κανείς για τήν άκρίβεια και τήν άνιδιαφορία τους, όλες, έδω και μήνες, έπιμένουν ότι οί μισοί μόνο από εκείνους που ψήφισαν τό ενιαίο ΚΚΕ Έσωτερικού έμπιστεύονται τό νέο κόμμα.

Ούτως έχοντας των πραγμάτων και τά πλατιά ποτάμια τής Ιστορίας άποδείχθηκαν ξερολάγαδα. Ύπάρχει κίν-

δονος για την ΕΑΡ που έχει αυτοδεσμευθεί για «αυτόνομη κάθοδο στις εκλογές», να γνωρίσει τον κοινοβουλευτικό αποκλεισμό. Πόσο μπορεί να σώσει τα προσχήματα τό παράπονο για τον καλπονοθετικό εκλογικό νόμο;

Καινούρια κατάσταση, λοιπόν, καινούριες «πρωτοβουλίες». Ένω παλιότερα η πρωτοβουλία για τη διάλυση του ΚΚΕ Έσωτερικού είχε βασισθεί στη θεωρία της «υπέρβασης» του κομμουνιστικού κόμματος τώρα η νέα πρωτοβουλία στηρίζεται στην «ιδέα της σύγκλισης των άριστερών δυνάμεων». Όλοι στον ίδιο (νέο); φορέα: ΕΑΡ, ΚΚΕ, ΕΔΑ (Λεντάκη), ΕΔΑ (Γλέζου), ΕΚΚΕ, ΣΣΕΚ, ΕΣΚ, ΚΚΕ Έσωτερικού - Άνανεωτική Άριστερά. Άκόμη και τό ΠΑΣΟΚ, αν και δεν κατονομάζεται αλλά ευθέως υπονοείται. Όλοι για να φτιαχτεί ένας νέος συνασπισμός εξουσίας (αχ αυτή η εξουσία...).

Η πολιτική έμβέλεια βέβαια έτους του νέου πυροτεχνήματος, με έπιμέλεια κρυμμένη κάτω από φληναφήματα περί διαλόγου, είναι σαφής: να αποδεσμευθεί η ΕΑΡ από την αυτοδέσμευσή της περί αυτόνομης καθόδου, διότι αυτόνομη κάθοδος σημαίνει κοινοβουλευτική υπεροχία, μοναξιά και καταποντισμό. Η νέα πρόταση σημαίνει διάχυση στο πλήθος, άγχώδη προσπάθεια να κρυφτεί ή γύμνια και ή κενότητα μέσα στους πολλούς, ώστε από κεί και πέρα να διευκολυνθούν οι χειρισμοί, Ποιοί χειρισμοί;

Τους χειρισμούς έχουν ήδη υπαινιχθεί στελέχη της ΕΑΡ, ο Π. Κουνελάκης π.χ. σε συνέντευξή του πρόσφατα στον 984: **συνεργασία με τό ΚΚΕ**. Συνάντηση της συμπάραταξης από άλλο δρόμο. Έτσι θα πραγματοποιηθεί και ή άρση του ιστορικού σχίσματος κομμουνιστών και σοσιαλιστών. Έτσι ώστε αφού ο Κύρκος έφτιαξε την ΕΑΡ ως μή κομμουνιστικό κόμμα να μπορεί να συνεργάζεται με ένα κομμουνιστικό κόμμα. Όθεν και ό έκστατικός θαυμασμός της Αύγης για την γορμπατσοφική περεστρόικα στην όποία, θά όδηγηθεί αναγκαστικά και τό ΚΚΕ. Έδη άλλωστε, και ειδικά με την περί ΕΟΚ άπόφασή του, έχει κάνει τά πρώτα βήματα.

Άλλά δεν είναι μόνο ό Π. Κουνελάκης τόν όποιο κανείς άκόμη δεν διέψευσε καίτοι ήταν κατηγορηματικός. Παλιότερα είχε τονίσει την άνάγκη εκλογικής συνεργασίας με τό ΚΚΕ ό Λ. Τζεφρώνης σε άρθρα του στην Αύγή, τό ίδιο πνεύμα άποπνέει και πρόσφατο άρθρο του Θ. Τσουπαρόπουλου στην Αύγή. Τό ίδιο υπαινίσσονται και συνεργασίες, στό μαζικό χώρο, της ΕΑΡ με τό ΚΚΕ, π.χ. στις εκλογές των οικόδόμων που προμηνύουν γενικότερες συγκλίσεις. Έτσι δεν είναι μόνο ότι όσα δεν φτάνει ή άλεπού τά κάνει ιδεολογία άλλά και όταν θέλει κάτι ή άλε-

πού ξεχνά την ιδεολογία. Γιατί ιδεολογία που ν' απαγορεύει τη σύγκλιση με τό ΚΚΕ δεν υπάρχει. Ό κρατισμός του ΚΚΕ και ό εκσυγχρονισμός της ΕΑΡ δεν διαφέρουν πολύ. Βγαίνουν από την ίδια μήτρα. Τό στάδιο «της πραγματικής δημοκρατικής άλλαγής με κατεύθυνση τό σοσιαλισμό» του ΚΚΕ και τό στάδιο του «άριστερου δημοκρατικού εκσυγχρονισμού» της ΕΑΡ είναι ένα και τό αυτό: αυτό που «βλέπει» ότι πριν τό σοσιαλισμό προηγείται κάτι άλλο και δεν βλέπει ταυτόχρονα ότι στον τόπο μας κανένα άλλο στάδιο δεν υπάρχει να διανυθεί παρά μόνο ό σκληρός και δύσκολος δρόμος για τό σοσιαλισμό.

ΣΥΓΚΛΙΝΟΥΜΕ, ΣΥΜΠΛΕΟΥΜΕ ΠΡΟΣ ΠΑΣΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ

Έπειδή όμως ό καιροσκοπισμός στην πολιτική δεν γνωρίζει όρια και άλλοι χειρισμοί είναι πιθανοί: κάπως, δηλαδή, ή νέα πρόταση άκουμπά και στό ΠΑΣΟΚ. Όλα είναι πιθανά. Άν φτιαχτεί αυτός «ό νέος συνασπισμός εξουσίας» των δυνάμεων που άποδέχονται τη σοσιαλιστική προοπτική; Μήπως δεν υπάρχουν και προηγούμενα λαϊκό-μετωπικών κατασκευών, συνεργασίες κομμουνιστών, σοσιαλιστών, ριζοσπαστών, άριστερών; Μήπως είπε ποτέ ή ΕΑΡ ότι τό ΠΑΣΟΚ ΔΕΝ είναι άριστο κόμμα; Μήπως απέκλεισε ποτέ ή ΕΑΡ τη *μετεκλογική* συνεργασία με τό ΠΑΣΟΚ;

Όλα, λοιπόν τά διφορούμενα μπορεί να ένεργοποιηθούν, όλες οι εκδοχές είναι δυνατές. Μήπως θά λείψουν τά έπιχειρήματα σε όσους αντί να σκέφτονται άπλώς έπιχειρηματολογούν;

Βέβαια όπως όλα τά πράγματα του κόσμου τούτου και ή νέα πρωτοβουλία δεν είναι χωρίς αντιφάσεις. Πώς χωρέσει για παράδειγμα ό έντερονός αντικομμουνιστικός λόγος — δεν έννοώ τόν θεσμικό αντικομμουνισμό, άλλά την άποστροφή σε ό,τι τό κομμουνιστικό, θεωρία, παράδοση, ιδεολογία, — στελεχών της ΕΑΡ στό ίδιο τσουβάλι με τό ΚΚΕ; Πώς θά χωρέσει στό μυαλό μελών και στελεχών της ΕΑΡ, που έδώ και χρόνια είχαν πάρει τις άποστάσεις του και από τό ΠΑΣΟΚ και από τό ΚΚΕ για λόγους τόσο σοβαρούς που κανένα φραστικό πυροτέχνημα δεν μπορεί να άναιρέσει και τώρα καλούνται, άλλη μία φορά, να συγκλίνουν με ό,τι και όσα τόσο ριζικά είχαν άποκλείσει;

ΜΙΑ ΒΑΡΚΑ ΜΑΣ ΣΩΖΕΙ

Οί αντιφάσεις αυτές δεν ξεπερνιούνται παρά μόνο καταστροφικά. Έκσφεν-

δονίζουν στό περιθώριο εκείνους που παίζουν μαζί τους, που άπερίσκεπτα κι άστόχαστα νομίζουν ότι μπορούν να περιφρονούν τη λογική των πραγμάτων και των ανθρώπων. Και προπάντων όταν περιφρονούν τά αισθήματά τους. Έδη ή νέα «πρωτοβουλία» πέφτει στό κενό, αφού μόνο άρνήσεις ή έπιφυλλακτικά σχόλια ύπήρξαν από εκείνους προς τους όποιους άπευθυνόταν. Κέρδισε μόνο άκόμη μία πρόσκαιρη δημοσιότητα: ξαναμίλησαν οι έφημερίδες γι' αυτούς που έδω και καιρό τους είχαν ξεχάσει.

Στό μεταξύ, όστόσο, προσδοκείται κάποιο άλλο όφελος. Η ΕΑΡ έμφανίζεται ως σηματοφόρος της ένότητας της Άριστεράς, ως ακούρατος πρωτεργάτης της, μακριά από τη λογική του μικρομάγαζου και την τύφλωση του φανατισμού. Έτσι θά μπορεί να σπρώχνει στη γωνιά τους εκείνους τους «δογματικούς του Μπνιαά», τους άδιάλλακτους σεκταριστές που όνειρεύονται ότι θά φτιάξουν δικό τους κόμμα και μάλιστα κομμουνιστικό, αυτούς τους διασπαστές που δεν σεβάστηκαν τις νόμιμες άποφάσεις της πλειοψηφίας του 4ου συνεδρίου του ΚΚΕ Έσωτερικού, αυτούς που δεν συμμερίζονται τό αίτημα του λαού της Άριστεράς για ένότητα, αυτούς τους παλαιομερολογίτες της Άριστεράς που κάποιοι σοφολογιότατοι της Αύγης πρό καιρού έξομοίωαν με τις θεούσες του «666». Και έπειδή ό πολιτικός κυνισμός έχει γίνει βασικό ιδεολογικό έφόδιο άκόμη και άριστερών ό κίνδυνος για όσους δεν θεωρούν την ύπόθεση του κομμουνισμού ξεπερασμένη ιστορία είναι πραγματικός.

Η βροντοσαύρευια κομματική άντοχή πριν ένα χρόνο κατάφερε να κατευνάσει τις άντιρρήσεις πολλών για τη νέα περιπέτεια. Άλλά έχει κι αυτή τά όριά της. Γιατί ή άσυμφωνία εύρύνθηκε τόσο πολύ ώστε ή συνοίκηση στον οικοτών πατέρων, που έπιπλέον κατάντησε παράγκα, άποβαίνει άδύνατη. Λίγοι είναι εκείνοι που βολεύονται με τά μελοδράματα και τις φαρσοκωμωδίες. Οί άπροσδιορίστως πολλοί άριστεροί της άνανέωσης άλλους δρόμους προσπαθούν να άνιχνεύσουν μέσα στη γενική άπορία που είναι και δική τους. Κομμουνιστές κι όχι σοσιαλδημοκράτες, άριστεροί κι όχι λοιποί δημοκράτες, ριζοσπάστες κι όχι ψευτοεικονοκλάστες, χωρίς τυμπανοκρουσίες, έχουν στραμμένα τά μάτια τους κατά κεί που ύπάρχουν τά πραγματικά μας προβλήματα, εκεί όπου ή πραγματική κοινωνική κίνηση άνατρέπει την ύπάρχουσα κατάσταση πραγμάτων.

ἀποκαλυπτικός ὁ κ. Μητσοτάκης στὰ Τρίκαλα

Η ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗ ΤΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

τοῦ Ἀνδρέα Πανταζόπουλου

— «Εἶσαι ὁ Πρωθυπουργός - Εἶσαι ὁ Πρωθυπουργός!»

— Μὲ τὴ θέλησή σου μόνο, λαὲ τῶν Τρικάλων.

Η συγκέντρωση τῆς Νέας Δημοκρατίας στὰ Τρίκαλα ἦταν πράγματι μεγάλη. Τουλάχιστον αὐτὸ ἔδειξε ἡ τηλεόραση. Καὶ ἐκτός ἀπὸ μεγάλη ἦταν καὶ ἀρκετὰ μαχητική. Καὶ βέβαια ἦταν προεκλογική. Ὑπῆρχε παλμός, τὰ συνθήματα ἔφεταν βροχή καὶ ὁ λόγος τοῦ ἀρχηγοῦ προσέφερε τὴ δυνατότητα στοὺς ὁπαδούς του νὰ ἀναπαράγουν τὸ πανηγυρικό κλίμα τῆς συγκέντρωσης. Καὶ βέβαια ἦταν ἀρκεύτως προεκλογικός.

Κατὰ πόσο ὁμως ὁ λόγος τοῦ Κ. Μητσοτάκη στὰ Τρίκαλα βρίσκεται σὲ ἀντιστοιχία μὲ τὴ συλλογικὴ βούληση τοῦ κοινωνικοῦ ρεύματος τοῦ ὁποῖου ἡγεῖται; Καὶ ποιά εἶναι ἡ συνισταμένη αὐτῆς τῆς συλλογικῆς βούλησης; Εἶναι σίγουρο ὅτι τὸ προνομιακό πεδίο στοῦ ὁποῖο ἡ δεξιὰ παράταξη θὰ πρέπει νὰ δώσει τὴ μάχη γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς κοινοβουλευτικῆς πλειοψηφίας εἶναι αὐτὸ τῆς «ἀπαλλαγῆς»; Τελικὰ τὸ σύνθημα τῆς «ἀπαλλαγῆς» εἶναι σήμερα κυρίαρχο μέσα στοῦ κοινωνικό ρεῦμα πού ἀπαιτεῖ σαφῶς μιὰ ἄλλη κυβέρνηση, μιὰ κυβέρνηση τῆς Δεξιᾶς;

Ἡ ὁμιλία τοῦ Κ. Μητσοτάκη στὰ Τρίκαλα ἔχει δώσει ἤδη τὴν ἀπάντησή. Ἐνστερνιζόμενος τὸ σύνθημα τῆς «ἀπαλλαγῆς» σὲ ὅλες του τὴς διαστάσεις καὶ τὴς ἐκδοχῆς ἄρχισε νὰ διαμορφώνει ἀντιστοιχία τὴν προεκλογικὴ τακτικὴ τοῦ κόμματός του. Ἐνας προσεκτικός μελετητὴς τοῦ κειμένου τῆς ὁμιλίας τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ν.Δ. θὰ μπορούσε νὰ ἐξαγάγει καὶ ἕνα ἄλλο συμπέρασμα: Στὰ τυπικὰ τῆς χαρακτηριστικὰ, τόσο ὡς πρὸς τὴ δομὴ τῆς ὅσο καὶ ὡς πρὸς τὸ στυλ τῆς, ἡ ὁμιλία στὰ Τρίκαλα ἐλάχιστα διέφερε

ἀπὸ τὴς προεκλογικῆς ὁμιλίας τοῦ Ἀ. Παπανδρέου τὸ 1981. Πολλοὶ θὰ θυμούνται τὸ συγκεκριμένο στυλ τῶν προεκλογικῶν ὁμιλιῶν τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ΠΑΣΟΚ. Λόγος μεσιανικός, λυτρωτικός, ἐλπιδοφόρος· λόγος πού κόμιζε ἐπαγγελίες καὶ ἔτρεφε μύθους. Ἀλλὰ πάνω ἀπ' ὅλα λόγος κενός, ἀποϊδεολογικοποιημένος, λόγος - καθρέφτης, λόγος - ἀντίλαλος τῶν ἐκστασιαζόμενων ὁπαδῶν, καὶ συγχρόνως λόγος καταπέλτης, λόγος πού κατήγγειλλε, λόγος πού δίκαιζε.

Αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πρότυπο ἀντέγραψε καὶ ὁ ἀρχηγός τῆς Ν.Δ. Τὰ ἐφτά χρόνια κυβερνήσεως τοῦ ΠΑΣΟΚ εἶναι ἰκανὰ νὰ ἀναδείξουν, ἔστω καὶ σὲ μικρογραφία, τὰ ἴδια πολιτικὰ ἀποτελέσματα διακυβέρνησεως τῆς χώρας ἀπὸ τὸν ἐμφύλιο ὡς τὸ 1981. Αὐτὴ ἡ ἐξίσωση, ἡ ἀκύρωση καλύτερα, τῆς ιστορικότητας τῶν κοινωνικῶν διεργασιῶν ἀντανακλάται στὸν πολιτικὸ λόγο τοῦ Κ. Μητσοτάκη στὰ Τρίκαλα:

«Ἡ χώρα κινδυνεύει ἀπὸ *σῆψη* καὶ *βυθίζετα* κάθε μέρα σὲ *κρίση* πολὺ πλευρῆ καὶ βαριά... στὴν παιδεία διδασκόμενοι καὶ διδάσκοντες *βυθίζονται* στὴν *κρίση*... τὰ *παιδιά* μας κινδυνεύουν νὰ χάσουν ἕνα σχολικὸ χρόνο... τὸ *ΕΣΥ* *καταρρέει* καὶ τὰ *θύματα* πολλαπλασιάζονται... τρίτος χρόνος λιτότητας εἶναι τὸ δῶρο τοῦ ΠΑΣΟΚ μέσα στὴ γενικὴ *οικονομικὴ κρίση*... τὸ *ΙΚΑ* *χρεοκοπεῖ*... ἡ *δημόσια ἀσφάλεια* εἶναι ἀνύπαρκτη, ὁ *Ἕλληνας ἀπροστάτευτος*, οἱ *τρομοκράτες* ἐπιλέγουν *θύματα*... οἱ ἀπεργίες *παράλουν* τὴς πόλεις... ὑπάρχει τὸ *αἶσθημα* ὅτι *δέν ὑπάρχει κυβέρνηση* καὶ *πρωθυπουργός*... ἐπωφελοῦνται πολλοὶ ἀπὸ τὴν *ἐξασθένηση* τῶν διεθνῶν μας θέσεων... τώρα γνωρίζουμε τὴ μυστικὴ-διπλωματία... τὸ μοναδικὸ μέλημα τῶν κυβερνητικῶν εἶναι ἡ συγκάλυψη τῶν *σκανδάλων*...» (Ἐλεύθερος Τύπος, 28/3/88, ὑπογραμμίσεις δικῆς μου).

Κρίση λοιπόν, σῆψη, κίνδυνοι, καταρρεῦσεις, χρεοκοπία, τρομοκρατία, σκάνδαλα, ὅλα αὐτὰ καὶ ἰσως πολλὰ

ἀκόμα πού μέλλει νὰ προστεθοῦν ὀλοκληρώνουν μιὰ σύλληψη δαιμονιακῆ τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας. Ἔτσι, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὴς παραμονῆς τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1981 ὁ ἄλλος ἀρχηγός δίκαιζε τὴν «ἐπάρατο» καὶ προσπαθοῦσε νὰ ἐκμαιεῦσει τὴν κοινωνικὴ συναίνεση μετεκλογικὰ μὲ τὸ «βρήκαμε χάος, παραλαμβάνουμε καμένη γῆ». Ἡ ἀντιγραφή εἶναι προφανής· ὅπως καὶ ἡ ἱστορικὴ ἀναντιστοιχία ἐπίσης... Τὸ 1981, ὁ λαὸς συσπειρωνόταν στοῦ ΠΑΣΟΚ, ἐνῶ, τὸ 1988, εἶναι ἡ Ν.Δ. πού ὀφείλει νὰ τὸν συσπειρώσει. Τὸ 1981, ἦταν ἡ ἀντιδεξιὰ πρόκληση καὶ ὄχι τὸ πασοκικὸ πρόγραμμα πού συγκροτοῦσε καὶ ἐνδυνάμωνε τὸν πόλο τῆς κυβερνητικῆς ἐναλλαγῆς. Τὸ 1988, ἀντιθέτως, εἶναι τὸ (νεοδημοκρατικὸ) πρόγραμμα πού ὀφείλει νὰ καταστήσει φερέγγυο τὸν ἄλλο παραδοσιακὸ πόλο τῆς ἐναλλαγῆς.

Γιατὶ ὁμως αὐτὴ ἡ θεμελιώδης ἀντιστροφή τῶν πολιτικῶν προτεραιοτήτων ἀπὸ τὴν ἡγεσία τῆς Ν.Δ.; Πῶς εἶναι δυνατόν μιὰ δημαγωγικὴ ρητορεία, πού τὴς περισσότερες φορές ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ συνθήματα τοῦ εἶδους «Κάτω οἱ κλέφτες τοῦ ΠΑΣΟΚ», νὰ ἐπενδύεται σὲ μιὰ ὀρατὴ προοπτικὴ κυβερνητικῆς ἐξουσίας ὅπου οἱ κοινωνικοὶ ἐγγυητές τῆς προσδοκοῦν μιὰ καλύτερη διαχείριση τῶν συμφερόντων τους; Μὲ ἄλλα λόγια, πῶς αὐτὸς ὁ πολιτικὸς λόγος ἀπαντᾷ πειστικὰ στοὺς «κυμαινόμενους» μικρομεσαστούς πού ἀπαιτοῦν νὰ γίνουν μεγαλοαστοί; Ἄν ἡ ρῆξη τῶν πρώτων μὲ τὸ ΠΑΣΟΚ προκλήθηκε καὶ ἐξαιτίας τῆς χιονοστιβάδας τῶν διαφεύσεων πού ἐπακολούθησε τὸ 1981, πῶς ἡ τῆς ἰδίας ποιότητας χιονοστιβάδα προκαλεῖ ἀπὸ τώρα τοὺς ἐπιθυμητοὺς συμμάχους; Τὸ «λαϊκὸ δικαστήριο» πού κατέκλυσε τὴς τέσσερις πλατεῖες τῶν Τρικάλων εἶναι σίγουρο ὅτι ἔδωσε μιάν ἐπωφελὴ ἀπάντηση γιὰ τὰ μακροπρόθεσμα συμφέροντα τοῦ κόμματος;

ΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΤΗΣ ΠΡΟΕΚΚΛΟΓΙΚΗΣ ΤΑΚΤΙΚΗΣ

“Ας προσπαθήσουμε όμως να δούμε πού συγκεκριμένα τούς βασικούς άξονες γύρω από τούς οποίους ύφαινεται ή προεκλογική τακτική τής Ν.Δ.

Καταρχήν ή Ν.Δ. φαίνεται όχι μόνο να άποδέχεται αλλά και να υιοθετεί ά-νευ όρων τό πρότυπο τής μαζικής λαϊκής συγκέντρωσης ως βασικό μέσο έπικοινωνίας μέ τούς ψηφοφόρους τής. Καί αυτό τήν ίδια στιγμή πού ό άρχηγός τής άπαιτεί από τήν κυβέρνηση να άνοιξει τήν τηλεόραση και να διεξαχθει ό προεκλογικός άγώνας μέσα άπό συζητήσεις και στρογγυλά τραπέζια, όντας βέβαιος ότι τό αίτημά του δέν πρόκειται να εισακουσθει. Πίσω όμως από τήν υιοθέτηση τής μαζικής λαϊκής συγκέντρωσης ως προτύπου άμφίδρομης έπικοινωνίας βρίσκεται ή πολιτική βούληση τής ήγεσίας τό κόμματος, πού θέλει να χρωματίσει τήν αντίδραση κατά τής κυβερνητικής πολιτικής και να τής προσδώσει χαρακτηριστικά «λαϊκού κινήματος».

Μέ ποιούς όμως στόχους συγκροτείται αυτό τό έξεγερμένο και άπηυδισμένο «λαϊκό κίνημα»; Στο σημείο αυτό ό πολιτικός λόγος τού άρχηγού είναι άποφασιστικής σημασίας. Γιατί σπυδει να τροφοδοτήσει, να όπλίσει αυτό τό έν δυνάμει «κίνημα» χρησιμοποιώντας ως μέσο τή *συνολική καταγγελία τής έπταετούς πολιτικής τού ΠΑΣΟΚ στό επίπεδο τής ήθικής και τής άξιοκρατίας*: «Μας πνίγουν τά σκάνδαλα... όχι στις πολιτικές και κομματικές παρεμβάσεις στη Δικαιοσύνη... Ή χώρα δέν έχει ούτε κυβέρνηση ούτε πρωθυπουργό... τό κράτος σαπίζει...», δηλώνει ό άρχηγός από τό μπαλκόνι. Καί τό «κίνημα» κραυγάζει: «Κάτω οι κλέφτες τού ΠΑΣΟΚ». Τό επίπεδο τής ήθικής και τής άξιοκρατίας φαίνεται να είναι προνομιακό γιά τή δεξιά παράταξη γιατί, γιά τήν ώρα, κανείς δέν τήν υποχρεώνει να άπολογηθει γιά τή δική τής θητεία στην κυβέρνηση. “Άλλοι είναι οι κρινόμενοι και άλλοι αυτοί πού κρίνουν και δικάζουν. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να προσέξουμε ιδιαίτερα. Πρόθεση τής ήγεσίας τής Ν.Δ. είναι να μετατρέψει τήν προεκλογική διαμάχη σε λαϊκό δικαστήριο κατά τής κυβέρνησης και μέσα από αυτή τή διαδικασία να άποκαθαρθει και ή ίδια. Ή εικόνα έντιμότητας και κυρίως πολιτικής φερεγγυότητας τού κόμματος και τού άρχηγού του φτιάχνεται καθώς, μέ τήν ίδια κίνηση, ζωγραφίζεται ή εικόνα τής άνυποληψίας τού αντιπάλου κόμματος και τού άρχηγού του. Στο βάθος αυτής τής τακτικής κρύβεται ή πρόθεση τής ήγεσίας τής Ν.Δ. να σύρει τόν προεκλογικό άγώνα σε μία άντιπαράθεση

τού παλιού μέ τό νέο. Ήξου και ή πολιτική ρητορική τού Κ. Μητσοτάκη δέν διστάζει να μετατοπίζεται και να έμφανίζεται και ως έθνικολαϊκή: «Ήθνική συμπιλίωση, όχι στό νέο διχασμό», αλλά και «Τό Κιλελέρ άνήκει στη φιλελεύθερη Ν.Δ.». “Ετσι όπως και ή αντίστοιχη πολιτική ρητορική τού Ή. Παπανδρέου, τό 1981, διαλαλούσε: «Δέν υπάρχουν δεξιά, κεντρώα και άριστερά μεροκάματα και μισθοί...». ‘Ο πολυσυλλεκτισμός μέ τό όχημα τής έθνικής συμπιλίωσης φαίνεται ότι μπορεί να καλύψει τήν άνυπαρξία πολιτικού προγράμματος ή τήν πολιτική δειλία έκφρασης του και άνάδειξης του ως τού κύριου μέσου τής νεοδημοκρατικής προέλασης προς τήν έξουσία.

Μπορεί όμως τό σύνθημα τής έθνικής συμπιλίωσης να εκπληρώσει αυτό τόν πολιτικό ρόλο; Μπορεί τό σύνθημα «όχι στό νέο διχασμό» να άποτελέσει μία σταθερή πολιτική βάση και να ύφάνει από τώρα τις μετεκλογικές κοινωνικές και πολιτικές συμμαχίες μέ μία νεοδημοκρατική κυβέρνηση;

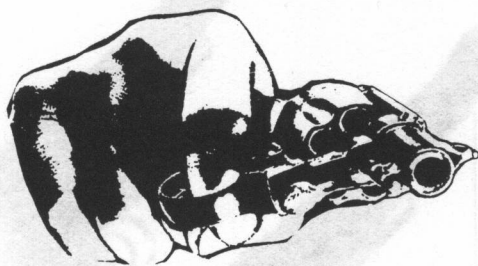
“Όταν τό σύνθημα τής έθνικής συμπιλίωσης χρησιμοποιήθηκε ως κεντρικό-μετωπικό σύνθημα όρισμένων νεοδημοκρατών ύποψηφίων στις δημοτικές εκλογές είχε όχι μόνο συγκεκριμένες πολιτικές - κομματικές στοχεύσεις αλλά λειτουργούσε και σε ένα επίπεδο τελείως παρθένο γιά τά ελληνικά πολιτικά πράγματα: Στη «συγκατοίκηση» τών δεξιών δημάρχων μέ τήν κυβερνώσα πασοκική τάξη. Ήλλά ό πολιτικός λόγος τών δεξιών δημάρχων υπερέκρασε τις άνεργάτιστες πρακτικές τής πασοκικής ύπαλληλίας και κατόρθωσε να δημιουργήσει επιμέρους συναινέσεις πού στηρίζαν και στηρίζουν τις όντως θεαματικές πολιτικές πρωτοβουλίες τους. Είναι σίγουρο ότι ή Ν.Δ. μπορεί να μιμηθει τις προσεκτικές ίσοροπίες τών δημάρχων τής; Καθόλου. Ήντίθετα, τό κόμμα αυτό, λόγω άκριβώς τής προϊούσας δημαγωγικής του πρακτικής, βρίσκεται έξαρχής παγιδευμένο στην ίδια θεμελιώδη αντίφαση μέ αυτήν τού ΠΑΣΟΚ τό 1981.

ΑΠΑΛΛΑΓΗ Ή ΕΝΑΛΛΑΓΗ;

“Αν και στό βαθμό πού ό λαϊκισμός, ως αναλυτική κατηγορία, μπορεί να περιγράψει και να προσδιορίσει τύπους κοινωνικών φαινομένων και διαδικασιών, ίσχυε και έξακολουθει να ίσχύει ως προς τό ΠΑΣΟΚ, κανένας δέν μπορεί να ύποστηρίξει ότι ή Ν.Δ. μένει άρπρόβλητη από αυτόν. Τό μόνο στοιχείο πού άκόμα παραμένει άπροσδιόριστο είναι ότι αυτό τό «λαϊκιστικό - ρεβανιστικό» ρεύμα πού φαί-

νεται να βηματοδοτεί τήν προεκλογική πορεία τής δεξιάς παράταξης είναι ήγεμονικό στόν ευρύτερο κοινωνικό χώρο πού άπαιτεί μία νεοδημοκρατική κυβέρνηση στην έξουσία. Μέ άλλα λόγια: Ή προεκλογική τακτική τής Ν.Δ. μπορεί να έκφράσει πολιτικά και να άναδείξει μία νέα κυβερνητική πλειοψηφία προσεταιριζόμενη τό σημαντικότερο μέρος όσων στα γκάλοπ δηλώνουν «άναποφάσιστο»; Στο σημείο αυτό διακρίνουμε μία θεμελιώδη πολιτική άπουσία: *Τό κυβερνητικό πρόγραμμα πού έχει καταρτίσει ή Ν.Δ. φαίνεται να παίζει δευτερεύοντα ρόλο στην προεκλογική διαμάχη*. Οι πολιτικές άρχές διακυβέρνησης ύποστέλλονται —συνειδητά ή όχι, γιά τήν ώρα, άδιάφορο— και προκρίνεται ή μετωπική άντιπαράθεση. Ή συγκολλητική ύλη τού νεοδημοκρατικού συνασπισμού περιέχει σε ύψηλές δόσεις εκείνες τις φοβικές έντάσεις πού άπευθύνονται στό κοινωνικό σώμα γιά να τό κάνουν να ύπακούσει και να ύποταχθει σε μία «νέα» πολιτική τάξη πού ύποτίθεται ότι θα έξαλείψει τις αιτίες τών δεινών: θα έξαλείψει τήν τρομοκρατία, θα άναβαθμίσει τήν παιδεία και τήν ύγεια, θα καταστήσει τό κράτος ίσχυρο προς φίλους και άλλοφύλους, θα άπονείμει δικαιοσύνη προς όλους όσο δεινοπάθησαν τήν τελευταία έπταετία. Αυτοί οι προεκλογικοί χειρισμοί μοιάζουν να άνταποκρίνονται στό σκληρό πυρήνα τού κοινωνικού κορμού, πού από τό 1981 και ύστερα έπαψε να «στεγάζεται» στό Κράτος, πολιτικά - κοινωνικά - οικονομικά. Αυτή έδώ ή διαπίστωση είναι τό ύλικό ύπόστρωμα πού ύπαγορεύει στην ήγεσία τής Ν.Δ. τις συγκεκριμένες της έπιλογές. “Αν όμως οι φοβικές έντάσεις και ή «ρεβανιστική» ρητορική τροφοδοτούν και σημαδεύουν άνεξίτηλα όχι μόνο τό προεκλογικό αλλά κυρίως τό πολιτικό προφίλ τής παράταξης, είναι μία άλλη πολιτική βούληση κάποιων άλλων κοινωνικών στρωμάτων και κατηγοριών αυτή πού άπαιτεί μία προγραμματική - ιδεολογική άναγνώριση από τήν παράταξη: αυτά τά κοινωνικά στρώματα και αυτές οι κοινωνικές κατηγορίες άπαιτούν από *σήμερα* τήν οργανική τους έκπροσώπηση στόν πολιτικό λόγο τού άρχηγού, συγκεκριμένα και άπτά.

Σε τελευταία άνάλυση, άν κάτι δείχνουν τά συνθήματα τόσο τού Κ. Μητσοτάκη όσο και τών όπαδών του είναι ή *δυσκολία πού άντιμετωπίζει ή δεξιά παράταξη στό σύνολό της να συγχωνεύσει σε μία ενιαία πολιτική γραμμή και πρόγραμμα έτερόκλητες κοινωνικές προσδοκίες* ή, μέ άλλα λόγια, τις καθαυτό άστικές μέ τις μικροαστικές. Μέ άλλα λόγια: Λαϊκισμός και άπαλλαγή ή πρόγραμμα και έναλλαγή; ‘Ο χρόνος θα δείξει...

ΕΝΩ ΟΙ ΔΟΛΟΦΟΝΙΕΣ ΣΥΝΕΧΙΖΟΝΤΑΙ:

«Καλά τούς τὰ ἴπε πάλι ἢ 17 Νοέμβρη...»

τοῦ Γιώργου Καρρά

Τὸν Νοέμβριο τοῦ 1896, στὴν Πάτρα, ὁ τσαγκάρης Δημ. Μάτσαλης παραφυλάει καὶ σκοτώνει μέ φалтσέτα — τὸ ἔργαλειό τῆς δουλειᾶς του— τὸν τραπεζίτη Διον. Φραγκόπουλο καὶ τραυματίζει σοβαρὰ τὸν μεγαλέμπορα Ἄνδρ. Κόλια. Κοντὰ ἕναν αἰῶνα μετὰ, ἢ 17 Νοέμβρη σκοτώνει τὸν βιομήχανο Ἄθανασιάδη, καὶ προηγουμένως ἄλλους. Οἱ διαφορές εἶναι σαφεῖς: στὴν πρώτη περίπτωση μιλάμε γιὰ μιὰ ἐποχὴ ὅπου τὸ ἐργατικό κίνημα βρίσκεται στὰ σπάργανα καὶ ἀναζητεῖ τὰ μέσα τῆς πάλης του, καὶ μέσω αὐτῶν τὴν ταυτότητά του, μιλάμε γιὰ μιὰ ἀυθόρμητη πράξη ταξικῆς μίσους· στὴ δεύτερη περίπτωση ἔχουν περάσει ἑνενηντα χρόνια, μάρτυρες ὄλων τῶν δυνατῶν μορφῶν πάλης καὶ ὀργάνωσης. Καὶ δὲν εἶναι, ἀκόμα, μικρὴ διαφορὰ ὅτι ὁ ἀναρχικός τσαγκάρης αυτοανατινάζεται μέ δυναμίτη, τρεῖς μέρες ἀργότερα, στό κελί του, ἐνῶ ἢ 17Ν ἐτοιμάζει συνωμοτικά τὴ νέα ἐπιχείρησή της. Ἡ πραγματική πολιτική διαφορὰ ὅμως, καὶ πῶς σωστά ἢ ταξικὴ διαφορὰ, διαπιστώνεται ἂν δεῖ κανεὶς δύο φράσεις ἀπὸ τὴν «ἀπολογία» τοῦ Μάτσαλη: «Ὁ, τι ἔκαμα, τὸ ἔκαμα χάριν τῆς Ἰδέας. Φονεύσας δὲν ἀπέβλεψα εἰς τὰ πρόσωπα, ἀλλ' ἐκτύπησα τὸ κεφάλαιον».

Φονεύσας — ὁ ἀναρχικός τσαγκάρης ξέρει τί κάνει καὶ τὸ λέει μέ τὸ ὄνομά του· ἢ 17Ν ἀπορρίπτει τὸν χαρακτηρισμό τοῦ φόνου, αὐτὴ ἐπιδίδεται

σέ δίκαιες λαϊκὲς ἐκτελέσεις. Δὲν ἀπέβλεψα εἰς τὰ πρόσωπα — ὁ Μάτσαλης δὲν ἀφαιρεῖ τὸ θῦμα του ἀπὸ τὸν κόσμο τοῦ ἀστισμοῦ, δὲν τὸν ἐνδιαφέρει καν τὸ θῦμα του, ἢ πράξη εἶναι στὴν πῶς ἀκραία μορφὴ συμβολικῆ· ἢ 17Ν ἐξηγεῖ ἀναλυτικά γιατί τὸν Ἄθανασιάδη καὶ ὄχι ἄλλον, καὶ μάλιστα ἐπιγράφει χαρακτηριστικά τὴν προκήρυξή της «Ἕνας δολοφόνος τῆς ἐργατικῆς τάξης λιγότερος». Ἐκτύπησα τὸ κεφάλαιον — ὁ Μάτσαλης εἶναι ἐχθρὸς ἑνὸς τρόπου παραγωγῆς καὶ ὀργάνωσης τῆς κοινωνίας, εἶναι ἀντίπαλος μιᾶς σχέσης· ἢ 17Ν ἐχθρεύεται τοὺς συγκεκριμένους, ἐπώνυμους ἐκπροσώπους τῆς «λοῦμπεν μεγαλοαστικῆς τάξης». Τὸ ἔκαμα χάριν τῆς Ἰδέας — ὁ τσαγκάρης Μάτσαλης δὲν δρᾷ γιὰ λογαριασμό καὶ στό ὄνομα κανενός ἀπολύτως, εἶναι ὁ ἴδιος μέρος τῆς Ἰδέας· ἢ 17Ν δρᾷ γιὰ λογαριασμό ἄλλων: «ἐμεῖς ὄχι μόνο δὲν λέμε ὅτι ἐπιδιώκουμε νὰ μᾶς μιμηθεῖ ὁ κόσμος, ἀλλ' ἀντίθετα λέμε ὅτι τέτοιες ἐνέργειες δὲν μπορεῖ νὰ τίς κάνει ὁ λαὸς μόνος του παρ' ὅτι τὸ θέλει». Κοντολογίς: ὁ Μάτσαλης εἶναι σύμβολο, ἢ 17Ν ὑποκαθιστᾷ. Καὶ τέλος: ὁ ἀναρχικός τσαγκάρης δὲν διέθετε Ἐλευθεροτυπία, ἀλλά, καὶ νὰ ὑπῆρχε τότε αὐτή, θὰ τὸν ἄφηνε ἀδιάφορο. Ἐκείνος τὸ ἴκαμε γιὰ τὴν Ἰδέα, ἢ 17Ν τὸ κάνει, τελικά, γιὰ τὴν Προκήρυξη. Τὸν Μάτσαλη τὸν εἶδαν ἐπειδὴ ἔδρασε· ἢ 17Ν δρᾷ γιὰ νὰ τὴν ἀκούσουν.

ΚΑΛΑ ΤΟΥΣ ΤΑ ἴΠΑΛΕ...

Ἡ κουβέντα γιὰ τὴ 17Ν καὶ μέ ἀφορμὴ τῆ 17Ν εἶναι ἀτελείωτη. Ἐχουν ἄλλωστε γραφεῖ τόσα πολλὰ — γιὰ τὴ λειτουργικότητα πού ἔχει ἢ τρομοκρατικὴ πρακτικὴ στὶς δυτικὲς πόλεις γιὰ τὸν κρατικό αὐταρχισμό, γιὰ τὴν ποινικοποίηση τῆς πολιτικῆς μέσω τῆς αὐτοποινικοποίησης τῶν τρομοκρατῶν, γιὰ τὴν ἀφομοιωτικὴ λειτουργία τοῦ «ιδιωτικοῦ πολέμου» στὶς κοινωνίες τῆς ἐξατομίκευσης— τόσο πολλὰ λοιπὸν, πού δὲν ἔχει νόημα νὰ ἀσχοληθεῖ κανεὶς μέ ὄλα ἢ νὰ τὰ ἐπαναλάβει. Ἄν κάτι νέο προκύπτει ὁμως ἀπὸ τίς τελευταῖες προκηρύξεις τῆς ὀργάνωσης καὶ τὴ σχετικὴ διὰ τοῦ Τύπου (κυρίως τῆς Ἐλευθεροτυπίας) συζήτησης, αὐτὸ εἶναι ἢ συμπάθεια πού ἢ 17Ν διαισθάνεται ὅτι προκαλεῖ στοὺς καταπιεσμένους ἐν γένει, ἀλλά καὶ ἢ «συμπάθεια» πού ὄντως γιὰ πρώτη φορά ἀρχίζει νὰ ἀρθρώνεται, ἔμμεσα ἔστω, ἀπὸ ἐπώνυμους καὶ ἀνώνυμους μέ δημόσιο τρόπο. Δημόσιο, γιατί οἱ κουβέντες «καλά τούς κάνανε» ἢ «καλά τούς τὰ ἴπε πάλι ἢ 17Ν» εἶναι ἔτσι κι ἄλλωθως γνωστὲς σέ ὄλους, στό σπίτι, στή δουλειά, στό ταξί. Τώρα ἢ Λιλή Ζωγράφου ὑπερασπίζεται τὸ ὄπως ἢ ἄλλως «αὐτόκλητο», λέει, ὄλων τῶν ἐκάστοτε ἐπαναστατῶν ἡγετῶν. Καὶ ἔχουμε ἀκόμα τὸ Ἐθνος πού ἤδη ἀπὸ πέρις ἔγραφε (καὶ ἴσως γι' αὐτὸ τιμήθηκε φέτος ἀπὸ τὴ

17N με την αποκλειστικότητα της τελευταίας της προκήρυξης) ότι δύσκολα μπορούν να άμφισβητηθούν «οι αλήθειες της προχθεσινής προκήρυξης» ή πάλι την *Αύριανή*: «μεγάλο μέρος από την προχθεσινή προκήρυξη της 17N δυστυχώς αποτελεί την πικρή αλήθεια». Είναι αυτές ακριβώς οι συγκεκριμένες «αλήθειες», και όχι άλλες, που κάνουν όρισμένους να λένε «καλά τούς τ'άλε πάλι ή 17N». Τι τούς έψαλε λοιπόν καλά — και σέ ποιούς;

Κατ' αρχήν να ξεκαθαρίσουμε ότι είναι έντελώς άνευ σημασίας τά περι «ήμεσης δημοκρατίας» κ.λπ. φληναφήματα της 17N, με τά όποια άλλωστε επιχείρησε να μάς ταλαιπωρήσει και ό Γ. Βότσης. Αύτά όλα δέν άποτελοϋν παρά άπομεινάρια τοϋ παρελθόντος, σκόρπιες κουβέντες, δάνεια τοϋ περιρρέοντος πολιτικοϋ λόγου και τοϋ «άντιεξουσιαστικοϋ μπάρι», τόσο ζένες πρός τά κυρίως κείμενα τών τελευταίων προκηρύξεων (όπου συναντάει κανείς άκόμα και περίπου εδνοϊκές αναφορές στόν Τσοβόλα και τόν 'Αρσένη γιά μέτρα τους κατά τής «λματ»!) πού θά άφηναν άδιάφορο ή και θά διασκεδάσαν κάθε άθθεντικό άντιεξουσιαστή και άναρχοαυτόνομο. Είναι δεδομένη άλλωστε, νομίζω, ή άδιαφορία έως έχθρότητα τών τελευταίων άπέναντι στη 17N. Γιατί ή δράση τους είναι παντοϋ και πάντοτε δημόσια, όπως «δημόσια» είναι άλλωστε και τά όπλα τους — τό καθρόνι, ή πέτρα, οι μολότοφ — και όχι «ιδιωτικά» όπως είναι τό 38άρι: γιατί ή δράση τους κινείται στό άδρια τής νομιότητας και όχι στη βαθιά παρανομία, είναι ένα συνεχές παιχνίδι άνάμεσα στην επίκληση τοϋ νόμου και τήν άνατροπή του, ή διεκδίκηση μιάς νέας, διευρυνμένης νομιότητας, δημοσιότητας, διαφάνειας. Είναι δράση πού επιθυμεί να μαζικοποιηθεί και να μαζικοποιήσει, όχι να «έκφράσει». Όχι, προφανώς και δέν είναι αυτός ό χώρος πού θεωρεί ότι καλά τά λέει ή 17N. Ούτε ύπάρχει κανένας άλλος — πλόν ίσως τοϋ Γ. Βότση — πού πιστεύει ότι τά περι «ήμεσης δημοκρατίας», «ένοπλου λαοϋ» κ.λπ. τών τελευταίων προκηρύξεων έχουν τήν παραμικρή σημασία. Τι μένει τότε και τι «λέει καλά» ή 17N;

ΕΝΑΣ ΛΙΓΟΤΕΡΟ...

'Απομένει ένα συνονθύλευμα άντικαπιταλισμοϋ, άντιμπεριαλισμοϋ, «άγανάκτησης», λαϊκισμοϋ. 'Εκεί μέσα όμως μπορεί κανείς να διακρίνει καθαρά πια τά τελευταία χρόνια (πού συμ-

πίπτουν με τήν άνυποληψια τοϋ ΠΑΣΟΚ στην κοινή συνείδηση: θά θυμάστε ίσως τήν μέχρι πρόσφατα άμφισβητική στάση τής 17N άπέναντι στο ΠΑΣΟΚ, τό όποιο κατηγορούσε γιά ένδοτικότητα ενώ παράλληλα ύπαισιόσταν τή συμπαράστασή της γιά τίς πιέσεις πού δέχεται από τούς ίμπεριαλιστές) τά βασικά μοτίβα: τήν άποεπένδυση, τήν άποβιομηχάνιση, τήν κοροϊδία τών προβληματικών, τή μή άνταγωνιστικότητα τών έλληνικών προϊόντων, τήν καταλήστευση τοϋ λαοϋ, τή μετατροπή μας σε «πλάζ τής Δύσης», «τά πελώρια σκάνδαλα τύπου Μπανανίας». Σέ μιά παράγραφο τής τελευταίας της προκήρυξης, ή όργάνωση κωδικοποιεί όλο τό ζουμί: «Γνωρίζουμε

- ότι ή πληθώρα και ή έκταση τών σκανδάλων έχει πείσει τόν κόσμο ότι οι πολιτικοί είναι όλοι πωλημένοι
- ότι οι καπιταλιστές είναι όλοι άπατεώνες
- ότι οι άστυνομικοί τά πιάνουν
- ότι οι άνώτεροι ύπάλληλοι χρηματίζονται
- ότι οι στρατιωτικοί και οι πολιτικοί ξεπουλήσαν τήν Κύπρο
- ότι οι άνώτεροι άξιωματικοί πρακτορεύουν ζένα συμφέροντα
- ότι ή χώρα ξεπουλιέται σε διάφορους ύποπτους...

Λόγος άναγνωρισμοϋ, περιεχόμενο άκόμα πιο άναγνωρισμοϋ. Τίποτα τό ίδιαιτερο, ή 17N άπλώς άναπαράγει τή

«μέση συνείδηση» τής άνασφάλειας, τής άβεβαιότητας, τοϋ έκνευρισμοϋ, τής άγανάκτησης. Αύτά ακριβώς είναι πού «καλά τούς τ'ά πε» ή άλλιώς: τά ίδια λέμε κι έμεις. Με δύο βασικές διαφορές. 'Η πρώτη: γιά τήν κατάσταση αύτή ύπάρχουν εϋθύνες. Και οι ύπεύθυνοι τώρα θά πληρώσουν. Οι ύπεύθυνοι είναι έπώνυμοι. Μόνο έτσι έχει νόημα ή πληρωμή και ή τιμωρία άξία. Και έμεις, οι μέσοι άγανακτισμένοι, πρέπει να μένουμε άνώνυμοι — γιατί έτσι δέν ύπάρχει ό φόβος, δέν επιτείνεται ή άνασφάλεια. Άνασφαλείς, άλλ' όχι και άπελπισμένοι. Καλύτερο τό κακό μέλλον από τό καθόλου μέλλον. 'Η άνωνυμία, τών ήδονοβλεψιών τής «δράσης», τής εκδίκησης. 'Εκείνων πού δέν ένδιαφέρονται να χτυπηθεί τό σύστημα γενικώς και άορίστως — γιατί δέν μπορούν να δοϋν τόν έαυτό τους έξω άπ' αυτό — αλλά «συγκεκριμένα», να χτυπηθούν τά άπεχθή άτομα. Γιατί και ή δική τους σχέση με τήν πολιτική άτομική είναι, όπως άτομική μοιάζει, μέσα στην άδιαφάνειά της, και ή ταξική τους ύπόσταση. 'Ενα καθαрма λιγότερο, ένα έμπόδιο λιγότερο.

ΠΡΟΣΩΠΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΕΥΣΗ

'Υπάρχει και μιά δεύτερη διαφορά.

ξαρτημένη, περιθωριακή, παρακμάζουσα, αγροτοτουριστική νησίδα της Δύσης». Αν μάλιστα προσθέσει κανείς και τους έμμεσους επαιίνους προς τις δυτικές αστικές τάξεις που επενδύουν όρθα (και σχετικά ανιδιοτελώς), το συμπέρασμα είναι πλέον άβιαστο: αίτια της εδώ κρίσης δεν είναι, διαβάζουμε, ή παγκόσμια κρίση αλλά «*ή ιστορική άποτυχία της λματ και του πολιτικού προσωπικού της...*». Αίτια δεν είναι δηλαδή ο καπιταλισμός, αίτια είναι αυτοί δω οι κλέφτες και άνεπρόκοποι, εκείνοι που σε κάθε περίπτωση αναφέρονται ως «*οι άπατεώνες καπιταλιστές της λματ*». Κοντολογίς: «*οι άνίκανοι καπιταλιστές της λματ που απέτυχαν σάν τέτοιοι...*». Η κατηγορία έναντιόν τους δεν είναι επειδή είναι καπιταλιστές αλλά επειδή απέτυχαν σάν τέτοιοι. Έπειδή δεν είναι. Ή έτσι νομίζει η 17N και πολλοί άλλοι μαζί της.

ΛΟΓΟΣ ΜΙΚΡΟΑΣΤΙΚΟΣ

Αν λοιπόν η ελληνική αστική τάξη, γράφουν στην Έλευθεροτυπία οι Δ. Γεωργόπουλος και Μ. Μεργούπης, εκδότες άριστερης εφημερίδας της Μεγαλόπολης, δεν είχε συμπεριφορά «*λουμπεν*», αν δηλαδή είχε διαβεί το κατώφλι προς τον καπιταλιστικό παράδεισο, δεν θά υπήρχε λόγος να τά βάζουμε μαζί της! Και βγάζουν το συμπέρασμα ότι η 17N δεν είναι παρά άπροσάρμοστοι άστοι, προδομένοι από το άνεκπλήρωτο καπιταλιστικό όνειρο, που τώρα εκδικούνται τους εκμαυλιστές τους με τον τρόπο που άρμόζει στην τάξη τους. Στο συμπέρασμα δεν έχουν δίκιο, δεν είναι αστικός ο λόγος της 17N — οι άστοι γνωρίζουν καλά ότι δεν άποτελούν λουμπεν αστική τάξη αλλά αστική τάξη. Ότι δεν υπάρχουν καθαρές και παραμορφωμένες αστικές τάξεις, αλλά άπλως αστικές τάξεις. Τελεία. Τό κείμενο όμως των δύο δημοσιογράφων είναι ίσως τό μόνο που έχει την όζυγκρεια να άπομακρυνθεί από όλους εκείνους που προσπαθούν να κάνουν «*πολιτική*» άνάλυση στις προκηρύξεις της 17N και άναδεικνύει τον άυστηρά ιδεολογικό, δηλαδή τον κοινωνικό χαρακτήρα του λόγου της. Και τέτοιος είναι. Μικροαστικός όμως, όχι αστικός. Άρχετυπικά μικροαστικός. Και τέτοια άκριβώς είναι και ή άποδοχή του.

Πρόκειται για αυτό που ο Πουλαντζάς όνομάζει «*ριζοσπαστισμός και άντικαπιταλισμός μέσα στο status quo*». Οι μικροαστοί δεν καταδικάζουν ποτέ την αστική τάξη ως τέτοια: την καταδικάζουν όταν κρίνουν ότι άκριβώς άπέτυχε στο ρόλο της αυτόν, την εκδικούνται όταν ο φόβος του αυ-

ριο γίνει άμεσος και οι προσδοκίες δείχνουν να διαψεύδονται, άναπαράγουν συνεχώς την τραυματική σχέση έλλξης-άπώθησης μαζί της. Ή ταξική κυριαρχία περιπέται για «*τεχνική παραμόρφωση*» της ιθύνουσας τάξης. Κοντολογίς και τελικά, με τά λόγια του Πουλαντζά: «*οί μικροαστοί θέλουν να άντικαταστήσουν την αστική τάξη που δεν άνταποκρίνεται στο ρόλο της*», χωρίς όμως να άλλάξει ή κοινωνία».

Υπάρχουν, άς προσθέσουμε, και άλλα τυπικά μικροαστικά ιδεολογικά στοιχεία που μπορεί κανείς να έπισημάνει στή συγκεκριμένη περίπτωση, όπως τό ζεύγος «*φειτισμός της βίας*» — άτομικισμός ή τόν «*φειτισμός του χρήματος*» (ας μην ξεχνάμε ότι, τό 1986, ή 17N ανέλαβε την ευθύνη για βόμβες σε τέσσερις έφοριες...), τόν έθνικισμό ή πάλι την από πρώτη άποψη παράξενη, αλλά άπολύτως έξηγησιμη κατά τή γνώμη μου, άπουσία της όποιασδήποτε κριτικής στην ΕΣΣΔ.

Συνοψίζοντας: «*καμιά κοινωνία, από την πιό πρωτόγονη μέχρι την πιό άναπτυγμένη, και πέρα από καπιταλισμούς και σοσιαλισμούς, δεν μπορεί να άνεχτεί όρισμένοι μεγαλόσχημοι να οικειοποιούνται τους πόρους που κατέβαλε τό κοινωνικό σύνολο για τόν εκσυγχρονισμό της, και να αυξάνουν την προσωπική τους περιουσία σε βάρος της χώρας και του κοινωνικού συνόλου*». Έτσι άκριβώς βλέπουν οι μικροαστοί τόν έαυτό τους: ως διαχρονική και υπερβατική όντότητα, άνεξαρτήτως συστημάτων, ή όποια — ευρισκόμενη μονίμως «*στή μέση*» — εκπροσωπεί και ένσαρκώνει τό «*κοινωνικό σύνολο*».

Δέν μιλάμε για την ίδια την 17N γιατί βέβαια δεν την γνωρίζουμε. Σήμερα πιά, όμως, είναι αρκετά διάφανος ο τρόπος που έχει βρεί για να έπικοινωνήσει με τό «*κοινό της*», τό σε ποιούς, εκ μέρους ποιανών και τί «*λέει καλά*». Σήμερα πιά δεν δρά «*παραδειγματικά*»: άπηχεί, άντανακλά. Και όταν ο Σκουλαρικής άνοιγε διάλογο μαζί της τό 1985, άπολογούμενος για τή «*βραδυπορία*» της Άλλαγής, σε άλλους άκριβώς άπευθυνόταν: «*ή άλλαγή των δομών μίας κοινωνίας, περισσότερο δίκαιη δεν γίνεται από τή μιά μέρα στην άλλη*».

Κατά τά άλλα μπορούμε να αφήσουμε άλλους να εκφράζονται από τή 17N ή να υπερασπίζονται τό αυτόκλητο του λαϊκού τιμαρού, τους δημοσιογράφους Βότση, Μαύρο κ.λπ. να μς διαβεβαιώνουν για τά ...λενινιστικά πρότυπα της 17N. Και την Άθριανή να καταδικάζει τις δολοφονίες, προσθέτοντας: «*Καλό είναι πάντως και οι διάφοροι λεφτάδες, αυτοί που θησαυρίζουν πίνοντας τό αίμα του λαού, να είναι λιγάκι πιό προσεκτικοί και να μην προκαλούν...*».

Ότι ή 17N σε κείνο τό «*καλά τους τά πε*» εκτός από τό καλά όρίζει πιά με άφοπλιστική σαφήνεια και τό «*τους*». Τό προσωποποιεί γενικεύοντάς το, τό γενικεύει προσωποποιώντας το. Και έδώ πραγματικά βρίσκεται ένα βήμα μπροστά από τή «*μέση άγανάκτηση*» και τήν τυφλή έπιθετικότητα, και μάλιστα τήν όργανώνει — στιγμιαία, γιατί αυτή ή «*μέση άγανάκτηση*» δεν είναι όργανώσιμη παρά σε έξαιρετικές περιστάσεις.

Μιλάμε για την κρίσιμη λέξη «*λματ*». Πού πρωτοεμφανίζεται στή δολοφονία του Μομφεράτου (1985) ως «*λουμπεν μεγαλοαστική τάξη*» και κωδικοποιείται σε «*λματ*» την έπόμενη χρονιά, στή δολοφονία του Άγγελόπουλου. Στην ύποσημείωση της τελευταίας προκήρυξης ή 17N δίνει και τόν όρισμό: «*Όνομάζουμε λματ την τάξη των μεγάλων καπιταλιστών που απέτυχαν σάν άτομα έπιχειρηματίες (...), απέτυχαν σάν σύνολο σάν καπιταλιστική τάξη ν' άναπτύξουν αυτοδύναμα, ισόρροπα, με μιά σχετική άυτονομία τή χώρα. Πού υπερπλούτισαν με άπάτες και κομπίνες, κλέβοντας και λεηλατώντας τή χώρα*», που τή χρησιμοποίησαν «*για εύκολο, γρήγορο και παρασιτικό πλουτισμό σε βάρος των συμφερόντων της χώρας...*». Και άλλου: «*που απέτυχαν σάν τάξη να εκσυγχρονίσουν τις έπιχειρήσεις τους, (...) να πετύχουν τις άναγκαίες σήμερα διαρθρωτικές άλλαγές χωρίς τις όποιες μετατρέπομαστε ραγδαία σε τελείως έ-*

Τό νόημα τῶν φοιτητικῶν ἐκλογῶν

ΠΟΣΟΣΤΑ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ

τοῦ Νίκου Φίλη

Εικόνα γενική: Τά ἀποτελέσματα τῶν φοιτητικῶν καὶ σπουδαστικῶν ἐκλογῶν ἐπιβεβαιώνουν τὶς γενικὲς τάσεις τῶν δύο προηγούμενων χρόνων. Ἐνισχύεται ἡ εἰκόνα τοῦ ιδιότυπου δικομματισμοῦ (ΔΑΠ - Πανσπουδαστική) στὸ νεολαιίστικο χώρο, ἀποδοκιμάζεται ἡ κυβερνητικὴ πολιτικὴ, ἐπιβεβαιώνεται ἡ ὑπεροχὴ τῶν συντηρητικῶν ἀντιλήψεων — ιδιαίτερα στὶς νεότερες ἡλικίες.

Ἡ ψήφος τῶν νέων στὶς μεγάλες παρατάξεις ἐμφανίζεται καὶ ὡς ἐπιλογή ἀνάμεσα σὲ δύο ἀντιπαρατιθέμενες ἰδεολογικὲς καὶ πολιτικὲς προτάσεις. Ἡ ΔΑΠ γιὰ πρώτη φορά φέτος ἐπεχείρησε τόσον ἀπροκάλυπτα νὰ διαδώσει ἰδεολογικὲς ἀρχὲς τοῦ νεοφιλελευθερισμοῦ, οἱ ὁποῖες στὶς πρακτικὲς πολιτικὲς ἀπολήξεις τοὺς ἀμφισβητοῦν τὸ δημόσιο χαραχτήρα τῆς πανεπιστημιακῆς ἐκπαίδευσης καὶ θέτουν θέμα ἀναθεώρησης συνταγματικῶν διατάξεων, πού ἡ ἴδια ἡ συντηρητικὴ παράταξη θέσπισε μεταπολιτευτικά. Ἡ Πανσπουδαστικὴ ἐμφανίστηκε, ἀξιοποιώντας τὴν κρίση τοῦ ὑπόλοιπου ἀριστεροῦ χώρου καὶ ιδιαίτερα τῆς ἀνανεωτικῆς Ἀριστερᾶς, ὡς τὸ ἀντίβαρο στὴ συντηρητικὴ ἐπίθεση — ἡ «ἀγωνιστικὴ - σοσιαλιστικὴ» πρόταση γιὰ τὴ διέξοδο ἀπὸ τὴν κρίση. Μία πρόταση ὁμῶς μὲ ἔντονα κρατικιστικὰ χαρακτηριστικά, κολλημένη στὴν ἀντίληψη τοῦ «κινήματος διαμαρτυρίας», διανθισμένη μὲ τὶς πύθ καθυστερημένες πλευρὲς τῆς πολιτικῆς τοῦ ΚΚΕ γιὰ τὴν ΕΟΚ, μὲ ἀμυντικούς καὶ κατὰ περίπτωσιν συντεχνιακοὺς στόχους.

Ἀξίζει νὰ κρίνουμε τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν σὲ συνάρτησιν μὲ τὶς δύο νέες παραμέτρους, πού σφράγισαν τὶς ἐξελίξεις στὸν πανεπιστημιακὸ καὶ νεολαιίστικο χώρο φέτος: τὴν ἐκσυγχρονιστικὴ τεχνοκρατικὴ ἐπίθεση πού ἐκτυλίχθηκε ἀπὸ τὶς στήλες ἐφημερίδων, δηλώσεις κορυφαίων κυβερνητι-

κῶν στελεχῶν καὶ τὴ δραστηριότητα ὀρισμένων ὁμάδων καθηγητῶν καθὼς καὶ τὶς συνεχεῖς νεολαιίστικες κινητοποιήσεις, πού σὲ περιορισμένο ἔστω βαθμὸ κατόρθωσαν νὰ διαταράξουν τὸν ἐκσυγχρονιστικὸ μονότονο λόγο.

Ἡ ἀποχὴ, τὰ λευκά καὶ τὰ ἄκυρα, ὡς ἐκφράσεις ἐπιφυλακτικότητας, ἂν ὄχι ἀποστροφῆς, ἀπέναντι στὴν παραδοσιακὴ πολιτικὴ καὶ τοὺς κυρίαρχους σχηματισμούς, ἐνισχύθηκαν. Τὸ φαινόμενο φέτος ἀποκτᾶ πρόσθετη ποιοτικὴ σημασία, γιατί ἀποδεικνύει ὅτι καμιά πολιτικὴ δύναμη δὲν μπόρεσε νὰ ἐκφράσει θετικὰ αὐτὴ τὴν ἐπιφυλακτικότητα. Οὔτε καὶ οἱ ἐμφανιζόμενοι ὡς ἀποκλειστικοὶ ἰδιοκτῆτες τοῦ κινήματος τῶν καταλήψεων, οἱ Συσπειρώσεις, πού εἶδαν τὶς δυνάμεις τοὺς νὰ περιορίζονται σὲ ἀσήμαντα καὶ ἀδιευκρίνιστα κέρδη στὰ ΑΕΙ (κυρίως προσπάθησαν νὰ ἰδιοποιηθοῦν ἕνα τμήμα τῶν πρωτοεμφανιζόμενων «διαφόρων ἀνεξάρτητων»), ἐνῶ στὰ ΤΕΙ νὰ ὑποχωροῦν θεαματικά.

Ἐνα μεγάλο τμήμα τῶν ποικιλόχρωμων λευκῶν, τῆς ἀποχῆς καὶ τῶν ἀνεξαρτήτων, ὅπως ἐπίσης καὶ μέρος τῶν περιστασιακῶν ψηφοφόρων τῶν Συσπειρώσεων ἀποτελοῦν διαφορετικὲς ἐκδοχὲς τοῦ ἴδιου προβλήματος καὶ τῆς κοινῆς πολιτικῆς ἀγωνίας. Ἀναζητοῦν μὴ νὰ σχῆσιν μὲ τὴν πολιτικὴ προβάλλοντας τὴν αὐτονομία, τὴν ἀγωνιστικότητα καὶ τὴν ριζοσπαστικὴ κριτικὴ στάση. Κινοῦνται δηλαδή στὸ ἴδιο μῆκος κύματος μὲ τὶς δυνάμεις τῆς ἀνανεωτικῆς Ἀριστερᾶς στὴ νεολαία. Πρόκειται γιὰ ἕνα νέο ρεύμα, πού ὀρηκτικὰ ἐμφανίστηκε ὄχι μόνον στὶς φοιτητικὲς καταλήψεις ἀλλὰ ἐπεκτείνεται στὸ σύνολο τῆς νεολαίας. Οἱ πρόσφατες ἐξελίξεις στὰ Τεχνικὰ Λύκεια, μὲ τὴν παράλληλη λειτουργία δύο «συντονιστικῶν» πού ἀντανάκλωσε καταρχὴν διαφορετικὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἀγῶνων, τὰ περυσινὰ σκιρτήματα στὰ Πολυκλαδικά, οἱ πρωτότυπες αὐτόνομες κινητοποιήσεις νυχτερινῶν μαθητῶν, ἀποδεικνύουν ὅτι συντελοῦνται σοβαρὲς ὑπόγειες διεργασίες στὸ νεολαιίστικο χώρο. Οἱ διάσπαρτες αὐτὲς ἐκρήξεις κοινωνικοῦ ριζοσπαστισμοῦ

κατόρθωσαν σὲ πρώτη φάσιν νὰ τροφοδοτήσουν μὴ πρωτοφανὴ κινήτικότητα γιὰ τὴν μετὰ τὸ 1979 ἐποχὴ. Ἀναπτύσσονται στὸ ἔδαφος τῶν μεγάλων ἀδιεξόδων πού δημιουργεῖ ἡ κοινωνικὴ κρίση στὴ ζωὴ τῶν νέων καὶ ἐπιδεικνύει ἡ νεοσυντηρητικὴ ἐπίθεση. Ἐκφράζουν μὴ διάχυτη δυσἀρέσκεια τῶν νέων χωρὶς νὰ διευκρινίζουν πάντοτε τὰ αἰτήματα καὶ τοὺς στόχους. Ἐτσι, ἐάν οἱ θεσμικὲς κατακτήσεις δὲν εἶναι πάντοτε εὐδιάκριτες, οἱ ἐπιπτώσεις στὴ διαμόρφωσιν τῆς κουλτούρας τῶν νεολαιίστικων ἀναζητήσεων καὶ ἀγῶνων — π.χ. ἡ αὐτονομία, ἡ ἀντιαυταρχικὴ κατεῦθυνση, ἡ ἀναζήτηση μιᾶς κριτικῆς σχέσης μὲ τὴ γνώση — εἶναι σαφεῖς.

Βρισκόμαστε στὴν ἀρχὴ μιᾶς νέας περιόδου γιὰ τὰ νεολαιίστικα κινήματα; Μήπως ἦρθε ἡ ἀρχὴ τοῦ τέλους τῆς συντηρητικῆς πλημμυρίδας; Μήπως δημιουργοῦνται οἱ προϋποθέσεις γιὰ ἕνα νέο ραντέβου τῶν νέων μὲ τὶς ἰδέες, τοὺς ἀγῶνες καὶ τὴν παράδοσιν τῆς Ἀριστερᾶς;

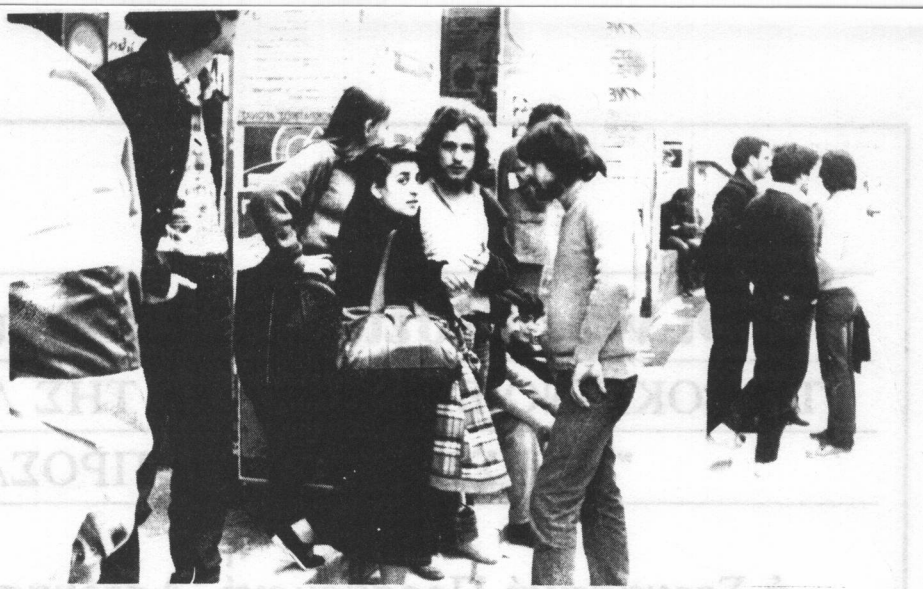
Οἱ κατηγορηματικὲς ἀπαντήσεις θὰ ἦταν λάθος. Περνᾶμε μὴ μεταβατικὴν περίοδο κατὰ τὴν ὁποία δὲν παγώνονται ἀπλῶς ἐκλογικοὶ συσχετισμοὶ ἀλλὰ ἐγγράφονται ἰδεολογικὲς προοπτικὲς καὶ πολιτισμικὲς στάσεις στὴ συνείδησιν τῶν νέων. Φαίνεται ὁμῶς ὅτι ἡ ἀνάπτυξιν τῶν συντηρητικῶν ἀντιλήψεων ἔχει τὰ ὄριά της, ὅταν μάλιστα προβάλλονται διακηρυκτικὰ, δὲν συνοδεύονται ἀπὸ μὴ δυναμικὴ διεκδίκησιν καὶ προσκρούουν σὲ κεκτημένα δικαιώματα τῶν νέων. Ὅσο κι ἂν φαίνεται περίεργο, τὴ στιγμὴ πού ἡ νεοφιλελεύθερη ΔΑΠ κερδίζει μὴ καθαρὴν πρωτιά καὶ δείχνει μεγάλῃ ἀντοχὴν στὸ κύμα τῆς ἀποχῆς, ὀργανώνεται στὴ νεολαία ἡ πρώτη αὐτόνομη ἀμφισβήτησιν τοῦ ἰδεολογικοῦ της λόγου.

Ἄν ἡ ἀνανεωτικὴ Ἀριστερὰ ὀργανώσει τὶς δικῆς τῆς δυνάμεις καὶ τὸ λόγο της, ἂν ἀπεγκλωβιστεῖ ἀπὸ τὶς

ευκαιριακές συνδικαλιστικές παρεμβάσεις και αντίταξι στα έκσυχρονιστικά ιδεολογήματα συγκεκριμένες προτάσεις για την εκπαίδευση και τη γνώση, που θα πηγάζουν όμως από μία βαθύτερη, ιδεολογική θεώρηση των προβλημάτων και θά τροφοδοτούν μία μόνιμη αγωνιστική παρουσία, τότε η αντίστροφη των σημερινών συντηρητικών συσχετισμών δεν θά είναι ένα στοίχημα αλλά ένας πραγματοποιήσιμος στόχος. Ίσως έτσι κατανοήσουμε γιατί ο διαχωρισμός των δυνάμεων του Δημοκρατικού Αγώνα, που επέβαλε η διασπαστική επιλογή της Έλληνικής Αριστεράς, δημιουργεί μία δυναμική. Η ύπολογισμη πολιτική εμβέλεια των δυνάμεων της κομμουνιστικής ανανέωσης και η διάλυση των αυταπατών του «αριστερού έκσυχρονισμού», όπως συγκριτικά καταγράφηκε στα αποτελέσματα των εκλογών, διαμορφώνει μία σαφή βάση συσπείρωσης της ανανεωτικής Αριστεράς με δυνατότητες βαθμιαίας ανάπτυξης.

Γνωρίζουμε τις μεγάλες δυσκολίες, που προξενεί στο νεολαιίστικο χώρο ιδιαίτερα η διάσπαση της ανανεωτικής Αριστεράς. Μέσα σ' αυτήν την πραγματικότητα οι δυνάμεις της ΕΚΟΝ Ρήγας Φεραϊός καλούνται να προωθήσουν τις αναγκαίες, ώριμες συγκλίσεις με άλλες ριζοσπαστικές ανανεωτικές νεολαιίστικες δυνάμεις. Νά επεξεργαστούν νέες απαντήσεις στην εκπαιδευτική κρίση, νά αποκτήσει η πρακτική τους σαφέστερη ριζοσπαστική κατεύθυνση, νά αναβαθμίσουν τον ιδεολογικό ρόλο τους. Μόνον έτσι οι αντιφατικές συμπεριφορές κοινωνικού ριζοσπαστισμού μπορούν νά αποκτήσουν συνοχή και δύναμη. Καί βέβαια νά εγκαταλείψουμε ταλαντεύσεις και άγονες περιπλανήσεις σέ αντίληψεις «άπομονωτισμού», σέ αγοραίες δογματικές απόψεις, όσο κι αν βραχυπρόθεσμα αισθανόμαστε την πίεσή τους. Γιατί τό δικό μας ιδεολογικό ρεύμα είναι αναγκασμένο νά περπατήσει ανάμεσα στη Χάρυβδη των ποικίλων έκσυχρονισμών και τη Σκύλλα των παντοειδών δογματισμών.

Γνωρίζουμε ότι τό έργο είναι τεράστιο και μακροπρόθεσμης απόδοσης. Ο συντονισμός όμως των φοιτητικών και των πανεπιστημιακών δυνάμεων της ανανεωτικής Αριστεράς είναι η πρώτη προϋπόθεση για νά σκεφθούμε νέες ιδέες για την εκπαίδευση, νά προωθήσουμε την παρέμβαση στη γνώση και νά υπάρξουμε ως Αριστερά στη μάχη των ιδεών. Έξι χρόνια μετά τό νόμο-πλαίσιο δεν είναι αρκετά για νά κλείσουν τούς λογαριασμούς τους οι αριστεροί πανεπιστημιακοί με την ιδεολογία των papers;

ΠΑΝΣΠΟΥΔΑΣΤΙΚΟ ΠΑΘΩΝ...

Γιά άλλη μία φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας ένα μῆλο ὑπῆρξε ἡ ἀφορμή τῆς ἔριδας. Ἡ διαδοχή τῶν εἰκόπων: σύνεδρος τῆς ΔΑΠ ἐκτόξευσε δαγκωμένο μῆλο ἐναντίον συνέδρου τῆς ΣΑΚ, (Συνδικαλιστική παράταξη προσκεῖμενη στή ΣΣΕΚ), ἐπειδή στήν ἀγόρευσή του ἐπανελάβε μέ δικά του λόγια τό κουτσογιώργειο ρητό «δέν δικαιοῦσθε διά νά ὀμιλεῖτε», ἐπακολούθησε κλωτσοπατινάδα, ἡ καταγγελία κατά τῆς ΔΑΠ καί ἡ... ἀναπόφευκτη ἀποχώρησή της. Κι ὅλα αὐτά σ' ἓνα κλίμα ἔντοναν «ιδεολογικῶν ἀντιπαράθεσεων» ἀνάμεσα στούς ἑξομάχους τῶν δικομματισμοῦ, ὅπου ἡ πίστη στό συντηριολογικό μήνυμα τοῦ νεοφιλελευθερισμοῦ νοθεύονταν ἀπό τήν ἱερή «ιδέα» τοῦ Γκάλη καί ἡ ἐμπιστοσύνη στήν «Ἀλλαγῆ» ἀπό τήν Πολιτική Πρόταση «τό ἄλλο Σύνεδριο νά γίνει στή Συγγρού, νά εἶναι ἐντός γηπέδου ἡ ΔΑΠ-ΝουΔουΦουΚοῦ»!

Καί ἡ ἀριστερά; Ἡ καλύτερα οἱ ἀριστερές; Σ' ἓνα συνέδριο πού ἡ ἀριστερά πάσης φύσεως ἔχει τούς μισούς συνέδρους καί τόν «ἄερα» ἀπό τίς φεινές κινητοποιήσεις εἴτε συμπράττει σ' ἓνα παλιομοδίτικο ἀντιδεξιισμό εἴτε φαίνεται νά παρακολουθεῖ ἀμήχανα ἓνα ἀκρωτηριασμένο κατά τόν «ἔνα τρίτο» Σύνεδριο.

Ὅταν γράφονται αὐτές οἱ γραμμές ἡ ἐξέλιξη τοῦ Πανσπουδαστικοῦ Συνεδρίου δέν ἔχει ἀκόμα διευκρινισθεῖ. Εἰκόνας ἐκφυλισμοῦ σφραγίζουν τίς διαδικασίες του. Ἄλλοι ἀποχωροῦν, ἄλλοι ἀπειλοῦν νά ἀποχωρήσουν, ἡ διαδικασία τρώει τήν οὐσία, ὁ πολιτικός διάλογος ὑποκαθίσταται ἀπό τή συνθηματολογική ἐκτόνωση ἐνῶ εἶναι βέβαιο ὅτι δέν θά ληφθοῦν πολιτικές ἀποφάσεις. Σχεδόν ὅλοι δικαιολογοῦν τήν παρουσία τους μέ στόχο τήν καταγραφή στήν ἐκλογή τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου.

Περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορά ἀποδεικνύεται μία ἀναντιστοιχία ἀνάμεσα στούς συνδικαλιστικούς ἐκπροσώπους καί τούς φοιτητές. Ἀνάμεσα στή δυναμική τῶν φεινῶν αὐτόνομων κινητοποιήσεων καί τίς ἐπιδιώξεις τῶν κυρίαρχων κομματικῶν σχηματισμῶν. Μία δεξιά νικήτρια πού δέν ξέρει τί νά κάνει τό 34% καί καταναλώνεται σέ χουλιγκανισμούς καί θεαματικές ἀποχωρήσεις δίκην περιθωριακῶν ομάδων. Ἐνα ΠΑΣΟΚ ταπεινωμένο πολιτικά, πού ἐξαντλεῖ τή στόχευσή του στήν ἀνάδειξη ΕΦΕΕ μέ δικομματική πλειοψηφία. Ἡ ΚΝΕ πού δείχνει νά ἐρωτοτροπεῖ μέ τήν ιδέα τῆς μονοκομματικῆς-«κόκκινης» ΕΦΕΕ καί στίς κρίσιμες στιγμές συμπεριφέρεται σάν μία μεγάλη Συσπείρωση. Ἐνα συνονθύλευμα παραχημένων Μ/λ ἀντιλήσεων καί κινηματικῶν εὐαισθησιῶν, πού τό πολύ πολύ νά ἐμφανίζονται ὡς γραφικοί λαθρεπιβάτες τοῦ τρένου τῆς ἐπανάστασης. Καί μέσα σ' αὐτή τήν καταθλιπτική εἰκόνα τοῦ Πανσπουδαστικοῦ ἡ φωνή τῆς ἀνανεωτικῆς ἀριστεράς ἀκούγεται ὡς μοναδική φωνή κριτικῆς ἀριστερῆς συνείδησης — πιό ἰσχνή φέτος...

Εὐτυχῶς πού σ' αὐτό τό Πανσπουδαστικό δέν θά παιχθοῦν πολλά. Εὐτυχῶς πού οἱ συσχετισμοί του δέν θά κατορθώσουν νά σβύσουν τήν ἐλπίδα τῶν νεολαιίστικων ἀγώνων. Ὅταν καμιά μεγάλη δύναμη δέν σκέπτεται μέ τίς δεσμεύσεις τοῦ πολιτικοῦ μεγέθους της καί τήν εὐρύτερη εὐθύνη πού τῆς ἀντιστοιχεῖ γιά τήν πορεία τοῦ κινήματος, ἴσως ἦρθε ἡ ὥρα ἐπιθετικά νά προβάσουμε τίς ιδέες τῆς ἐνότητας καί τῆς αὐτονομίας, τῆς ἀντιγραφειοκρατικῆς καί δημοκρατικῆς λειτουργίας, τῶν νέων ὄριμων στόχων. Αὐτό τό κενό εὐθύνης καί προσανατολισμῶν ὑπάρχει ἀνάγκη νά καλύψουμε.

N. Φ.

Οι νέες θέσεις του ΚΚΕ για την ΕΟΚ

ΤΟ ΚΟΚΚΙΝΟ ΒΙΒΛΙΟ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΛΕΥΚΗΣ ΒΙΒΛΟΥ

Ή Η ΣΤΟΧΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ

ή
ή Στοχαστική Προσαρμογή Ἀστόχαστων Πολιτικῶν

του Λάκη Δεδουσόπουλου

Ἄσχετο μετὰ τὴν ἀναθεώρηση τῆς πολιτικῆς τοποθέτησης τοῦ ΚΚΕ ἐναντι τῆς ΕΟΚ δὲν ἀποτελεῖ τὸ πολιτικὸ γεγονός τῶν ἡμερῶν, ἀν καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν ἔτσι. Καὶ δὲν τὸ ἀποτελεῖ ὄχι γιατί ὁ ἀστικός καὶ ὁ λιγότερο ἀστικός Τύπος δὲν τῆς ἔδωσαν τὴν ἀναγκαῖα δημοσιότητα. Κάθε ἄλλο μάλιστα, ἀφοῦ ἡ ἐπανατοποθέτηση τοῦ ΚΚΕ προκάλεσε ἀρκετὰ σχόλια καὶ τὴ διατύπωση ἐκ νέου σεναρίων «συμπααραταξιακοῦ» καὶ «δημοκρατικοδυναμικοῦ» περιεχομένου. Ἄν ἡ ἀναθεώρηση δὲν δικαιούται τὸν τίτλο τοῦ πολιτικοῦ γεγονότος μεγάλης σημασίας, αὐτὸ πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ στὸν ἀποσπασματικὸ καὶ οὐσιαστικὰ ἀμυντικὸ χαρακτῆρα τῆς ἐπιχειρούμενης «προσαρμογῆς».

Οἱ προηγούμενες σκέψεις οὐτε ἀναιροῦν τὴ σημασία οὐτε ἀγνοοῦν τίς δυσκολίες πού ἡ ἀναθεώρηση αὐτῆς τῆς πολιτικῆς συναντᾶ μέσα στό ἴδιο τὸ ΚΚΕ καὶ πού καταλήγουν σέ διατυπώσεις «λεπτῶν ἰσορροπιῶν» ὅπου ὁ καθένας μπορεῖ νὰ ἀναγνωρίσει τίς ἀπόψεις του μέσα σέ ἀποσπάσματα τοῦ κειμένου καὶ ὅπου ἡ κάθε θέση συνοδεύεται (σχεδόν πάντα στὴν ἴδια παράγραφο) ἀπὸ τὴν ἄρση τῆς. Τὸ κείμενο εἶναι γεμάτο ἀπὸ ἀντιφάσεις αὐτοῦ τοῦ εἶδους καὶ ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης ἀσφαλῶς θὰ ἔχει κατατάξει στὰ ἀξιωματικόμενα τῆς πολιτικῆς ἀτολμίας. Καὶ ἂν ἀντιμετωπίζει τὴν «μοναξιά» πού ἐνίωθε τὸ ΚΚΕ στὸ Εὐρωκοινοβού-

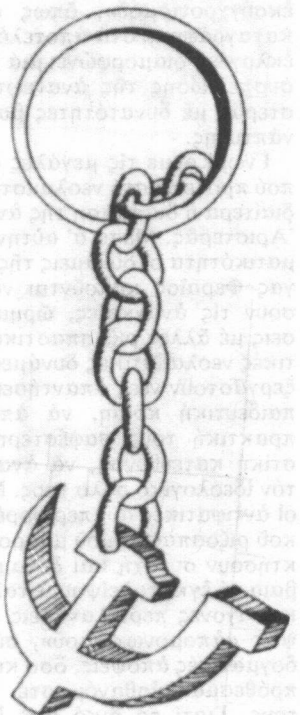
λιο ἢ στὴν ἐσωτερικὴ πολιτικὴ σκηνή, ἂν ἀποτρέπει ἀκόμα ἐπανάληψη σκηνῶν πολιτικοῦ ρόκ ὑπὸ τοὺς ἤχους τῆς ἀντι-ΕΟΚικῆς «στοχοπροσήλωσης», δὲν ἐπαρκεῖ στό ρόλο πού τὸ ἴδιο τὸ ΚΚΕ θέλει(;) νὰ τοῦ ἀποδώσει: Νὰ γίνει ἡ βάση ἀνάπτυξης ἀγῶνων μὲ προοπτικὴ τὸν σοσιαλιστικὸ μετασχηματισμὸ.

ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ Ἡ ΚΑΙ ΑΝΑΧΡΟΝΙΣΜΟΣ

Ἄς δοῦμε λίγο πιὸ ἀναλυτικὰ τίς νέες θέσεις τοῦ ΚΚΕ γιὰ τὴν ΕΟΚ. Καὶ κατ' ἀρχὴν μιά παρατήρηση πού ἀφορᾶ τὴν «ἐπικαιρότητα» τῆς ἀλλαγῆς τῆς

πολιτικῆς γραμμῆς τοῦ ΚΚΕ.

Ἡ προσαρμογὴ γίνεται μὲ μιά διπλὴ καθυστέρηση: μιά καθυστέρηση ἐναντι τῶν προβλημάτων τὰ ὅποια ὑποτίθεται ὅτι θέλει νὰ ἀντιμετωπίσει. Ἀπὸ τὸ 1985, ἔτος τῆς ἀναθεώρησης τῶν Συνθηκῶν καὶ τῆς ἀποδοχῆς τῆς Λευκῆς Βίβλου γιὰ τὴν ἐγκαθίδρυση Ἐνιαίας Ἀγορᾶς, ὡς σήμερα πολλὰ καὶ διόλου εὐχάριστα ἔχουν συμβεῖ στὴν Εὐρωπαϊκὴ Κοινότητα. Στὸ διάστημα αὐτὸ τὸ ΚΚΕ εἶχε ἀρκεστεῖ στὴν «καταγγελία» τῶν κοινοτικῶν πολιτικῶν, μὲ ἐλάχιστες θετικές τοποθετήσεις, κυρίως ἀπὸ τὸν Α. Ἀλαβάνο, τὸν τελευταῖο χρόνο, στὸ Εὐρωπαϊκὸ Κοινοβούλιο καὶ σέ ἀρθρογραφία. Τρία πολὺτα χρόνια χάθηκαν, καὶ στὸ μετα-

ξύ τό θεσμικό πλαίσιο τῆς Ἑνιαίας Ἀγορᾶς ἔχει δρομολογηθεῖ, ἡ ἀναθεώρηση τῶν Συνθηκῶν ὀλοκληρώθηκε καί τὰ προβλήματα πού ἀναφέρουν οἱ θέσεις τοῦ ΚΚΕ (ἀλλά καί ἄλλα πολλά) ὀξύνθηκαν, ἐνῶ τό ΚΚΕ καθοδηγοῦσε τοὺς ἀγρότες νά ζητοῦν «τιμές Ἀθηνῶν καί ὄχι Βρυξελλῶν», ἀφορίζε τά μονοπώλια καί τήν Ἐπιτροπή. Νά θυμίσουμε ἄραγε τήν ἄρνηση Δημάρχων προσκείμενων στό ΚΚΕ νά συμμετάσχουν στά προγράμματα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κοινωνικοῦ Ταμείου;

Ἡ δεύτερη καθυστέρηση σχετίζεται μέ τό «ἑσωτερικό» μέτωπο. Ἡ πρόταση διατυπώνεται σέ χρόνο πού ὄλη ἡ φιλολογία περί «συμπάραταξης» μόνο γιά τήν τιμή τῶν ὀλων καί ἀπό κεκτημένη ταχύτητα ἀπασχολεῖ τό ΚΚΕ τό ἴδιο. Ἄν προσφέρει καί τό ἄλλοθι σέ κάποιες παραδοσιακά φιλο-ΕΟΚικές «προσωπικότητες» τῆς Ἀριστερᾶς νά «συμπαραταχθοῦν», μποροῦμε νά διαβεβαιώσουμε τό ΚΚΕ ὅτι ἡ φόρμουλα θά βρισκόταν καί χωρίς «δραματικές» προσαρμογές τῆς γραμμῆς. Δέν εἶναι τυχαῖο, ἄλλωστε, ὅτι ἡ προσαρμογή δέν ἐκλήφθηκε ὡς πρόταση «συμπάραταξης», παρά τίς ρητές ἀναφορές στόν συνασπισμό τῆς ἀριστερᾶς, ἀλλά ὡς κίνηση συνεργασίας πρὸς τό ΠΑΣΟΚ ἐνόψει τῆς δύσκολης αὐτοδυναμίας μετά τίς ἐρχόμενες ἐκλογές. Στήν ἐρμηνεία αὐτή συμβάλλουν καί οἱ ἀναφορές στόν δικομματισμό μέ τήν περιοριστική ἔννοια πού ἔχει ὁ ὅρος αὐτός γιά τό ΚΚΕ.

Οἱ θέσεις εἶναι λοιπόν διπλά ἀνεπίκαιρες. Εἶναι ὅμως καί αὐστηρά ἀμυντικές. Προτίθενται νά ἀποκρούσουν καί νά ἀποτρέψουν, ὄχι νά διαμορφώσουν. Καί δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἀπό τήν ἀνάλυση τοῦ ΚΚΕ ἀπουσιάζουν δύο ἔννοιες κομβικές στήν πολιτική τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀριστερᾶς — οἱ ἔννοιες τῆς *οικονομικῆς συνοχῆς καί τῆς δημιουργίας τοῦ κοινοῦ εὐρωπαϊκοῦ κοινωνικοῦ χώρου*. Ἡ σιγή αὐτή ὑποδηλώνει τήν ἀδυναμία τοῦ ΚΚΕ νά ἀποκτήσει εὐρωπαϊκή πολιτική, ἐπιβεβαιώνει τίς εἰσαγωγικές ἐπιστημονικές πού ἄρθρου αὐτοῦ καί δείχνει τήν ἀδυναμία τοῦ κόμματος αὐτοῦ νά ἀπεγκλωβιστεῖ ἀπό τίς λανθασμένες ἀναλύσεις τοῦ τύπου: «ὄχι στήν ΕΟΚ τῶν μονοπωλίων». Ἡ, ἐπί τό ποδοσφαιρικότερον, στό θέμα ΕΟΚ γιά τό ΚΚΕ «προσαρμογῆ-συντήρηση» σημειώσατε δύο.

Ἄραγε εἶναι τόσο σημαντικές αὐτές οἱ ἀπουσίες ἀπό τόν πολιτικό λόγο τοῦ ΚΚΕ; Μήπως τό ἀδικούμε; Νομίζω ὄχι. Ἡ Λευκή Βίβλος γιά τήν ἐνοποίηση τῆς ἐσωτερικῆς ἀγορᾶς εἶναι ἕνα σύνολο διοικητικῶν μέσων πού προβλέπεται νά ληφθοῦν μέσα σέ ὀρισμένο χρόνο, ἕνα πλήρες δηλαδή πρόγραμμα μέ χρονοδιάγραμμα πού, ὅσο καί ἂν δέν ὀλοκληρωθεῖ μέσα στίς προβλεπόμενες προθεσμίες, δέν ἀναιρεῖ τά ἀποτελέσματα τῆς ἴδιας τῆς πρόθεσῆς του: τῆ δημιουργία ἐνός ἐ-

νιαίου οικονομικοῦ χώρου κίνησης προϊόντων, ὑπηρεσιῶν, κεφαλαίων καί δευτερευόντως ἐργατικοῦ δυναμικοῦ. Ἀκόμη καί ἡ ἐπιτροπή δέχεται ὅτι ἀποτέλεσμα τῆς δημιουργίας τῆς Ἑνιαίας Ἀγορᾶς θά εἶναι ἡ ἔνταση τῶν περιφερειακῶν ἀνισοτήτων καί ἡ διεύρυνση τοῦ χάσματος ἀνάμεσα στίς περιοχές τῆς κοινότητας. Ἐπισημαίνεται ἐπίσης ὅτι ὁ κοινοτικός χώρος κινδυνεύει νά μετατραπῆ σέ χώρο ἐλεύθερων συναλλαγῶν, ἐξέλιξη πού θά ἀκύρωνε τήν προοπτική οὐσιαστικῆς ἐνοποίησης τῶν οικονομιῶν.

ΤΑ ΠΕΡΙ ΕΝΙΑΙΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΨΙΛΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἡ ἀπάντηση βέβαια εἶναι ἡ προώθηση τῆς οικονομικῆς καί κοινωνικῆς συνοχῆς τοῦ κοινοτικοῦ χώρου. Συνοχή, πού δέν ἐξαντλεῖται σέ διακηρύξεις καλῆς θέλησης καί ἐσωτερικῆς κατανάλωσης οὔτε σέ αὐξημένες χρηματοδοτήσεις μέ ἀμφίβολα ἀποτελέσματα. Οἱ προτάσεις τοῦ ἐνιαίου ΚΚΕ Ἐσωτερικοῦ, κατατεθειμένες ἤδη ἀπό τόν Μάρτιο τοῦ 1986, ἔδιναν κάποια διέξοδα — ἄσχετα ἂν εἴμεν ἀγνωστες ἀκόμα καί στούς ἀναγνώστες τῆς *Ἀγῆς*. Ὅμως, σήμερα τό ΚΚΕ εἶναι πῶς πῶς ἀπό τό ΚΚΕ Ἐσωτερικοῦ τοῦ 1986, πῶς πῶς καί ἀπό τίς προτάσεις πού ἔχουν γίνεи δεκτές καί ἀπό τό Εὐρωπαϊκό Κοινοβούλιο γιά τήν Ἑνιαία Πράξη στό σκέλος πού ἀφορᾶ τή συνοχή. Τό ἴδιο πῶς εἶναι καί στήν κατανόηση τῆς ἀνάγκης γιά τόν ἐκδημοκρατισμό τῶν κοινοτικῶν θεσμῶν, γιά νά γίνεи τό Εὐρωπαϊκό Κοινοβούλιο οὐσιαστικός θεσμός νομοθεσίας καί ἐλέγχου. Ἐκτός ἂν τό ΚΚΕ θεωρεῖ τό Εὐρωπαϊκό Κοινοβούλιο περισσότερο «ὑπερθετικό» καί λιγότερο δημοκρατικά ἐλέγξιμο σέ σχέση μέ τό Συμβούλιο Ὑπουργῶν.

Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡ δημιουργία τοῦ ἐνιαίου κοινωνικοῦ χώρου, πού περιλαμβάνει τή σύγκλιση τῶν θεσμικῶν πλαισίων κοινωνικῆς πολιτικῆς, κοινωνικῶν παροχῶν, συνδικαλιστικῶν ἐλευθεριῶν κ.λπ., ἔχει τεράστια σημασία γιά τήν ἀξιοπρεπή διαβίωση τοῦ Ἑλληνα ἐργαζόμενου καί ἀνέργου, γιά τήν ὑγειονομική του περίθαλψη, γιά τήν ὑγεία του στό χώρο δουλειᾶς, γιά τήν ἀκαδεμόνευτη συνδικαλιστική του δραστηριότητα. Ἴσως τό ΚΚΕ νά θεωρεῖ ὅτι τό ἑλληνικό ἐργατικό κίνημα ἔχει πετύχει περισσότερο ἀπό τό ἀντίστοιχο εὐρωπαϊκό στόν τομέα τῆς κοινωνικῆς ἀσφάλισης, στό ζήτημα τῆς στέγης, στή δυνατότητα ἐπαγγελματικῆς ἐκπαίδευσης, καί σέ πολλά ἄλλα παρόμοια. Ἡ ἴσως νά πιστεύει ὅτι αὐτές οἱ κατακτήσεις τοῦ κινήματος, ἐκεῖ στήν Ἐσπέρια, ἔχουν ἐνσωματώσει τοὺς ἐργαζόμενους πλή-

ρως κι ὀριστικῶς ἢ ἄλλιῶς «ὄσο χειρότερα, τόσο καλύτερα». Ἐνδέχεται ἐπίσης τό ΚΚΕ νά κατανοεῖ τήν ἀδυναμία τοῦ ἑλληνικοῦ καπιταλισμοῦ νά ἀποδεχτεῖ θεσμούς κράτους εὐημερίας. Δικό του πρόβλημα. Ἐμεῖς κρίνουμε τήν οὐσία τῆς πολιτικῆς του πρότασης, πρότασης ἀμυντικῆς καί οὐσιαστικά ἀδιέξοδης.

Ο ΜΟΝΟΦΘΑΛΜΟΣ ΔΙΕΘΝΙΣΜΟΣ

Καί μιά τελευταία παρατήρηση: Ὁ Ἀλέκος Ἀλαβάνος θεωρεῖ τίς θέσεις τοῦ κόμματος τοῦ «βαθιά διεθνιστικές». Καί ἔχει δίκιο, ἂν ὁ διεθνισμός ἀφορᾶ μόνο τίς χώρες τῆς ΚΟΜΕΚΟΝ. Ἄν ὅμως ἀφορᾶ καί τίς «ἄλλες» χώρες, αὐτές τῆς Ἀσίας καί Ἀφρικῆς πού ἐξάγουν στήν ΕΟΚ ἀγροτικά προϊόντα σάν αὐτά πού παράγουμε καί ἐμεῖς καί ὀφαντουργικά ἀκριβῆς σάν τά «δικά» μας, τότε πρέπει κάπως νά μᾶς ἐξηγήσει πῶς ἡ διεθνιστική πολιτική συμβαδίζει μέ τήν κοινοτική προτίμηση, ἐκτός καί ἂν ἡ συμπάρασταση μας στούς λαοὺς αὐτοὺς συνοψίσαται στό γνωστό καί ἑλληνικότατο «ἡ ὄλοι μας θά νικήσουμε ἢ ὄλοι σας θά πεθάνετε».

Τό πρόβλημα εἶναι ὅτι τό ΚΚΕ δέν ἔχει ἄλλη ἔννοια κοινωνικῆς ἐνοποίησης ἐκτός ἀπό τήν οικονομική καπιταλιστική ἐνοποίηση καί τήν πολιτική ἐνοποίηση ἀλλά Ἀνατολικῆ Εὐρώπη. Οὔτε τήν ἱκανότητα, θεωρητική καί πολιτική, νά ἀμφισβητήσῃ τοὺς βαθύτερους μετασχηματισμοὺς πού γίνονται σήμερα στήν κοινωνία καί στούς χώρους παραγωγῆς καί πού σχετίζονται μέ τήν «νέα τεχνολογία», τό περὶ μῆς παρωχημένης ἀριστερᾶς. Ὁ συνεκτικός δεσμός τῆς πολιτικῆς του πρότασης παραμένει συνεπῶς τό ἀναχρονιστικό αἴτημα «Ἐξω ἀπό τήν ΕΟΚ», παρ' ὅλες τίς δευτερεύουσες διευκρινήσεις. Ὁ κ. Φαράκος ἔχει δίκαιο. Τό ΚΚΕ παραμένει συνεπές στήν (ἀστόχαστη) ἀντι-ΕΟΚική πολιτική του καί οἱ στοχαστικές προσαρμογές ἀποδεικνύονται περιστασιακές καί ταυτολογικά τυχαῖες. Τό κακό γιά τό ΚΚΕ εἶναι ὅτι πιά δέν ἔχει τῆ βεβαιότητα τοῦ παλαιοῦ δογματισμοῦ του. Ἀλλά ἴσως αὐτό νά ἀποδειχθεῖ εὐεργετικό γιά τήν ἀριστερά γενικότερα.

Οἱ θέσεις τοῦ ΚΚΕ γιά τήν Ἑνιαία Ἀγορά καί τό 1992 μαζί μέ τίς εἰσηγήσεις-ἀπαντήσεις τῶν κ.κ. Φαράκου, Δραγασάκη, Ἀλαβάνου δημοσιεύθηκαν στόν *Ριζοσπάστη*, 24 Μαρτίου 1988.

ΣΤΥΜΙΑΔΙΑ

Ἀνανέωση, Ανοιξη, Ἀνοιγματα

Ἄν κρίνουμε ἀπὸ τὸ ἄρθρο τοῦ Θ. Τσουπαρόπουλου στὴν *Αὐγή* (29.3), τὰ πράγματα εἶναι ἰδιαίτερα αἰσιόδοξα. Γιατί «οἱ ἀληθινοὶ ἀριστεροὶ ἀκουσαν τὸ μήνυμα τῶν καιρῶν». Ποιὸ εἶναι αὐτό; Μεταξύ ἄλλων εἶναι «αὐτὸ ποὺ ἔκανε στὴν Ἑλλάδα ἡ ἀνανεωτικὴ Ἀριστερά μετὰ τὴν ΚΚΕ Ἐσωτερικοῦ. Αὐτὸ ποὺ κάνει τώρα ὁ Γκορμπατσώφ καὶ παλεύει ν' ἀπαλλάξει τὸ σοσιαλισμὸ ἀπὸ τὰ στρατόπεδα, τοὺς διεφθαρμένους, τοὺς τεμπέληδες, τοὺς ταλμουδιστὲς, νὰ δώσει φωνὴ στοὺς φιωμένους διανοούμενους καὶ σοφοὺς. Νὰ δώσει ἐλπίδα στὸν ἄνθρωπο». Γιατί «ὁ Γκορμπατσώφ εἶναι ὁ Λένιν τοῦ 21ου αἰῶνα». «Ἡ ἀνανέωση, ἡ περεστρόικα —τὸ ἴδιο εἶναι— ἀναπτέρωσε τὸν κόσμον τῆς Ἀριστερᾶς, τὸν ἀναβάφτισε στὰ καθαρὰ νερά τοῦ ἀληθινοῦ σοσιαλισμοῦ ποὺ ἀνοίξε τὸ δρόμον στὴν ἀναγέννηση τῶν μαρξιστικῶν ἰδεῶν...». Μετὰ ὁδὸν λοιπὸν τὴν περεστρόικα ἡ ἑλληνικὴ Ἀριστερά ἀναζωογονεῖται. Γιατί «ἡ περεστρόικα ἦρθε νὰ δικαιώσει τὴν ἑλληνικὴ Ἀριστερά». Ἐνα μόνον πρόβλημα ὑπάρχει ποὺ κηλιδώνει αὐτὴ τὴν εἰκόνα ἀνανέωσης - Γκορμπατσώφ, γιατί «αὐτὴ ἀκριβῶς τὴ δικαίωση δὲν μᾶς ἄφησε νὰ χαροῦμε ἢ διάσπαση ποὺ προκάλεσε στὸ κίνημά μας ἢ ἀναβάθμιση. Καὶ αὐτὴ ἡ διάσπαση ἔγινε γιατί τὸ κόμμα τῆς Ἑλληνικῆς Ἀριστερᾶς ποὺ βγήκε ἀπὸ ἓνα συνέδριον κι ἀπὸ μιά συντριπτικὴ πλειοψηφία δὲν εἶχε τὸ ΚΑΠΑ! Δὲν εἶχε στὸν τίτλον τοῦ τὸ «κομμουνιστικόν»».

Θεμιτὴ βεβαίως ἡ ἀποψη καὶ γνωστὴ, καίτοι πῶς εὐκρινῶς ἐκφρασμένη ἀπ' ὁ,τι συνήθως. Τὸ Κάλπα ἔπρεπε νὰ φύγει, λέει ὁ ἀρθρογράφος, γιὰ νὰ μὴν στέκεται ἐμπόδιον «σ' αὐτὴν τὴν ἱερὴ σύναξη» ποὺ πρέπει νὰ φτιαχτεῖ, μαζί καὶ μετὰ τοὺς κομμουνιστὲς τοῦ ΚΚΕ. Νὰ φύγει τὸ Κάλπα γιατί, προφανῶς, οἱ κομμουνιστὲς εἶναι λίγοι καὶ αὐτὸ διώχνει τοὺς δημοκράτες. Πλὴν ὁμως... «Μιλώντας, πρὸ ἡμερῶν, σὲ μιά συγκέντρωση ὁ ὑπουργὸς τῆς Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας κ. Γιαννόπουλος μᾶς εἶπε πὼς τὸ 70% τῶν μελῶν τοῦ ΠΑΣΟΚ εἶναι ΕΑΜίτες. Καὶ ἔχει δίκιο. Καὶ δὲν εἶναι μόνον ΕΑΜίτες ἀλλὰ καὶ κομμουνιστὲς. Κομμουνιστὲς ποὺ ἀπαρνοῦνται τὸ σταλινισμό καὶ τὴν ἐξάρτηση καὶ θὰ ἠθελαν νὰ βρισκόνται σ' ἓνα χωρὸν ποὺ νὰ τοὺς ἐκφράζει, νὰ τοὺς συνδέει μετὰ τὸ μεγάλο παρελθόν τῆς Ἀντίστασης, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ νέο παρόν τῆς ἀνανεωτικῆς Ἀριστερᾶς, τοῦ σοσιαλισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ σοσιαλισμοῦ τῆς πολυφωνίας καὶ τῆς δημοκρατίας». Κάπου ὁ μισὸς πληθυσμὸς λοιπὸν, ἂν κάνετε τίς προσθαφαιρέσεις, εἶναι κομμουνιστὲς (70% τοῦ ΠΑΣΟΚ, τὸ ΚΚΕ, οἱ μικρότεροι κ.λπ.) καὶ ἔτσι ἔπρεπε νὰ φύγει τὸ Κάλπα.

Ἐκφραστὲς τοῦ λαοῦ

Σχόλιο στὴν Ἐλευθεροτυπία γιὰ τὴ συναυλία συμπαραστάσεως στοὺς Παλαιστίνους στὸ Στάδιο Ειρήνης καὶ Φιλίας. Ὅμως ἡ γραμματεία Ἀθλητισμοῦ ζητάει, γιὰ νὰ διαθέσει τὸ στάδιο, τὸ 15% ἐπὶ τῶν ἐσόδων ποὺ προορίζονται γιὰ τοὺς Παλαιστίνους. Εἶναι παγία πρακτικὴ, δὲν ἔχουμε νὰ κάνουμε τίποτα, λέει ὁ κ. Βαλυράκης. Καὶ τὸ ἀγανακτισμένο σχόλιον: «Σοβαρά; Μετὰ τὴν ἱστορία τῆς Λάρισας, μπορεῖ ὁ κ. ὑπουργὸς νὰ πείσει ὅτι ὑπάρχει κάτι ποὺ δὲν γίνεται;».

Τὸ ἀμέσως προηγούμενον σχόλιον κάνει μιά «πρόταση στὸν ὑπουργὸ Δημ. Τάξης». Τὰ ὄργανα τῆς Τροχαίας, τοῦ λέει, ξήλωσαν αὐτὲς τίς μέρες χιλιάδες πινακίδες. «Κατανοοῦμε τοὺς λόγους τῆς ἀστυρῆς ἀστυνόμευσης τῆς κυκλοφορίας στὴν Ἀθήνα. Ἀλλὰ καὶ οἱ ὁδηγοὶ συνηθισμένοι τόσα χρόνια στὴν κυκλοφοριακὴ ἀναρχία, δὲν πρόσεξαν ἰδιαίτερα τὸ ποὺ θὰ σταθμεύσουν». Μετὰ βᾶση λοιπὸν τὰ «πᾶρα πολλὰ τηλεφωνήματα ἀπελπισμένων ὁδηγῶν ποὺ θέλουν νὰ ἀναπνεύσουν καὶ λίγο ὀξυγόνο» τὸ σχόλιον κάνει τὴν πρότασή του: «Λέμε, λοιπὸν, μήπως θὰ ἦταν σκόπιμο, ἐνόψει... ἐθνικῆς ἐορτῆς νὰ χαριστοῦν ἐκτάκτως αὐτὲς οἱ ποινὲς καὶ νὰ ἐπιστραφοῦν οἱ πινακίδες (τὰ πρόστιμα ἂς μείνουν) γιὰ νὰ μπορέσουν καὶ αὐτοὶ οἱ γιωταχῆδες νὰ κάνουν τὴν τριήμερη ἐξοδὸ τους στὴν ὑπαιθρο;». Τὸ δεύτερον σχόλιον ἐξανίσταται ποὺ ἐπιστρέφονται οἱ βαθμοὶ στὴ Λάρισα (τὸ πρόστιμο παραμένει). Τὸ ἀκριβῶς προηγούμενον ζητάει νὰ ἐπιστραφοῦν οἱ πινακίδες (τὸ πρόστιμο ἂς παραμείνει). Τὸ πρῶτον ζητάει ἀπὸ τὸ κράτος νὰ παραβῆ τὸ νόμον, τὸ δεύτερον τὸ καταγγέλλει ποὺ τὸν παραβιάζει. Τὸ πρῶτον ἐκφράζει τὸ λαὸν, ὁ ὁποῖος θέλει κράτος - φίλον, τὸ δεύτερον ἐπίσης τὸ λαὸν, ὁ ὁποῖος θέλει κράτος δικαίον. Καὶ ἡ ἐφημερίδα, τοῦ λαοῦ καὶ αὐτῆ, τὰ θέλει καὶ τὰ δυὸ...

Λογοθέτης, Γιαταγὰνα, Ἀθανασοπούλου...

Μετὰ τὴ γνωστὴ ἀπόφασή της ἢ πταισματοδίκης κ. Ἀθανασοπούλου ἀθῶωσε τοὺς τέσσαρις ὁδηγοὺς ταξί ποὺ εἶχαν παραβιάσει τὸ δακτύλιον ἐπειδὴ, ὅπως ἔκρινε, ἡ ὑπουργικὴ ἀπόφαση τῆς ἀπαγόρευσης δὲν στηρίζεται σὲ νομοθετικὴ ἐξουσιοδότηση, ἐνῶ δὲν ὑπάρχει καὶ νόμος ποὺ νὰ προβλέπει τίς ποινὲς γιὰ τοὺς παραβάτες. Ἀκολούθησε ἡ ἀπόφαση τοῦ σωματείου τῶν ταξιτζήδων νὰ παραβιάζον

μαζικὰ τὸ δακτύλιον καὶ ἡ τοποθέτηση ἀπὸ πλευρᾶς κράτους ἀστυνομικῶν δυνάμεων σὲ ὅλα τὰ κρίσιμα «περάσματα». Βέβαια ἡ ἀπόφαση τοῦ πταισματοδικείου δὲν ἀνατρέπει τὴν ὑπουργικὴ ἀπόφαση —θὰ χρειαζόταν τὸ ζήτημα νὰ πάει στὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας— καὶ ἐπομένως τὸ κράτος νόμιμον ἐπέμεινε στὴν ὑπεράσπιση τῶν ἀποφάσεών του. Ἀλλὰ ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα οἱ ἀρμόδιοι ὄχι μόνον δὲν εὐαίσθητοποιήθηκαν ἀπὸ τὴν ἀπόφαση τοῦ πταισματοδικείου ἀλλὰ «ἄσκησαν» ἀμέσως πειθαρχικὴ δίωξη ἐναντίον τῆς κ. Ἀθανασοπούλου. Ἔτσι, ὅποιοσδήποτε πλημμελοδίκης δικάζε τίς ἐπόμενες μέρες τοὺς παραβάτες ὁδηγοὺς ταξί, γνῶριζε τί ἀπόφαση ἔπρεπε νὰ βγάξει ὥστε νὰ μὴν ἔχει τὴν τύχη τῆς κ. Ἀθανασοπούλου. Τὸ κράτος διαθέτει τὴ δύναμη νὰ ἐπιβάλλει τίς ἀποφάσεις του πρὸς πάσα κατεύθυνση: πρὸς τοὺς ὁδηγοὺς ταξί καὶ πρὸς τὰ δικαστήρια.

Μελίστας καὶ μελιστάλακτη δικαιοσύνη

Ἀναβολὴ τῆς δίκης τοῦ ἀστυφύλακα Μελίστα, ἐκεῖνον ποὺ τὸ 1985 εἶχε σκοτώσει μετὰ τὸν 17χρονον Μιχάλη Καλιτζά μετὰ τὴν πορεία τοῦ Πολυτεχνείου. Θυμίζουμε ποιὸς εἶναι καὶ τί ἔκανε ὁ ἀστυφύλακας, γιατί ὀρισμένοι μπορεῖ πιά νὰ μὴν θυμοῦνται, ὅπως ἀρκετοὶ πιά δὲν θὰ θυμοῦνται τί σημαίνουν τὰ ὀνόματα Κουμῆς καὶ Κανελλοπούλου. Λίγο ἀκόμα θὰ τὸ ξεχάσει καὶ ἡ δικαιοσύνη. Ἀναβολὴ λοιπὸν «ἐπ' ἀόριστον», αἰτία ἢ μὴ κλήτευση μαρτύρων ἀλλὰ καὶ ὀρισμένα οὐσιαστικὰ κενὰ τῆς προανακρίσεως. Ἀλλὰ αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία; Κι ὁμως ἀστυνομικοὶ καταδικάζονται γιὰ διάφορα ἀδικήματα, ἀκόμα καὶ ἐν ὥρᾳ ὑπηρεσίας. Ἐπειδὴ πυροβόλησαν ἢ καὶ σκότωσαν κλεφτρόνι,

έπειδή άπόθησαν βία πολιτή πού χτύπησε, άδικήματα πού έκαναν ως άστυνομικοί και έπειδή ήταν άστυνομικοί. Γιατί ο Μελίστας δέν πρόκειται νά καταδικαστεί, ενώ άλλοι άνάλογοι δέν βρέθηκαν κάν; Είμαι μάλλον άπλό. "Όταν άστυνομικοί κάνουν άδικήματα ως δημόσιοι υπάλληλοι, τότε μπορεί μόν νά τυγχάνουν εϋνοϊκής μεταχείρισης, κάλλιστα όμως μπορούν και νά καταδικαστούν. Καταδικάζονται ως άτομα, δέν καταδικάζεται ή ύπηρεσία. "Ο Μελίστας, όμως, δέν ήταν δημόσιος υπάλληλος κατά τή στιγμή του φόνου. "Ήταν καθεστώς. Καθεστώς πού τά βάζει, μέ διαταγές ρητές των άνωτέρων του, μέ αντίδράσεις πού χαρακτηρίζονται «πολιτική και κοινωνική άναταραχή». Και καταδικές τέτοιες θά έκαναν πολύ άβέβαιες πλέον τίς μελλοντικές αντίδράσεις άστυνομικών και ΜΑΤ σέ νέες διαταγές για άνάλογες δραστηριότητες. Καθεστώς, λοιπόν, και τό καθεστώς δέν μπορεί νά καταδικαστεί. "Από τή δικαιοσύνη τουλάχιστον τή δική του. Γιατί, βέβαια, σέ αυτό τό επίπεδο ή διάκριση των έξουσιών, πού λένε, δέν ύφίσταται.

Κέντρο Μελετών «THE ACROPOLIS»;

Διαβάσαμε ότι στό Κέντρο Μελετών "Ακρόπολης θά τοποθετηθούν γιγάντιες μακέτες πού θά αναπαριστούν τόν Πρόναο του Παρθενώνα. Θά είναι από άκριβό ξύλο και θά κοσμούνται από έπίχρυσα τμήματα. "Η κλίμακα, κατά τά φαινόμενα, θά είναι 1:10. Τό κόστος θά φτάσει μόλις τά 3,5 εκατομμύρια.

Φοβούμαστε ότι ή ιδέα ως μέγεθος είναι τσουρούτικη και ως κόστος φτηνιάρική, ιδιαίτερα μάλιστα ενόψει Χρυσής "Ολυμπιάδας (όχι έπίχρυσης). Στην "Αμερική, για παράδειγμα, οι "Ακροπόλεις είναι πολύ μεγαλύτερες, οι δέ

μεσαιωνικοί πύργοι κατασκευάζονται σέ φυσικό μέγεθος. Θά μου πείτε ότι οι "Αμερικανοί έχουν έπιδερμική, φολοκλορική σχέση, νεοπλουτιστική και έπιδειξιομανή, μέ πράγματα πού λιγουρεύονται από ξένους πολιτισμούς. "Αλλά

«Ο σταυρός του μαρτυρίου

Νά πού βρυσκολάκισε ο σταυρός προτίμησης και συνεχώς επανέρχεται στην επικαιρότητα θέλοντας αναδρομικά νά κερδίσει τή ρεβάνς από τήν κάποτε «άπελευθερωτική» τής δημοκρατίας λίστα: ή έρευνα τής "Ελευθεροτυπίας, οι δηλώσεις βουλευτών του ΠΑΣΟΚ, τά μισόλογα του ύπουργού "Εσωτερικών, ή πρόταση τής ΔΗ.ΑΝΑ στη Βουλή, οι συνεντεύξεις συνταγματολόγων και άλλων άρμοδίων, ή σιωπή του πρωθυπουργού: για τίς έκλογές θά συζητήσουμε λίγο πριν τίς εκλογές, όταν θά έχουν δείξει τά πράγματα.

"Όντας από τίς πρώτες «δημοκρατικές δυνάμεις» πού είχαμε πάρει θέση υπέρ του σταυρού, άμα τή καταργήσει του, έχουμε χρέος άπέναντι στην ιστορία νά επανέλθουμε. Νά επανέλθουμε καταρχήν μέ αυτοκριτική: λέγαμε πριν έξι χρόνια ότι «ό σταυρός καταργείται, μένουν οι γονυκλίσεις», γονυκλίσεις των βουλευτών προς τόν πρωθυπουργό έννοείται. Λοιπόν οι γονυκλίσεις δέν έμειναν άπλως, αλλά έντάθηκαν. "Εκτοτε βέβαια ή άλλίωση και άλωση του πολιτεύματος προχώρησε, τελειοποιήθηκε, ολοκληρώθηκε μέ τήν συνταγματική μεταρρύθμιση πού συνοδεύτηκε από τήν προεδρεία Σαρτζετάκη σήμερα πιά ή κοινοβουλευτική δημοκρατία, όποια κι άν ήταν, «μετεξελίχθηκε» σέ συναινετική ήγεμονία. "Υπήρχαν λόγοι γι' αυτό, λόγοι πού δέν έχουν νά κάνουν μόνο μέ τό ΠΑΣΟΚ

και μεις τήν ίδια δέν έχουμε μέ τά «δικά μας» πράγματα; Βέβαια τό Κέντρο Μελετών "Ακρόπολης δέν θά χωράει τό όμοίωμα του Παρθενώνα σέ φυσικό μέγεθος. Γιατί όμως νά μήν στεγάζεται τό Κέντρο μέσα στό όμοίωμα;

και
Απόφαση

και τόν άρχηγό του, αλλά κυρίως μέ τή σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία. Φαίνεται παράδοξο, αλλά λόγω άκριβώς αυτής τής «μετεξέλιξης» βρισκόμαστε σήμερα νά συζητάμε (ας μου συγχωρεθεί ο πρώτος πληθυντικός τής ανεπάρκειας) για τήν επαναφορά του σταυρού.

"Η στάση των κομμάτων τής "Αριστεράς ήταν, τό λιγότερο, ρομαντική. Υιοθέτησαν, χειροκρότησαν και ύποστήριξαν τήν κατάργηση του σταυρού, όπως άργότερα και τή μεταρρύθμιση του Συντάγματος, σάν νά ήταν άποφάσεις όχι του κ. Παπανδρέου, αλλά τής "Αριστεράς λές δηλαδή και τό ΠΑΣΟΚ έφάρμοζε —άποσπασματικά— κάποιο πρόγραμμα τής "Αριστεράς, λές και ή "Αριστερά βρισκόταν, διά του κ. Παπανδρέου, μέσα στα πράγματα, λές και εκείνη τή στιγμή ο κ. Παπανδρέου δέν έξυπηρετούσε συγκεκριμένες δικές του πολιτικές σκοπιμότητες, αλλά έκανε τό χατήρι και ικανοποιούσε τά τερτίπια των άριστερών. Τίς κινήσεις λοιπόν του κ. Παπανδρέου δέν τίς έκρινε από τά —άναμενόμενα— άποτελέσματά τους, αλλά από τό κατά πόσον άποσπασματικά συνέπιπταν μέ κάποιες θέσεις τής "Αριστεράς. Χρόνια όλοκληρα τά κόμματα τής "Αριστεράς έκριναν τό ΠΑΣΟΚ μερικά, έπισημαίνοντας τά καλά και τά κακά, σάν τό κόμμα αυτό νά παρέπαιε, μή έχοντας δικές τους στρατηγικές αντίληψεις, άνάμεσα στό

άριστερό καλό και τό δεξιό κακό, άνάμεσα σέ δύο βάρκες, μία εκ των οποίων ήταν ή βάρκα τής "Αριστεράς.

Σήμερα εξακολουθούν νά υπάρχουν δύο βάρκες, ή βάρκα τής Δεξιάς (πάντα) και ή βάρκα του ΠΑΣΟΚ. Τούτη ή δεύτερη χρειάζεται πιθανόν ένίσχυση πληρώματος, από τους ναυαγούς τής "Αριστεράς. "Η επαναφορά του σταυρού, αν υπάρξει, δέν είναι παρά τό σωσίβιο τής βάρκας του ΠΑΣΟΚ προς τους ναυαγούς αυτούς.

Πάλι συγκεκριμένα λοιπόν τίθενται τά πράγματα, πάλι πολιτικά κρίνονται —και όχι επί τής άρχής— πάλι ή "Αριστερά θά έχει τή ψευδαίσθηση ότι ξαναπαίνει στό παιχνίδι. Τό ΠΑΣΟΚ θά επαναφέρει τό σταυρό —θά μεταθέσει όθεν τήν έπιλογή στό λαό— μόνο αν άποφασίσει νά προχωρήσει σέ εϋρύτερες πολιτικές συνεργασίες, συμμαχίες δηλαδή πού τό ειδικό βάρος των πολιτικών μερών τους θά τό κρίνουν όχι κομματικές διαπραγματεύσεις, αλλά ο λαός.

"Όταν σήμερα λοιπόν συζητούμε για τό σταυρό και για πιθανές άπλούστερες ή πολυπλοκότερες, πάντως τροποποιημένες, αναλογικές, συζητάμε όχι για τήν αναβάθμιση του ύποβαθμισμένου κοινοβουλίου, αλλά για τήν επιβίβαση άριστερών και άλλων σχημάτων στη βάρκα του ΠΑΣΟΚ. Δηλαδή για τήν περαιτέρω ύποβάθμισή τους.

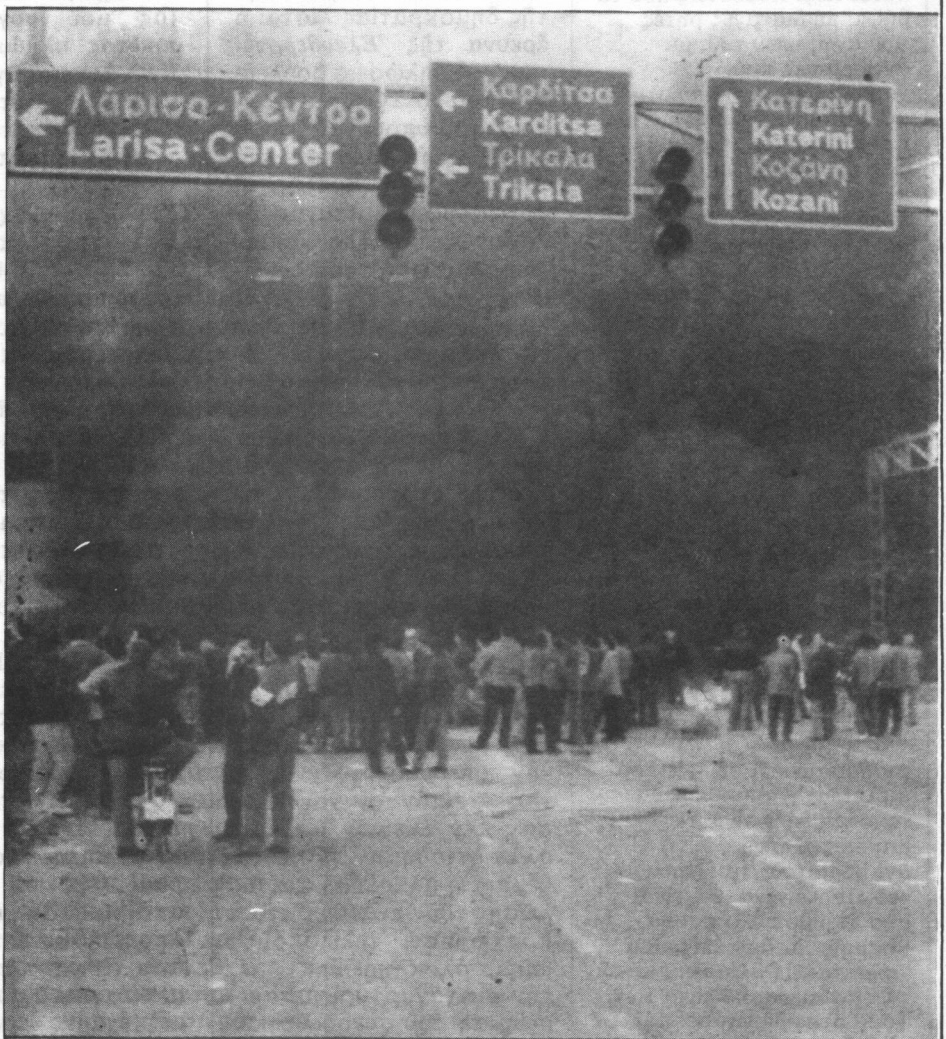
Ἡ εξέγερση στή Λάρισα:

Δι' ἀσήμαντον ἀφορμήν;

τοῦ **Δαμιανοῦ Παπαδημητρόπουλου**

Οἱ περιγραφές τῶν ἐφημερίδων ἦταν στερεότυπες, ὅπως ἄλλωστε κάθε φορά ὅταν ὑπάρχουν φωτιές καί ὁδοφράγματα· οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν ραδιοφωνικῶν καί τηλεοπτικῶν δικτύων νοιάζονταν μόνον ἂν ἡ «κατάσταση» ἐκτονώνεται καί τότε ἐκτονώνεται καί ἔβαζαν ἐπ' αὐτοῦ τόν κ. νομάρχη νά μιλήσει, νά μεσιτεύσει ἀνάμεσα στό «λαό τῆς Λάρισας» καί τήν πολιτεία. Κι ἂν δέν ὑπῆρχε ἡ τηλεοπτική ἐκπομπή «Ἐδῶ καί σήμερα» πού προβλήθηκε τήν περασμένη Δευτέρα (δέκα μέρες δηλαδή μετά τόν ξεσηκωμό τῶν Λαρισινῶν), ὁποῖος ἐκεῖνες τίς μέρες δέν ἔτυχε νά βρεθεῖ στή Λάρισα θά κινδύνευε νά μιλάει στόν ἀέρα.

Ἔδειξε λοιπόν αὐτή ἡ ἐκπομπή, ἀνάμεσα στό ἀλλά, κάποια κυρία πού ἐκεῖνο τό βράδυ βγήκε μέ τό παιδί της στούς δρόμους, ὅπως ὅλοι βγήκαν μέ τά παιδιά τους στούς δρόμους, πῆγαν «στῆς φωτιές» καί κάθισαν ὅλη νύχτα καί ἦταν ὡραία γιατί ἦταν ὅλη ἡ Λάρισα ἐκεῖ, ἀλλάξανε μερικές κουβέντες μέ τούς γειτόνους καί γιά πρώτη φορά αἰσθανθήκαν κάτοικοι τῆς ἴδιας πόλης, πῆγαν καί στή διαδήλωση καί προσπαθοῦσαν νά ἀνακαλύψουν ποιός εἶναι ὁ πυρήνας της καί πυρήνα δέν εὑρισκαν, μέχρι πού κατάλαβαν ὅτι οἱ ἴδιοι ἔκαναν διαδήλωση καί αὐτοί ἦταν ὁ πυρήνας καί πού τό ἐπόμενο βράδυ, ὅταν πιά εἶχε δοθεῖ ἡ βαλυρακική καί τσοχαντζοπούλειος ὑπόσχεση καί τά πράγματα ἤρμησαν καί δέν ὑπῆρχαν «φωτιές» καί Λαρισιοί στούς δρόμους, αἰσθάνθηκαν δυστυχεῖς, ἕνα «κενό», ὅπως εἰθισται νά λέγεται, πού θά ἔμεναν καί πάλι κλεισμένοι σπίτι τους, μέ τήν τηλεόραση παρέα, ἄτομα κι ὄχι μέλη τῆς κοινότητας τῶν Λαρισιαίων. Καί διηγήθηκε ἡ κυρία αὐτή γιά κάποια φίλη της, Ἀθηναία, πού

τῆς ἐξιστοροῦσε πώς γνώρισε τούς διπλανούς της στό σεισμό τοῦ '81 καί πόσο ὁμορφα ἦταν πού κάθονταν ὅλοι μαζί στή φωτιά καί τά ἔλεγαν γύρω ἀπό τό κοινό πρόβλημα πού τούς ἔνω-νε: τότε ἡ κοινότητα φτιάχτηκε γύρω ἀπό τό σεισμό· τώρα ἦταν τό ποδόσφαιρο, οἱ τέσσερις βαθμοί τῆς Λάρισας, οἱ τέσσερις βαθμοί τῆς πόλης.

Ο ξεσηκωμός κουβεντιάστηκε ἀρκετά καί οἱ παρατηρήσεις πάμπολλες: καί βέβαια μιά ἀνάλογη πάνδημη εξέγερση δέν θά συνέβαινε ποτέ στήν Ἀθήνα, γιά πολλούς λόγους. Ἡ Ἀθήνα εἶναι τό κέντρο (ἐναντίον τοῦ ὁποίου ξεσηκώθηκε ἡ Λάρισα), ἔχει πολλές ὁμάδες καί ἐπομένως δέν μπορεῖ νά εἶναι ἐνωμένη γύρω ἀπό μιά ὁ-

μάδα και —κυρίως— στην Αθήνα τις ποδοσφαιρικές εξεγέρσεις μονοπωλούν οι χούλιγκανς (ό «πυρήνας» που έψαχνε ή κυρία) κι αυτό αναγνωρίζεται άμέσως από τους φιλήσυχους πολίτες, πού, αντί να βγούν έξω, κλειδώνουν τις πόρτες τους.

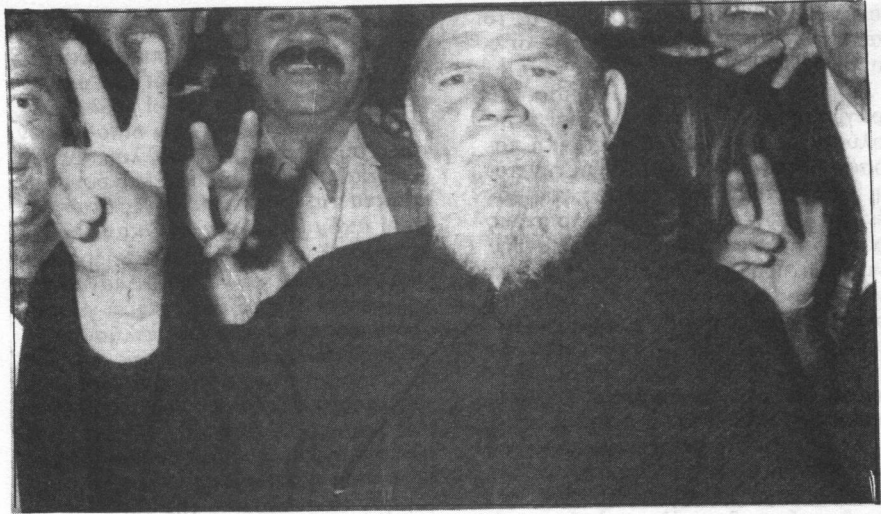
Στή Λάρισα τά πράγματα είναι πίο ρευστά: ό «χούλιγκαν», αν υπάρχει, δέν είναι ιδέα, είναι ό γιός τής γειτόνισας, γνωστός στή γειτονιά, ίσως συμπαθής, πάντως όχι και τόσο επίφοβος. Στή Λάρισα, μόλις μαθεύτηκε τό γεγονός, ό κάθε φίλαθλος άνοιξε τήν πόρτα του και βγήκε έξω. Τό έκανε έχοντας τή βεβαιότητα ότι κι ό διπλανός φίλαθλος θά κάνει τό ίδιο. Κι όταν μαθεύτηκε ότι βγήκαν οι όπαδοί (όχι οι χούλιγκανς) έξω, ό κάθε μή φίλαθλος άνοιξε κι αυτός τήν πόρτα του να βγει στήν πλατεία. Πήγε έχοντας τή βεβαιότητα ότι κι ό διπλανός, μή φίλαθλος, θά κάνει τό ίδιο.

Η άνία τής επαρχίας, ή περιέργεια να δούμε τί γίνεται, όταν μάλιστα σπάνια κάτι γίνεται; Ίσως, αλλά κατ'ή γνώμη μου δέν είναι τό κύριο. Ό κόσμος αυτός δέν βγήκε για να δει, βγήκε για να διαμαρτυρηθεί και διαμαρτυρήθηκε. Και επειδή διαμαρτυρήθηκε, και μάλιστα μαζικά, στό τέλος πέτυχε τό σκοπό του.

Πολλοί στή Λάρισα λένε ότι ό κόσμος διαμαρτυρήθηκε μαζικά επειδή σ' αυτό τό θέμα, στό ποδόσφαιρο δηλαδή, είχε τήν πελοίηση ότι υπάρχουν πιθανότητες να πετύχει αυτό πού ήθελε. Αντίθετα σέ άλλα θέματα (π.χ. τοπικά, όπως για τό ζήτημα τής Γεωπονικής Σχολής στή Λάρισα) κανείς δέν συμμετέχει στίς (όργανωμένες) διαμαρτυρίες γιατί —λένε— είναι βέβαιοι ότι δέν θά εισακουστούν, δέν θά πετύχουν: ή άδιαφάνεια τής πολιτικής, ή άποξένωση του κόσμου από αυτή, ή λαϊκότητα του ποδοσφαίρου.

Όλα αυτά είναι ώραία, αλλά τό να λέμε ότι ό κόσμος διαμαρτυρήθηκε μαζικά επειδή ήξερε ότι έτσι θα πετύχαινε ισχύει τόσο όσο και τό αντίστροφο. Ότι ή Λάρισα πέτυχε επειδή διαμαρτυρήθηκε μαζικά: κι ότι αν κατέφερνε να διαμαρτυρηθεί τό ίδιο μαζικά και δυναμικά και για άλλα πράγματα, θά τά πετύχαινε κι αυτά. Κάπου άλλου πρέπει λοιπόν να αναζητήσουμε τήν άκρη και όχι στή βεβαιότητα για τήν αποτελεσματικότητα τής εξέγερσης. Περισσότερη σημασία έχει κατά τή γνώμη μου ή βεβαιότητα ότι θά υπάρξει εξέγερση, μ' άλλα λόγια αυτό πού προηγουμένως λέγαμε, ότι ό κάθε Λαρισαίος άνοιγε τήν πόρτα να βγει έξω έχοντας τή βεβαιότητα ότι και ό διπλανός του τήν ίδια στιγμή κάνει τό ίδιο. Κι όλα αυτά παρ' όλο πού, ή άκριβώς επειδή, ή διαδήλωση δέν ήταν όργανωμένη από φορείς, δέν ήταν καν πολιτική, ήταν ποδοσφαιρική, δηλαδή συμβολική.

Όταν λοιπόν αναρωτιόμαστε γιατί όλα αυτά συμβαίνουν στό ποδόσφαιρο, ή μάλλον με τό ποδόσφαιρο, κι όχι

σέ άλλους τομείς, όταν ψάχνουμε μάταια να θυμηθούμε πόσα χρόνια έχουν περάσει από τότε πού ό κόσμος έβγαине στους δρόμους και με αυτή του τήν έξοδο διαμόρφωσε ή, τουλάχιστον, έπηρεάζε τά πολιτικά πράγματα, θά πρέπει ίσως να συνδυάσουμε αυτά τά δύο και να υποθέσουμε ότι ό ξεσηκωμός για τό ποδόσφαιρο πάει μαζί, είναι ή άλλη όψη τής άπόλυτης διάσπασης τής κοινωνίας στους άλλους τομείς.

Η προϊούσα εξειδίκευση και ό καταμερισμός των κοινωνικών ρόλων, ή άδυναμία κατανόησης τής κοινωνικής ζωής και ή παθητική ένταξη των ατόμων σ' αυτήν, ή επαγγελματοποίηση τής πολιτικής και ή έμμεση σχέση των υπολοίπων με εκείνη τήν πολιτική πού διαμορφώνει τά πράγματα, ή συνεχής παρεμβολή διαφόρων μέσων (πού τείνουν να θεσμοθετηθούν) στίς σχέσεις των ατόμων με τό σύνολο, μέσων πού μεταφέρουν και περιορίζουν τή κοινωνική ζωή και τίς κοινωνικές σχέσεις μέσα στους τέσσερις τοίχους του σπιτιού μας ή τής επαγγελματικής στέγης (κι εδώ θά μπορούσε κανείς να αναφέρει όλη εκείνη τή σειρά των συσκευών πού τό πρώτο συνθετικό τής όνομασίας τους άρχίζει με τό «τηλε-», από τό άθωο τηλέφωνο μέχρι τήν τηλεόραση και τό τελεξέτ, αλλά και άλλα άθωα μέσα, όπως π.χ. τό πικάπ πού κάνει έμμεση και παθητική τή σχέση των ατόμων με τή μουσική), ή διαμόρφωση άλλων μέσων, όχι πλέον συσκευών αλλά θεσμών και μάλιστα κρατικών πού διαμεσολαβούν τίς σχέσεις των ατόμων με τόν κοινωνικό τους έαυτό (ας μήν πάμε μακρύτερα από τόν συνδικαλισμό), κοντολογίς ή πλήρης έμπορευματοποίηση —με τήν ευρύτερη δυνατή έννοια— κάθε πτυχής των κοινωνικών σχέσεων, έχει έξατομικεύσει, διασπάσει, κατακερματίσει και τελικά παθητικοποιήσει τήν κοινωνία. Τά άτομα ζούν άσφυκτικά σέ δοσμένα πλαίσια και οι στιγμές κατά τίς όποιες τά άτομα μετατρέπονται σέ συλλογικά ύποκειμενα διαμεσολαβούνται, ελέγχονται, είναι δηλαδή δοσμένες, δοτές.

Οι στιγμές αυτές δέν έχουν μέσα τους τό άπρόοπτο, όχι βέβαια με τήν ιστορική έννοια, αλλά με τήν έννοια τής αίσθησης πού θά είχαν τά άτομα ότι μέσα από τή διαμορφούμενη συλλογικότητα μπορούν να ψάξουν νέες δυνατότητες, μπορούν να υπάρξουν ως συλλογικά ύποκειμενα, αν χρειαστεί, ή, στίς ύπόλοιπες στιγμές, μπορούν να υπάρξουν άπλώς συλλογικά, δημοτικά. Οι σχέσεις των ατόμων διαμεσολαβούνται, αν θέλουμε να μιλήσουμε γενικά, πάντα και άποκλειστικά από τό κράτος, όχι τό κράτος τους αλλά άπλώς τό κράτος. Είναι λοιπόν σχέσεις όχι έμμεσες, αλλά σχέσεις πός τρίτους.

Τό ποδόσφαιρο είναι ό συμβολισμός τής χαμένης συλλογικότητας, του χαμένου παιχνιδιού των αντιθέσεων. Κάθε Κυριακή πού αγωνίζονται οι ομάδες εκεί στα γήπεδα, όλες οι αντιθέσεις λύνονται, όλα πληρώνονται. Τήν άμεση επίλυση αναλαμβάνουν οι αγωνιζόμενοι, αλλά οι πραγματικοί πρωταγωνιστές είναι οι θεατές. Αυτοί έξουσιάζουν τους αγωνιζόμενους, αυτοί τους προσέλαβαν, αυτοί μέσω τής πίεσης και του ανταγωνισμού με τίς άλλες ομάδες κατέστησαν τους αγωνιζόμενους επαγγελματίες, αυτοί είναι ή ομάδα, πού για χάρη τους υπάρχει. Η σχέση βέβαια με τό παιχνίδι των αντιθέσεων παραμένει έμμεση (γι' αυτό και ή παράσταση είναι τέλεια), με μία όμως διαφορά: κράτος εδώ είναι οι φίλαθλοι, (ό διαιτητής είναι μόνο τροχονόμος), τό παιχνίδι παίζεται μέχρι τέλους, ή αντίθεση θά λυθεί με τό σκόρ πού θά γράψει ό πίνακας.

Η ομάδα λοιπόν είναι ή μόνη ενάπομένη μορφή συλλογικότητας, ή κοινότητα είναι δοσμένη, γι' αυτό και τά γήπεδα είναι τό μόνο μέρος πού θεωρείται αυτονόητο ότι θά πιάσεις κουβέντα με τόν διπλανό σου, πού δέν τόν ξέρεις και δέν θά τόν ξαναδείς. Με τόν διπλανό είσαι μέλος τής ίδιας ομάδας, είσαι άδερφός. Πράσινοι, κίτρινοι, κόκκινοι ή βυσινί, τά χρώματα είναι άρκετά άφηρημένα ώστε να μπορούν να περιλάβουν ό,τι έχει χάσει ό

καθένας, πάντα όμως τό έξής ένα: τό παιχνίδι του ανταγωνισμού, τής συλλογικής αντίθεσης.

Σέ μία πόλη σαν τή Λάρισα, τά πράγματα γίνονται από κεί και πέρα πολύ συγκεκριμένα. Ή μοναδική ποδοσφαιρική ομάδα συμβολίζει τήν πόλη, τήν κοινότητα, τόν τόπο, τίσ χαμένες σχέσεις τών ανθρώπων, σχέσεις πού θά ξαναφτιαχτούν μέσα από τήν αντιπαλότητα, τήν πάλη πρός άλλες αντίστοιχες κοινότητες. Τό ότι στή συγκεκριμένη περίπτωση ή κοινότητα ένωσε να άδικείται από τό κέντρο, από τήν Άθήνα, από τούς ίδιους άδιαφανείς κύκλους τών νόμων, τών παρασκηνίων και τής πολιτικής, από τούς κύκλους δηλαδή εκείνους πού έχουν στερήσει από τή κοινότητα τό προνόμιο τής πρωτόβουλης συλλογικής ύπαρξης, διευκόλυνε ακόμα πίο πολύ τά πράγματα. Άπό τή μία μεριά, έδωσε και στους μή φίλαθλους ένα νόημα στην εξέγερση κι ένα περιεχόμενο. Άπό τήν άλλη μεριά, άκριβώς επειδή ή όλη εξέγερση έγινε επί του συμβολικού, για τό ποδόσφαιρο δηλαδή, αυτό τήν κατέστησε «νόμιμη» και άρα δυνατή στα μάτια τών ίδιων τών εξεγερμένων.

Γιατί έδω βρίσκεται νομίζω τό πίο παράξενο τής όλης ύπόθεσης. Τό ποδόσφαιρο είναι —και έχει άφθεθί να

είναι— ή μόνη νόμιμη, διότι συμβολική και μέ μίαν έννοια παραπλανητική, διεξόδος στό παιχνίδι τών αντίθεσεων. Όταν ακόμα και οι χούλιγκανς πάνω σ' αυτό τό παιχνίδι οικοδομούν τόν έαυτό τους, τή συλλογικότητά τους και μέ άφορμή αυτό επιλύουν έμπρακτα τίσ αντίθεσεις τους, όταν δηλαδή ακόμα και οι χούλιγκανς έχουν ανάγκη τή νομιμότητα τής ποδοσφαιρικής διεξόδου για να γίνουν «άνομοι», πολύ περισσότερο αυτό ίσχυει για μία όλόκληρη πόλη και τούς φιλήσυχους, κατά πλειοψηφία, κατοίκους τής. Τό ποδόσφαιρο ήταν αυτό πού επέτρεψε να γίνει μία εξέγερση μέ όλες τίσ δυνατός έννοιες αλλά χωρίς νόημα. Επί του ποδοσφαιρικού ανταγωνισμού μία όλόκληρη πόλη ανακάλυψε και οικοδόμησε τό συλλογικό τής δικιο και τό διεκδίκησε άφου έρχόταν σέ αντίθεση μέ τό νόμο.

Ή δεδομένη συλλογικότητα και ταυτόχρονα ή νομιμότητα του ποδοσφαίρου, ή συμβολικότητά του ως άθλήματος αλλά και ή ελαφρότητά του ως παιχνιδιού, είναι τά στοιχεία πού επέτρεψαν τήν εξέγερση τής Λάρισας, τή βεβαιότητα του καθενός ότι κι ό διπλανός θά βγει στους δρόμους. Έκείνο τό βράδυ ή Λάρισα έπαιξε όχι βέβαια ποδόσφαιρο, αλλά, μέ άφορμή

τό ποδόσφαιρο, έπαιξε τήν πόλη, τήν κοινότητα. Κι έφτιαξε έτσι ένα πραγματικό γεγονός, μία πραγματική εξέγερση, όχι τόσο για να κερδίσει πραγματικές άξίες, όσο για να κερδίσει συμβολικά. Ήπειδή κατάφερε να εξεγερθεί πραγματικά και μαζικά, πέτυχε.

Είναι πάντως σημείο τών καιρών ότι ή μόνη αυθόρμητη μαζική έκδήλωση, ή μόνη πραγματική λαϊκή εξέγερση έγινε για τό ποδόσφαιρο. Άν τό καλοεξετάσουμε, θά διαπιστώσουμε ότι ένα πραγματικό γεγονός, ή εξέγερση τής Λάρισας, έγινε γύρω από ένα παιχνίδι-ύποκατάστατο τών πραγματικών αντίθεσεων ή, πράγμα πού είναι τό ίδιο, τής έλλειψής τους. Ένα πραγματικό γεγονός δηλαδή, πυροδοτήθηκε από μίαν άντανάκλαση του πραγματικού, φτιάχνοντας έτσι μία «παράγωγη» πραγματικότητας.

Κουβεντιάστηκε άρκετά —ιδίως από τίσ στήλες τής Άύγης— ποιά στάση θά πρέπει να έχει κανείς πάνω σέ «ψευδεπίγραφες πραγματικότητες» πού, κατά τή γνώμη όρισμένων, διακωμωδούν τά πράγματα. Έ, λοιπόν, ή στάση αυτή, δέν μπορεί παρά να είναι ίδια, όπως άπέναντι σέ οτιδήποτε ταυτόχρονα και συγκαλύπτει και εκφράζει πραγματικές άνάγκες.

Σκόρπια περί μπάλας

του Γιώργου Καρρά

Είχα πάει πρό καιρού στής άδερφής μου και ήταν εκεί ό ύδραυλικός, σκυμμένος μπροστά στό ψυγείο. Δέν τόν ήξερα. Σέ μία στιγμή μου 'ρθε και τόν ρώτησα: «Τί λές, ρε μάστορα, για ξερό Χ στό Βέροια - ΠΑΟΚ;». «Θέλει όπωσδήποτε και άσο», μου άπαντάει χωρίς να γυρίσει, «γιατί χωρίς Σκαρτάδο - Μπορμπόκη ό ΠΑΟΚ είναι πτώμα». Μία τυπική σκηνή άναγνώρισης σέ χρόνο μηδέν. Πολύ πίο αδύνατη, όμολογουμένως, από τό να είχα πεί «ΚΚΕ Έσωτερικού» και να μου είχε άποκριθεί «ζήτω τό κόμμα του λαού»· αλλά και πολύ πίο έντονη από τό να είχα πεί «Χριστός Άνέστη» και να μου είχε άπαντήσει «Άληθώς ό Κύριος». Ένα κλείσιμο του ματιού, λοιπόν, πού μάς έκανε να ξέρουμε περισσότερο, εγώ για κείνον και κείνος για μένα, άπ' όσα έλεγαν τά λόγια μας. Πού μάς έκανε να ξέρουμε ότι μία συζήτηση, πού ποτέ δέν έγινε, ήταν δυνατή. Έδω και τώρα.

Ή μικρή συζήτησή μας δέν ήταν

προπατζίδικη, τζογαδόρικη, ήταν ποδοσφαιρική. Ούτε μπορεί να ύπάρξει, νομίζω, καθαρά προπατζίδικη συζήτηση. Βέβαια τά τελευταία χρόνια αυξάνει ό αριθμός εκείνων, έννοώ και γυναικών, πού παίζουν Προπό. Ό τζόγος έχει μπει πιά πολύ γερά στό ποδόσφαιρο, ή συζήτηση όμως για τό Προπό είναι πάντοτε κυρίως ποδοσφαιρική — άλλιώς είναι άφορητα βαρετή και συνεπώς στιγμαία, στα όρια του «άναγκαίου». Τό σχήμα δηλαδή είναι κάπως έτσι: τό ποδόσφαιρο τροφοδοτεί τόν τζόγο και εκείνος μέ τή σειρά του τροφοδοτεί τήν ποδοσφαιρική συζήτηση. Τό ίδιο και ή τηλεόραση. Δέν δημιουργεί αυτή τήν ποδοσφαιρική συζήτηση· τήν τροφοδοτεί, τή διογκώνει, τή γενικεύει ακόμα περισσότερο, όμως δέν τήν δημιουργεί.

Επιμένο στό «συζήτηση», γιατί αυτός, μου φαίνεται, είναι ένας από τούς κυριότατους ρόλους του ποδοσφαίρου. Τό ότι άποτελεί, θά έλεγε κανείς, μία «γλώσσα». Σχηματικά μιλώντας, ή επιθυμία δέν είναι άπλώς για τή χαρά του να δει κανείς, να άκούσει, εν άνάγκη και να διαβάσει για ένα μάτς, είναι και για να έχει όλα τά έφοδια για τό μετά, για εκείνα πού θά έπακολουθήσουν. Έκείνο τό «δέν τό 'δα, ρε γαμώτο» κρύβει τήν πραγματική πίκρα και τής πρόσκαιρης αδυναμίας για επικοινωνία. Ή παρακολούθηση ενός μάτς μοιάζει ακόμα και σχεδόν μάταιη, είναι έσωστρεφής, εάν δέν συνδιαστεί, δέν «έπεκταθεί» στό σχολιασμό. Και είναι δεδομένη ή μοναξιά όσων αναγκάζονται —κυριολεκτικά άναγκάζονται— να παρακολουθή-

σουν ένα μάτς μόνοι στην τηλεόραση: ό διάλογος, τό «συμ-βίωμα», είναι άπαραίτητα και κατά τή διάρκεια του μάτς. Ένώ τό να πäs μόνος στό γήπεδο δέν είναι άκριβώς τό ίδιο: εκεί δέν είσαι και τόσο μόνος.

Όμως είναι γνωστό ότι οι γλώσσες σέ αφήνουν άμα τίσ αφήσεις. Έτσι και μέ τό ποδόσφαιρο. Γι' αυτό ίσως και ή παρακολούθηση δέν μπορεί παρά να είναι —και για τούς περισσότερους είναι— συνεχής. Συνεχής, γιατί στον ποδοσφαιρικό λόγο τό παρόν είναι στιγμιαίο, σέ λίγες μέρες άποτελεί πιά παρελθόν (τό όποιο έχει τήν άξία του, αλλά άξία του παρελθόντος), ή επένδυση είναι δηλαδή καθημερινή. Έξου μάλλον, μεταξύ άλλων, και τό «πάθος» πού καταλογίζεται στον μέσο ποδοσφαιρόφιλο.

Νομίζω ότι οι παραπάνω σκέψεις άναδεικνύουν τό κύριο, πού είναι: ή ένασχόληση μέ τό ποδόσφαιρο είναι μία διαδικασία έξ όρισμού έξωστρεφής, δηλαδή κοινωνική μέ τήν έννοια τής κοινωνικότητας. Και ή «ένοποίηση» αυτή έχει διαστάσεις πολύ ευρύτερες άπ' ό,τι μεταξύ ανθρώπων πού ζουν στον ίδιο χώρο. Στο στρατό, στίς διακοπές, στα καφενεία, στο τρένο, σέ κάθε είδους τυχαίες συναντήσεις ή ποδοσφαιρική συζήτηση μπορεί πάντοτε και φέρνει κοντά ανθρώπους πού δέν θά πλησιάζονταν μέ άλλους τρόπους — έτσι όπως είναι σήμερα τά πράγματα τουλάχιστον. Ξέρουμε πολλές μορφές επικοινωνίας του έδω και τώρα, του παντού και πάντα, του λίγο ή πολύ;

Ἡ ἀποψη τοῦ Οὐμπέρτο Ἔκο στό σημείο αὐτό εἶναι σαφής: ἀπό τὴν ἀθληση στό θέαμα· ἀπό τό θέαμα στή φλυαρία γιά τό θέαμα (ἀθλητικός Τύπος)· ἀπό τή φλυαρία γιά τό θέαμα στή φλυαρία γιά τή φλυαρία γιά τό θέαμα. Ψάχνοντας καί μὴ βρίσκοντας τό «σημαινόμενο» τῆς ποδοσφαιρικῆς γλώσσας, ὁ Ἔκο συμπεραίνει: πρόκειται γιά «μιά ἐπαφή χωρὶς μήνυμα». Δέν ἔχει δίκιο, κι αὐτό γιατί εἶναι ἡ ματιὰ ἐνός πού βρίσκεται ἐντελῶς ἀπέξω (τό ὁμολογεῖ ἄλλωστε), πού ἡ ἐπαφή του μέ τό ποδόσφαιρο πραγματοποιεῖται ἀποκλειστικά μέσω τῶν γιγαντότιτλων πού κρέμονται στά περίπτερα ἢ μέ τίς εἰκόνες μαζῶν καί ἐπεισοδίων πού δείχνει ἡ τηλεόραση. Ἔτσι, γιά παράδειγμα, χάνει τίς χιλιάδες μικρές, συντομότερες ἀνταλλαγές σκωπτικῶν ἢ ὄχι φράσεων γεμάτων ὑπονοούμενα πού γίνονται καθημερινά στά πεταχτά — τό ἀκριβῶς ἀντίθετο τῆς «φλυαρίας» — καί τῶν ὁποίων τό «μήνυμα» εἶναι ὀλοφάνερο: ἡ πιστοποίηση τῆς ἐπαφῆς, ἡ ἀνανέωσή της καί ἡ ὑπόσχεση γιά πιο παρατεταμένη ἐπικοινωνία. Ἀλλά καί στή «φλυαρία» νοσοτροπίες, χαρακτῆρες, ἰδεολογίες δέν ἀποτυπώνονται; «Μήνυμα», θά ἔλεγε κανεῖς, εἶναι ἐν προκειμένῳ ὁ ἄλλος.

Πρέπει νά ἐπισημανθεῖ ὁμως καί ἓνα δεύτερο σημείο πού φωτίζει καλύτερα, νομίζω, τά παραπάνω. Ὁ

Ἐκκλησία ἢ Γκάλης;

*Κεφαλλονίτης ὁ παπᾶς
διαβάζει μέ σοφία
τά δώδεκα εὐαγγέλια
τά βγάζει δεκατρία*

Κινδυνεύει μέ πλήρη κατάρρευση φέτος ἡ Μεγάλη ἐβδομάδα: Τρίτη βράδυ στό μπάσκετ Ἄρης - Τρέι-σερ καί Μακαμπί - Παρτιζάν. Ἀποκλείεται νά ἐνδιαφερθεῖ τό ἐκκλησίασμα γιά τὴν ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις περιπεσοῦσα Κασιανή, προηγεῖται ὁ Γκάλης. Τῆ Μ. Τετάρτη ἡ ΕΡΤ θά μεταδώσει τόν φιλικό ποδοσφαίρου Ἑλλάδας - Αὐστρίας. Δεδομένου δέ ὅτι τό μάτς γιά τό κύπελλο πρωταθλητριῶν μεταξὺ Ρεάλ καί Ἀϊντχόβεν δέν θά παρουσιασθεῖ στήν τηλεόραση τά πράγματα γιά τίς Ἐκκλησίες μοιάζουν εὐνοϊκά γι' αὐτό τό βράδυ. Ὡς γνωστόν ὁμως ἡ λειτουργία τῆς Μ. Τετάρτης δέν κινεῖ μεγάλο ἐνδιαφέρον. Μικρό τό κέρ-

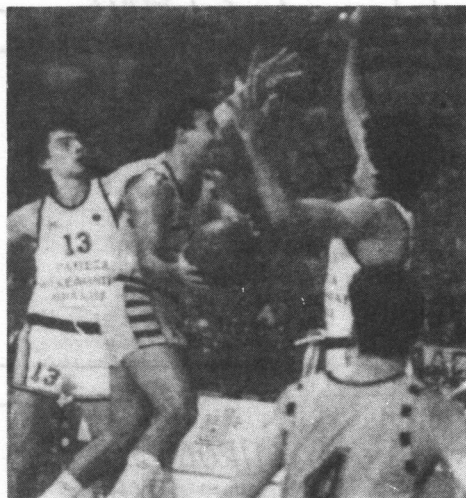
ταν κάποιος ἀρχίζει νά πρωτοσυζητᾷ γιά ποδόσφαιρο ἔχει νά κάνει μέ μιά «ἤδη μιλημένη γλώσσα», θά ἔλεγε κανεῖς. Ἀπό τόν ἴδιον ἐννοῶ. Μπορεῖ ἡ τηλεόραση νά ἔχει ἀναγάγει τόν σχολιασμό σέ ὑπέρτατη ποδοσφαιρική δραστηριότητα, νά δίνει ὄντως τὴν ψευδαἰσθηση τοῦ πραγματικοῦ, ἐνῶ ἀποτελεῖ ἀπλῶς μιά ἀναπαράσταση, ἀπό πολλές ἀπόψεις πληρέστερη, ἀπό περισσότερες φτωχότερη ἀπὸ τό ραδιόφωνο ἢ καί τὴν ἀνάγνωση τοῦ Τύπου, ὁμως γιά τίς μέχρι σήμερα τουλάχιστον γενιές τό ποδόσφαιρο ἔχει προϋπάρξει ἢ ἔστω συνυπάρξει μαζί της ὡς σωματική, φυσική δραστηριότητα: ὅλοι αὐτοί, ὅλοι ἀνεξαιρέτως, πού κάνουν σάν τρελοὶ μέ τό ποδόσφαιρο ἔχουν παίξει οἱ ἴδιοι ἢ παίζουν ἀκόμα ποδόσφαιρο.

Δέν πρόκειται λοιπὸν μόνο γιά θέαμα. Εἶναι «βιωμένο θέαμα», οἱ ἄνθρωποι πού τό παρακολουθοῦν ἔχουν ἀμνηστική, ὕλική γνώση τοῦ ζητήματος ἀπὸ πρῶτο χέρι. Ξέρουν τί θά πεῖ κεφαλιά, ἂν καί πόσο πονάει, τί θά πεῖ πέσιμο ἀπὸ τρικλοποδιά, τί τό νά φᾶς τὴν μπάλα στά μούτρα ἢ κάνα μέτρο χαμηλότερα, γνωρίζουν τὴ γλύκα τῆς καλῆς μπαλιάς καί τὴν πίκρα τῆς γκέλας. Καί μάλιστα τό παιγμένο ποδόσφαιρο εἶναι ἀσύγκριτα πιο πλούσιο ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ θεάματος: σέ διαδρό-

μους, σέ ταρατσες, σέ κατηφόρες, στήν ἄμμο· μέ φουσκωμένη κάλτσα, μέ μπάλα χαρτί, μέ τό πλαστικό τῆς πορτοκαλάδας, μέ νάιλον τόπια, μέ μπάλες δίφυλλες, τρίφυλλες, πεντάφυλλες· μέ κάθε εἶδους κανόνες, μέ μακρότερμα, μέ τό ἀποσπόντα, στά τρία κόρνερ πέναλτι, μέ διαιτητή, μέ τρεῖς μεγάλους ἐναντίον ἑπτὰ μικρῶν, μέ ἐπιτόπου χωρισμό ἢ μόνιμες ὁμάδες, μέ ἐπίσημους κανόνες· μέ ποδοσφαιρικά παπούτσια, μέ σκαρπίνια, μέ ἀρβύλες, μέ σαγιονάρες, ξυπόλυτοι. Ὅλοι ξέρον ὅτι παραπάνω ἀπ' ὅσα βλέπουν, γι' αὐτό καί νομιμοποιοῦνται νά πουν: «ἂ, τὸν ἄσχετο, ἐγὼ νά ἴμουν στή θέση του θά τό ἔβαζα». Γιά πόσες μορφές θεάματος μποροῦν νά τό ποῦν; Καί πόσοι;

Τό θέαμα δίνει τὴν αὐταπείτη τοῦ βιώματος ἀλλά στηρίζεται σ' αὐτό. Τό τελευταῖο ὑπάρχει, ἐξακολουθεῖ νά ὑπάρχει καί καθαυτὸ, ἀνεξάρτητα. Τό ἴδιο καί ἡ «γλώσσα» τοῦ ποδοσφαίρου· ὑπάρχει καί γιατί τό ποδόσφαιρο παίζεται, ὄχι μόνο βλέπεται.

Τά παραπάνω τίποτα δέν θέλουν νά ἐξηγήσουν, νά αἰτιολογήσουν ἢ νά ἀνατρέψουν. Ἀπλῶς νά ἀναδείξουν θέλουν, σκόρπια, λίγες ἀπὸ τίς πάμπολλες προφανῶς πλευρές τῆς ὑπόθεσης ποδόσφαιρο, τίς ὁποῖες καλὸ θά εἶναι νά ἔχουν ὑπόψη τους ὅσοι ἀναρωτιοῦνται φωναχτὰ πῶς κάνει ἔτσι τόσος κόσμος μέ τοὺς ἔντεκα μαντραχαλάδες πού κλωτσᾶνε ἓνα τόπι...

δος λοιπόν. Ἀντίθετα, τῆ Μ. Πέμπτη γίνεται χαμός, ἰδιαίτερα ἂν προκριθεῖ ὁ Ἄρης γιά τόν τελικό. Ἡ ἀκροαματικότητα αὐτῆς τῆς ἐκπομπῆς (καί ὄντως ἢ ἄλλως ἢ μετάδοση τοῦ μικροῦ τελικοῦ πού θά συμμετέχει ὁ Ἄρης ἂν δέν προκριθεῖ γιά τόν τελικό) κινδυνεύει νά στερήσει τίς ἐλληνικές ἐκκλησίες ἀπὸ ὅλο τό ἐκκλησίασμα τους. Θά εἶναι ὁ Γκάλης πού θά ψάλλει τό δέκατο τρίτο Εὐαγγέλιο. Ἐκτός συναγωνισμοῦ.

Δέν ξέρουμε ἂν διαμαρτυρήθη-

κε ἡ Ἐκκλησία ἢ τί εὐχεται στό βάθος: νά κερδίσει ὁ Ἄρης καί νά χάσει τό ἐκκλησίασμα ἢ νά χάσει ἡ ἐλληνική ὁμάδα καί νά γεμίσει ὡς συνήθως οἱ ἐκκλησίες τό βράδυ μέ τά δώδεκα Εὐαγγέλια καί τὴ Σταύρωση. Ὅπως καί νά ἔχει τό πράγμα ἡ ἀντίφαση εἶναι τέλεια. Τό θρησκευτικὸ αἶσθημα ἐναντίον τοῦ φιλαθλοεθνικοῦ καί ἀντιστροφῆς. Καί βέβαια δέν λείπουν ἐκεῖνοι πού μιλοῦν εὐθέως γιά βεβήλωση τῶν Ἁγίων Παθῶν καί ἀπαιτοῦν ἡ ΕΡΤ νά μὴν μεταδίδει ἀγῶνες τὴν ὥρα τῆς θείας λειτουργίας· νά μεταδίδονται μαγνητοσκοπημένες ἀργότερα. Οἱ ἀρμόδιοι βέβαια δέν ἐνέδωσαν καταλαβαίνοντας ὅτι δέν θά μπορούσαν νά ἐρθοῦν σέ πλήρη ἀντίθεση μέ τό πανελλήνιο. Πάλι καλά. Οἱ θρησκευόμενοι πάντως θά μπορούσαν νά τά μπαλώσουν μέ τὴν ἀναλογικὴ ἐφαρμογὴ τῶν σχετικῶν διατάξεων περὶ ἀνωτέρας βίας: «ἀσθενής καί ὀδοιπόρος ἀμαρτιάν οὐκ ἔχει».

Ἐμεῖς πάντως θά χαροῦμε τὴ νίκη (εἴθε) τοῦ Ἄρη καί θά τὴν παρακολουθήσουμε μέ τὴ δέουσα κατάνυξη.

ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΔΙΑΛΟΓΗ

ΠΑΕΙ ΚΙ' ΑΥΤΟ...
ΕΙΔΕΣ;
ΜΑΓΚΙΑ!

ΑΣ ΜΗΝ ΚΑΤΕ-
ΒΑΙΝΑΜΕ
ΣΤΟΥΣ ΔΡΟΜΟΥΣ
ΚΑΙ ΘΑ
ΣΟΥ' ΛΕΓΑ
ΕΓΩ ΑΝ ΜΑΣ
ΑΘΩΩΝΑΝΕ

ΡΕ ΣΥ!
ΜΙΑ ΚΑΙ ΚΡΑΤΑΜΕ
ΑΚΟΜΑ ΤΗΝ
ΠΟΛΗ, ΔΕΝ
ΤΟΥΣ ΤΡΑΒΑΜΕ
ΚΑΙ ΜΙΑΝ
ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ,
ΑΠ' ΤΗΝ ΑΛΛΗ
ΤΗ ΣΟΒΑΡΗ;

ΤΡΕΛΟΣ
ΕΙΣΑΙ; ΘΕΣ ΜΑ
ΜΑΣ ΑΘΩΩΣΩΜΕ
ΞΑΝΑ;

ΔΕ ΜΟΥ
ΛΕΣ ΡΕ
ΚΟΣΤΗ...
ΟΠΛΑ;

ΤΗΝ ΠΟΛΗ
ΤΗΝ ΚΑΤΕΧΟΥΜΕ
ΤΟΥΣ ΤΡΑΒΑΜΕ
ΤΩΡΑ ΚΑΙ ΜΙΑΝ
ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ
ΝΑ ΨΑΧΝΟΝΤΑΙ;

ΜΟΡΕ ΤΙ ΟΠΛΑ
ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ.
ΚΟΤΣΑΡΟΥΜΕ
ΜΠΡΟΣΤΑ
ΤΗΝ ΤΤΑΔΑ
ΚΑΙ ΤΟΝ
ΓΚΜΟΧ
Μ' ΕΝΑ ΑΛΟΓΟ
ΚΑΙ ΣΟΥ ΛΕΩ ΤΩ
ΑΝ ΘΑ ΜΕΙΝΕΙ
ΑΣΤΟΣ
ΓΙΑ ΑΣΤΟΣ.
ΕΙΣΑΙ;

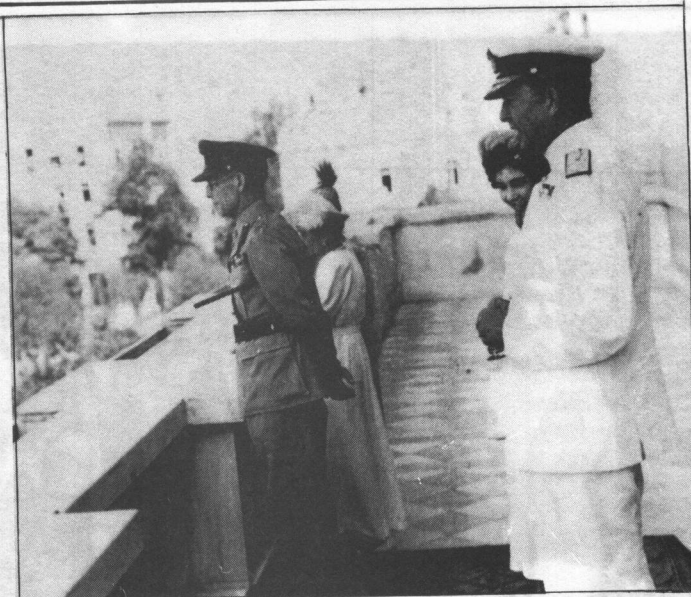
ΚΑΛΑ, ΑΛΛΑ ΜΕ
ΤΟΥΣ ΜΙΚΡΟΑΣΤΟΥΣ
ΤΟΥΣ ΔΙΑΒΡΩΜΕΝΟΥΣ
ΤΟΥΣ ΔΙΕΦΘΑΡΜΕΝΟΥΣ
ΤΟΥΣ ΕΚΦΥΛΙΣΜΕΝΟΥΣ
ΠΟΥ 'ΝΑΙ ΚΑΙ
Ο ΚΥΡΙΟΣ ΟΓΚΟΣ
ΜΠΟΡΕΙΣ ΝΑ ΜΟΥ
ΠΕΙΣ ΤΙ ΔΙΑΟΛΟ
ΘΑ ΚΑΝΟΥΜΕ;

ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ!

ΚΑΙ
ΤΙ ΕΠΑΝΑ-
ΣΤΑΣΗ ΘΑ 'ΝΑΙ
ΑΥΤΗ ΡΕ
ΜΙΜΗ;

ΠΡΟΔΟΜΕΝΗ
ΕΞ ΑΡΧΗΣ
ΤΟ ΞΕΡΩ!

Α, ΕΤΣΙ
ΕΝΤΑΞΕΙ!
ΜΕΣΑ!
ΤΟΥΛΑΧΙΣΤΟΝ
Σ' ΑΥΤΑ ΕΧΟΥΜΕ
ΠΕΙΡΑ

“Όταν τό κοσκώτειο πνεῦμα εισβάλλει στήν ιστορία

Η ΑΒΑΣΤΑΧΤΗ ΕΛΑΦΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΛΛΟΤΕ

του Γιώργου Μαργαρίτη

Οχι, δέν είναι έτούτη ή πλουσία γιά τόν Τύπο έποχή, εκείνη πού έφεῦρε τήν έμπορευματοποίηση τού παρελθόντος. Σέ καιρούς όπού τά χρήματα τού κ. Κοσκωτά καί οί άγορασμένες τεχνικές δέν είχαν κάνει τή μεγαλόπρεπη εμφάνισή τους, τά ιστορικά άναγνώσματα, άνέκδοτα, μυθιστορήματα, έρευνες, άφιερώματα, κοσμούσαν συχνά τά «σαλόνια» ή τίς πρώτες σελίδες τών έφημερίδων. Όνόματα τής δημοσιογραφίας έγιναν διάσημα από τή συνεισφορά τους στους σχετικούς χώρους. Μακρινή ανάμνηση πλέον εκείνα τά άτελείωτα, σέ συνέχειες, ιστορικά διηγήματα τού Ρούσσου, τά ένισχυμένα μέ σκιτσαρισμένη εικονογράφηση γιά νά δίνουν μεγαλύτερη ζωντάνια στά ΝΕΑ τής έποχής. Τό άλλοτε πουλιόταν σέ σχετικά καλή τιμή.

Μέ τό πέρασμα τών καιρών μερικά πράγματα άλλαξαν. Ή ιστορική μεταφορά εξακολούθησε νά συγκινεί, οί περιπέτειες τών γαλαζοαιμάτων ή μή ήρώων είχαν τή δύναμη νά συναρπάζουν, ή φαντασία, παρακινήμένη από τήν Ιστορία, μπορούσε νά επενδύει στό άλλοτε καί νά παράγει από αυτό έπικερδή προϊόντα. Ή τεχνική όμως

άντιπαρέταξε τήν εικόνα εκεί όπου πρίν βασιλευε ή αφήγηση. Καί από τίς όθόνες τών κινηματογράφων ή τών τηλεοράσεων, ή ύποκατάσταση αυτή πέρασε καί στό τυπωμένο χαρτί. Μέ τό πέρασμά της αυτό μετέβαλε τό περιεχόμενο καί τήν ούσία αυτής τής «ψυχαγωγικής» παρουσίασης τού άλλοτε.

Ή αφήγηση, ό γραπτός λόγος, είχε τή δική του λογική στά ζητήματα αυτά. Ποτέ δέν τά έλεγε όλα, ποτέ δέν έπνιγε τά θέματά του σ' ένα ψυχρό όρθολογισμό ίκανό νά πληγώνει καιρία τή φαντασία τού άναγνώστη. Ή περιγραφή ενός τοπίου, ενός άνακτόρου, μιās έρωτικής φωλιάς ή ενός ένδοξου πεδίου μάχης, δέν έμοιαζε ποτέ σέ ψυχρότητα καί πληρότητα μέ τήν άνάλογη, λόγου χάρη, περιγραφή ενός φυσικού φαινομένου, ενός πειράματος χημείας ή μιās ιατρικής διάγνωσης, όπως θά τήν έκανε ό σχετικός έπιστήμονας. Άναφερόντουσαν έπιλεκτικά στά στοιχεία εκείνα πού θά μπορούσαν νά έξάψουν τό συναίσθημα καί νά δώσουν τροφή στό όνειρο. Τό τελευταίο άς αναλάβανε τά υπόλοιπα. Ήταν άδιάφορο τό εάν θά όδηγοῦσε τόν κάθε άναγνώστη σέ διαφορετική εικό-

να, σέ διαφορετική πραγματικότητα. Ή μεταφορά στό άλλοτε άπαντούσε επιδέξια στή δίψα τού άναγνώστη γιά φαντασίωση, γιά πρόσκαιρη έστω έξοδο από τόν κόσμο τού χειροπιαστού καί γιά περιπλάνηση στόν κόσμο τών όνείρων. Προνόμιο τού άναγνώστη ή τελική διαμόρφωση τού τελευταίου αυτού κόσμου. Τό άνάγνωσμα περιοριζόταν στό νά δώσει τήν άφορμή, τό έναυσμα.

Ο γραπτός λόγος, ή αφήγηση, έξυπηρετούσε μέ τήν εδελιξία του, μέ τόν εύπλαστο χαρακτήρα του, έτούτη τήν ειδική άποστολή. “Όταν ή εικόνα γύρευε νά τόν ύποκαταστήσει, δανείστηκε, στόν κινηματογράφο άρχικά, στήν τηλεόραση στή συνέχεια, πολλά στοιχεία από τή δική του τεχνική. Ή διαδοχή τών εικόνων έδινε ένα είδος αφήγησης καί ό προσεκτικός έλεγχος, ή ρύθμιση τής ροής τους, ή έπιλογή τών επιμέρους στοιχείων τους, επέτρεπε τήν άναδημιουργία, σέ άνώτερο μάλιστα επίπεδο, τών όσων ό γραπτός λόγος μπορούσε νά προσφέρει. Στίς όθόνες, τό παρελθόν χρησιμοποιήθηκε έντατικά ως άφετηρία τής

μυθοπλασίας, ως πύλη που οδηγεί στη φαντασίωση.

Στις δθόνες, ή εικόνα παρέμενε εύπλαστη, πώ εύπλαστη ίσως και από τις λέξεις μέ τις όποιες τό άλλοτε έπαιρνε σάρκα και όστά στον γραπτό λόγο. Τά πράγματα όμως δέν ήταν τό ίδιο εύκολα όταν ή εικόνα έχασε τό πλεονέκτημα τής γρήγορης έναλλαγής της, έχασε τήν κίνηση πού οδηγούσε τις φευγαλέες έντυπώσεις του θεατή πρόσ τήν ολοκληρωμένη μεταφορά. "Όταν δηλαδή ή εικόνα βρέθηκε τυπωμένη στο χαρτί. Νόμιμα θ' άμφέβαλλε κανείς για τό εάν όλες οι παλιές λειτουργίες του δημοσιογραφικού «άλλοτε» θά μπορούσαν νά στηριχτούν ατή πτώχεια τής τυπωμένης εικόνας.

Τό έρώτημα έχει ήδη βρεί τήν πρακτική άπάντησή του. Τά μεγάλης κυκλοφορίας και ύψηλης τεχνικής στην έκτύπωσή τους περιοδικά πού κυκλοφορούν στην χώρα μας έχουν ήδη πολλές φορές επενδύσει στην παρουσίαση του άλλοτε, και όπως όλα δείχνουν, δέν έχουν πέσει έξω στις εκτιμήσεις για τήν έμπορική αποτελεσματικότητα τής κίνησής τους ατήσ. Πρόσφατο παράδειγμα τά γεμάτα εικόνες άφιερώματα πού συχνά έκτός από τό ιδανικό σπίτι, τό αυτοκίνητο, τή μόδα ή τή μοτοσυκλέτα, άφορούν

τήν ιστορία. "Άρα, μπορούμε νά συμπεράνουμε, ή παρουσίαση του άλλοτε άποδίδει, πουλáει, και για νά τό κάνει αυτό κάτι σημαίνει, κατά κάποιο τρόπο λειτουργεί.

Τό τεύχος τής 24ης Μαρτίου του περιοδικού *ΕΝΑ*, συνοδευόταν από ένα ένθετο 96 σελίδων γεμάτων από φωτογραφίες ιστορικών γεγονότων τής νεοελληνικής ιστορίας. Χαρτί ιλουστρασιόν, προσεγμένη έκτύπωση, όσο τό δυνατό λιγότερα λόγια στις λεζάντες, πλούτος θεμάτων και εποχών. Μερικές εικόνες ήρώων ή έντύπων του 1821 στην άρχή για νά συνδέουν προφανώς τό τεύχος μέ τήν έπέτειο του ξεσηκωμού. Φωτογραφίες του 1912-13 στή συνέχεια, εικόνες τής νίκης. "Η Σμύρνη κατόπιν, πριν και μετά τήν καταστροφή, πορτρέτο και άφθονες φωτογραφίες του Βενιζέλου, πριν φθάσουμε στα 1940-1945 μέ τήν Πίνδο, τήν Άλβανία, τήν Άπελευθέρωση, τον Παπανδρέου, τά Δεκεμβριανά. Μόλις τελειώσουν αυτά τά σπουδαία έπονται απογραφές από τήν παλιά Άθήνα, μέ τά χωράφια ανάμεσα στα σπίτια, τά τράμ, τους άδειους δρόμους και τις γνωστές μας άγνωστες —στην απομάκρυνση του χρόνου— πλατείες. Τό Φάληρο, τέλος, μέ τις έξέδρες, τους περιπάτους, τά καφενεία

και τά λαμπρά του κτίρια. "Όλα αυτά, περίπου δωρεάν. "Έστω μέ τήν αίσθηση του διαφημιστικού δώρου (ένθετο γάρ) των εκδόσεων «Γραμμή Α.Ε.» πού μέ τό χρήμα τους τόσα και τόσα καινά δαιμόνια εισάγουν στα έκδοτικά μας ήθη. Πώς λειτουργούν όλα αυτά;

Στό άφιέρωμα αυτό δέν υπάρχει κείμενο, δέν υπάρχει σκηνοθεσία στή γρήγορη έναλλαγή των εικόνων, δέν υπάρχει δθόνη. Οι φωτογραφίες είναι πραγματικές, ντοκουμέντα, καθώς μάλιστα προέρχονται από τή συλλογή του Μεγαλοδικονόμου, μία από τις πληρέστερες του ελληνικού χώρου. Αύθεντικότητα πού τονίζεται από τό κιτρινωπό χρώμα του χαρτιού πού τις περιβάλλει και από τήν εικονική άπεικόνιση του άτεχνου κοψίματος στις άκρες, χαρακτηριστικό των φωτογραφιών του άλλοτε. Μικρή σκηνοθεσία αν θέλετε, πού πείθει τον αναγνώστη για τήν άξία αυτών των μαρτυριών πού κρατά στα χέρια του, πού κάνει τήν προσφορά τής «Γραμμής Α.Ε.», νά δείχνει άνεκτίμητη σ' ένα κόσμο πού βλέπει τό άλλοτε, τά άντικείμενά του, τις εικόνες του, τις μαρτυρίες γι' αυτό, ως συλλεκτική άξία. Φαντασίωση, βλέπετε, υπάρχει εϋθύς έξ άρχής. Δέν έχει όμως καμιά σχέση μέ εκείνη

τή συνονόματη που δημιουργούσε στους αναγνώστες ή στους θεατές ή παρουσίαση και ή διαχείριση του άλλοτε στα ιστορικά μυθιστορήματα ή στις θόρονες. Έδώ το αυθεντικό και το προσεγμένο κάνει απλά τον αναγνώστη να αισθάνεται πιο πλούσιος. Το ίδιο θα αισθανόταν αν με 200 δραχμές αγόραζε προσεκτικά φωτογραφημένα τα άριστουργήματα των συλλογών του 'Ιόλα. "Ας μήν κατηγορούμε όμως μόνο τον κ. Κοσκωτά και τον κόσμο του γι' αυτό. Τήν ίδια λειτουργία εξυπηρετούν οι πολυτελέστατες εκδόσεις ιστορικών κειμένων που συχνά-πυκνά παρουσιάζονται στα καθώς βιβλιοπωλεία. Το παρελθόν στην υπηρεσία της ψευδαισθήσης του «κατέχω», της φαντασίωσης του συλλέκτη.

Τό πολύτιμο, για ν' ανταποκριθεί στον ρόλο του, πρέπει να είναι και ανώδυνο. Νά φαίνεται φυσικό και αυτονόητο, να μην προκαλεί την σκέψη. Νά εξυπηρετεί και να προσαρμόζεται στην κρατούσα ιδεολογία, για να τό πούμε απλά, ώστε να μην σβήνει την συλλεκτική αξία του αφιέρωματος μέσα στους επικίνδυνους μαιάνδρους του ιστορικού ή του πολιτικού στοχασμού. Κρατούσα ιδεολογία; 'Ο έθνικισμός, ο σωβινισμός δηλαδή. "Όλοι έχουμε κάποια δόση από αυτόν.

Τό 1912-13 ή εικόνα της νίκης, της επικράτησης του "Εθνους. 'Ο πόλεμος; Σκηνές από κάρτ-ποστάλ. 'Ο έχθρός; "Ενα πτώμα άταφο, άφθονα λάφυρα και κάτι φανφαρόνοι Βούλγαροι από αυτούς που βρέθηκαν στη Θεσσαλονίκη. "Η νίκη; Λαϊκό ξεφάντωμα γύρω από τό λάβαρο με τον λαμπρό σταυρό. Κι έπειτα τό 1920-22. "Η Σμύρνη ειρηνική, εύημερούσα με τά παραβάκια της, τά τράμ, τά καμπαναριά με την ελληνική σημαία και την οδό "Ερμού όπου, λέει ή λεζάντα, «όπληρχαν 162 καταστήματα τά όποια, εκτός από 3, άνηκαν σε "Ελληνες». "Ο πόλεμος, ή κατοχή; Οί επισκέψεις των επισήμων, οι χοροί των φαντάρων, και μόνο μία φωτογραφία με νοσοκόμες σε άφήνει να ύποψιαστείς ότι ίσως κάπου να ύπήρχαν και πληγωμένοι.

Κι έπειτα ο έχθρός. "Ο νικητής έχθρός έδώ, που δίνει και τον τίτλο στο σχετικό αφιέρωμα: «Σμύρνη: αιώνες πολιτισμού στις φλόγες». Πρόσφυγες, πυρκαγιά, σφαγμένοι συνοδεύουν τη φωτογραφία τη σχετική με την είσοδο του Κεμάλ στη Σμύρνη.

"Ακολουθεί ή «διά του ήρωος κάθαρσις». "Ο Βενιζέλος του μεσοπολέμου, ο άναμορφωτής, ο πανταχού παρών, ο κοσμοπολίτης, ο ανυπέμβλητος, ο τολμηρός της ελληνοτουρκικής προσέγγισης του 1930, ο «ποιητής της πολιτικής». Μετά από αυτόν, τό αναβαθμισμένο έθνος μπορεί να προχω-

ρήσει στα πεπρωμένα του. "Ο πόλεμος του '40; "Η κατοχή; "Η πείνα, ή κηδεία του Παλαμά, ή κλούβα των όμηρων. "Η "Αντίσταση; Δέν ύπάρχει, εκτός κι αν την περιορίσουμε στην εικόνα του τραυματισμένου αντιτορπιλικού που μεταφέρει τό κουφάρι του στην "Αλεξάνδρεια. "Η "Απελευθέρωση; "Ενας ιεράρχης με άμφια, σταυρούς και ράβδο ποιμενάρχη να οδηγεί καμιά δεκαπενταριά του «'Ιερού Λόχου» στους δρόμους της "Αθήνας. "Ο Παπανδρέου, ο "Ηντεν, ο Γεώργιος, στον όποίο τό δημοψήφισμα «έδωσε (...) μεγάλη πλειοψηφία, πράγμα που δέν κατέπληξε κανέναν», ο Παύλος, «που θα απέβαινε έξίσου διάσημος χάρη στη δραστήρια και έλευθερόστομη σύζυγό του Φρειδερίκη» (!), ο Δαμασκηνός, ο Πλαστήρας. Τό ΕΑΜ; Ποίο ΕΑΜ; Τό ΚΚΕ; Μάλλον θα πρόκειται γι' αυτούς τους παράξενους κακούς που πρόσθεσαν στις καταστροφές του πολέμου και της Κατοχής κι άλλες, του "Εμφυλίου.

Ειδικά στα τελευταία κεφάλαια του αφιέρωματος ύπήρχε κίνδυνος μερικοί αναγνώστες να θυμώσουν, ξστο κι αν πρόκειται για ιστορία για συλλέκτες και μόνο. Για τότο και σπεύδει τό αφιέρωμα να επανέλθει στην ειδυλλιακή έκδοχή του παρελθόντος. Τό μοτίβο σταθερό: "Η παλιά "Αθήνα. "Ελεύθεροι χώροι, πλατόεροι, γραφικό-τες, άνοικτές πεζοστρες, μπέλ έπόκ στην καθομιλουμένη. "Εκεί που τό πολιτικό παρελθόν με τά έρείπια και τά πτώματα των Δεκεμβριανών κινδύνευε να χαλάσει την γενική εικόνα, ιδού τό «άλλοτε» των όνειρων, τό ειδυλλιακό, εκείνο των άπλων ανθρώπων των μακριά από την πολιτική, τίς περιπέτειες και τους κινδύνους της. "Αχ, αυτές οι εικόνες της "Αθήνας του χθές! Προσφέρουν ό,τι ακριβώς δέν προσφέρει ή "Αθήνα του σήμερα. "Απλοχωριά, περίπου χωριάτικη γραφικότητα, περίπατο στο καθαρό και πλούσιο Φαληράκι. Οί φαντασιώσεις έλευθερες, άρκει να προσαρμόζονται στη μοιρολατρία του «σήμερα χειρότερα από χθές» που με άλλα λόγια σημαίνει: όσο σκεφτόμαστε και όσο πράττουμε τόσο χειρότερα ζούμε. Ζήτω λοιπόν οι «άμαξες, τά τράμ και τά στίπια τά χαμηλά» καθώς και τό «όσα παίρνει ο άνεμος» για τη δική μας θέση και πράξη στον κόσμο.

Οπως και να 'χει, ή ήρμεία του συλλέκτη ξαναγύρισε στο αφιέρωμα, ή καμένη Σμύρνη, ή πείνα της Κατοχής, τά Δεκεμβριανά των άγνωστων καλλικαντζάρων που ή τρέχουσα πολιτική γεννάει άκυρόθηκαν στο βωμό της παλιάς "Αθήνας και στην ψευδαισθήση του χαμένου παράδεισου του κρυμμένου στον καιρό των παπούδων μας. Τό αφιέρωμα όλο-

κληρώθηκε, ή σκηνοθεσία έκλεισε τον δικό της κύκλο και τότο τό άψυχο όπτικό ύλικό πήρε τό δρόμο του προς την τροφοδοσία των φαντασιώσεων του αναγνώστη.

Φαντασιώσεων; Τί άραγε να στηρίξει στο ύλικό αυτό ο κάτοχος των πλασματικά πολύτιμων εικόνων; Σέ αυτό τό άλμπουμ δέν ύπάρχει ή ύποβολή που μπορεί να έξασκήσει πάνω στον καθένα ένα καλογραμμένο κείμενο, μία καλογυρισμένη ταϊνία. "Η γοητεία του αυθεντικού, ή ψευδαισθήση του άνοικτου παράθυρου προς τό άλλοτε ύποκαθιστά την ύποβολή αυτή και προσαρμόζει έντεχνα τη φαντασία του αναγνώστη δημιουργώντας ταυτόχρονα μία άλλη άπατηλή αίσθηση: ότι βλέπει τά πράγματα, τά γεγονότα, όπως ήσαν, όπως συνέβησαν, και ότι είναι έλεύθερος απέναντί τους, έλεύθερος στο να τά κρίνει, να τά αξιολογήσει, να τά χαρακτηρίσει.

Πολύ λίγοι θα είναι εκείνοι που θα αναρωτηθούν πάνω στο πόση πραγματικότητα περιέχει μία στατική εικόνα. "Ενα έκατοστό του δευτερολέπτου με όρους τεχνικούς, ένα έλάχιστο ποσοστό του όρίζοντα. Πόσοι θα σκεφτούν τί να βρίσκεται άραγε πίσω από την πλάτη του φωτογράφου; Πόσοι θα κάτσουν να ύπολογίσουν σε πόσες φωτογραφίες θα χώραγαν οι ήμέρες της Κατοχής και της "Αντίστασης, οι μέρες της Μικρασιατικής περιπέτειας και του ξεριζώμου; Πόσοι θα μετρήσουν την αξία των ντοκουμέντων και πόσοι θα χωρίσουν την πραγματικότητα του συλλέκτη από εκείνη του ιστορικού; "Ελάχιστοι προφανώς. Κι αν φαίνεται μάλλον άπιθανο να στηθεί με τον τρόπο αυτό μία ιστορία που θα περιγράψει την Κατοχή, χωρίς να αναφέρει τό ΕΑΜ, είναι πολύ πιθανόν να ύποβιβαστούν μέσα από τέτοιες πρακτικές όλα αυτά τά σπουδαία, οι ιστορίες καθημερινού κοιτοσοπολιού επικεντρωμένου στους επώνυμους, έλαφρότητας και πολύχρωμης παραζάλης μιας φαντασίας ανθρώπινης πνιγμένης στην πειστική όσο και άσημαντη εικόνα, στραγγαλισμένη μέσα στον ώκεανό του τίποτα. Είναι πιθανόν να συνηθίσουν προοδευτικά οι πολλοί στην ιστορία-συλλογή που περιέχει τά πάντα εκτός από τό ουσιώδες.

Τό άλλοτε λοιπόν; Μία ψευδαισθήση αυθεντικότητας, μία εικόνα όπως εκείνες που πιστοποιούν τίς σχέσεις του "Ανδρέα με την Δήμητρα, του Γκάλη με την Μαρινέλλα, του Κούνδουρου με την Λάτση, του Ρήγκαν με τον Γκορμπατσώφ και μύρων όσων.

Τό άλλοτε της Κοσκωτλάνδης (και όχι μόνο όσης ανήκει στον κ. Κοσκωτά) μοιάζει πολύ με τό σήμερα της: μία άβάσταχτη ανθρώπινη έλαφρότητα.

ΜΕΡΙΚΑ ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΑΣΗΜΑΝΤΑ

Από τό «γύφτο» στις Φιλιππινέζες

Όρισμένοι από τούς κατοίκους τής πόλης (Δράμα) άρνούνται νά δεχθούν τή συνδιδασκαλία στά σχολεία μέ τά παιδιά τών τσιγγάνων. Αναγκάζουν έτσι τά παιδιά τών 7 οικόγενειών νά παρακολουθούν μαθήματα στις έγκαταστάσεις ενός τροχόσπιτου στις υπηρεσίες έγχειρβελτιώσεων τής Έταιρείας Υδάτων! (Αύγή, 29 Μαρτίου 1988).

δρχ. χωρίς ασφάλιση (έποχιακοί άγρεργάτες λέγονται έπισήμως), τότε τό θέμα τού ρατσισμού παύει νά έχει γραφικές και ήθικές εκφράσεις πού προκαλούν τόν άποτροπιασμό σέ ούμανιστικές εδαισθησίες. Άν τό συνδύασουμε μέ τή διάσταση εργασία, άποκτᾶ έγκόσμια χαρακτηριστικά, πίο άπτές — και πολύ βολικές — λειτουργίες. Μας τά είπε άρκετά αναλυτικά τά περί ρατσισμού και έθνικισμού ό Μπαλιμπάρ στό προηγούμενο τεύχος τού Πολίτη, ίσως γιατί στή χώρα του, μέ τό φαινόμενο Λεπέν, τά πράγματα είναι σκληρότερα και καθαρότερα, ίσως γιατί αυτοί οι έσπέριοι έχουν τή συνήθεια νά κατατριβονται στόν αναλυτικό και θεωρητικό λόγο.

ΠΑΡΕ ΚΑΙ ΣΥ ΜΙΑ ΦΙΛΙΠΠΙΝΕΖΑ, ΜΠΟΡΕΙΣ

Ξεκινώντας, λοιπόν, από τά «κρούσματα» και σκαλίζοντας λίγο κάτω από τήν επιφάνεια δέν θά δυσκολευόμαστε νά διακρίνουμε μιά ιδιαίτερη περίπτωση υπερεκμετάλλευσης πού μπορεί και άνθει άκριβώς επειδή ό ρατσισμός καταφέρει νά καταστήσει άξια υπερεκμετάλλευσης τά γραφικά θύματά του. Τέτοιοι πού είναι, καλά τους κάνουν! Στο μεταξύ βολευόμαστε.

Μέ έπίκεντρο λοιπόν τή φτηνή εργατική δύναμη θά μπορούσαμε νά άθροίσουμε πολλές περιπτώσεις «κα-

θημερινού ρατσισμού» όχι γιατί στά πάντα βλέπουμε ρατσισμό, ούτε γιατί υίοθετούμε κριτήρια τέτοια πού εύκολα θά μας όδηγούσαν σέ «πανρατσιστικές» αντίληψεις. Είναι όμως ολόφανερο ότι μέ αντικείμενο τή φυλή, τό χρώμα, τόν έθνικά άλλον, τόν ξένο, επικρατούν διακρίσεις και συμπεριφορές πού επιβεβαιώνουν τήν άνωτερότητά μας και διατρανώνουν τήν κατωτερότητα τού άλλου, μέ τό άζημίωτο έννοείται, γιατί σέ κάθε περίπτωση ρατσιστικής διάκρισης ύπάρχει τό έπαθλο τής φτηνής εργατικής δύναμης. Τούρκοι, Κούρδοι, Πολωνοί πολιτικοί πρόσφυγες, Πακιστανοί, Φιλιππινέζες, Άφρικανοί και διάφοροι άλλοι, άκόμη και βόρειοι Εύρωπαίοι, ρέκτες τού πλάνητος βίου, άποτελούν πλέον και για τή χώρα μας ένα κάθε άλλο παρά εύκαταφρόνητο εργατικό δυναμικό. Δέν πρόκειται για εύκαιριακή ή περιθωριακή περίπτωση γιατί ήδη αυτό τό δυναμικό τής άγριας ή ύπόγειας μετανάστευσης ξεπερνᾶ τά 200.000 άτομα. Και όπως κάθε μετανάστευση ή προσφυγιά κοστίζει πολύ φτηνά στή χώρα τής ύποδοχής: κατοπληρώνεται, δέν προστατεύεται από τήν εργατική νομοθεσία, δέν έχει έγγυηση τής άπασχόλησης και επιπλέον διοχετεύεται στις πίο άθλιες χαμαλοδουλειές, εκείνες πού άκόμα κι ένας άνεργος Ρωμιός δέν θά καταδεχόταν νά αναλάβει. Οι 12.000 Φιλιππινέζες, πού δουλεύουν σέ σπίτια ως υπηρέτριες, συνήθως άμείβονται μέ 30.000 τό μήνα, σύν δωμάτιο και φαγητό. Για νά κερδίσουν αυτό τό συγκλονιστικό ποσό εί-

έν είναι τό μόνο κρούσμα ρατσισμού μέ θύματα τσιγγάνους. Είχαμε άνάλογα στην Κορινθία, στην Άγία Βαρβάρα και άλλου. Άλλά φαίνεται ότι τό φαινόμενο έχει πολύ μεγαλύτερη έκταση άπ' όσο δείχνουν τά «μικροκρούσματα». Βέβαια ή γενικότερη έπαρση πού μας διακρίνει δέν επιτρέπει νά συνειδητοποιήσουμε ότι και στόν τόπο μας ό ρατσισμός έχει μαγκώσει για τά καλά τίς ψυχές και τίς συμπεριφορές τών συμπολιτών μας. Ό έξιδανικευμένος έλληνικός λαός είναι υπεράνω πάσης ύποψίας, δέν τού ταιριάζουν τέτοιες ποταπότητες όσπου κάποια κρούσματα έρχονται νά χαλάσουν τή μόστρα τής ψυχικής ευγένειας μέ τήν όποία κατασκευάσαμε τό πορτρέτο μας. Άν όστόσο κανείς άναλογισθεί ότι τό πρόβλημα δέν είναι μόνο τά «γυφτάκια» πού δέν είναι πρόπον νά συναγελάζονται μέ τά δικά μας ούτε οι «γύφτισσες» πού σουφρώνουν ό,τι βρούν μπροστά τους ούτε ό «γύφτος» μέ τό ντάτσουν πού μας ρίχνει στό ζύγι άλλα, και κυρίως, ή φτηνή, ή βολική εργατική δύναμη πού προσφέρουν οι Τσιγγάνοι π.χ. στα μπαμπακοχώραφα τής Θεσσαλίας, στα σκορδοχώραφα τής Βοιωτίας και στό μάζεμα τών φρούτων σέ όλη τή χώρα, δηλαδή μεροκάματο ήλιο μέ ήλιο για 2.000

ναι υποχρεωμένες να βρίσκονται στο πόδι από τα χαράματα ως τα μεσάνυχτα, να έτοιμάσουν τα παιδιά, να τα προσέχουν, να μαγειρεύουν, να καθαρίσουν, να κάνουν όλες τις χοντροδουλειές του σπιτιού: τσάμπα πράμα μιά Φιλιππινέζα σήμερα, πάρε και σύ μία, μπορείς.

Έδω ή άλλη όψη της υπερεκμετάλλευσης είναι η ιδεολογία του ρατσισμού, όχι ίσως με τόσο άγριες εκδηλώσεις όπως στην περίπτωση των Τσιγγάνων, πιά ήπιες, πιά συγκαταβατικές, πάντως όμως εκδηλώσεις ανωτερότητας του ματωμένου μεγαλομσαίου, ταβερνιάρη, καλλιεργητή, μεγαλοϋπάλληλου ή μικροεργοστασιάρχη ανωτερότητας απέναντι στον σκούρο, τόν ξένο, τόν αλλότριο, τόν φουκαρά, απέναντι σε κάποιον προς τόν όποιο έχουμε τήν άνεση να μη δίνουμε λογαριασμό, να μην μας δεσμεύουν οι κανόνες που έχουμε θεσπίσει για τις μεταξύ μας σχέσεις. Τό ζεύγος ανωτερότητα / κατωτερότητα, «Έλληνας / ξένος / αλλόχρωμος, σε κάθε περίπτωση, θά προσφέρει τήν ιδεολογική άνεση όχι μόνο για τή βάνωση συμπεριφορά αλλά και για μιά αξιοσέβαστη εξοικονόμηση εξόδων πού επιτρέπεται, ακριβώς γιατί σκοπεύει τόν ξένο κι όχι τόν δικό μας, γίνεται δυνατή, ακριβώς γιατί βαραίνει αδύνατους, ανυπεράσπιστους και ιδίως ανθρώπους σε απόγνωση. Γιατί μόνο ή απόγνωση μπορεί να οδηγήσει ένα κορίτσι από τήν άκρη τής γής στην Ελλάδα για 30.000 δρχ. τό μήνα ή έναν Άφρικανό σε ελληνικά σαπιόκασα με κίνδυνο να ριχτεί στη θάλασσα από κάποιον εξαγριωμένο Πλυτζανόπουλο παρέα με τούς καρχαρίες.

ΤΟ ΦΑΝΤΑΣΜΑ ΤΟΥ «ΘΒΡΙΟΥ» ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ

Ήταν πάντα έτσι τά πράγματα στον τόπο μας ή μήπως έχουμε τά τελευταία χρόνια μιά έξαρση του ρατσιστικού φαινομένου; Μήπως παλιότερα δεν υπήρχε τό αντικείμενο, δηλαδή ή συνοίκηση με τόν ξένο πού αποτελεί τήν ύλική προϋπόθεση για τήν άνθιση του ρατσισμού; Μιά περιδιάβαση σε φαινόμενα και καταστάσεις σημερινές και παλιότερες θά ήταν κατατοπιστική.

Οι Έβραιοι κατ' αρχήν ήταν πάντα αντικείμενο διακρίσεων και εξοντωτικών πρακτικών. Βέβαια στον τόπο μας δεν είχαν υπάρξει πογκρόμ κατά τών Έβραίων παρά μόνο σε πολύ μικρή έκταση. Ύπληρχαν όμως τά ιδιόμορφα γκέτο και όλα τά ταμπού πού συνόδευαν τήν αντίχρηστη φυλή του Ιούδα. Ή Έκκλησία με τήν πλήρη απαγόρευση του ετερόθρησκου γάμου

και μάλιστα μεταξύ Χριστιανών και Έβραίων συνέβαλε στην καλλιέργεια τής αντιεβραϊκής φοβίας κι εκείνο τό κάψιμο του ομοιώματος του Ιούδα τή δεύτερη μέρα του Πάσχα ανά τό πανελλήνιο μάλλον δεν θά μπορούσε να θεωρηθεί άμοιρο ρατσιστικών επιπτώσεων. Δεν ήταν άλλωστε λίγο εκείνοι πού πλούτισαν αρπάζοντας περιουσίες Έβραίων τής Θεσσαλονίκης μετά τήν εξολόθρευσή τους από τούς Ναζί ούτε λίγο εκείνοι πού χρηματίστηκαν άσύστολα προσφέροντάς τους φανατιστικές υπηρεσίες για να τούς σώσουν.

Σίγουρα στην Ελλάδα δεν είχαμε τήν έξαρση του αντισημιτισμού, με τις σαρωτικές συνέπειες πού γνώρισαν οι χώρες τής Κεντρικής Ευρώπης. Μας προφύλαξε ίσως τό γεγονός ότι Έλληνες κι Έβραιοι, μέχρι πρόσφατα, δεν είχαν κράτος, κι αντίθετα ήταν υποκειμένα του ίδιου δεσπότη, τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ωστόσο πέρα από τή λαϊκή δεσποδία περί «Θβριού», διάχυτη σε όλο τόν ελληνικό χώρο, από πολύ παλιά ή ελληνοεβραϊκός, έμπορικός κυρίως, ανταγωνισμός προσελάμβανε συνεχώς ρατσιστικά χαρακτηριστικά, πού θά μπορούσαν, αν και άλλοι παράγοντες συνέτρεχαν, να τροφοδοτήσουν αντισημιτικές εκρήξεις. Αν ό αντισημιτισμός στον τόπο μας δεν προσέλαβε τις παρανοϊκές μορφές πού γνώρισε στην Κ. Ευρώπη κι ιδιαίτερα στη ναζιστική Γερμανία, τό φαινόμενο για τόν εικοστό αιώνα και ιδιαίτερα στο μεσοπόλεμο δεν είναι άσχετο από τό γεγονός ότι έδω δεν αναπτύχθηκε ή φασισμός ως λαϊκή ιδεολογία. Ή διάχυτη όμως άποστροφή για τήν ιδιαίτερη «μυρουδιά» του αντίχρηστου Έβραίου πού πίνει τό αίμα τών παιδιών παρέμεινε και ίσως σε εποχές έξαρσης του ψευδο-αντιμπεριαλιστικού πνεύματος, όπως ή δική μας, αυτή ή άποστροφή διευκολύνει έναν εύκολο φιλοαραβισμό, και μιάν έξίσου εύκολη ά-

ποστροφή προς τό «ναζιστικό» Ισραήλ, εικόνα, βέβαια, για τήν όποία τό ίδιο τό Ισραήλ κάνει ό,τι μπορεί για να τή δικαιώσει. Σήμερα, πόσο μπορούμε να είμαστε βέβαιοι ότι ή δικαιολογημένη αντίδραση στις βανασότητες τών Ισραηλινών κατά τών Παλαιστινίων δεν τροφοδοτείται και από τό άρχετυπικό, τό τυφλό μίσος κατά του αντίχρηστου Έβραίου;

Ας αφήσουμε τό έρώτημα χωρίς άπάντηση. Σε τούτη τήν περιδιάβαση σε φαινόμενα, κρούσματα ή και μονιμότερες ιδεολογικές καταστάσεις ρατσισμού μας ενδιαφέρει περισσότερο ν' άμφισβητήσουμε τήν εξιδανικευτική εικόνα του Έλληνα - υπεράνω - ύποψίας γιατί αυτά θά φαινόμενα και τά κρούσματα πολλαπλασιάζονται και πρέπει να μας προειδεάζουν ότι τά πράγματα δεν είναι τόσο ειδυλλιακά.

ΟΙ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΟΙ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ: ΜΙΑΉΣΕ ΚΑΝΕΙΣ ΓΙΑ ΡΑΤΣΙΣΜΟ;

Ή περίπτωση σχέσεων Έλλήνων και Μουσουλμάνων στη Δυτική Θράκη είναι επίσης χαρακτηριστική. Δεν αναφέρομαι στην επίσημη κρατική πολιτική απέναντι στη μουσουλμανική μειονότητα για τήν όποία τό ελληνικό κράτος, τό σημερινό και τό παλιότερο, δεν μπορεί να είναι ιδιαίτερα υπερήφανο. Αλήθεια άκουσε κανείς ποτέ του τραγούδια τής θρακιώτικης μουσουλμανικής μειονότητας στο ραδιόφωνο, είδε στην TV κάποιο σχετικό ρεπορτάζ, άκουσε να μιλάνε ποτέ για φολκλορικά μουσουλμανικά συγκροτήματα, τούρκικη λογοτεχνία; Ή μήπως οι άνθρωποι αυτοί δεν τραγουδάνε; Και πόσοι μουσουλμάνοι φοιτητές πέρασαν τις πύλες του Πανεπιστημίου τής Θράκης ή άλλου ΑΕΙ; Ωστόσο, ως γνωστόν, πρόκειται για Έλληνες πολίτες. Ή μουσουλμανική μειονότητα στα μέρη αυτά αντιμετωπίζεται από τούς Έλληνες με όλη τή δυνατή περιφρόνηση του άνωτερου προς τόν κατώτερο αλλά και με όλη τή δυνατή βουλιμία του ισχυρού προς τόν άνίσχυρο, του κυρίαρχου προς τόν κυριαρχούμενο.

Ή διαπίστωση αυτή μπορεί να θεωρηθεί υπερβολική. Δυστυχώς δεν είναι, και στους υπερήφανους για τήν ψυχική τους εγγένεια Νεοέλληνες λίγο θά χρησίμευε τό άντεπιχείρημα ότι και οι Τούρκοι στην Κωνσταντινούπολη πράγματα εκμηδένισαν τό ελληνικό στοιχείο ή ότι στην Κύπρο πέρασαν τούς Έλληνες γενεές δεκατέσσερις. Ακόμη και σήμερα στα ελληνικά πανεπιστήμια οι τουρκολογικές σπουδές — γλώσσας, ιστορίας, πολιτισμού κ.λπ. — είναι ούσιαστικά άνύπαρκτες με μόνη εξαίρεση τόν νεοσύστατο τόμεια τουρκολογίας στο Πανεπιστήμιο

της Κρήτης που τό φύτρωσαν εκεί με τή δικαιολογία ότι στην Κρήτη... υπάρχουν τουρκικά άρχαια.

Η τακτική αυτή πλήρους αποσιώπησης ενός πολιτισμού κι ενός λαού με τον οποίο συνυπήραμε επί αιώνες, εκτός από τή μνημειώδη πολιτική ήλιθιότητα που έπιδεικνύει, στό βάθος στηρίζεται στη ρατσιστική φοβία που ή άλλη της πλευρά είναι ο τυφλός και άγριος πόθος για τήν όλοσχερή εξαφάνιση του αντίπαλου. Όταν ή έκμηδένιση δέν μπορεί να έρθει μέ έργα, άφου τό μεγαλοϊδεάτικο όνειρο άφησε τά κόκαλά του στό Σαγγάριο και ξερίζωσε έναμυοί εκατομμύριο Έλλήνων της Μικράς Άσίας από τίς προαιώνιες κοιτίδες τους, άφου λοιπόν δέν μπορέσαμε «νά φάμε» τούς Τούρκους, τούς αποσιωπήσαμε. Ωσου μās θύμισε τήν ύπαρξή τους μέ τρόπο τραγικό ο Άττίλας και τό Νταβός σάν φαρσοκωμωδία άγέρωχης εθνικής πολιτικής.

Έδω βέβαια τό πρόβλημα είναι κυρίως ο εθνικισμός κι όχι ο ρατσισμός. Τά δύο φαινόμενα όμως έχουν ιδιαίτερα στενή σχέση και άλληλεξάρτηση. Στην ουσία ή εθνικιστική επικράτηση στοχεύει τήν έκμηδένιση του φυλετικά άλλότριου, τότε μέ βίαιες μορφές και τότε μέ ήπιες που άργά ή γρήγορα οδηγούν στην πολιτιστική ένσωμάτωση και άφομοίωση.

ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ: ΕΠΙΒΕΒΑΙΩΣΗ ΤΗΣ ΦΥΛΕΤΙΚΗΣ ΑΝΩΤΕΡΟΤΗΤΑΣ

Παρόμοια ήταν εξάλλου ή τακτική εξελληνισμού που άκολούθησε ή Έλλάδα σέ όλο τον 19ο και τον 20ό αιώνα και που οδήγησε στην πλήρη πολιτισμική και γλωσσική άφομοίωση μειονοτήτων σλαβικών, βουλγαρικών, άλβανικών στη Β. Έλλάδα και πολύ περισσότερο του άλβανικού στοιχείου της Άττικοβιοωτίας, Πελοποννήσου και νησιών. Τά ρατσιστικά συμφραζόμενα και ιδεολογικές ρατσιστικές συνδηλώσεις πηγαιναν χέρι χέρι μέ τίς εθνικιστικές και εξελληνιστικές επιδιώξεις. Η διαδικασία βέβαια αυτή της εθνικής όμοιογενοποίησης είναι σύμφυτη μέ τή δημιουργία του εθνικού κράτους και δέν άποτελεί ιδιαίτερο ελληνικό γνώρισμα, γιατί τό κράτος «άπεχθάνεται» τή γλωσσική, έθνωτική ή γενικότερα πολιτισμική άνομοιγένεια. Άν όμως σήμερα ή Έλλάδα έχει ύψηλότατο δείκτη εθνολογικής και γλωσσικής όμοιογένειας, ή όφειλή στη ρατσιστική ιδεολογία για τό έπίτευγμα είναι ύψηλότατη. Ο Βενιζέλος έπέβαλε τήν ελληνική γλώσσα ως μόνη και ύποχρεωτική στό σχολεία συμπαγών σλαβόφωνων πληθυσμών της Μακεδονίας ή άλβανόφωνων της Ηπείρου και ο Μεταξάς άπα-

γόρευσε τή χρήση της σλαβικής γλώσσας ακόμα και μέσα στό σπίτι! Κανείς ποτέ δέν σκέφτηκε να λειτουργήσει σχολείο άλβανόφωνο στό χωριά της Άττικής και της Βιοωτίας που άκόμη και σήμερα μιλούν άρβανίτικα. Και όχι μόνο οί γερόντοι.

Κι έδω τό επάνω χέρι έχει ο εθνικισμός. Άλλά ή προσφώνηση «Βούλγαρε», «Άράπη», «Τούρκο», «γύφτε» ήταν και είναι χαρακτηρισμοί που εκτός από τά πατριωτικά αισθήματα όσων τήν χρησιμοποιούν άποδεικνύουν αυτόχρονα τήν ήθική και πολιτισμική άνωτερότητα του τρισχιλιετούς Έλληνος. Μήπως ο κομμουνιστής αρχικά δέν ήταν συνώνυμος του Έβραίου; Άλλωστε όταν τά πράγματα σκληρναν στον εμφύλιο πόλεμο, ή ιδιότητα του κομμουνιστή δέν άπέκτησε εθνικιστικές προεκτάσεις μ' εκείνο τό έπικου μεγαλείου κοσμητικό «σλαβοκομμουνιστής» ή «εαμοβούλγαρος» που κόσμησε επί δύο-τρεις δεκαετίες όχι μόνο τά χείλη του βάνουσου άσφαλίτη αλλά και τον περίτεχνο λόγο κομψών άκαδημαϊκών;

Στό τελευταίο μάτς Όλυμπιακού - ΠΑΟΚ τά μεγάφωνα σέ μιά στιγμή έκαναν έκκληση στους φιλάθλους να σταματήσουν τά «άντεθνικά» συνθήματα γιατί οί φιλάθλοι του Όλυμπιακού τό είχαν παρακάνει βρίζοντας «βούλγαρους» τούς παοκτζήδες και ο διαιτητής άπειλούσε να διακόψει τό παιχνίδι... Τό ποδόσφαιρο άλλωστε, μέ τήν άπόλυτη συμβολική ταυτοποίηση προς τήν ομάδα που δημιουργεί, ταυτοποίηση χωρίς ρωγμές και άνοχές (δέν μπορείς να είσαι όπαδός της ομάδας σου κατά 50% και άλλο τόσο όπαδός του αντίπαλου σου), άρα μέ τήν έπιθυμία για τον άπόλυτο άποκλεισμό του άλλου, γίνεται ο προνομιακός χώρος ανάπτυξης των ρατσιστικών προδιαθέσεων. Άν έπαιρνε

κανείς στό σοβαρά τή γλώσσα του ποδοσφαιρόφιλου και των άθλητικών έφημερίδων, οί ύποψίες για σοβινιστικές, τοπικιστικές και εϋθέας ρατσιστικές συνδηλώσεις θα γίνονταν βεβαιότητες. Όστόσο τό ποδόσφαιρο είναι του χώρου της «άναψυχής» — κι όχι της πραγματικής ζωής. Άνάμεσα Σαββατοκύριακό και Δευτέρα υπάρχει τεράστια άπόσταση...

Η ΠΟΝΤΙΑ, ΤΑ ΠΛΥΝΤΗΡΙΑ, Η ΣΚΑΦΗ ΤΗΣ ΚΑΙ Η ΑΝΩΤΕΡΟΤΗΤΑ ΜΑΣ

Όπως τεράστια είναι ή άπόσταση άνάμεσα στην εικόνα κοινωνικών σχέσεων που δημιουργεί ο περίγελως των «άνεκδότην» και τίς πραγματικές κοινωνικές σχέσεις που ύπακούουν σέ αυστηρότερους προσδιορισμούς από εκείνους που ύπαινίσσεται τό φιλοπαίγμον πνεύμα. Όμως στό διάκενα της άπόστασης αυτής, στους λανθάνοντες ύπαινιγμούς της άνιχνεύεται μιά άνομολόγητη πραγματικότητα που ξαναφέρνει στό προσκήνιο τή σχέση άνώτερος / κατώτερος, έξυπνος / ήλίθιος (μπουνταλάς εκ φύσεως), εξελιγμένος / άνεξέλικτος, τή σφυρηλατεί και τήν έδραϊώνει ως πεποίθηση. Γιατί, για παράδειγμα, είναι οί Πόντιοι τά θύματα του χλευασμού των ποντιακών άνεκδότην; Γιατί δέν είναι Κερκυραίοι, Κρητικοί ή Πελοποννήσιοι; Γιατί τά «ποντιακά» έμφανίστηκαν τή δεκαετία του '70 και όχι είκοσι χρόνια νωρίτερα;

Δέν είναι τόσο άδολε ή κοινή γνώμη που τά κατασκεύασε ούτε τόσο άθώο τό γέλιο που συνοδεύει τό άκουσμά τους. Τά άνέκδοτα πάντα λένε τήν «άλήθεια», τήν άλήθεια των δημιουργών τους. Δημιουργοί τους είναι όσοι τά σκέφτηκαν, αλλά κυρίως όσοι τά ύποδέχθηκαν και τά διέδωσαν, δηλαδή όλοι μας. Λένε άλήθειες τά άνέκδοτα που δέν μπορούν να ειπωθούν άλλως παρά μέ τήν καταραμένη γλώσσα του Αισώπου, είτε στόχος τους είναι οί δικτάτορες είτε οί παπάδες, τό κόμμα, ο άνυποψίαστος σύζυγος, τό τρομερό παιδί είτε οί πάσης φύσεως μειονότητες. Σ' αυτές τίς τελευταίες άλλωστε θα άποδοθούν μειωτικά χαρακτηριστικά, από χαζομάρα έως τσιγκουνιά, κυνισμό και ιδιορρυθμίες γιατί αυτές μπορούν λιγότερο από άλλους να άμυνθούν στην κατηγορία της άποτυπωμένης στό χρωμοσώματα διανοητικής ή ήθικής μειονεξίας. Είναι ζήτημα δηλαδή δείκτη ευφυΐας ή ήθικής, IQ που λέμε. Έτσι όλοι μας έχουμε τούς «νέγρους» μας που έπιβεβαιώνουν τή δική μας άνωτερότητα (εκ φύσεως κι αυτή).

Τή δεκαετία του '70, λοιπόν, άρχίζει μέ γοργό ρυθμό ή παλιννόστηση των

εκ Γερμανίας μεταναστών που δέκα χρόνια νωρίτερα είχαν πάρει μαζικά το δρόμο για τις φάμπρικες της Γερμανίας και του Βελγίου τις στοές, άρα και των Ποντίων. Άλλά άουτον τό παιδίον έπιστρέφοντας στην Έλλάδα δέν ξαναγύριζε στό καπνοχώραφο άπ' όπου είχε φύγει. Έστηνε τό νέο νοικοκυριό του καταμεσής στην Άθήνα και τή Θεσσαλονίκη, ως μικροεπιχειρηματίας, έμποράκος, βιοτέχνης, είσοδηματίας διαθέτοντας μερσεντές (δθεν και ή προσωνημία «λαζογερμανός»), τηλεόραση, ένα σωρό σύγχρονα οικιακά έξαρτήματα, συχνά γερμανίδα γυναίκα και δλόξανθα παιδιά. Άνατρεπόταν έτσι άρδην ό διαχωρισμός που έπέβαλλαν οι άδήριτες άνάγκες έπιβίωσης των προσφύγων και ή ψηφοθηρική ιδιότητά του βενιζελισμού σύμφωνα με τήν όποία ό άστικής προέλευσης μικρασιίτες έγκαταστάθηκαν στό Λεκανοπέδιο και οι άγροτοχωριάτες του Πόντου και τής Καπαδοκίας στά καπνοχώραφα τής Μακεδονίας. "Όσο βρίσκονταν εκεί σκάβοντας τή γή τους και μιλώντας εκείνο τό σχεδόν άκατάληπτο ιδίωμα τους δέν ένοχλούσαν κανένα. Άντίθετα ήταν μία καλή άγελάδα άπ' όπου οι έξελιγμένοι των πόλεων άρμεγαν τό άγροτικό πλεόνασμα. Τώρα ήρθαν άνάμεσά μας, γειτονέψαμε. Άλληλέγγυοι μεταξύ τους, σωστή κοινότητα με πυκνή έσωτερική συνοχή και άναγνωρίσιμη ταυτότητα μέσα σε μία πατρίδα άπάτριδων, έξελιγμένοι και ματωμένοι. "Όστόσο δέν ήταν είσβολείς, κατακτητές. Στόν τόπο τους ξαναγύρισαν, Ρωμιοί ήταν κι αυτοί. Ρωμιοί άλλά Πόντιοι, άφου είχαν δικό τους όνομα, διαφορετική λαλιά, άρα ξεχωριστοί, άλλότριοι. Και έπιπλέον δυναμικοί άνταγωνιστές εκεί που ό ένας καλείται νά φάει τόν πελάτη του άλλου και ή επένδυση στην άντιπαροχή ύπακούει στό δόγμα: ό θάνατός σου ή ζωή μου. Οι άνόητοι!

Η άναπότρεπτη ένσωμάτωση των Ποντίων στό νέο κοινωνικό χώρο, μία ένσωμάτωση όμως διεκδικούσε δυναμικά και γόητρο και άνώτερη κοινωνική θέση, δημιούργησε άνακλαστικά άμυνας. Τό ξεχώρισμα είναι και χαρακτηρισμός. Ήταν, λοιπόν, μπουνατάδες, άνόητοι, τούς πήγαιναν χαράμι τά λεφτά τους και οι Εύρώπες τους. Έτσι έξβαινε ή «άληθεια» μας, μέσα από τήν και στό λόγο τής άναψυχής, τής πλάκας στό λόγο του άνέκδοτου και όσα αυτός ύπαιτισόταν. "Η άμυνα άπέναντι στόν άπρόσμενο άνταγωνιστή έπρεπε νά τόν καταστήσει άφερέγγυο, νά τόν ζωγραφίσει σάν άρχέτυπο τής χαζομάρας. Κι αυτό δέν είναι τόσο καλόγνωμο και καλοκάγαθο. Παραπέμπει στην έκφύσεως κατωτερότητα των Ποντίων (και άρα στην έκ φύσεως άνωτερότητα των μή Ποντίων).

Είμαστε, λοιπόν, όλοι ρατσιστές όταν γελάμε με τήν Πόντια που είχε δυό πλυντήρια για ν' άκουμπά έπάνω τή σκάφη της;

**«ΕΞΩ ΟΙ ΒΛΑΧΟΙ
ΑΠ' ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ»**

"Αντε ρε «βλάχο»! Αυτό τόν εύγενικό χαρακτηρισμό είσπραττε παιδιόθεν ό καθένας άν ή βορειοελλαδική του προφορά (ή γλώσσα του μπαρμπα-Γιώργου, του Χατζηχρήστου, τής Βαγγελίτσας και τόσων άλλων που μάς διασκέδασαν μέχρι δακρύων) τόν καθιστούσε ύποπτο έπαρχιώτικης προέλευσης άρα κατώτερης ύπόστασης. Χωριάτης δέν είναι μόνο προέλευση άλλά και μειωτικός χαρακτηρισμός: άγροίκος, άμόρφωτος, στουρνάρι. Έτσι θέλει τόν μπαρμπα-Γιώργο κι ό Καραγκιόζης: άγροίκο, στουρνάρι, κατώτερο, άρα έκμεταλλεύσιμο, άφου πρώτα τόν στιγματίζει για τή γλωσσική του μειονεξία. "Ο ρατσισμός του φουκαρά βέβαια, κι άς βλέπει όλη ή σύγχρονη καραγκιολογία στόν Καραγκιόζη τό άτίθασο, τό άνυπότακτο πνεύμα του λαουτζίκου. "Ο Καραγκιόζης πάνω άπ' όλα καθιερώνει νόρμες, ξεχωρίζει τόν Έλληνα άπ' τούς περιέργους Κουτσαβάκηδες, άρμένηδες, μεμέτηδες, Ζακυνθινούς, "Οβριούς και κυρίως τούς «βλάχους», δηλαδή τούς έπαρχιώτες συλλήβδην προσωποποιημένους στόν μπαρμπα-Γιώργο.

Προβλήματα «ξεπερασμένα» βέβαια όχι χωρίς τραύματα και άκρωτηριασμούς μέχρι νά επικρατήσει ή «άνωτερότητα». "Όσπου ή τηλεόραση, τό ραδιόφωνο και ή έπικοινωνία μάς έμαθε όλους νά μιλάμε «πολιτικά» = τό ιδίωμα τής πόλης = τό ιδίωμα τής Άθήνας = τήν έπίσημη γλώσσα του κράτους, των ποιητών και των λογίων. "Όσπου δηλαδή καταργήθηκε όλη ή γλωσσική πολυφωνία, μαζί με όλα τά πολιτισμικά συμφραζόμενα. Ρατσισμός κι αυτό;

«Έξω οι Βλάχοι άπ' τήν Άθήνα», γράφεται όλοένα και πιό συχνά στους τοίχους τής Άθήνας. Έδω ναί! "Ο διάχυτος, ό άτελής ρατσισμός, βρίσκει τήν όλοκλήρωσή του. "Όπως, άπό τή διάχυτη πρώτη ύλη, βρίσκει τής ύποδοχές του ό σκληρός, καθαρός ρατσισμός εναντίον του Τσιγγάνου, του Έβραίου, του Πακιστανού, του Άφρικανού. Τά κρούσματα είναι ή κορυφή του παγόβουνου... και άβυσσος ή ψυχή του ανθρώπου.

Άβυσσος ή ψυχή του ανθρώπου ιδίως όταν οι πνευματικές και οι ψυχικές δυνάμεις του κόσμου έχουν ύποστεί τήν άποσάθρωση που γνώρισαν και γνωρίζουν τά τελευταία χρόνια, όταν τό ίδιο και τό άκριβώς αντίθετο

του είναι έξίσου ένθνευγερτικά, λαοσωτήρια, όταν ή πολιτική ήγεσία (και κάθε πολιτική ήγεσία είναι και πνευματική, δηλαδή ιδεολογική) τό μόνο όπλο που γνωρίζει πλέον είναι ό πολιτικός κυνισμός ή όταν οι Νεοέλληνες πρέπει νά έμπνευστούν από τά προεδρικά σοβινιστικά φληναφήματα, τήν πρωθυπουργική άδολεσχία, τή νεοφιλελεύθερη βουλιμία ή τήν άριστερή άφονία.

Δέν ήταν καλύτερα τά πράγματα σε παλιότερες εποχές. Η μικρή περιδιάβαση που προηγήθηκε, ίσως έχει δείξει πόσο εύκολα και στόν τόπο μας, με σκληρές ή ήπιες μορφές, μάς είχε συνεπάρει τό έρεβος του ρατσισμού και του παρανοϊκού ένθικισμού. Ίσως όμως παλιότερα νά ύπήρχαν περισσότερες άντιστάσεις, και έπομένως μία σωστότερη αίσθηση των όρίων, περισσότερες άνοχές.

Τό 1943 τό φθινόπωρο στη Θεσσαλία, μετά τήν παράδοση τής Ιταλικής μεραρχίας Πινερόλο στόν ΕΛΑΣ χιλιάδες Ίταλοί φαντάροι και άξιωματικοί μοιράστηκαν στά έαμοκρατούμενα χωριά τής Ήπειρου, τής Ρούμελης. "Όποιος ήθελε μπορούσε νά πάρει σπίτι του έναν Ίταλό! Νά τόν βάλει νά δουλεύει τσάμπα στά χωράφια του, σπίτι του. Οι Έγγλέζοι μάλιστα είχαν ύποσχεθεί ότι για κάθε Ίταλό θά έδιναν κι από μία λίρα τό μήνα. Κανείς άπό τούς χιλιάδες που δέχθηκαν Ίταλούς στό σπίτι τους δέν είσπραξε ποτέ του τίποτε. Και βέβαια οι Ίταλοί δούλεψαν για τούς Έλληνες σκληρά. Ξεχέρωσαν χωράφια, σήκωσαν τοίχους, κλάδεψαν δένδρα, βόσκησαν κοπάδια, έκοψαν ξύλα με λίγο φαί, λίγη μπομπότα. Έμαθαν στους Έλληνες χωριάτες νά κλαδεύουν δένδρα, τούς έδωσαν γνώσεις έπιστημονικής καλλιέργειας, τούς έμαθαν Ιταλιάνικα τραγούδια, οι νοσοκόμοι και οι γιατροί έφτιαξαν κινητά ίατρεία και γιγντρεψαν κόσμο. Μ' ένα κομμάτι μπομπότα. Συχνά γνώρισαν και τή βαναυσότητα του ραμιού χωριάτη. "Όταν όμως, τέλη 1944, έφευγαν χωριάτες κι Ίταλιάνοι έκλαιγαν, σφιχταγκαλιάζονταν. Και νά φανταστεί κανείς έπί τρία χρόνια είχαν άλληλοτουφεκιστεί άνηλέητα, κι οι Ίταλοί ήταν κατακτητές, σκληροί κι αυτοί όμως όλοι οι κατακτητές. Κάτι είχε γίνει και τό μίσος καταλάγιασε. Άν κανείς άκόμη και τώρα περάσει από τήν Άόστη τής Ίταλίας μπορεί νά βρει κάποιο γέροντα, πρώην φαντάρο στην Έλλάδα, που θά του μιλήσει κλαίγοντας πώς σώθηκε τότε στά έαμοκρατούμενα έλεύθερα χωριά, τρώνοντας τήν ίδια μπομπότα που έτρωγαν και οι χωριάτες.

Γι' αυτό μιλούσα για πολιτική - πνευματική ήγεσία.

ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΑΞΙΚΗ ΠΑΛΗ

ή επικαιρότητα τῆς συνάντησης

ἀριστερῶν καί οἰκολόγων

τοῦ Βασίλη Ζουναλή

Κάθε ἀλλότρια φωνή πού ξεφωτῶνει μέσα στήν ἔρημο τῶν μονολόγων καί ρυτιδώνει ἔστω τή σιωπή τους, εἶναι εὐπρόσδεκτη. Ἄν ὄχι ἄλλο, ἀνακουφίζει προσωρινά ἀπό τήν πλήξη. Τό φορτίο τῆς παρατεταμένης μοναξιάς δέν τό θελήσαμε· μᾶς τό ἐπέβαλε ἡ χαλεπή συγκυρία.

Χάρηκα ἔτσι, γιά τό ἄρθρο τοῦ Γιώργου Ριτζούλη στό προηγούμενο τεῦχος τοῦ *Πολίτη* πού γράφτηκε μέ τήν ἀφορμή ἑνός πρόσφατου ἄρθρου μου καθώς κι ἑνός παλαιότερου ἄρθρου τοῦ Ἀριστείδη Μπαλτά. Χάρηκα μάλιστα διπλά, γιατί στό ἴδιο τεῦχος δημοσιεύτηκε κι ἕνα ἄρθρο τοῦ Elmar Altvater μέ οἰκολογική προβληματική (σέ μετάφραση τοῦ Γιώργου Ριτζούλη).¹

Τά ἐπόμενα δέν ἀποτελοῦν τήν ὀριστική καί πολύ περισσότερο τήν ὀλοκληρωμένη ἀπάντηση στήν ἀπάντηση τοῦ Γιώργου Ριτζούλη. Θά ἦταν ἀνιάρω νά ἐπαναλάβω ἐπαυξημένο καί βελτιωμένο ἐκεῖνο τό σημείωμά μου καθώς καί ράθυμο ν' ἀποφύγω τό προχώρημα τῆς συζήτησης γιά τήν Ἀριστερά καί τήν Οἰκολογία ἔστω κατά ἕνα βῆμα. Ἄλλωστε τό ἄρθρο τοῦ Elmar Altvater βοηθᾷ στό νά διευρύνου-

με αὐτή τή συζήτηση. Θά προσπαθῶ, λοιπόν, νά περιορίσω τήν ἐπιστροφή μου σ' αὐτά τά κείμενα τόσο ὅσο κρίνω αὐστηρῶς ἀπαραίτητο.

ΔΥΣΚΟΛΙΑ ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΗΣ

Ὁ Γιώργος Ριτζούλης ἰσχυρίζεται ὅτι «ὑπάρχει μιά βαθύτερη δυσκολία συνεννόησης. Ὅχι τόσο θεωρητικῆς ὅσο πολιτικῆς καί ἱστορικῆς φύσης». Ἴδου, γράφει, ἕνα τέτοιο παράδειγμα ἀσυνεννοησίας: «ἕνα *πλειοψηφικό* τμήμα τῆς μαρξιστικῆς Ἀριστερᾶς κατανοεῖ τό αἴτημα τοῦ αὐτοπεριορισμοῦ (κατά τίς συναλλαγές κοινωνίας-φύσης) ὡς *ἀντιαναπτυξιακό μῦθο* τῶν οἰκολόγων».

Ἐνα «αἴτημα» ὁμως ἀντάξιο τοῦ δονόματος καί τῶν στόχων του, ἐξυπονοεῖται ὅτι στηρίζεται/καί στηρίζει ἕναν *κανονιστικό* λόγο, ἕνα *δέον* γενέσθαι. Κάθε «δέον», κάθε «πρέπει», εἶναι μιά προσαγή, μιά ἐπιταγή καί ταυτόχρονα μιά ὑπόσχεση: εἶναι ἡ ἀκριβέστερα *ἐμπεριέχει* ἕνα *μῦθο*. Τό

«αἴτημα τοῦ αὐτοπεριορισμοῦ» εἶναι καί «μῦθος τοῦ αὐτοπεριορισμοῦ». Τί σημαίνει «αὐτοπεριορισμός»; Στή συγκεκριμένη περίπτωση τῶν συναλλαγῶν κοινωνίας-φύσης, σημαίνει τήν προσπάθεια αὐτοπεριορισμοῦ τῆς τάσης τοῦ καπιταλισμοῦ γιά καταστροφική ἐκμετάλλευση τῆς φύσης, μιάς τάσης πού προκύπτει ἀπό τήν ἀνεγκτική καπιταλιστική λογική τοῦ κέρδους ὡς κινήτρου τῆς παραγωγῆς καί τῆς συσσώρευσης τοῦ κεφαλαίου ὡς τρόπου ἀνάπτυξης. Ἐνας, ὁμως, περιορισμός αὐτοῦ πού πραγματικά λαμβάνει χώρα, τοῦ καταναλωτισμοῦ, τοῦ παραγωγισμοῦ, τῆς καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης δηλαδή, εἶναι *συνεπής* περιορισμός ὅταν εἶναι *ἀρνηση* τῶν παραπάνω. Ὁ συγκεκριμένος περιορισμός λοιπόν, δέν μπορεῖ παρά νά εἶναι *ἀντι-αναπτυξιακός* καί *μετα-αναπτυξιακός* (ὅπου τό *μετά* ἔπειτα τοῦ *ἀντί* καί παραμένει ἐκκρεμές, ὅπως ἄλλωστε καί κάθε ὑπόσχεση).

Νομιμοποιεῖται ἔτσι κανείς νά ἀποκαλεῖ τό «αἴτημα αὐτοπεριορισμοῦ» τῶν οἰκολόγων, αὐτή τή δημηγορία πού προσβάλλει τά *ἀποτελέσματα* τῆς καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης, ὡς «ἀντιαναπτυξιακό μῦθο» τῆς οἰκολογίας.

Κανένα ιδιαίτερο πρόβλημα συνεννόησης και πολύ περισσότερο κατανόησης από το πλειοψηφικό ή μειοψηφικό τμήμα (άραγε ποιά είναι ποιά;) της μαρξιστικής Άριστερας δεν υφίσταται εν προκειμένω. Η όποια μαρξιστική Άριστερά και η «διαλεκτική πανουργία» της δεν εμπλέκονται, για την ώρα. Όπως προσπάθησα να εξηγήσω, το «αϊτήμα» παραπέμπει στο «μύθο» (και επειδή το «αϊτήμα» είναι καλό, είναι καλός κι ο «μύθος», κι ως μὴν πάει τό μυαλό μας άλλου, σέ χυδαιότητες του τύπου «μύθος» = παραμύθι, μυθomanία και λοιπά), ένα μύθο πού, ἐνὼ προσβάλλει τὰ ἀποτελέσματα τῆς καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης, δέν εἶναι σέ θέση νά προσβάλλει καί τίς αἰτίες αὐτῶν τῶν ἀθλιῶν ἀποτελεσμάτων· ὅσο κι ἂν καταφέρνει ἐνίοτε νά τίς ἐντοπίσει, τίς εὐνουχίζει τελικά μέσα στόν κανονιστικό του λόγο. Κι ἐδῶ ἀσφαλῶς ὑπάρχει κάποια βαθύτατη δυσκολία συνεννόησης.

Ἐξηγοῦμαι: ἡ δυσκολία συνεννόησης ἀφορᾷ τήν «ἀδυναμία προβολῆς τῶν αἰτίων», τήν ἴδια τήν ἐννοια τῆς αἰτίας καί τῆς σχέσης αἰτίας-ἀποτελέσματος, τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο στοχαζόμαστε πᾶν στή διαδικασία καί τὸς κοινωνικοῦ ὄρους ὑπαρξῆς καί ἀναπαραγωγῆς τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας. Πρόκειται γιά μιὰ δυσκολία συνεννόησης πού δυστυχῶς δέν περιορίζεται ἀνάμεσα σέ μένα καί τόν Γιώργο Ριτζούλη, ἀνάμεσα στήν Άριστερά καί τήν Οἰκολογία, ἀλλά διαπερνᾷ πρωτίστως τό ἴδιο τό σῶμα τῆς Άριστερας (σέ πολύ μεγαλύτερο βαθμό ἀπ' ὅ,τι ἡ χαρτογράφηση «πλειοψηφικό»-«μειοψηφικό» τμήμα, «ψυχρό ρεύμα»-«μειοψηφικές προβληματικές» ἐντός τοῦ μαρξισμοῦ δηλώνει) καί δευτερευόντως τήν Οἰκολογία, μέ δραματικές συνέπειες. Δέν εἶναι δυνατό νά συζητήσουμε ἐπαρκῶς αὐτά τὰ τεράστια ζητήματα ἐδῶ. Θά περιοριστῶ λοιπόν σέ ὀρισμένα ἀπό τὰ θέματα πού ἔθιξε ὁ Γιώργος Ριτζούλης.

Ἰσχυρίζεται ὁ Γιώργος Ριτζούλης ὅτι «στό τέλος τοῦ 20οῦ αἰῶνα, μπορεῖ νά ὑπάρξει μιὰ *Κριτική τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας* (ὁ σύγχρονος μαρξισμός δηλαδή) μόνον ἂν ἔχει ὡς ὀρίζοντα τήν *Οἰκολογία*». Ἴδου γιατί: ἡ «βασιλική» ὁδός τῆς ὄξυνσης τῶν *οικονομικῶν* ταξικῶν ἀντιθέσεων (οὕτως ὥστε νά *προκύψει δομικά*, χωρίς πολλές πολλές *ἐνσυνείδητες* διαδικασίες ἀφύπνισης, ἡ *πολιτική* ἀνατροπή) ἔχει ἀποκλειστεί ἀπό τήν ἰκανότητα τοῦ κεφαλαίου νά ἐνσωματώνει τίς κοινωνικές ἀντιθέσεις καί λοιπά. Καί συνεχίζει: «ὅμως, ἀνά ἀκριβῶς τὰ ἀβαντάζ τοῦ κεφαλαίου γίνονται ἡ ἀχιλλεῖος πτέρνα του, ὅταν ἔλθουμε στίς σχέσεις ἀνταλλαγῆς κοινωνίας καί φύσης». Κι αὐτό γιατί «ἂν τὸ Νταχάου, τό Γκούλαγκ, τό Μάν-Λάι καί ὁ Πόλ-Πότ δέν ἦταν ἀσήκωτα γιά τήν ἀν-

θρώπινη κοινότητα, τὰ πιθανά μελλοντικά Τσέρνομπιλ, ἡ τρύπα στό στρώμα τοῦ ὄζοντος, ἡ ἐρημοποίηση ὀλόκληρων χωρῶν τῆς Ἀφρικῆς τρομοκρατοῦν ἤδη ἀκόμα καί ψυχρούς ἰδεολόγους τοῦ συστήματος». Ἄν ὁμως τοὺς τρομοκρατοῦν, αὐτοὶ θά μείνουν μέ σταυρωμένα χέρια; Οἱ οικολογικές ἐπιπτώσεις τῆς καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης δέν λαμβάνονται ἢ δέν θά ληφθοῦν ὑπόψη ἀπὸ τῆ «στρατηγική συσσώρευσης» τοῦ κεφαλαίου πρὶν αὐτὸ ἀφεθεῖ χωρίς ἀντίδραση νά *καταρρεύσει* ὀριστικά καί ἀμετάκλητα; Ποιοὶ ἔχουν «ἀναλάβει» ἤδη τόν ἀγῶνα ἐναντίον τῆς μόλυνσης τοῦ περιβάλλοντος, ποιοὶ ἀναπτύσσουν τίς ἐναλλακτικές καί ἥπιες τεχνολογίες, ποιοὶ παράγουν ἐξοπλισμὸ καί ὕλικά γιά τόν περιορισμὸ τῶν περιβαλλοντικῶν ἐπιπτώσεων τῆς ἀνάπτυξης;

Ὅλοι γνωρίζουμε ὅτι εἶναι οἱ πρωτοπόρες πολυεθνικὲς ἐταιρεῖες, τὸ μονοπολιακὸ κεφάλαιο· αὐτὸ κατέχει τήν προνομιούχο θέση γιά νά προετοιμάσει καί νά ἐπιχειρήσει τήν καπιταλιστικὴ ἀναδιάρθρωση, τήν παραγωγή νέου τύπου, τόν ἐπόμενο κύκλο συσσώρευσης. Θυμίζω ξανά ἐκεῖνο πού τόνισα στό ἄρθρο μου: «Αὐτὸ βέβαια δέν σημαίνει ὅτι ὁ καπιταλισμὸς ἔχει τόσες ταχυδακτυλουργικές ἰκανότητες ὥστε νά ἐγγλιστῶ καί νά ἀναδιάρθρώνεται χωρίς ἀπώλειες. Οὐτε ὅτι αὐτὸ εἶναι μοιραῖο νά συμβεῖ καί μάλιστα χωρίς περαιτέρω οικολογικὲς ἐπιπτώσεις. Οὐτε πολὺ περισσότερο ὅτι θά συμβαίνει στόν αἰῶνα τόν ἄπαντα». Γιά νά ἄρω κάθε πιθανή παρεξήγηση.

Ἄν καί τὰ παραπάνω ἔχουν λεχθεῖ κατὰ κόρον καί ἔχουν ἀναπτυχθεῖ ἐκτενέστερα, τουλάχιστον στόν *Πολίτη*,² ἐντούτοις ὁ Γιώργος Ριτζούλης ἐπιμένει νά θεωρεῖ τήν «ἀναδίπλωση» τοῦ καπιταλισμοῦ ἀδύνατη: «Ἐνας καπιταλισμὸς χωρίς συσσώρευση, χωρίς ἐπέκταση, χωρίς ἐντατικοποίηση—ἡ διατήρηση τοῦ συστήματος μέ μηδενικό (;) βαθμὸ ἀνάπτυξης— θυμίζει λογοτεχνία κοινωνιολογικῆς φαντασίας», γράφει. Ἐπειδὴ πιστεύω ὅτι γνωρίζει γραφὴ καί ἀνάγνωση, γιατί ἐπιμένει σέ τέτοιες προφανεῖς ἀνακρίβειες; Γιατί κατανοεῖ τήν «ἀναδίπλωση» ἢ ἀναδιάρθρωση τοῦ καπιταλισμοῦ ὡς μιὰ διαδικασία «χωρίς συσσώρευση», «χωρίς ἐπέκταση»; Γιατί ἀκόμη θεωρεῖ τόν καπιταλισμὸ ἀνίκανο νά διαχειριστῆ τήν ἀθλιότητα; Γιατί θεωρεῖ τόν καπιταλισμὸ ὀριστικά στριμωγμένο ἀπὸ σήμερα κιόλας στή γωνία, χωρίς καμιά δυνατότητα πλέον, ἀνῆμπορο ν' ἀντιμετωπίσει τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐκμετάλλευσης *καί* αὐτοῦ τοῦ «ὄρυχειοῦ» πού θεωρεῖ ὅτι εἶναι ἡ φύση; Μήπως, γιατί στοχαζέται διαφορετικὰ τήν κλίμακα τοῦ χώρου καί τοῦ χρόνου; Μήπως γιατί τὰ ἐπισημονικά συμπεράσματα τῶν φυσικῶν-βιολογικῶν ἐπιστημῶν δέν ἀφῆ-

νουν κανένα πλέον περιθώριο, ἐνῶ ἐμεῖς κοιμόμαστε τόν ὕπνο τοῦ δικαίου; Μήπως, γιατί ὁ δεύτερος θερμοδυναμικὸς νόμος ἐπιβεβαιώθηκε πανηγυρικά στό τεράστιο οἰκοσύστημα πού εἶναι ἡ Γῆ καί ἡ ἐντροπία τῆς καθίσταται ὀσονοῦπω μεγίστη, ὅποτε κάθε προσπάθεια τοῦ καπιταλισμοῦ εἶναι μάταια μέσα στήν ἀνθρωπόφοβη ἀκίνησια τῆς θερμικῆς ἰσορροπίας τοῦ πλανήτη;

Ὅχι, ἡ ἀπάντησή του δέν εἶναι τόσο ἀπλοϊκή. Ὁ Γιώργος Ριτζούλης κυρίως πιστεύει ὅτι σήμερα ὑπάρχει ἡ δυνατότητα γιά *ἐνσυνείδητες* διαδικασίες ἀφύπνισης, γιά «*πρακτικῆ-θεωρητικῆ ἀναζήτηση* ἄλλων μορφῶν κοινωνικῆς ὀργάνωσης, μέ *συνειδητὸ στόχο* λιγότερο καταστροφικὲς σχέσεις μέ τόν ἐξωτερικὸ κόσμο». Στοχάζεται ἴσως μέ ἀκράιο καί ἐν πολλοῖς ἀντιφατικὸ τρόπο πᾶν στή σχέση «τῶν πολιτικῶν, ἰδεολογικῶν καί οικονομικῶν ζητούμενων τοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς σύγχρονης κοινωνίας μέ συμπεράσματα τῶν φυσικῶν-βιολογικῶν ἐπιστημῶν» γιά νά *νομιμοποιήσει* μιὰ κάποια ἱστορικὴ αἰσιοδοξία, τώρα πού ἐπιτέλους ἡ *συνείδηση* εἶναι δυνατόν νά ἀφύπνιστεῖ μπροστά στήν ἀπειλή τῆς καταστροφῆς τοῦ οικολογικοῦ ὑπόβαθρου, τῆ φυσικῆ προϋπόθεση δηλαδή τοῦ κοινωνικοῦ καί ἱστορικοῦ φαινομένου. Κι ὅταν αὐτὴ ἡ ἀφύπνιση γενικευτεῖ ἐπαρκῶς, τότε θά ὑπάρξει καί ἡ ἀπαιτήθη *ὑποκειμενικῆ* δυνατότητα πολιτικῆς ἀνατροπῆς τοῦ καπιταλισμοῦ, γιατί ὅπως πιστεύει ὁ Γιώργος Ριτζούλης ἡ Ἱστορία δέν εἶναι καθόλου μιὰ «διαδικασία χωρίς Ὑποκείμενο». Τὸ εἶναι καθορίζει τῆ *συνείδηση*: σ' αὐτὸ τὸ ὑπεραιωνόβιο μαρξιστικὸ δόγμα ἀναφέρεται καί τὸ χρησιμοποιεῖ ὅπως τόν βολεύει. Ἡ καπιταλιστικὴ ἀνάπτυξη, τὰ καταστροφικά γιά τὴ φύση ἀποτελέσματα, συνιστοῦν πιά ἕνα εἶναι ἐπαρκές καί ἰκανὸ νά μᾶς καταστήσει *συνειδητὰ ὑποκείμενα* τῆς κοινωνικῆς ἀλλαγῆς.

Ὅποτε, οἱ οὐρανοὶ θά εἶναι δικοὶ μας. Οἱ περιπέτειες τῆς *ταξικῆς πάλης*, ἡ ὕλιστικῆ κριτικὴ σέ ὅποιαδήποτε ἀντίληψη περὶ ἱστορίας πού πιστεύει «ὅτι μιὰ κοινωνικὴ τάξη πραγμάτων μπορεῖ νά *ὑποκατασταθεῖ* ἀπὸ κάποια ἄλλη, στή βάση μιᾶς ἰδεατικῆ σύγκρισης σέ αὐτὸ πού *ὑπάρχει καί σέ αὐτὸ πού θά ἔπρεπε νά ὑπάρχει*»³ καί πολλά ἄλλα (μερικά τῶν ὁποίων θίγουμε στὰ ἐπόμενα) πού σχετίζονται μέ τήν *αὐταπάτη* τοῦ νά πιστεύει κανεὶς ὅτι οἱ ἱστορικὲς ἀλλαγές τῆς κοινωνίας ἀπορρέουν ἀπὸ *συνειδητὲς* ἐπιλογές καί ἀποφάσεις, παραμένουν ἔτσι γιά ἄλλη μιὰ φορά στὰ ἀζήτητα, ἀπορρίπτονται στόν καιάδα ἐνός δῆθεν «μαρξοφανοῦς ντετερμινισμοῦ» ἐκ Παρισίων. Σ' αὐτὰ τὰ ζητήματα ἐντοπίζεται ἡ βαθύτερη δυσκολία συνεννόησης κι ὄχι στίς μορφές τῶν ἐπιχειρημάτων

και του γραπτού λόγου με τις όποιες υποστηρίζει τις θέσεις του. Τις ιδεολογικές του θέσεις εν προκειμένω.

ΠΩΣ ΘΕΛΕΤΕ ΤΗ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ;

Ο Γιώργος Ριτζούλης θέτει αυτή την ερώτηση για να δηλώσει πώς η απάντηση που δίνουμε «είναι μία από τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του καπιταλισμού». Έπειδή οι τόσες και τόσες παλαιότερες επαγγελίες κατέληξαν τελικά σε κατάρεις κι επειδή συνεχίζονται οι «νωθρές ύπεκφυγές» των μαρξιστών στο ν' απαντήσουν σ' αυτό τό ερώτημα, αναρωτιέται πώς περιμένουν άραγε να συνεχίσει ν' αγωνίζεται κανείς. Χωρίς *εγγυήσεις* για τά αποτελέσματα των αγώνων του; Αυτή είναι και δική μου άπορία. Αυτή ήταν και θά είναι άπορία των άπανταχού μαρξιστών, φανερή ή λανθάνουσα. Δυστυχώς, ούτε αυτό τό ίδιο τό έργο του Μάρξ και των επιγόνων του δεν είναι σε θέση να μās λύσει αυτή την άπορία με *θετικό* τρόπο. Η άπόρριψη κάθε είδους «ουτοπιών» για τή μελλοντική κοινωνία είναι μία από τις κεντρικές θέσεις του μαρξισμού. Έδω συμπυκνώνεται ο ύλισμός του. Υπάρχουν βέβαια άπορίες και άπορίες καθώς και διαφορετικοί τρόποι με τους όποιους αναφύονται και επιχειρείται τό ξεπέρασμά τους. Καταρχήν ο τρόπος με τόν όποιο τίθεται ή ερώτηση έχει βαρύνουσα σημασία και *εμπεριέχει* (αν ή ερώτηση έχει πάρει μία από τις

προσφορότερες για τήν περίπτωση μορφές) τήν απάντησή της.

Αν, στή συγκεκριμένη περίπτωση που εξετάζουμε, έχουμε α priori τήν ιδέα ότι οι κοινωνικές μορφές είναι άποτέλεσμα μιās διαδικασίας ανάπτυξης των αντιφάσεων μέσω της δραστηριότητας κάποιων άτομικών ή συλλογικών «υποκειμένων» που έχουν καταφέρει να συλλάβουν και να εκπροσωπήσουν εκ των προτέρων αυτή τή διαδικασία, τότε έχουμε υποχρέωση ν' απαντήσουμε στο «πώς θέλουμε τή μελλοντική κοινωνία». Η απάντηση αυτή δεν θά είναι, για όσους έχουν αυτές τις αντιλήψεις, άπλως μιā εκκρεμής επιθυμία, αλλά οδηγός και *εγγύηση* της κοινωνικής μορφής για τήν όποία αγωνίζονται.

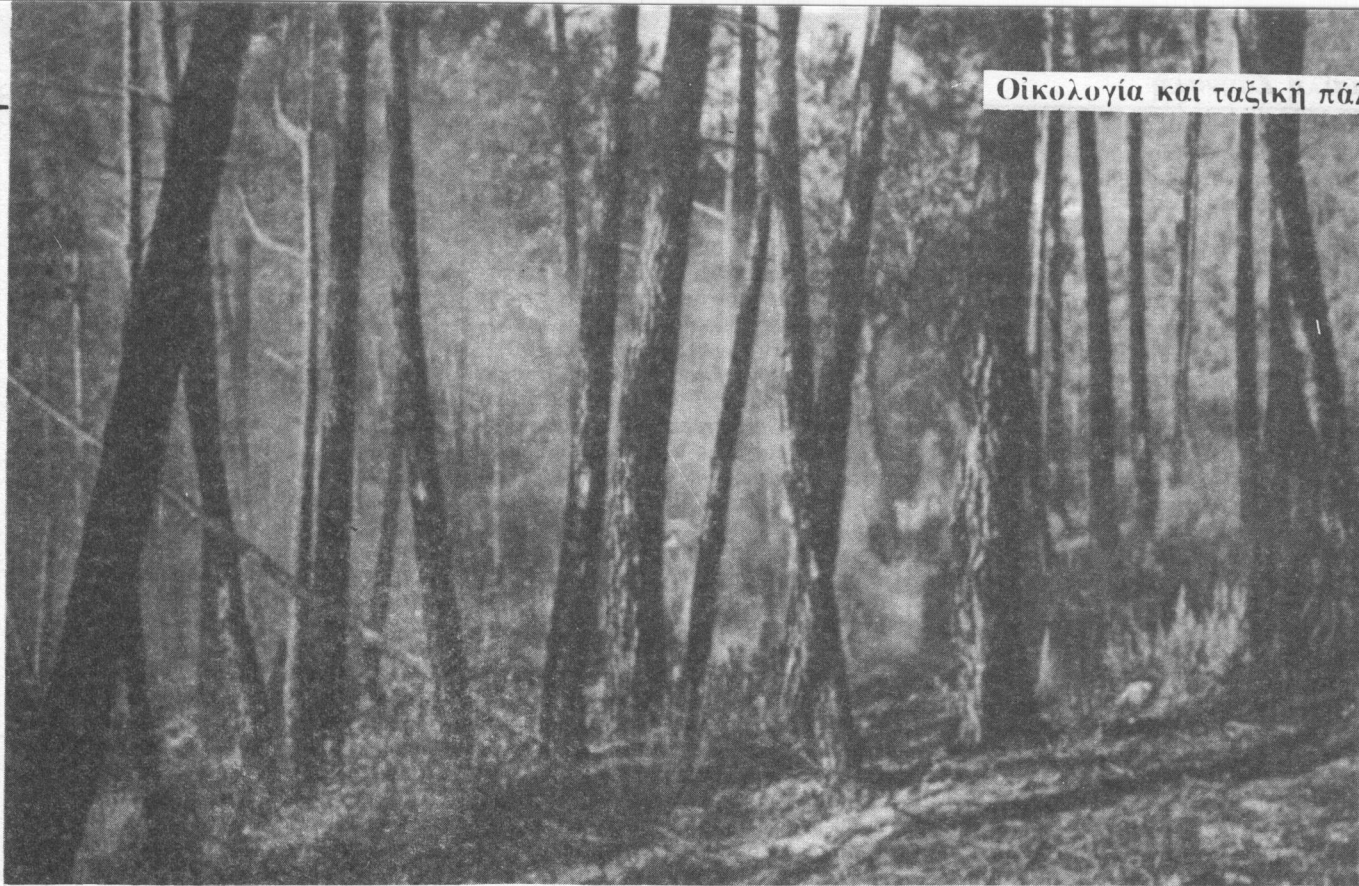
Αν, όμως έχουμε μιā έντελως διαφορετική ιδέα, αν θεωρούμε τις κοινωνικές μορφές ως άποτέλεσμα της ταξικής πάλης, ως παράγωγο μιās διαδικασίας ανάπτυξης των αντιφάσεων χωρίς «υποκείμενο», αλλά μέ μόνη κινητήρια δύναμη τήν ταξική πάλη, τότε είναι αδύνατο να *εγγυηθούμε* τήν κοινωνική αλλαγή που θά προκύψει και συνεπώς ή απάντηση στο ερώτημα είναι περιορισμένης σημασίας και σε τελευταία ανάλυση παραπλανητική. Ένσπείρει πιθανώς φροῦδες *ελπίδες*. Προφανώς και θέλω ή μελλοντική κοινωνία να είναι κομμουνιστική. Τό φιάσκο όμως στο όποιο κατέληξε (ως πρός τό στόχο της κομμουνιστικής κοινωνίας) ή Όκτωβριανή επανάσταση είναι ο *εφιάλτης* μου.

Αναγωνίζω, έντούτοις ότι παραμένει άνοιχτό ένα πρόβλημα, που μās

τίθεται σήμερα με διαφορετικό τρόπο απ' ό,τι εκατό ή πενήντα χρόνια πριν. Θά επανέλθω σ' αυτό μέσα από μιā επιστροφή στον Μάρξ.

Κατά τόν Μάρξ, ο «κομμουνισμός δεν είναι ούτε μιā κατάσταση πραγμάτων που πρέπει να δημιουργηθεί ούτε ένα *ιδανικό* τό όποιο θά πρέπει να ακολουθήσει σάν πρότυπό της ή πραγματικότητα. Ονομάζουμε κομμουνισμό τήν *πραγματική* κίνηση που καταργεί τή σημερινή κατάσταση πραγμάτων. Οι όροι αυτής της κίνησης προκύπτουν από τις προϋποθέσεις που υπάρχουν σήμερα».⁴

Πριν άπογειωθούμε για τό άπώτερο μέλλον, πριν βιαστούμε ν' ασχοληθούμε για τό «πώς θέλουμε τή μελλοντική κοινωνία», προτείνω στον Γιώργο Ριτζούλη να συζητήσουμε γι' αυτούς τους όρους του κοινωνικού μετασχηματισμού, για τις *προϋποθέσεις* που πρέπει να υπάρξουν. Να προσδιορίσουμε δηλαδή ό,τι στήν καπιταλιστική κοινωνία αποτελεί *αντικείμενο* κατάργησης ή και μετασχηματισμού, ό,τι δεν επιτρέπεται να διατηρηθεί ή και να μείνει άμετάλλακτο στήν πορεία της ταξικής πάλης: τό κράτος, ή άτομική ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής, ή μισθωτή εργασία, ή διαίρεση χειρωνακτικής και πνευματικής εργασίας, ο παραγωγισμός, ή ληστρική εκμετάλλευση της φύσης και λοιπά συναφή. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι θά πρέπει να *αναζητήσουμε* ένα πρότυπο κοινωνικής αναδιοργάνωσης, ένα μοντέλο, άπλως απαιτεί να άποτελέσουν τά παραπάνω αντικείμενο της ταξικής πάλης, αντικείμενο όλων των μορφών που παίρνει ή ταξική πάλη (θεωρητι-

κή, ιδεολογική, πολιτική, οικονομική). Το άνοικτο πρόβλημα που υπαινιχθηκα προηγουμένως αναφέρεται μεταξύ άλλων και στην έμπειρία που έχουμε σήμερα από τις κοινωνίες σοβιετικού τύπου. Πρέπει κι αυτές ν' αποτελέσουν αντικείμενο ιδιαίτερης διερεύνησης.

Η πρακτική της μετάθεσης των προϋποθέσεων της κομμουνιστικής κοινωνίας στο άπώτερο μέλλον, τότε που υποτίθεται ότι η υλική παραγωγή θά είναι επαρκώς αναπτυγμένη, και ή «θεωρία των σταδίων» που τις στηρίζει πρέπει ν' αποτελέσουν επίσης κύριο αντικείμενο της εν γένει ταξικής πάλης.

Με την ιστορική έμπειρία των δύο μεγάλων επαναστάσεων (Γαλλική, Οκτωβριανή) τό στοίχημα της ταύτισης της πραγματικής ιστορίας με τά αποτελέσματα και τις μορφές συνείδησης είναι ένα στοίχημα της απελπισίας. Η έκ των υστέρων αναζήτηση των αιτίων της απόκλισης ανάμεσα στο Διαφωτισμό (Γαλλική Έπανάσταση) και τό Λενινισμό (Οκτωβριανή Έπανάσταση) και στίς πραγματικότητες που διαμορφώθηκαν είναι αποπροσανατολιστική. Η κατάκτηση των «σωστών» θεωρητικών αρχών δέν μπορεί από μόνη της νά έγγυθηϊ την πρακτική τους εφαρμογή.

Γι' αυτά τά ζητήματα υπάρχει δντως μία βαθύτερη δυσκολία συννενοήσης. Άνάμεσα στή *συνειδητοποίηση* ενός ιστορικού καθήκοντος και στή *απόκτηση γνώσης* της αντικειμενικής θέσης μέσα σέ μία δοσμένη συγκυρία, τό χάσμα είναι άγεφύρωτο. Γι' αυτό,

παρ' όλο που μελέτησα προσεκτικά την επιχειρηματολογία του Γιώργου Ριτζούλη και την επίκλησή του για τή σημασία της απάντησης στό ερώτημα «πώς θέλετε τή μελλοντική κοινωνία», επιμένω: σήμερα που τίθεται έκ των πραγμάτων τό ζήτημα της επικαιρότητας του σοσιαλισμού, τό ζήτημα της αλλαγής αυτής της μορφής της κοινωνίας, καθίσταται επιτακτική ή ανάγκη και της *πολιτικής* συνάντησης Άριστερών και Οικολόγων. Είναι κάτι παραπάνω από λάθος, είναι *παράληση*, ή αναζήτηση του προτύπου της ιδανικής κοινωνίας, αντί της διεύρυνσης της ταξικής πάλης και μέ την οικολογική προβληματική.

Δέν είναι δυνατό νά γεφυρώσουμε αυτές τις διαφορές μόνο μέ λέξεις. Μέ τό χαρτί όμως και τό μολύβι είμαστε καταδικασμένοι σ' αυτό τόν περιορισμό.

Κλείνοντας αυτή τήν παράγραφο θά ήθελα νά υπενθυμίσω τό ζήτημα της ιδεολογίας και της θεωρίας περί ιδεολογίας, που ενω υποβόσκει στά διάφορα κείμενά μας εντούτοις δέν θίχτηκε άμεσα. Με τήν επιφύλαξη της συζήτησής του εν εϋθέτω χρόνω, επιστρέφω πάλι στόν Μάρξ (όχι γιατί εκεί υπάρχει ή οριστική απάντηση, αλλά γιατί εκεί επιχειρείται νά τεθεί από τήν υλιστική σκοπιά τό πρόβλημα) για νά θυμίσω κάτι σχετικό μέ τά παραπάνω. Άναφερόμενος στίς *ιδέες*, ο Μάρξ γράφει ότι αυτές είναι «οί ιδεολογικές μορφές μέ τις όποιες οί άνθρωποι συνειδητοποιούν τή σύγκρουση και τήν φέρουν σέ πέρας».⁵

Γνωρίζουμε τά ποικίλα σχόλια που

προκάλεσε αυτή ή ρήση εκτοτε. Οί ιδέες δέν συμβάλλουν στήν «αλλαγή του κόσμου» παρά μόνον αν γίνουν σ' αυτό τόν κόσμο «υλικές δυνάμεις» και είναι υλικές δυνάμεις μόνο στο βαθμό που «οί μάζες τις κατακτούν».

Γιά νά τονίσει στή συνέχεια ο Λουί Άλτουσέρ ότι αυτό «έξαρτάται από συνθήκες τελείως διαφορετικές από τήν έγγενή τους αλήθεια».⁶ Αυτά άπαντούν, μεταξύ άλλων, έμμεσα στό γιατί επιμένω στή χρήση των όρων *αντιαναπτυξιακές* και *αντιβιομηχανικές* ιδεολογίες.

ΕΝΤΡΟΠΙΑ

Διευκρινίζω προκαταβολικά ότι τά έπόμενα δέν εμπλέκονται άμεσα στή συζήτησή μας μέ τόν Γιώργο Ριτζούλη. Ούτε σχολιάζουν επαρκώς τό άρθρο του Έλμαρ Άλφολερ που άναφερα προηγουμένως. Περιορίζονται στό νά άμφισβητήσουν τή χρήση μίας θερμοδυναμικής έννοιας, της *έντροπίας*, στήν προβληματική των σχέσεων κοινωνίας-φύσης. Αυτή ή άμφισβήτηση έχει τή δική της αϋταξία, εμπλέκεται όμως έμμεσα και στή συζήτησή μας μέ τόν Γιώργο Ριτζούλη, γιατί είναι άκόμη μία από τις τόσες παγίδες του *αναγωγισμού* που γενικώς αναθεμάτισα στό προηγούμενο άρθρο μου. Έδώ πρέπει νά γίνει και μία άποκατάσταση. Ο Γιώργος Ριτζούλης κρατά τις άποστάσεις του από τόν αναγωγισμό δηλώνοντας ότι: «Άν και ή οικολογία όρίζει σέ τελευταία άνάλυση τό σύνο-

λο των *έξωτερικων* προϋποθέσεων της κοινωνίας, δέν καθορίζει με αποκλειστικό τρόπο τό *έσωτερικό* της, τή δομή και τή λειτουργία της». Αναγνωρίζει ότι στό χώρο του κοινωνικού υπάρχουν «*τρύπες έλευθερίας*», «*εδάφη* που δέν διέπονται από τούς βιολογικούς και οικολογικούς νόμους». Για νά δηλώσει τελικά ότι συμφωνεί μαζί μου (οί όποιες διαφορές μας έδω είναι δευτερεύουσες) ότι ή *κοινωνία δέν είναι οικοσύστημα*.

Τό ίδιο συμβαίνει και μέ τόν Έλμαρ Άλφάτερ. Προσπαθεί νά αποφύγει τόν έν γενεί αναγωγισμό. Έξου και ή άπορία: γιατί εισάγει τήν έννοια της *έντροπίας* στην προβληματική του;

Καταρχήν, τί είναι ή *έντροπία*; 'Ο άγγλικός όρος *entropy* προέρχεται από τή σύνθετη έλληνική λέξη *έν-τροπή* που μέ τήν επανεισαγωγή της ως ξένου όρου άποδόθηκε μέ τόν όρο *έντροπία*. 'Ως γνωστόν ό πρώτος νόμος της θερμοδυναμικής συνίσταται στην άρχή της διατήρησης της ενέργειας ενός συστήματος. Υπάρχουν όμως φυσικές διαδικασίες που, ενώ θά ήταν συμβατές μέ τόν πρώτο θερμοδυναμικό νόμο, έντούτοις είναι άδύνατο νά συμβούν (βλέπε παραδείγματα από τά έγκυκλία μαθήματα θερμοδυναμικής).

Προκύπτει έτσι ή ανάγκη για μία άλλη φυσική άρχή, έπιπλέον του πρώτου θερμοδυναμικού νόμου και πού δέν συνάγεται άπ' αυτόν. Αυτή ή άρχή καθορίζει τήν *κατεύθυνση* προς τήν όποία μπορεί νά λάβει χώρα μία διαδικασία σέ ένα *άπομονωμένο* (κλειστό) σύστημα.

Αυτή ή άρχή είναι ό περίφημος δεύτερος θερμοδυναμικός νόμος, ό όποιος (όπως άλλωστε και ό πρώτος) γενικεύει και διατυπώνει σέ άρχή τήν έμπειρία. Για δύο καταστάσεις ενός άπομονωμένου συστήματος, στίς όποιες ή έσωτερική ενέργεια (πρώτος θερμοδυναμικός νόμος) είναι ή ίδια, έπρεπε νά βρεθεί ένα *κριτήριο* πού νά προσδιορίζει ποιά είναι μία δυνατή άρνητική κατάσταση και ποιά είναι μία δυνατή τελική κατάσταση μιας διαδικασίας πού συμβαίνει στό σύστημα. Έπίσης έπρεπε νά άπαντηθεί τό έρώτημα: κάτω από ποιές συνθήκες δέν μπορεί νά συμβεί καμιά διαδικασία; Πότε δηλαδή ένα σύστημα βρίσκεται σέ ισορροπία.

Αυτά τά ζητήματα θά είχαν άπαντηθεί άν ύπήρχε κάποια ιδιότητα του συστήματος, κάποια συνάρτηση της κατάστασης του συστήματος, ή όποία νά είχε διαφορετική τιμή στην άρχή και στό τέλος μιας δυνατής διαδικασίας. Αυτή ή συνάρτηση δέν μπορούσε νά είναι ή έσωτερική ενέργεια εφόσον παραμένει σταθερή σ' ένα άπομονωμένο σύστημα. Πρώτος ό Κλαούζιους έπινόησε μία τέτοια συνάρτηση της κατάστασης ενός συστήματος και τή βάφτισε *έντροπία*.

Μέ τήν εισαγωγή αυτής της έννοιας

ό δεύτερος θερμοδυναμικός νόμος μπορεί νά διατυπωθεί ως εξής: Για κάθε διαδικασία πού λαμβάνει χώρα σ' ένα άπομονωμένο (κλειστό) σύστημα, ή *έντροπία* του συστήματος είτε αυξάνει είτε παραμένει σταθερή. Δέν μπορεί νά υπάρξουν διαδικασίες σ' ένα άπομονωμένο σύστημα όπου ή *έντροπία* θά ήταν δυνατό νά μειωθεί.

Η έντροπία ενός κλειστού συστήματος παραμένει σταθερή κατά τή διάρκεια *άντιστρεπτων* μεταβολών. Η έντροπία ενός κλειστού συστήματος αυξάνει όταν οι μεταβολές είναι *μή-άντιστρεπτες*. Ένα κλειστό σύστημα φτάνει σέ κατάσταση ισορροπίας, όταν μεγιστοποιείται ή έντροπία του: τό σύστημα αυτό δέν μπορεί πλέον νά εξελιχθεί.

Πώς είναι δυνατό νά συλλάβουμε τήν έννοια της έντροπίας; 'Ο περίφημος μαθηματικός Πουανκαρέ θεωρούσε τήν έντροπία ως μία έννοια «*υπέρομετρα άφηρημένη*». Αυτό βέβαια δέν σημαίνει ότι ή έννοια της έντροπίας δέν έχει ήδη περιγραφεί μέ τή βοήθεια περισσότερο προσιτών έννοιών. Μέ τή βοήθεια της έννοιας 'ένέργεια', ή έντροπία προσεγγίστηκε ως ή *έκτατική* παράμετρος της θερμικής ενέργειας.

[Η θερμική ενέργεια είναι δυνατό νά έκφραστεί ως τό γινόμενο της θερμοκρασίας (έντατική παράμετρος) και της μεταβολής της έντροπίας (έκτατική παράμετρος)]. Μέ τή βοήθεια της στατιστικής μηχανικής και μέσω της επισήμανσης ότι σέ μία δεδομένη *μακροσκοπική* (θερμοδυναμική) κατάσταση *άντιστοιχεί* ένας πολύ μεγάλος αριθμός πιθανών διαφορετικών *μικροσκοπικών* καταστάσεων, ή έντροπία προσεγγίστηκε ως ό βαθμός *άταξίας* ενός συστήματος. 'Όσο μεγαλύτερη *άταξία* επικρατεί σ' ένα σύστημα, τόσο μεγαλύτερος είναι ό αριθμός των μικροσκοπικών καταστάσεων πού *άντιστοιχούν* σ' αυτή. Η έντροπία αυξάνεται όσο επιτείνεται ή κατάσταση της άταξίας ενός συστήματος.

Η έννοια της έντροπίας συνδέθηκε επίσης και μέ τό μέτρο της *έλλειψης πληροφοριών*: όσο αυτή ή έλλειψη είναι μεγαλύτερη τόσο πιά δύσκολο νά άποκτηθεί ή γνώση της μικροσκοπικής κατάστασης στην όποία βρίσκεται τό σύστημα όταν είναι γνωστή ή μακροσκοπική του κατάσταση. Η έντροπία συνδέθηκε επίσης μέ τήν ψυχολογία και τή γλωσσολογία. Η ιστορία και ή περιπέτεια αυτής της έννοιας είναι τόσο μεγάλης διάρκειας, όσο είναι παραδείγματος χάριν εκείνη της άλλοτρωσης.

Πληκτικό τό μάθημα της θερμοδυναμικής, άπαραίτητο όμως για τήν έπιστροφή μας στόν Έλμαρ Άλφάτερ. Γράφει: «'Η έκβαση των φυσικών διαδικασιών έχει ένα έπακόλουθο στό χώρο και στό χρόνο τό όποιο είναι όπωσδήποτε πολύ σημαντικό για τήν ανθρώπινη συνείδηση και τό άνθρωπι-

νο πράττειν: στό διάστημα μεταξύ δύο συμβάντων, άρα κατά τή διάρκεια μιας διαδικασίας, αυξάνει ή *έντροπία*, συμβαίνει κάτι πού είναι *άδύνατο νά άντιστραφεί*». Πρόκειται για ένα συλλογισμό (όπως και άρκετοί άλλοι συλλογισμοί του όπου χρησιμοποιεί τήν έννοια της έντροπίας) πού είναι κάτι παραπάνω από λαθεμένος και φαύλος: είναι *παραπλανητικός*. 'Αν ισχύει κάτι, ισχύει τό άκριβώς *άντιστροφο*: έπειδή μία φυσική διαδικασία είναι κατά κανόνα *μή-άντιστρεπτή*, ή έντροπία του συστήματος (προσοχή: μέ τήν προϋπόθεση ότι πρόκειται για *κλειστό* σύστημα) αυξάνει κατά τή διάρκεια αυτής της διαδικασίας. 'Αφού μία *μή-άντιστρεπτή* διαδικασία είναι άδύνατο νά άντιστραφεί, προς τί ή εισαγωγή της έννοιας «έντροπία»; Για παραπλάνηση, για επίδειξη γνώσεων θερμοδυναμικής, για νά γινόμαστε κάθε φορά μαλλιά-κουβάρια; Η προσπάθεια εισαγωγής των έννοιών και μάλιστα των «*υπερβολικά άφηρημένων*» καθώς και των νόμων της φυσικής στά κοινωνικά ζητήματα δέν μπορεί παρά νά είναι μπουμεραγκ. 'Αλλωστε, ή άποψη πώς ή έντροπία αυξάνει γενικώς, ή *άταξία* δηλαδή τείνει προς ένα μέγιστο, έρχεται σέ κατάφωρη αντίφαση μέ τήν πραγματική ιστορία της βιολογικής εξέλιξης των ειδών στόν πλανήτη μας: από τό *χάος* (πλήρης άταξία) προέκυψαν οι *όργανισμοί* (πλήρης τάξη). 'Ο χειρισμός των άρχών της θερμοδυναμικής, χωρίς σεβασμό των όριων και των προϋποθέσεών τους, μπορεί νά άφανίσει κάθε γόνιμο κι ένδιαφέρον στοιχείο (και υπάρχουν εύτυχώς άρκετά τέτοια στοιχεία στό άρθρο του Άλφάτερ) της οικολογικής προβληματικής.

Σ' αυτό όμως τό ζήτημα θά επανέλθουμε. Μέχρι νεωτέρας, συγγνώμη για τήν ειρωνική διάθεση της τελευταίας παραγράφου.

1. «*Οικονομικές και οικολογικές όψεις του χρόνου και του χώρου*», Elmar Altwater (μετάφραση από τά γερμανικά Γ. Ριτζούλης), *Πολίτης*, τεύχος 88-89, Φεβρουάριος-Μάρτιος 1988.

2. «Για τό οικολογικό κίνημα», Άριστέιδης Μπαλτάς, *Πολίτης*, τεύχος 63, Φεβρουάριος 1983.

«Οικολογία και Άριστέρα», Άγγελος Έλεφάντης, *Δεκαπενθήμερος Πολίτης*, τεύχος 15, 1984.

3. *Η κριτική της πολιτικής στόν Μάρξ*, Ε. Μπαλιμπάρ, Τ. Λουπορίνι, Α. Τοζέλ, σελ. 117, έκδόσεις Πολύτυπο, 1984.

4. «'Η Γερμανική ιδεολογία», Κάρλ Μάρξ, *Διαλεχτά Έργα*, έκδόσεις Άναγνωστίδη, 1964.

5. «Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας», Κάρλ Μάρξ, *Διαλεχτά Έργα*, έκδόσεις Άναγνωστίδη, 1964.

6. *Θέσεις*, Λουί Άλτουσέρ, σελ. 140, έκδόσεις Θεμέλιο, 1976.

ΓΑΛΛΙΑ:

ή αριστερά δέν δημιουργεί νέα όράματα

**Συνέντευξη του Ζιλμπέρ Βασερμάν,
άρχισυντάκτη του περιοδικού «Μ»
καί στελέχους των ανανεωτών κομμουνιστών στον συνεργάτη μας Νίκο
Προκόβα.**

Πολίτης: Πώς εμφανίζεται ή 'Αριστερά στις παραμονές των προεδρικών εκλογών στη Γαλλία;

Ζιλμπέρ Βασερμάν: Αυτό που συμβαίνει σήμερα μέ την 'Αριστερά στη Γαλλία είναι άρκετά παράδοξο: 'Αφ' ενός ή 'Αριστερά είναι σέ θέση νά κερδίσει τίς προεδρικές εκλογές, δηλαδή μπορεί νά επανεκλεγεί ό Φρανσουά Μιτεράν μέ την ίδια λογική, δέν αποκλείεται, άμέσως μετά, τό Σοσιαλιστικό Κόμμα νά κερδίσει καί τίς βουλευτικές εκλογές. Ταυτόχρονα όμως μειώνεται σημαντικά ή ικανότητα της 'Αριστεράς νά παίξει ρόλο μετασχηματισμού της κοινωνίας καί νά δημιουργεί νέα όράματα. "Αν πραγματικά εκλεγεί ό Μιτεράν, αυτό θά όφείλεται στην άπόρριψη της Δεξιάς καθώς καί στό γεγονός ότι ό Μιτεράν κατάφερε σ' όλη την περίοδο της «συγκατοίκησης» μέ τή Δεξιά νά εμφανίζεται ως ένωτικό στοιχείο, ως ό άνθρωπος υπεράνω κομμάτων. 'Η εκλογή του λοιπόν θά στηρίζεται σέ μία βάση τελείως διαφορετική άπ' ό,τι τό 1981, δηλαδή στή βάση μιάς όρισμένης συναίνεσης ως πρός μιά πολιτική πού δέν στοχεύει στό μετασχηματισμό της γαλλικής κοινωνίας. Κατά συνέπεια, όσον άφορά τή διαχείριση της κρίσης, τό Σοσιαλιστικό Κόμμα εμφανίζεται ως τό μικρότερο κακό σέ σχέση μέ

τή Δεξιά. Πράγματι, αν κοιτάξει κανείς τό προτεινόμενο από τό Σοσιαλιστικό Κόμμα πρόγραμμα, θά δει ότι δέν έχει καμιά άπολύτως σχέση μέ τίς 110 προτάσεις του Μιτεράν τό 1981: Ούτε τίθεται θέμα επανεξέτασης των ιδιωτικοποιήσεων, ούτε καί προβλέπεται κάποια βασική αλλαγή. 'Η μόνη προτεινόμενη αλλαγή συνίσταται στην καθιέρωση ενός «ελάχιστου κοινωνικά εξασφαλισμένου εισοδήματος» καί πρόκειται βέβαια γιά μιά προσπάθεια πού, όσο αναγκαία καί νά είναι, στην ουσία δέν άποτελεί παρά μέθοδο διαχείρισης της κρίσης μέ στόχο ν' άπαντήσει στό όξύτερο των προβλημάτων: τή φτώχεια. Πρόκειται όμως γιά μιά πολιτική πού δέν στοχεύει σέ καμιά περίπτωση στή διατήρηση του επιπέδου άπασχόλησης, στή ριζική μείωση του χρόνου εργασίας, στην ουσιαστική τροποποίηση των κοινωνικών σχέσεων.

Πολίτης: Μπροστά σ' αυτή την κατάσταση, πώς εμφανίζεται τό κομμουνιστικό κίνημα καί κατά πόσο είναι αναγκαία ή ανανέωσή του σήμερα;

Ζιλμπέρ Βασερμάν: Τό Κομμουνιστικό Κόμμα άπ' την πλευρά του προτείνει μιά σειρά διεκδικήσεων πού καί «γοητευτικές» είναι καί συγκεκριμένα μεταξύ των σημαντικότερων κοινωνικών διεκδικήσεων, συχνά άπολύτως δικαιολογημένων. Τό

πρόβλημα είναι όμως ότι τό ΚΚΓ έχει εγκλωβιστεί σέ μιά σεκταριστική λογική πού άποκλείει τή δημιουργία όποιασδήποτε πολιτικής προοπτικής. 'Εξάλλου, θά πρέπει νά προστεθεί σ' αυτό καί ή συνεχής παρέκκλιση του Σοσιαλιστικού Κόμματος — ό ίδιος ό γραμματέας του Λιονέλ Ζοσπέν μίλησε γιά μιά «νέα ίσορροπία»: Πράγματι, τό 1981, ή «ίσορροπία» του Σοσιαλιστικού Κόμματος συνίστατο στην προσπάθεια συγκερασμού μιάς πραγματικά σοσιαλιστικής καί μιάς σοσιαλδημοκρατικής πολιτικής, ενώ, τό 1988, ή «νέα ίσορροπία» συνίσταται στην προσπάθεια συγκερασμού μιάς σοσιαλδημοκρατικής καί μιάς νεοφιλελεύθερης πολιτικής. 'Ο Λιονέλ Ζοσπέν έχει λοιπόν δίκιο: πρόκειται γιά μιά «νέα ίσορροπία» πού δέν έχει κανένα κοινό στοιχείο μέ την προηγούμενη. Παράλληλα, τό ΚΚΓ έχει χάσει όλη του την άξιοπιστία, είναι πλέον άνίκανο νά δημιουργήσει δυναμική ή/καί πολιτική προοπτική, αλλά είναι εξίσου άνίκανο νά παίξει τό ρόλο της κινητήριας δύναμης γιά την εξάπλωση των κοινωνικών κινήσεων καί γιά την άνάπτυξη των άγώνων μέσα στην κοινωνία. Στην πραγματικότητα λοιπόν, τό ΚΚΓ έχει χάσει την άποτελεσματικότητα του καί στά δύο αυτά πεδία.

Πολίτης: Μιλήστε μας πού συγκεκριμένα γιά τό πώς διεξάγεται γιά σας ή προεκλογική εκστρατεία;

Ζιλμπέρ Βασερμάν: Τώρα πλέον έχει βρεί τό ρυθμό της γιά τά καλά, άπομένουν λιγότεροι άπό δύο μήνες (καί μέχρι νά δημοσιευτεί ή συνέντευξή μου στην 'Ελλάδα θ' άπομένει ακόμα λιγότερο!).

Μπορούμε όμως νά πούμε ότι δημιουργήθηκε εμφανώς ένα κλίμα συμπάθειας στό ξεκίνημα καί σήμερα τό πρόβλημα έγκειται στό νά δοθεί σέ αυτήν τή συμπάθεια ένα πολιτικό περιεχόμενο καί νά κερδηθούν πραγματικά όλοι όσοι άναζητούν μιά νέα πολιτική έκφραση. Δέν είναι εύκολη υπόθεση, γιατί, όσο ή ύποψηφιότητα του Λαζουανί — γιά τό ΚΚΓ — δέν είναι έλκυστική, άλλο τόσο ή ύποψηφιότητα του Μιτεράν κινδυνεύει νά συσπειρώσει ένα πολύ μεγάλο μέρος των αριστερών, ακόμα κι αυτών πού δέν συμφωνούν μαζί του, μέ στόχο νά ήττηθεί ή Δεξιά. Κατά συνέπεια, γιά μās όλο τό πρόβλημα έγκειται στό νά καταδείξουμε ότι μπορούμε νά νικήσουμε τή Δεξιά, ότι θά τή νικήσουμε στό δεύτερο γύρο κι ότι στον πρώτο γύρο είναι καλύτερο νά βαρύνει ή ψήφος υπέρ μιάς αριστερά προσανατολισμένης πολιτικής.

Πολίτης: Ποιά είναι τά βασικότερα ζητήματα που θίγει ή προεκλογική εκστρατεία του Ζυκεν;

Ζιλμπέρ Βασερμάν: Αυτή ή εκστρατεία άπτεται πολλών ζητημάτων. Μεταξύ αυτών, ξεχωρίζει ως κεντρικότερο ζήτημα ή πάλη γιά την άπασχόληση — συγκεκριμένα μέσω μιάς έντονης μείωσης της εβδομαδιαίας διάρκειας της εργασίας. 'Ο άμεσος στόχος είναι ή εβδομάδα των 35 ώρων, στόχος ό όποιος είχε προταχθεί τόσο άπ' τους σοσιαλιστές όσο κι άπ' τους κομμουνιστές τό 1981, εγκαταλείφθηκε όμως στή συνέχεια. "Επεται ή λήψη ενός συγκεκριμένου αριθμού μέτρων μέ στόχο τή διατήρηση της κοινωνικής προστασίας. 'Η πάλη γιά την προάσπιση της κοινωνικής ασφάλισης,

καθώς κι η διεκδίκηση ενός κατώτατου μισθοῦ 6.000 φράγκων ὡς ἕνα ελάχιστο κοινωνικά ἐξασφαλισμένο ποσό πού νά ἐπιτρέπει σέ μιά μερίδα τοῦ πληθυσμοῦ νά βγεῖ ἀπό τούς «θύλακες ἐξαθλίωσης» πού ὕφιστανται σήμερα στή Γαλλία.

Ἐνα ἄλλο ἀπό τά σημαντικά θέματα αὐτῆς τῆς ἐκστρατείας εἶναι ἡ μετανάστευση κι ἡ πάλη ἐναντίον τῶν θέσεων τῆς Ἄκρας Δεξιάς. Πιό συγκεκριμένα, προτείνουμε τό δικαίωμα ψήφου τῶν μεταναστῶν σέ ὅλες τίς ἐκλογές. Ἐπίσης παλεύουμε γιά τήν ἐγκατάλειψη τῆς γαλλικῆς (πυρηνικῆς) δύναμης, γιά τό δικαίωμα τῶν Κανάκ στήν ἀνεξαρτησία τους, καθώς κι ἄλλα ζητήματα ὅπως οἰκολογία καί περιβάλλον, ὁ προστατευτισμός τῆς πολεμικῆς βιομηχανίας σέ ἄλλες δραστηριότητες, ἡ πρόταση ν' ἀπαρτίζονται ὅλα τά ἀντιπροσωπευτικά ὅματα ἀπό ἴσο ἀριθμό ἀνδρῶν καί γυναικῶν... Αὐτά εἶναι τά κυριότερα ζητήματα, σέ γενικές γραμμές.

Τώρα, τί μπορούμε νά κάνουμε μπροστά σ' αὐτή τήν κατάσταση; Ἡ τάση τῶν κομμουνιστῶν τῆς ἀνανέωσης δέν ἰσχυρίζεται ὅτι μπορεῖ ν' ἀλλάξει τά πράγματα μ' ἕνα μαγικό ραβδί καί ν' ἀποτελέσει μόνη τῆς τό νέο γαλλικό ἐπαναστατικό ρεῦμα. Ὁ στόχος τῆς εἶναι, μέσα ἀπό μιά μακρόχρονη διαδικασία, νά συμβάλει στήν ἐκ νέου δημιουργία ἐνός ἐπαναστατικοῦ ρεύματος στή Γαλλία καί στήν ἐπανάστασή του στό κοινωνικό κίνημα, δηλαδή στήν ἐκ νέου δημιουργία τόσο πολιτικῶν προοπτικῶν ὅσο καί δυνατότητας ἀνάπτυξης τῶν κοινωνικῶν ἀγώνων.

Αὐτή τή στιγμή βρισκόμαστε στό ξεκίνημα αὐτῆς τῆς διαδικασίας. Ἐπ' αὐτήν τήν ἔννοια, ἡ ὑποστήριξη τῆς ὑποψηφιότητας τοῦ Πιέρ Ζυκέν ἀπό τούς ἀνανεωτές κομμουνιστές ἐντάσσεται σέ αὐτή τή λογική. Δέν πρόκειται δηλαδή γιά μιά ὀρθόληση σέ σχέση μέ τό ΚΚΓ, ἔτσι ὥστε νά δημιουργηθεῖ ἕνας μόνιμος διάλογος μεταξύ κομμουνιστῶν, ἀλλά περισσότερο γιά μιά πρόταση προσφοράς στήν κοινωνία μιᾶς ἄλλης προοπτικῆς, τῆς δημιουργίας ἐνός νέου κινήματος. Σ' αὐτή μας τήν προσπάθεια συνέπλευσαν διάφορες κινήσεις προερχόμενες

ἀπ' τό χώρο τῆς νέας Ἀριστεράς, πού ἔχουν λίγο ὡς πολύ κοινές μέ ἐμᾶς ἐλπίδες κι ἀκολουθοῦν κοινή πορεία. Ἴδου λοιπόν, σέ γενικές γραμμές πῶς ἔχει ἡ κατάσταση σήμερα.

Πολίτης: *Γιατί ὑποστηρίζετε τήν ὑποψηφιότητα τοῦ Πιέρ Ζυκέν; Σέ τί διαφέρει ἀπό τίς ἄλλες ὑποψηφιότητες τῆς Ἀριστεράς, παραδοσιακῆς ἢ ἐξωκοινοβουλευτικῆς;*

Ζιλμπέρ Βασερμάν: Ὡς πρὸς τό Σοσιαλιστικό καί τό Κομμουνιστικό Κόμμα, οἱ διαφορές εἶναι προφανεῖς. Τό Σοσιαλιστικό Κόμμα δέν ἔχει πλέον τίποτε νά προτείνει γιά ν' ἀλλάξει τήν κοινωνία — ἂν καί εἶναι βέβαιο ὅτι στό δεύτερο γύρο τῶν ἐκλογῶν θά συμβάλουμε κι ἐμεῖς προκειμένου νά ὑποβοηθήσουμε τήν ἐκλογή τοῦ Μιτεράν, μπροστά στόν κίνδυνο νά ἐκλεγεί δεξιός πρόεδρος. Στή Γαλλία, ὡς γνωστόν, οἱ προεδρικές ἐκλογές γίνονται σέ δύο γύρους καί καλό εἶναι νά θυμηθοῦμε τήν παλαιά δημοκρατική παράδοση σύμφωνα μέ τήν ὁποία στόν πρῶτο γύρο ἐπιλέγει κανεῖς καί στόν δεύτερο ἀποκλείει!

Σέ σχέση μέ τό ΚΚΓ, νομίζω ὅτι οἱ διαφορές μας εἶναι ἐπίσης προφανεῖς κι ἐγκαινιται στή δική μας ἀντίληψη περὶ ἐπαναστατικοῦ κινήματος. Τώρα, οἱ ὑπόλοιπες ὑποψηφιότητες τῆς Ἀριστεράς δέν εἶναι καί τόσο πολλές. Ἡ ὑποψηφιότητα τῆς Ἀρλέτ Λαγκίγιερ (μιά «μικρή» ὑποψηφιότητα τῶν τροτσικιστῶν τῆς «Ἐργατικῆς Πάλης» *Lutte Ouvrière*), πού ὅμως ἀκολουθεῖται ἀπό (μικρό μόνο τμήμα τοῦ τροτσικιστικοῦ κινήματος, γιατί ἡ πλειοψηφία τῶν τροτσικιστῶν στή Γαλλία ὑποστηρίζει τόν Ζυκέν) καθώς κι ἡ ὑποψηφιότητα τῶν οἰκολόγων τοῦ Ἀντουάν Βεχτέρ, ἀλλά κι ἐδῶ μιά σημαντική μερίδα τῆς ἀριστεράς τοῦ κινήματος τῶν οἰκολόγων ὑποστηρίζει ἐπίσης τόν Ζυκέν. (Τό κίνημα τῶν Γάλλων οἰκολόγων δέν ἔχει καμιά σχέση μέ τούς Γερμανούς Πράσινους. Οἱ συζητήσεις πού γίνονται στοὺς κόλπους του ἔχουν ὡς στόχο νά ξεκαθαριστεῖ ἂν τό κίνημα εἶναι ἀριστερό ἢ ὄχι. Ἡ θέση τοῦ Βεχτέρ εἶναι «οὔτε Ἀριστερά οὔτε Δεξιά», κι ἔτσι τό ἀριστερό τμήμα τοῦ κινήματος του προτιμᾷ νά ὑποστηρίξει τόν Ζυκέν.) Κατά συνέπεια, δέν μπορούμε νά μιλήσουμε γιά πληθώρα ὑποψη-

φιότητων. Τό ἐκλογικό ἀποτέλεσμα τοῦ Ζυκέν θ' ἀποτελέσει ἕνα τέστ γιά τό κατά πόσο εἶναι δυνατή στή Γαλλία ἡ δημιουργία ἐνός ἐναλλακτικοῦ κινήματος μ' ἐπαναστατικό προσανατολισμό, κι αὐτό ἀκριβῶς ἀποτελεῖ τό νέο στοιχεῖο αὐτῶν τῶν ἐκλογῶν.

Πολίτης: *Πιστεύετε πῶς οἱ διάφορες πολιτικές δυνάμεις πού ἔχουν συγκεντρωθεῖ περὶ τήν ὑποψηφιότητα τοῦ Ζυκέν, τήν ἐπαύριο τῶν ἐκλογῶν ἔχουν κάποια πιθανότητα νά ἐξακολουθήσουν νά παραμένουν ἐνωμένες, ἐπιχειρώντας ἐνδεχομένως τή δημιουργία ἐνός νέου σχήματος στό χώρο τῆς Ἀριστεράς;*

Ζιλμπέρ Βασερμάν: Ἀσφαλῶς καί προφανῶς αὐτὸς εἶναι ὁ στόχος μας — ἡ προεκλογική ἐκστρατεία δέν εἶναι παρά μόνο ἕνα στάδιο. Ὁ στόχος μας εἶναι νά προωθήσουμε ἀπὸ κοινού ἕνα νέο πολιτικό κίνημα στή Γαλλία. Ἐπ' αὐτή τή σκοπιά, ὕφισταται ἡ ἴδη μιά ὀρισμένη δομή. Κάποιες ὀργανώσεις πού ὑπάρχουν ἤδη καί πού ἀσφαλῶς θά συνεχίσουν νά ὑπάρχουν, καθώς κι οἱ «Ἐπιτροπές Ὑποστήριξης» τοῦ Ζυκέν πού ἐπίσης θά συνεχίσουν νά ὑπάρχουν, ὄχι πλέον ὡς «Ἐπιτροπές Ὑποστήριξης» ἀλλά ὡς κοινὸς τόπος συνάντησης καί δουλειᾶς ὅλων τῶν πολιτικῶν ὀργανώσεων κι ὅλων τῶν μὴ ὀργανωμένων ἀτόμων πού ἐπιθυμοῦν νά ἐνταχθοῦν σέ αὐτή τήν προσπάθεια. Τό ἄλλο θέμα πού προκύπτει βεβαίως ἄπεται τῆς ἀυτονομίας καί τῆς παρουσίας τῆς κάθε πολιτικῆς συνιστώσας στό ἐσωτερικό αὐτοῦ τοῦ κινήματος. Ἐμεῖς, οἱ ἀνανεωτές κομμουνιστές, ὅπως ἐξάλλου κι ἡ πλειονότητα τῶν ἄλλων ρευμάτων, δέν θά θέλαμε νά ἐκβιαστεῖ ἡ κατάσταση ὥστε νά δημιουργηθεῖ μιά συνένωση χωρὶς ξεκάθαρες ἀρχές,

πού θά εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νά χαθεῖ ἡ ἀυτονομία τῶν διαφόρων πολιτικῶν ὀργανώσεων κι ἀπόψεων. Θεωροῦμε ἀναγκαῖο νά κερδίσει ἕδαφος μιά τέτοια συμμαχία καί νά παίξει κάποιο ρόλο στή Γαλλία. Στό ἐσωτερικό αὐτοῦ τοῦ κινήματος ὑπάρχει ἔντονη ἡ αὐτόνομη ἢ κομμουνιστικὴ συνιστώσα. Κατά συνέπεια, αὐτό μᾶς ὑποχρεώνει ἐμᾶς τούς ἀνανεωτές κομμουνιστές νά ὀργανωθοῦμε καλύτερα, νά ἐνταχθοῦμε καλύτερα ὡς αὐτόνομη δύναμη.

Πολίτης: *Ἀπό πότε ὕφισταται τό κίνημά σας καί ποιά μορφεῖ νά εἶναι ἡ συμβολή του στή σύγχρονη πολιτικὴ πραγματικότητα τῆς Γαλλίας;*

Ζιλμπέρ Βασερμάν: Τό κίνημά μας εἶναι πολύ νέο, πολύ πρόσφατο. Μέχρι πρὶν λίγους μῆνες ἀποτελοῦσαμε ἕνα εἶδος ἀντιπολίτευσης στό ἐσωτερικό τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος, ἐνῶ σήμερα ἀρχίζουμε νά γινόμαστε κίνημα δημοσίου κι ὀργανωμένου στήν κοινωνία. Βέβαια, ἕνα τμήμα τῶν μελῶν μας ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νά βρίσκεται στό ἐσωτερικό τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος, σέ μιά μεταβατικὴ κατάσταση. Ταυτόχρονα προσπαθοῦμε νά συμβάλουμε στή συγκρότηση τοῦ κινήματος τῶν κομμουνιστῶν τῆς ἀνανέωσης ὥστε ν' ἀποτελέσει ἕνα ἀπ' τά στηρίγματα τῆς νέας πλουραλιστικῆς αὐτῆς ἐνώσεως πού προωθοῦμε. Σήμερα στή Γαλλία, τό πρόβλημα ἐγκνεται στό νά ἐπιτευχθεῖ ἡ σύνθεση ἀνάμεσα στήν κληρονομία τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος (τό ὁποῖο ἐμφανίζεται πλέον ἀλλαγμένο, μοντέρνο) καί στό σύνολο τῶν νέων κοινωνικῶν κινήματων. Χωρὶς αὐτή τή σύνθεση δέν πρόκειται νά ὑπάρξει νέο ἐπαναστατικό κίνημα ἀλλαγῆς τῆς γαλλικῆς κοινωνίας. Καί γιά νά ἐπιτευχθεῖ αὐτή ἡ σύνθεση, πρέπει τό κομμουνιστικό ρεῦμα νά εἶναι παρόν, νά συμμετέχει καί μάλιστα νά πρωταγωνιστεῖ. Εἰδάλλως, ἕνας στόχος σάν τόν δικό μας δέν εἶναι δυνατόν νά ἐπιτευχθεῖ. Γιατί δέν ἰσχύουν ἐκεῖνα πού ἰσχύουν γιά τή συγκρότηση ἐνός κινήματος ὅπως τῶν Γερμανῶν Πράσινων. Ὡς ἐκ τούτου, αὐτή ἡ προοπτικὴ ἀποτελεῖ γιά μᾶς ἕνα ἀπὸ τά ζητήματα-κλειδιά γιά τό μέλλον.

Πρίν είκοσι χρόνια: Πώς άρχισε ό Μάης του '68

Τό κείμενο του Jacques Baynac πού παρουσιάζουμε έδώ, συγγραφέα του έργου Mai retrouvé, δημοσιεύτηκε στη γαλλική έφημερίδα Le Monde τής 27.3.1988. Πρόκειται για μιά πολύ άποκαλυπτική περιγραφή συνέλευσης φοιτητών τής Ναντέρ στίς 22 Μαρτίου 1968 (ήμερομνία από τήν όποία πήρε τό όνομά της τό «Κίνημα τής 22ας Μαρτίου», πρωτοπόρο κι άπ' τά πιό ριζοσπαστικά στη γαλλική φοιτητική εξέγερση) πού κατέληξε στην κατάληψη τής Σχολής. Ή κατάληψη αυτή μπορεί νά θεωρηθεί προοίμιο τής μεγάλης εξέγερσης πού άκολούθησε μερικές έβδομάδες άργότερα. Είναι δέ επίσης χαρακτηριστική από τήν άποψη των πολλαπλασιαστικών άποτελεσμάτων πού είχαν οι πρώτες ριζοσπαστικές πράξεις, όπως π.χ. ή κατάληψη μιάς σχολής, και πού, στη συνέχεια, γενικεύτηκαν. Τό κείμενο του Baynac επικεντρώνει τήν προσοχή του στό ρόλο και τήν προσωπικότητα του Κόν-Μπεντί. Καί άπ' αυτήν τήν άποψη ή συνέλευση αυτή είναι χαρακτηριστική: ή ριζοσπαστικότητα των άτόμων, άκόμα κι εκείνων πού πρωταγωνίστηκαν ή εκείνων πού, ίσως μοιραία, προβλήθηκαν ως πρωταγωνιστές δέν ήταν παρά ή συμπύκνωση ενός διάχυτου και έκρηκτικού ριζοσπαστισμού. Τό ντοκουμέντο πού παρουσιάζει ό J. Baynac —τή μαγνητοταινία όπου κάποιος άνυποψίαστος φοιτητής κατέγραψε τή θυελλώδη συνέλευση— είναι άποκαλυπτικό των «αιφνιδιαστικά» θά έκλάβει αυτός ό διάχυτος ριζοσπαστισμός μέ τίς συγκλονιστικές συνέπειες.

Η ΜΙΚΡΗ «ΜΕΓΑΛΗ ΝΥΚΤΑ» ΤΗΣ ΝΑΝΤΕΡ

του Jacques Baynac

Τό άπόγευμα τής 22ας Μαρτίου 1968, ένας φοιτητής ιστορίας περιπλανιόταν άργόσχολα στό χώρο του πανεπιστημίου τής Ναντέρ. Ό Πατρίς Λ., περίμενε ένα κονσέρτο πού θά 'δινε ή όρχήστρα του Παρισιού. Μέ τό μαγνητόφωνο στην τσάντα του, περιδιάβαζε αυτό τό ιδιαίτερα άσχημο κτιριακό

συγκρότημα, και πού περιέβαλλε ένα λασπώδες γήπεδο όπου δέσποζε ή πύργος τής διοίκησης. Πιό πέρα ή καπνός από τά έργαστάσια άνέβαινε πάνω από τήν τενεκεδούπολη των μεταναστών.

Ή άτμόσφαιρα ήταν τεταμένη. Φοιτητές σε μικρές ομάδες κατευθύνονταν προς τό κτίριο Β2. Ό φοιτητής

μας τούς άκολούθησε κι έτσι βρέθηκε σε ένα άμφιθέατρο, κατειλημμένο από 500 ως 600 νέους, πού ήρθαν ν' άκούσουν όσα είχαν νά τούς πούν μιά φούχτα ταραξίες πού δέν έχαναν εύκαιρία, έδώ κι ένα χρόνο, νά διαταράσσουν τή σκυθρωπή ζωή του πανεπιστημιακού συγκροτήματος: είχαν εισβάλλει στό κτίριο

των κοριτσιών, είχαν απεργήσει, είχαν τολμήσει να γιουχάρουν έναν ύπουργο, είχαν πάρει τη συνήθεια να χώνουν άσεβέστατα τη μύτη τους παντού, είχαν ανακαλύψει ένα φάρμακο στη μιζέρια και την πλήξη τους: την άρνηση. Ωστόσο οι ταραξίες μας ήταν απομονωμένοι ανάμεσα σε 12.000 έγγεγραμμένους φοιτητές σ' αυτό το νέο Πανεπιστήμιο και διαιρέμενοι σε πολιτικές ομαδούλες σφοδρότατα αλληλοαντιμαχόμενες. Νά όμως πού, για πρώτη φορά, τους δινόταν ή ευκαιρία να ενδώσουν τις μικρές τους δυνάμεις και να κινητοποιήσουν τους φοιτητές. Η αλληλεγγύη, ή αλληλεγγύη ενάντια στην καταστολή, αυτό ήταν τό θέμα της συνέλευσης. Διότι, δύο μέρες ωρύτερα, μέ τό σύνθημα «τό 'Απελευθερωτικό Μέτωπο (του Βιετνάμ) θά νικήσει» μερικοί φίλοι του Βιετνάμ είχαν σπάσει τή βιτρίνα του 'Αμερικαν 'Εξπρές, έκαψαν μιά άμερικάνικη σημαία, έρριξαν μολότοφ. 'Η άστυνομία άντέδρασε συλλαμβάνοντας τέσσερις γνωστούς διαδηλωτές, τρείς τροτσικιστές και έναν μαοϊκό.

Ο Ντανιέλ Κόν-Μπεντίτ, τό γνωστότερος από τούς ταραξίες τής Ναντέζ, δέν ήταν άνθρωπος πού θά 'χανε μιά τέτοια ευκαιρία. Γεροδεμένος, μέ λίγα κιλά περισσότερο από τό κανονικό, μάτι πονηρό, κοντά κόκκινα μαλλιά, ήταν παρών, άν και δύσκολα θά μπορούσε να φανταστεί ότι σύντομα θά γινόταν ό ήρωας του πιο μεγάλου κοινωνικού και πολιτικού κινήματος πού ή Γαλλία είχε γνωρίσει από πολύ καιρό: τό σύνολο σχεδόν τής γαλλικής νεολαίας σε εξέγερση και πάνω από δέκα εκατομμύρια άπεργών. Δηλωμένος άναρχοκομμουνιστής ό Κόν-Μπεντίτ άπεχθάνεται αυτούς πού άποκαλεί «σταλινικά καθάρματα», οι όποιοι άλλωστε του τό άνταποδίδουν στο δεκαπλάσιο.

'Αρκετά μαρξιστής, άποτελούσε τόν συνδετικό κρίκο ανάμεσα στους διαφόρων άποχρώσεων τροτσικιστές και μαοϊκούς από τή μιά μεριά και τά έλευθεριακά ρεύματα από τήν άλλη. Διατηρούσε όμως τήν έλευθερία του, τόν άυθόρμητισμό του και τή ζωντάνια του ώστε να έκφράζει τά αισθήματα και τις ιδέες όλων εκείνων πού νοιά-

ζονταν περισσότερο για τά προβλήματα τής ζωής παρά για τις ιδεολογίες. Όμως δέν ήταν εξαγριωμένος. Είναι ρεαλιστής, ριζοσπάστης βέβαια, αλλά πάνω άπ' όλα δημοκράτης και νοιάζεται ν' άποφύγει τό αναπότρεπτο. Στην πραγματικότητα, ό Ντανιέλ Κόν-Μπεντίτ είναι γεννημένος κεντριστής.

Χ άρη στον Πατρίς Λ., διαθέτουμε τήν άδιάψευστη άπόδειξη για όλα αυτά. Διότι αυτός ό ρέκτης τής μουσικής, πού ήθελε να γίνει —και τελικά έγινε— δημοσιογράφος στο ραδιόφωνο, έβγαλε από τήν τσάντα τό μαγνητόφωνό του και έγραψε σχεδόν όλα όσα ειπώθηκαν σ' εκείνη τή συνέλευση. 'Ας παρακολουθήσουμε:

Ό «Ντάνυ» μιλά:
«Οι σύντροφοι πού βρίσκονται εδώ, νομίζω ότι ήρθαν γιατί είναι άποφασισμένοι να δράσουν ενάντια στην άστυνομική καταστολή (χειροκροτήματα). Για να κινητοποιηθεί ή κοινή γνώμη προτείνω τήν κατάληψη ενός κτιρίου τής Σχολής όπου θά μείνουμε όλο τό βράδυ. (...) Είμαστε άποφασισμένοι να διεξάγουμε τόν άγώνα ώστε όλοι όσοι είναι θύματα τής κατα-

στολής να άπελευθερωθούν άμέσως (χειροκροτήματα)».

'Αμέσως ό Ζ.Π. Ντυτέιγ, alter ego του Ντάνυ παίρνει τό λόγο:

«Πρέπει να καταλάβουμε τόν πύργο, τό κτίριο τής διοίκησης».

Καταχειροκροτείται, αλλά πρós γενική κατάπληξη ό Κόν-Μπεντίτ δηλώνει: «Τό πρώτο πρόβλημα είναι ή τροφή (κραυγές, γέλια). Όχι, δέν πρέπει να παιδιαρίζουμε. 'Αν θέλω να καταλάβουμε τό κτίριο όλη τή νύχτα, δέν έχω καμιά όρεξη να εύνουχιστώ μόνι τρώγοντας (θόρυβοι, γέλια, χειροκροτήματα)».

'Αφού λύθηκε τό πρόβλημα τής διαθεσιμότητας, αυτό τό μικρό πλήθος καταφθάνει στον περιβόητο πύργο, αλλά μπροστά στην πόρτα ό καυγάς φουντώνει. 'Ακούγεται μιά άνδρική φωνή: «Αυτό πού μόλις είπα στους συντρόφους είναι όλοφάνερο... Μήπως λοιπόν σύμβολο τής καταστολής άποτελούν τά ύλικά πράγματα;» Σιωπή άμήχανη. Ό όμιλητής συνεχίζει: «Μήπως τό να καταλάβουμε τήν επάνω αίθουσα αντί για ένα άμφιθέατρο είναι πράξη πού σηματοδοτεί μιά νίκη;» φωνές. «'Απολύτως! Ναι, Όχι». Σαματάς. Μιά φωνή έξοργι-

σμένη: «'Η διοίκηση άπέδειξε τή ροπή τής πρός τήν καταστολή εδώ, στη σχολή!» 'Επιδοκιμασίες και άποδοκιμασίες. Μιά φωνή έρεθισμένη: «Ρέ μαλάκα, ποιός φώναξε τούς μπάτσους; Μιά γυναικεία φωνή: «Νά μόν ούρλιάζουν». Μιά άλλη: «Ποιός έμποδίζει να μπουμε;» Φωνές: «Προχωρήστε, κινηθείτε».

'Η ομάδα σταθεμεί στην άρχή τής έσωτερικής σκάλας. Γενική άναποφασιστικότητα. Μιά άνδρική φωνή: «'Από τή στιγμή πού υπάρχει ήδη διαφωνία για ποιό πάτωμα πρέπει να καταλάβουμε, σάς προτείνω να καταλάβουμε τά κτίρια τής κοινωνιολογίας... Καλά, καλά, άς μείνουμε στο κτίριο τής διοίκησης». Μιά άλλη φωνή: «Στό 8ο πάτωμα!». Μιά άλλη: «Στό 8ο!» Μιά άλλη φωνή: «Θά υπάρξουν δημοσιογράφοι». «Υπάρχει μιά μεγάλη αίθουσα επάνω με μοκέτα». Κάποιος μέ ξενική προφορά: «Θά 'θελα να ξέρω άν ή δράση πού αναλάβαμε θά συνεχιστεί. Κάποια γυναικεία φωνή: «Ναίαιαιαι».

Α ν πάντως δημιουργείται ζήτημα να σταματήσει ή δράση, αυτό όφείλται στο ότι έκείνη τήν ώρα ήλθε ή έιδηση ότι οι φυλακισμένοι σύντροφοι άπελευθερώθηκαν, άπόδειξη ότι οι άρχές θέλουν να τά μαπαλώσουν. Ό Ντάνυ έπεμβαίνει. 'Επιδέξια, άγνοεί τήν ένοχλητική είδηση και ξαναθέτει τό ζήτημα τής έπιλογής του πρός κατάληψη κτιρίου. Όρμητικός, αλλά ώστόσο συνετός. «Όχι, όχι. Δέν είναι έτσι. 'Αφήστε με να συνεχίσω. Τό πρόβλημα προφανώς δέν είναι να μείνουμε εδώ καθισμένοι στη σκάλα... 'Αν άνοιχτούν τα μείνουμε στο ισόγειο, είναι γιατί, άπλούστατα, ή χειρονομία μας, και σ' αυτό όλοι συμφωνούμε, είναι μιά χειρονομία πού δέν μπορεί παρά να είναι συμβολική παίρνοντας ύπόψη τις δυνάμεις πού διαθέτουμε αυτή τή στιγμή. 'Η συμβολική χειρονομία τής κατάληψης, εδώ, εδώ κάτω, από μιά άλλη μεριά μας προστατεύει από τήν καταστολή... Όσοι θά είναι τά θύματα τής καταστολής, όσοι παραπεμφθούν για παραβίαση του νόμου ενώ θά έχουν κάνει τήν ίδια συμβολική πράξη είτε πάμε στην επάνω αίθουσα είτε μείνουμε στο ισόγειο, τίποτε δέν θά κερδίσουν άν πάμε επάνω».

Ο Κόν-Μπεντίτ όμως πλανάται. Η ομάδα ξέρεi ότι βρίσκεται μέσα στο Ρουβίκωνα, θέλει να όρμησει κατά τη μοκέτα της επάνω αίθουσας, να καθίσει στην έδρα της εξουσίας. Τελικά δηλώνει: «Αν ή πλειοψηφία θέλει να πάμε επάνω, θα πάω επάνω», αλλά ταυτόχρονα προτείνει πονηρά να εκφραστούν όλοι. Αλλά ένας ριζοσπαστικός διαβλέπει την παγίδα. Μέ φωνή βαριά λέει όρμητικά και γρήγορα: «Είμαι άπολύτως σύμφωνος να συζητήσουμε όλα αυτά τά προβλήματα μαζί. Μόνο πού δέν θα τό κάνουμε εδώ, όρθιοι, ή, αν συνεχίσουμε έτσι, σε δέκα λεπτά οι μισοί θα τήν έχουν κοπανήσει. Ύστερα δέν συμφωνώ μαζί σου, Ντάνυ, όταν λές ότι είναι μόνο συμβολική ή πράξη μας. Δέν είναι μόνο συμβολική. (...) Είναι επίσης μέχρι ένα όρισμένο βαθμό μία άλλαγή στο συσχετισμό δυνάμεων. Τό πρώι έπιασαν τέσσερις συντρόφους. Από τή στιγμή πού είμαστε σε θέση, και στο βαθμό πού είμαστε σε θέση να συσπειρώσουμε εδώ τόσο κόσμο για τήν κατάληψη, για μία πράξη πού κάπως βγαίνει από τό συνηθισμένο... Είναι σημαντικό να συνηθίσει ή διοίκηση από τή μία μεριά και ή άστυνομία από τήν άλλη στην ιδέα ότι μπορούμε ν' αντιδράσουμε άμεσα. Κι αυτό δέν είναι μόνο συμβολικό».

Γι' αυτό πρέπει να διεξάγονται κοινές άπεργίες εργατών-φοιτητών».

Η δεύτερη, επιφορτισμένη να αναλύσει τό πρόβλημα του καπιταλισμού στα 1968, θα γράψει «δέν μπορεί να ύπάρξει σοσιαλιστική νησίδα στο Πανεπιστήμιο». Η τρίτη, προσανατολισμένη προς τίς Ανατολικές Χώρες και τούς κοινωνικούς άγώνες πού διεξάγονται εκεί, περιέπεσε σε παραλυσία λόγω διαφωνιών μεταξύ των αντιπροσώπων των διαφόρων πολιτικών ομάδων. Τέλος, ή τέταρτη, αυτή των αντιμπεριαλιστικών άγώνων, κατακρίνει άυστηρά αυτές τίς ίδιες πολιτικές ομάδες πού «χρησιμοποιούν τίς Έπιτροπές για τό Βιετνάμ ως βάση της στρατολογίας τους, πράγμα πού εξηγεί τήν απέχθεια των φοιτητών άπέναντι στον αντιμπεριαλιστικό άγώνα».

Τέλος, συντάχτηκε μία διακήρυξη. Αφού κατέγραψε όλες τίς κατασταλτικές πράξεις της εξουσίας, καταλήγει: «Τα φαινόμενα αυτά άντιστοιχούν σε μία επίθεση του καπιταλισμού πού άντιμε-

τωπίζει δυσκολίες για τόν εκσυγχρονισμό και τόν έξορθολογισμό του. Θέλει να προχωρήσει προς τήν αυτοποιοήση και τήν επικράτηση της κυβερνητικής στην κοινωνία μας. Ο καπιταλισμός δέν μπορεί πιά να δολοπλοκεϊ. Οφείλουμε να διακόψουμε τίς τεχνικές της άμφισβήτησης πού δέν άποδίδουν πλέον τίποτε. Σε κάθε φάση κλιμάκωσης της καταστολής θα άνταπαντούμε με τρόπο ολοένα και πιο ριζοσπαστικό».

Ο Κόν-Μπεντίτ, έχοντας ύπογράψει τό κείμενο πού ψηφίστηκε από 142 ψήφους ύπέρ, 2 κατά και 3 άποχές, τό κείμενο πού ίδρυσε τό «Κίνημα 22 του Μάρτη», εξαφανίστηκε περίπου στις 1.45'. Στις 2.30' κατέφθασε ή άστυνομία.

Μία εβδομάδα άργότερα, οι άρχές προτίμησαν να κλείσουν τή σχολή παρά να αφήσουν τούς «λυσασμένους» να προβούν σε μία νέα κατάληψη. Η ένταση άνεβαίνει, τά επεισόδια πολλαπλασιάζονται. Στις 24 'Απριλίου, τροτσκιστές και

μαοϊκοί, επιτέλους για μία φορά σύμφωνοι, διώχνουν από τό χώρο του πανεπιστημίου τόν Πιέρ Ζυκέτ (μέλος τότε της Κ.Ε. του ΚΚΓ, ύπεύθυνου για τά προβλήματα εκπαίδευσης). Στις 26 'Απριλίου, τό κίνημα της 22 Μαρτίου συσπειρώνει εξακόσια μέλη. Διατρανώνεται ή έλευθερία εκφρασης. «Είμαστε οι πρώτοι πού έκπληγάκαμε βλέποντας ότι με τό να διεκδικούμε τήν έλευθερία εκφρασης κινητοποιήσαμε τούς ανθρώπους. Αλλά αυτό μας ήρθε άνάποδα: δέν είχαμε πιά τί να πούμε. Αποφασίσαμε λοιπόν να δράσουμε», είπε μία μέρα ο Ντάνυ.

Όστόσο τό νέο πολιτικό γεγονός είναι ή συμπαρατάξη των μαοϊκών. «Θεωρήσαμε αρχικά τό κίνημα της 22 Μαρτίου αντιδραστικό», δήλωσε ο εκπρόσωπος της UJCM (Νεολαία του Μαρξιστικού-Λενιστικού κόμματος, μαοϊκή τάση) πού στα γεγονότα στην συνέχεια επιδιώκει να άποτυπώσει μία διάσταση βίαη. Τά επεισόδια πολλαπλασιάζονται. Ο Κόν-Μπεντίτ συλλαμβάνεται και στην συνέχεια άπελευθερώνεται. Στη Ναντέρ τόν ύποδέχονται σαν ήρωα. Στις 30 'Απριλίου, ο πρύτανης της Ναντέρ αναγγέλλει ότι οι ταραχές θα παραπέμπονται στο πειθαρχικό συμβούλιο. Στις 2 Μαΐου, ύπάρχει φήμη ότι πεντακόσιοι «φασίστες» θα έπιτεθούν στην Ναντέρ, πού οι μαοϊκοί τήν έχουν όχυρώσει. Στις 3 Μαΐου, ενώ ή Ναντέρ έχει κλείσει και πάλι, οργανώνεται μία συγκέντρωση στην Σορβόννη, σε ένδειξη άλληλεγγύης προς τούς όκτώ φοιτητές πού είχαν παραπεμφθεί στο πειθαρχικό.

Όταν ή άστυνομία επενέβη (σ' αυτή τή συγκέντρωση κλείνοντας και τή Σορβόννη) ήταν σα να έβαζε φωτιά στην πυριδαποθήκη του Μάη του 1968. Ο γαλλικός Μάης, σύμφωνα με μία δημοσκόπηση του Λουί Χαρρίς, τόν 'Απρίλιο του 1987, θεωρείται ως τό πιο σημαντικό γεγονός της γαλλικής ιστορίας του 20ού αιώνα —μετά τούς δύο παγκοσμίου πολέμους—, ένα γεγονός πού άποτελεί άνεξιχνίαστο αίνιγμα για κάθε γνωστή θεωρία: ένα πολιτικό αντικείμενο μη ταυτοποιήσιμο, με αίτιες σχεδόν ασύλληπτες και άνεκτίμητες συνέπειες, ένα γεγονός παράφορο.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Θεωρία και Κριτική

ή γιατί είναι σοφό νά διαπράττουμε τά αρχαιότερα άμαρτήματα κατά τόν πλέον σύγχρονο τρόπο.

του Γιώργου Γιαννουλόπουλου

Στή Νότια Άφρική μιά γιαγιά γέννησε τά έγγόνια της. Ή κ. Πάτ Άντονν, ηλικίας 48 έτών, έκανε τρίδυμα σέ ιδιωτικό μαιευτήριο του Γιοχάνεσμπουργκ, ως ύποκατάστατη μητέρα για λογαριασμό της κόρης της, χρησιμοποιώντας τή μέθοδο έμφύτευσης ώαρίων. Είχε προηγουμένως διαπιστωθεί ότι ή κόρη της δέν μπορούσε νά κνοφορήσει. Καί ή μητέρα καί τά τρίδυμα είναι καλά στήν ύγεία τους.

(Οί έφημερίδες)

Ενα από τά πιό άποκαλυπτικά καί επίμαχα σημεία των καιρών μας στή σύγχρονη θεωρία της λογοτεχνίας ή στή διαμάχη ανάμεσα στήν κριτική καί τίς έπεκτατικές διαθέσεις της θεωρίας, όπως θά έλεγε ο Νάσος Βαγενάς,¹ είναι ή σημασία πού αποδίδεται στους ρητορικούς τρόπους καί κυρίως στή μεταφορά. Κάτι τέτοιο φάνηκε καθαρά στό σχετικό άρθρο του Διονύση Καψάλη πού δημοσιεύτηκε στόν *Πολίτη* πριν από μερικούς μήνες.² Πρόκειται για πρόβλημα τεράστιο καί καίριο, αλλά δέν θά καταπιαστούμε μέ αυτό παρά μόνο έμμεσα. Έτσι ή άνωτέρω είδηση δέν προσφέρεται ως μεταφορικό σχήμα πού κυριαρχεί συγχροτώντας καί κατευθύνοντας τό λόγο μας αλλά, κάπως πεζά καί λιγότερο φιλόδοξα, ως σχηματική διάτύπωση πού θά μπορούσε νά λειτουργήσει υπαινικτικά καί έρεθιστικά σέ σχέση παράλληλη μέ τήν επιχειρηματολογία πού ακολουθεί. Κάτι ανάμεσα σέ μουσικό κλειδί καί άλληγορικό μοτίβο. Τί σημαίνει άραγε; Σέ μιά πρώτη ματιά φαίνεται νά είναι μιά ιστορία άλλόκοτη πού μας αναγκάζει νά ξανασκεφτούμε όρισμένα πράγματα πού τό νόημά τους θεωρείται κανονικά δεδομένο καί διόλου προβλη-

ματικό. Πράγματα όπως οί έννοιες της μητρότητας/κυριότητας καί ή έννοια της γραμμικής σχέσης μητέρας καί κόρης πού στήν προκειμένη περίπτωση έχουν ύποστει μιά παραμορφωτική ανάκλαση ή όποία μας άποπροσανατολίζει. Δέν είναι εύκολο νά καταλάβουμε τί έχει συμβεί. Τά νεογέννητα είναι παιδιά ή έγγόνια; Ποιά μπορεί νά είναι ή σχέση ανάμεσα σέ μιά κόρη καί τή μητέρα της πού δέν γέννησε μόνο αυτή τήν ίδια αλλά καί τά παιδιά της; Ποιός έξαρτάται από ποιόν καί ποιός προηγείται όταν ή κότα γεννάει καί τό αυγό πού βγήκε από τό αυγό της;

Η σημασία πού έχουν όλα αυτά για τήν αντιδικία θεωρίας καί κριτικής, πού ήρθε τελευταία στήν έπιφάνεια καί εκδηλώθηκε μέ τόση ένταση μέσα από τίς σελίδες του *Πολίτη*, δέν είναι ούτε προφανής ούτε άπλή, γιατί μάς φέρνει αντιμέτωπους μέ ένα πρόβλημα πού δέν είναι εύκολο νά λύσουμε ενώ τήν ίδια στιγμή είναι άδύνατο νά αποφύγουμε. Άν είναι δύσκολο νά βγει κανείς έξω από τή λογοτεχνία για νά τήν συλλάβει θεωρητικά, δηλαδή όχι μέσα από τούς όρους της πρακτικής κριτικής —ο Ν. Βαγενάς μάς λέει ότι είναι άδύνατο—, τότε είναι διπλά δύσκολο καί διπλά άδύνατο νά σταθούμε σέ κάποιο σημείο πού δέν βρίσκεται ήδη μέσα στή θεωρία ή νά ανακαλύψουμε κάτι πού ύπάρχει —για μάς— άτόφιο έξω απ' αυτήν. Έπιπλέον ή έπαφή μέ τό αντικείμενο συνοδεύεται από τό άβολο συναίσθημα ότι ο τρόπος μας διατρέχει τόν κίνδυνο νά αποδειχθεί άδιέξοδος, ή λαλιά μας νά γυρίσει πίσω σάν αν-

1. Ν. Βαγενάς: «Θεωρία ή Κριτική», *Ο Πολίτης*, Σεπτέμβριος 1987, σσ. 68-73.

2. Δ. Καψάλη: «Παράδοση καί μεταφορά της 'νέας κριτικής'», *Ο Πολίτης*, Άπρίλιος 1987, σσ. 73-84, καί *Ιούλιος-Αύγουστος* 1987, σσ. 90-100.

τίλαλος, ο λόγος μας να κατασκευάσει τον αντίλογο και τον αντίπαλό του. Αισθανόμαστε σαν την γιαγιά που εξακολουθεί να γεννάει τα παιδιά των παιδιών της. Σημείο των καιρών μας κι αυτό δεδομένου ότι μέχρι πριν δύο αιώνες περίπου ίσχυε το αντίθετο. Πριν από τον Κάντ ήταν εύκολο να υποθέσει κανείς ότι ο λόγος μας, άπροβλημάτιστα μεταβατικός και με την άθωότητα που του έδινε η διαφάνειά του, μπορούσε να απευθυνθεί και να οικειοποιηθεί κάτι που βρισκόταν αυτούσιο έξω απ' αυτόν. Δυστυχώς όμως κάτι τέτοιο, όσο και να μας βολεύει, θεωρείται σήμερα και άφελές και μάταιο.

Στόν μετα-καντιανό κόσμο που ζούμε είμαστε καταδικασμένοι να προϋποθέτουμε σε κάποιο μέτρο τα συμπεράσματά μας κάνοντας έτσι προβληματική την απόσταση και τη γραμμική κατεύθυνση που οδηγεί από την αρχή στο τέλος μιας συζήτησης. Κι όταν καταπιανόμαστε μάλιστα με θέματα σαν τη λογοτεχνία τα πράγματα γίνονται ακόμα χειρότερα, γιατί πώς μπορεί κανείς να αναλύσει την έννοια του νοήματος αν δεν την χρησιμοποιήσει; Όπως θά δούμε αργότερα, όταν ή σκέψη μας, που για να ξεκινήσει χρειάστηκε ορισμένα δεδομένα, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα δεδομένα αυτά ήταν ανυπόστατα, κι ότι άφιξη σημαίνει αναίρεση της έκκλισης, τότε ο κύκλος της κινδυνεύει να γίνει φαύλος. Ή γιαγιά που γέννησε τα έγγονα της στο Γιοχάνεσμπουργκ και η κόρη της που έγινε αδελφή των ιδίων των παιδιών της παύουν να αποτελούν γεγονός περίεργο και ή ανακλαστική παραμόρφωση³ των μεταξύ τους σχέσεων αντί για άπλη παραδοξολογία γίνεται τώρα μία άλληγορία της πνευματικής μοίρας που μας βαραίνει. Φυσικά όλα αυτά άγουν προς μία υποτυπώδη τουλάχιστον έννοια πλαισίου ή παράδοσης κι αυτό αφήνει στο στόμα τη δυσάρεστη γεύση του προκαθορισμένου και του ανυπέροβλητου ορίζοντα, αλλά δεν υπάρχει λόγος να ανησυχούμε. Είναι μία παράδοση γεμάτη αντιφάσεις και ένας ορίζοντας που επιτρέπει πολλαπλές επιλογές — τελικά έμεις θά αποφασίσουμε πώς θά υπακούσουμε. Στίς θεωρητικές συζητήσεις τά παιδιά διαλέγουν τους γονιούς κι όχι πάντα για να τους υπακούσουν πειθήνια.

«Ακολουθώντας τις αρχές μου, δεν σκοπεύω να επιχειρηματολογήσω εναντίον του λεξιλογίου που θέλω να αντικαταστήσω. Αντίθετα, θά προσπαθήσω να δείξω πόσο έλκυστικό είναι τό λεξιλόγιο που προτιμώ, δείχνοντας πώς θά μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει μία σειρά από θέματα».

Richard Rorty

«Η έχθρότητα προς τή θεωρία σημαίνει συνήθως απόρριψη της θεωρίας των άλλων και άποσιώπηση της δικής μας».

Terry Eagleton

Όπως φάνηκε ήδη, τό θέμα του άρθρου αυτού είναι γενικό — ίσως πιο γενικό από όσο θά έπρεπε — αλλά ή άφορμή του συγκεκριμένη: τό δοκίμιο «Θεωρία ή Κριτική;» του Ν. Βαγενά, που δημοσιεύτηκε πριν από λίγους μήνες στόν *Πολίτη*, και μερικές από τίς αντιδράσεις που προκάλεσε. Άφετηρία

του Ν. Βαγενά ήταν ή διαπίστωση ότι ή «έξαρση της θεωρητικής επιθυμίας στή χώρα μας παρουσιάζεται σε μία εποχή που τό θεωρητικό πάθος στο έξωτερικό βρίσκεται σε υποχώρηση» (σ. 63). Και για να στηρίξει τον ισχυρισμό του παραθέτει μία σειρά από μελέτες που δημοσιεύτηκαν τά τελευταία χρόνια σε άγγλοσαξωνικές χώρες. Όπως φαίνεται καθαρά από τούς τίτλους τους και μόνο, ο στόχος είναι σαφής: ή θεωρία γενικά και ειδικότερα ή θεωρία της λογοτεχνίας. Βάζοντας κατά μέρος τό έρώτημα κατά πόσο τά στοιχεία αυτά είναι άρκετά για να μας οδηγήσουν σε συμπεράσματα κι όχι άπλως σε έντυπώσεις,⁴ θά πρέπει να ξεετάσουμε τά βασικά επιχειρήματά τους μία κι αυτά συνθέτουν τό σκεπτικό που προσπαθεί να άνοιξει τό δρόμο προς τήν τελική καταδίκη της θεωρητικής «διαστροφής». Κι όχι μόνο γι' αυτό τό λόγο. Όλοι ξέρουμε ότι στο καθημερινό και πρακτικό επίπεδο είναι φυσικά δυνατό δύο ή και περισσότεροι άνθρωποι να συγκλίνουν στο ίδιο σημείο έχοντας ξεκινήσει από διαφορετικές άφετηρίες και έχοντας ακολουθήσει ο καθένας τους διαφορετικές διαδρομές. Πράγμα διόλου παράξενο έφόσον τό σημείο σύγκλισης παραμένει ένα και τό αυτό. Στίς «θεωρητικές» συζητήσεις όμως τά πράγματα περιπλέκονται διότι είναι δύσκολο να άπαλλαγούμε τελείως από τό δυσάρεστο συναίσθημα ότι ή άφιξη έχει κάποια σχέση με τή διαδρομή. Ή λέξη «προορισμός» έμφανίζει τάσεις κυριολεξίας.

Για να φτάσουμε λοιπόν στο «Θεωρία ή Κριτική;» θά λοξοδρομήσουμε άρκετά ξεετάζοντας τά βασικά επιχειρήματα ενός από τά κείμενα που επικαλείται ο Ν. Βαγενάς για να μας πείσει ότι ή μόδα της θεωρίας έχει πιά περάσει κι ότι ή δική του προσέγγιση είναι ή σωστή: τό *Against Theory* των Νάπ και Μάικλς,⁵ που αποτέλεσε τό έναυσμα για τό όμώνυμο βιβλίο. Όπως μας λένε καθαρά οι δύο Άμερικανοί συγγραφείς, ή προβληματική τους θά πρέπει να θεωρηθεί προέκταση και ταυτόχρονα κριτική της θεωρίας που διατύπωσε για πρώ-

3. Ο όρος «ανακλαστικός», τον οποίο όφειλω στον Δ. Καφάλη, είναι ίσως ή καλύτερη ελληνική άπόδοση της έννοιας «reflexive». Τό εύρύτατο νοηματικό πλέγμα της «ανάλασης» υπογραμμίζει τή σημασία της και έξηγει τή δυσκολία που αντιμεταπίζουμε στή μετάφρασή της. Πρόκειται για μία κίνηση της σκέψης που έχει άναστροφικό χαρακτήρα γιατί με τον τρόπο αυτό σκέφτεται τον εαυτό της και τίς προϋποθέσεις της, κι όχι τό αντικείμενο που βρίσκεται έξω απ' αυτόν.

4. Η δική μου έντύπωση είναι ότι δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο. Σε χώρες όπως ή Άγγλία και ή Άμερική εκδίδονται κάθε χρόνο εκατοντάδες βιβλία αυτού του είδους, και έπόμενο είναι μερικά να αντικρούουν τή σύγχρονη θεωρία ή όποια όμως φαίνεται να έχει έδραιωθεί στα Πανεπιστήμια. Η «μεταστροφή» στήν όποία αναφέρεται ο Ν. Βαγενάς έχει πάρει δύο μορφές. Η πρώτη είναι κριτική του μεταστρουκτουραλισμού που γίνεται με τήν επίκληση ορισμένων παραδοσιακών αξιών, όπως π.χ. τά όσα έγραψε ο Todorov για τον άνθρωπο και ο Said για τήν πολιτική. Η δεύτερη μορφή, ή όποια άρχίζει να έχει μεγάλη πέραση, δεν είναι πραγματική μεταστροφή αλλά μετάφραση στοιχείων της άποδομητικής μεθόδου (αν υπάρχει τέτοιος όρος) στή γλώσσα του πραγματισμού, όπως θά δούμε στή συνέχεια.

5. W. J. T. Mitchell (editor): *Against Theory*, 1985.

6. E. D. Hirsch: *Validity in Interpretation*, 1967.

τη φορά τό 1967 ο Χέρς στή μελέτη του *Validity in Interpretation*.⁶ Στόχος του Χέρς τότε δέν ήταν φυσικά αυτό πού σήμερα θεωρείται σύγχρονη θεωρία δεδομένου ότι δέν είχε καλά καλά φθάσει στην 'Αμερική ή πρώτη, στρουκτουραλιστική έκδοχή της. Γιά τόν Χέρς ο μεγαλύτερος κίνδυνος πού διαγραφόταν στόν όρίζοντα εκείνη τήν εποχή ήταν ο έρμηνευτικός ρελατιβισμός πού καταλόγιζε στόν ιστορικοστή Γκαντάμερ και συγχεκριμένα στό έργο του *Warheit und Methode*.⁷ 'Η λύση πού προτείνει ο Χέρς είναι άπλή: τά λογοτεχνικά κείμενα έμπεριέχουν δύο διαφορετικά στοιχεία — τό νόημα (*meaning*), πού καθορίζεται αποκλειστικά από τόν συγγραφέα, και τή σημασία (*significance*), πού εξαρτάται αποκλειστικά από τόν αναγνώστη. Τό νόημα έντοπίζεται και δέν αλλάζει. 'Η σημασία παράγεται και ποικίλλει ανάλογα μέ τήν ιστορική εποχή και τόν αναγνώστη.

Αυτά είναι τά αρχικά δεδομένα τών Νάπ και Μάικλς. Γιά νά καταλάβουμε όμως καλύτερα τά έπιχειρήματά τους γιά τό νόημα στό πρώτο και «όντολογικό» μέρος του άρθρου τους, καλό θά ήταν νά αρχίζαμε πρωύτερα από τό δεύτερο μέρος πού είναι αφιερωμένο στην έπιστημολογική θεωρία τους γιά τίς πεποιθήσεις ή, όπως θά έλεγαν οι ίδιοι, στην έπίθεση εναντίον τών έπιστημολογικών φιλοδοξιών της «θεωρίας» πού έξαπολύουν χρησιμοποιώντας σαν όπλο τή λειτουργία τών πεποιθήσεων. Και σ' αυτή τή περίπτωση οι δύο 'Αμερικανοί συγγραφείς υίοθετούν μιά άποψη πού διατυπώθηκε αρχικά από κάποιον άλλο — πρόκειται γιά τόν Στάνλυ Φίς⁸ — και ταυτόχρονα άσκούν κριτική στόν πρώτο διδάξαντα γιάτί δέν είχε τή διορατικότητα ή τό θάρρος νά άντλήσει τά συμπεράσματα πού έπρεπε. Τή στρατηγική τους θά τήν καταλάβουμε καλύτερα αν μεταφράσουμε τά κύρια σημεία της σε όρους ποδοσφαιρικούς. "Όπως όλοι ξέρουμε τό πρωτάθλημα διεξάγεται γιά δύο λόγους. 'Ο πρώτος είναι ή δυναμική του προϋπόθεση, κατά κάποιον τρόπο —τό γεγονός δηλαδή ότι υπάρχουν όπαδοί τών ομάδων πού πληρώνουν γιά νά παρακολουθήσουν τους άγώνες — και ο δεύτερος τό άριστοτελικό τέλος της όλης διαδικασίας — ή ανάδειξη της καλύτερης ομάδας. Κι έδω προκύπτει μιά ένδιαφέρουσα αντίφαση: ο όπαδός της κάθε ομάδας έχει ήδη αποφασίσει ότι ή καλύτερη ομάδα είναι ή δική του και συνεπώς ή διεξαγωγή του πρωταθλήματος άποβαίνει στην ουσία περιττή. Εύτυχώς όμως γιά τό ποδόσφαιρο οι θιασώτες του δέν διακρίνονται γιά τήν αναλυτική τους σκέψη κι έτσι τό πρωτάθλημα θά συνεχιστεί άγνοώντας τήν αντίφαση πού τό συνιστά και τό καταργεί ταυτόχρονα, όπως θά έλεγε κάποιος πού ασπάζεται τή σύγχρονη ριζοσπαστική θεωρία. 'Αλλά τό ίδιο δέν ισχύει στή περίπτωση τών Νάπ και Μάικλς. Φαίνεται νά έχουν άπόλυτη συναίσθηση της «ιδρυτικής» αυτής αντίφασης κι έτσι εύθαρσώς καταλήγουν στό συμπέρασμα ότι έφόσον ή δική τους έκδοχή/ομάδα είναι ή καλύτερη δέν ύπάρχει λόγος νά αρχίσει καν τό πρωτάθλημα/σζήτηση διότι οι ύπόλοιπες έκδοχές είναι έξ όρισμού λανθασμένες. "Η, ακόμα καλύτερα, ότι όλοι τελικά κερδίζουμε τό δικό μας πρωτάθλημα.

Τί έχει συμβεί; Κάτι άπλό και ταυτόχρονα πολύ διαφωτιστικό. Οι δύο συγγραφείς δέν καταδικάζουν τήν παραδοσιακή άποψη έπειδή ανακάλυψαν τή νέα μέθοδο της περιβόητης άποδόμησης (*deconstruction*), όπως κάνουν όρισμένα μειράκια πού ένθουσιάζονται εύκολα από τους θεωρητικούς νεωτε-

ρισμούς — αντίθετα χρησιμοποιούν μερικά από τά πλέον σύγχρονα άποδομητικά έργαλεία γιά νά ανοίξουν τόν δρόμο σε μιά αναστήλωση της παραδοσιακής θεωρίας ή όποια, έμβολιασμένη τώρα, δέν έχει πιά τίποτα νά φοβηθεί. Αυτό πού μάς λένε είναι σχεδόν προφανές: έφόσον οι πεποιθήσεις μας δέν στηρίζονται πουθενά άπολύτως (άπλως έπιλέγονται), ή μόνη περίπτωση άνατροπής τους είναι από κάποια άλλη πεποίθηση πού θά είναι φυσικά έξισου άστήρικτη. Και τό συμπέρασμα, όσο περίεργο και νά φαίνεται, ακολουθεί μοιραία: οι πεποιθήσεις μας είναι άπόλυτες όχι έπειδή στηρίζονται, όχι έπειδή «πατάνε» κάπου, όπως θά έλεγε ο τύπος του έπιστήμονα πού έχει κατασκευάσει ως αντίβαρο ή λογοτεχνία γιά νά αυτοπροσδιοριστεί σε άντιδιαστολή μέ αυτόν, αλλά αντίθετα έπειδή δέν στηρίζονται πουθενά.⁹ Μέ άλλα λόγια, πεποιθήσεις έχουμε δικαίωμα νά αλλάξουμε όσες θέλουμε και όποτε θέλουμε, αλλά ποτέ δέν θά μπορέσουμε νά διατυπώσουμε κάτι πού δέν θά είναι πεποίθηση. Είναι προφανής ή άποτελεσματικότητα της ρητορικής αυτής στρατηγικής γιάτί όποιαδήποτε άμφισβήτηση τών έπί μέρους έφαρμογών της δέν τήν άποδυναμώνει. Πώς νά διαφωνήσεις μέ κάποιον όταν δέν προσπαθεί νά σε πείσει ότι έχει δικιο, και τό μόνο πού ζητάει είναι νά άναγνωρίσεις τό γεγονός ότι έπιχειρηματολογεί; "Ετσι μέ μιά και μόνο κίνηση οι δύο συγγραφείς του *Against Theory* ιδιοποιούνται ένα από τά βασικά συστατικά στοιχεία της σύγχρονης θεωρίας, τήν όποία όμως ο Ν. Βαγενάς θά καταγγείλει έπικαλούμενος τούς Φίς, Νάπ και Μάικλς. Τό πρώτο τέτοιο στοιχείο είναι ότι δέν μπορούμε νά γλιτώσουμε, δέν μπορούμε νά βγοϋμε έξω από μιά βασική δομή πού λειτουργεί διαμεσολαβητικά στή σχέση μας μέ τόν κόσμο, και τό δεύτερο ότι ή άναγκαιότητα της δομής αυτής δέν όφείλεται στό γεγονός ότι είναι «άντικειμενική» — αυτός ο φόβος έξέλιπε στίς μέρες μας — αλλά, αντίθετα, στό γεγονός ότι δέν είναι. Ποιός άποδομεί ποιόν σ' αυτή τήν περίπτωση;

"Ας περάσουμε τώρα στην άκρω άποκαλυπτική διαφωνία τών Νάπ και Μάικλς μέ τόν Φίς. Οι δύο μαθητές άντιλαμβάνονται τόν κίνδυνο όταν ο δάσκαλός τους Φίς αφήνει νά έννοηθεί ότι οι ιδέες του γιά τή λειτουργία τών πεποιθήσεων συνιστούν μιά θεωρία γιά τίς πεποιθήσεις. "Αν δεχθοϋμε κάτι τέτοιο, ή έχθρονισμένη θεωρία επανέρχεται θριαμβευτικά ως άρχισυνωμότης και όργανωτής του πραξικοπήματος πού όδήγησε στην πτώση της. Τό μόνο πού κατορθώσαμε έτσι είναι νά άπαλλαγοϋμε από τήν παραμόρφωσή της έν όνόματι όμως της «αύθεντικής» έκδοχής. 'Η λύση πού προτείνουν είναι ριζοσπαστική: οι δικές μας θέσεις, λένε, δέν είναι θεωρία γιά τίς πεποιθήσεις αλλά πεποίθηση γιά τίς πεποιθήσεις.¹⁰ 'Η άρχική ύποψία ότι τό πρόβλημα λύθηκε μέ ύπερβολική εύκολία έπι-

7. Σε άγγλική μετάφραση, *Truth and Method*, 1975.

8. Stanley Fish: «Is there a text in this class?», 1980.

9. Οι Knapp και Michaels έπικροτούν τή θέση του Fish ότι «beliefs cannot be grounded in some deeper condition of knowledge». *Against Theory*, σ. 26.

10. Γιά τόν Fish γράφουν: «Despite his explicit disclaimers, he thinks a true account of belief must be a *theory* about belief, whereas we think a true account of belief can only be a *belief* about belief». *Against Theory*, σ. 28.

βεβαιώνεται όταν αναλύσουμε τον ισχυρισμό τους — κι όχι μόνο αυτό. Στην επιφάνεια ανασύρεται μία διάστασή του πού θά τήν βρούμε ξανά και ξανά με διαφορετική μορφή. Είναι ή πρώτη παραλλαγή ενός επίμονου θέματος και γι' αυτό θά πρέπει νά τήν εξετάσουμε προσεκτικά. 'Ο ισχυρισμός τους μπορεί νά αναλυθεί ως εξής: 1. Για ένα θέμα Α έχουμε πεποιθήσεις Π1, Π2, Π3, κ.ο.κ., ήτοι, συγκεκριμένες πεποιθήσεις, και καμιά απ' αυτές δέν είναι «'Αληθινή» υπό τήν έννοια ότι όλες τους είναι «άληθινές» εφόσον τίς έχουμε. 2. 'Η μόνη δυνατή πρόσβαση στό θέμα Α είναι μέσα από κάποια πεποίθηση Π. 3. 'Η πρόταση (2) δέν είναι μία οποιαδήποτε πεποίθηση Π αλλά αυτή πού ισχύει, άρα ανατρέπεται ή πρόταση (1). Μέ άλλα λόγια, συγκεκριμένες πεποιθήσεις μπορούμε νά έχουμε όσες θέλουμε, μέ τήν διαφορά ότι αναφορικά μέ τό θέμα «πώς προσεγγίζουμε τό αντικείμενο» ή πεποίθηση ότι τό προσεγγίζουμε αναγκαστικά μέσα από κάποια πεποίθηση και όχι διαφορετικά είναι ή 'Αλήθεια και συνεπώς αποκλείει όλες τίς άλλες.

Αυτή είναι ή «ιδρυτική» θεωρητική στιγμή τής επιστημολογίας του *Against Theory*, και θά πρέπει νά επισημάνουμε δύο στοιχεία της. Τό πρώτο είναι ότι ή θεωρία εμφανίζεται ή στιγμή πού ό λόγος μας δηλώνει τήν επιλογή πού κάνει και γίνεται μεταβατικός. Στο σημείο αυτό ό λόγος μας δέν ανακαλύπτει, αλλά προτείνει. Για νά τό πούμε μέ άλλα λόγια, ή εκκίνησή μας είναι πάντα θεωρητική γιατί είναι άδύνατο νά αρχίσουμε άν δέν διαλέξουμε μία από τίς πολλές υποθέσεις πού θά μπορούσαν νά γίνουν για τόν όρισμό του αντικειμένου και κατ' επέκταση μία από τίς πολλές μεθόδους πού θά μπορούσαν νά εφαρμοσθούν για τήν προσέγγισή του. Στά βάθη ό-χι μόνο τής θεωρίας αλλά και οποιασδήποτε στάσης απέναντι στό αντικείμενο μας βρίσκεται μία κύρια πρόταση μέ τό ρήμα της στην όριστική έγκλιση — κι αυτό είναι κάτι πού μας επιβάλλει ή ίδια ή γλώσσα. "Οποιοσ άμφιβάλλει άς προσπαθήσει νά κατασκευάσει ένα λόγο χωρίς τουλάχιστον μία κύρια πρόταση, και κύρια πρόταση σημαίνει: «έτσι έχουν τά πράγματα». 'Αλλά για νά προλάβω τίς δικαιολογημένες άνησυχίες εκείνων πού διαβλέπουν μέσα από μία τέτοια στρατηγική κίνηση τήν επάνοδο στην προ-καντιανή άφέλεια, σπεύδω νά τονίσω ότι ή λέξη «όρίζω» (δηλαδή γράφω και μιλάω) σημαίνει «διακινδυνεύω», και διακινδυνεύω διπλά: όχι μόνο τό νοηματικό περίγραμμα των γλωσσικών σημείων πού χρησιμοποιώ, όπως πολύ σωστά μάς υπενθυμίζει ή σύγχρονη θεωρία, αλλά ταυτόχρονα και τή σχέση πού ό συμβατικός συνδυασμός των σημείων αυτών προτείνει και άπευθύνει υπό μορφή έρώτησης στον κόσμο πού μάς περιβάλλει έξω από τή γλώσσα. Και τό δεύτερο στοιχείο, πού θά άποδειχθεί ιδιαίτερα σημαντικό, είναι ότι, στην περίπτωση πού εξετάζουμε και σε άλλες πού θά δούμε άργότερα, επειδή δέν διακυβεύεται τίποτα, ή θεωρητική στιγμή για νά λειτουργήσει παραμένει αναγκαστικά άθέατη. Είναι εφόμενο λοιπόν οι Νάπ και Μάικλς νά μήν βλέπουν τή θεωρία μπροστά τους γιατί άπλουστα τήν κουβαλάνε στην πλάτη τους.

Επανερχομαι στό πρώτο μέρος του *Against Theory*: διαπιστώνουμε ότι οι Νάπ και Μάικλς έχουν συνδυάσει μία επιστημολογική προσέγγιση πού, όπως είδαμε, έπιδεικνύει ισχυρές άποδομητικές τάσεις, μέ μία άκρως συντηρητική όντολο-

γία του λογοτεχνικού νοήματος. Αυτό μάς δίνει τό μέτρο όχι μόνο τής θεωρητικής σχιζοφρένειας πού διαπερνάει τό κείμενό τους αλλά και τής άποτελεσματικότητάς του. 'Ο λόγος του είναι άκρατος. 'Ο Φίς, ένα από τά πρωτοπαλίκαρα τής πρωτοποριακής θεωρίας στην 'Αμερική, θά έπρεπε νά ήταν πιο πρωτοποριακός, μάς λένε, και ό Χέρς, πού εκπροσωπεί επάξια τήν παραδοσιακή πτέρυγα, πιο συντηρητικός. "Οπως είπαμε ήδη, ή άφειτηρία τους είναι ή θέση του Χέρς ότι τό νόημα άνήκει δικαιωματικά στον συγγραφέα και γι' αυτό είναι σταθερό. «Τό νόημα είναι υπόθεση τής συνείδησης κι όχι των υλικών σημείων ή των πραγμάτων», λέει ξεκάθαρα.¹¹ Οι δύο έπίγονοί του όμως σημειώνουν ότι ό Χέρς κάνει τό σφάλμα νά δέχεται τήν πιθανότητα θεωρίας διότι αφήνει νά έννοηθεί ότι τό νόημα του κειμένου και ή πρόθεση του συγγραφέα είναι δύο διαφορετικές στιγμές πού έμεις θά πρέπει έκ των ύστερων νά συγκολλήσουμε.¹² Κάτι τέτοιο όμως, λένε και έχουν άπόλυτο δίκιο, προϋποθέτει τόν στιγμιαίο τουλάχιστο διαχωρισμό τους, και σ' αυτό άκριβώς τό χάσμα παρεισφύει και φυτρώνει ή θεωρία. 'Αντίθετα, ύποστηρίζουν, ή σωστή στρατηγική είναι νά πούμε ότι ανάμεσα στό νόημα και τή συγγραφική πρόθεση δέν μπορεί νά υπάρξει οποιαδήποτε σχέση γιατί οι δύο αυτές στιγμές είναι στην ούσία μία και μοναδική. Για νά προκύψει ή θεωρία θά πρέπει νά προηγηθεί ή πλαστή διάσπαση του ταυτόσημου και νά ακολουθήσει ή υπόθεση ότι ανάμεσα στους δύο κίβδηλους πόλους ύπάρχει τώρα κάποια, οποιαδήποτε, σχέση.¹³

Δέν θά ήταν σκόπιμο νά άσχοληθούμε μέ τίς λεπτομέρειες τής φιλονικίας των Νάπ και Μάικλς μέ τόν Χέρς και τόν Γιούλ,¹⁴ πού ακολουθεί πάνω κάτω τήν ίδια γραμμή, γιατί ή συζήτηση θά πήγαινε πολύ μακριά και θά μάς απομάκρυνε από τό μοτίβο τής ανάκλασης πού διαλέξαμε για όδηγό μας. 'Εκείνο πού έχει σημασία είναι τό ευρύτερο «θεωρητικό» πλαίσιο τής αντιθεωρητικής πολεμικής του *Against Theory*, πρόγευση του όποιου είχαμε ήδη, και ποιά σχέση μπορεί νά έχει τό πλαίσιο αυτό μέ τή λεγόμενη «άρνητική θεωρία», όπως βαφτίζουν οι Νάπ και Μάικλς τή μέθοδο τής άποδόμησης,

11. E. D. Hirsch: *Validity*, σ. 4. 'Η διαμάχη Hirsch-Gadamer παρουσιάζει ιδιαίτερο ένδιαφέρον γιατί μέσα απ' αυτή μπορούμε νά παρακολουθήσουμε τίς τύχες του φαινομενολογικού κινήματος. 'Ο Hirsch στηρίζεται ρητά στον Husserl, ενώ ό Gadamer ακολουθεί στά βήματα του Heidegger.

12. «The mistake made by theorists has been to imagine the possibility or desirability of moving from one term (the author's intended meaning) to a second term (the text's meaning), when actually the two terms are the same». *Against Theory*, σ. 12.

13. Παρά τό γεγονός ότι ό Ν. Βαγενάς έπικροτεί και έπικαλείται τό αντιθεωρητικό συμπέρασμα των δύο 'Αμερικανών συγγραφέων, ή δική του άποψη για τήν πρόθεση του συγγραφέα συγκρούεται μετωπικά μέ τή δική τους: «Στήν ποίηση δέν είναι ή πρόθεση πού μετρά, αλλά τό άποτέλεσμα στό όποιο όδηγεί ή προσπάθεια ικανοποίησής της. Στο τέλος τής προσπάθειας αυτής έλάχιστα άπομένουν από τήν ίδια τήν πρόθεση, γιατί ή πρόθεση λειτουργεί μέσα στό χώρο του συνειδητού, ενώ ή ποίηση παράγεται από άγνωστα υλικά του άσυνειδήτου». Ν. Βαγενάς: «Ποίηση και Πολιτική», έφημερίδα *Τά Νέα*, 29 Αύγούστου 1986.

14. D. Juhl: *Interpretation*, 1980.

καί γενικότερα έκείνο τόν μεταστρουκτουραλισμό πού κινείται στό επίπεδο τής γλώσσας καί τών τρόπων τής. Αὐτός ἐξάλλου εἶναι καί ὁ στόχος τής πολεμικῆς τοῦ Ν. Βαγενᾶ. Ἔργο δύσκολο γιατί, ὅπως συμβαίνει σχεδόν πάντα σέ τέτοιου εἶδους συζητήσεις, ἡ ἀποφασιστική σύγκρουση γίνεται σάν τούς φόνους τής ἀρχαίας τραγωδίας ἐκτός σκηνῆς — στό χῶρο δηλαδή τών ἀρχικῶν ὑποθέσεων πού συγκροτοῦν τόν κάθε λόγο.

Σέ ἀντίθεση μέ τόν Χέρς πού προσπάθησε νά διασώσει τόν παραδοσιακό οὐμανισμό μέσα ἀπό μιά μάταιη καί μετωπική σύγκρουση μέ τήν ἐρμηνευτική τοῦ Γκαντάμερ πρῶτα, καί τήν γλωσσολογική καί παρισινή προελεύσεως «φορμαλιστική» θεωρία ὕστερα, ὁ Φίς καί οἱ ἐπίγονοί του κατάφεραν, πολύ πιό ἔξυπνα, νά διασώσουν μιά ἄλλη ἐκδοχή τής παράδοσης κινήτων πτυχή τοῦ μεταστρουκτουραλισμοῦ. Γιά τόν Φίς καί κυρίως τόν Ρόρτν, πού συμμετέχει κι αὐτός στό *Against Theory*, ἡ λεγόμενη γαλλική σχολή μέ ἐπικεφαλῆς τόν Ντερντά ἤρθε μέ καθυστέρηση μερικῶν δεκαετιῶν νά δικαιώσει τήν μόνη αὐτοφυῆ ἀμερικανική φιλοσοφική σχολή — τόν πραγματισμό (pragmatism).¹⁵ Τό πρόβλημα θά μπορούσε νά διατυπωθεῖ σχηματικά ὡς ἑξῆς: ἡ «ἀρνητική» πτέρυγα τής σύγχρονης θεωρίας, πού ἐνόηλεσε τόσο πολύ τόν Ν. Βαγενᾶ, ξεκινάει μέν ἀπό τή θεμελιακή διάκριση πού ἔκανε ὁ Σωσύρ ἀνάμεσα στή γλώσσα (la langue) καί τήν ὁμιλία (la parole) ἀλλά στή συνέχεια τήν ἀδρανοποιεῖ κινούμενη ἀποκλειστικά στόν χῶρο τής πρώτης γιά νά καταλήξει στό χαρακτηριστικό συμπέρασμα ὅτι εἶναι ἀδύνατο νά βγοῦμε ἔξω ἀπό τή γλώσσα. Ἡ ἀμερικανική ἀντίδραση πού ἐξετάζουμε παρακάμπτεται κι αὐτή σιωπηρά τή διάκριση langue/parole, κινεῖται ἀποκλειστικά στό ἐπίπεδο τής δεύτερης καί καταλήγει στό ἐξίσου χαρακτηριστικό συμπέρασμα ὅτι εἶναι ἀδύνατο νά βγοῦμε ἔξω ἀπό τίς πεποιθήσεις μας. Καί στίς δύο περιπτώσεις ὁ ρόλος τής ἀρχικῆς διάκρισης ἀνάμεσα στά δύο ἐπίπεδα τής γλώσσας εἶναι τό κλειδί, ὄχι ἐπειδή λύνει τό πρόβλημα ἀλλά ἐπειδή προδίδει τήν ἐξῆς ἀδιέξοδη ἀπορία: ἡ διάκριση parole/langue ἀποτελεῖ ἀναγκαῖα προϋπόθεση γιά τή δημιουργία τοῦ χῶρου ὅπου θά κινήθῃ ἡ ἐπιμέρους θεωρία, ἡ ὁποία ὅμως — κι ἐδῶ εἶναι ὁ κόμπος — γιά νά κινήθῃ θά πρέπει νά παραμείνει στό ἕνα μόνο ἀπό τά δύο ἐπίπεδα, ἀνατρέποντας ἔτσι ἢ ξεχνώντας τή δυνάμει τής προϋπόθεσης. Καί οἱ δύο ὑπό συζήτηση ἐκδοχές δέν μποροῦν νά συλλάβουν τή γέννησή τους.

Ἀκόμη καί μέσα ἀπό αὐτή τήν ὑπεραπλουστευμένη παρουσίαση τοῦ προβλήματος ἀρχίζουμε νά βλέπουμε, κάπως θαμπά στήν ἀρχή, τό περίγραμμα μιᾶς ἀντιδικίας συνένοχης πού δέν θά προέκυπτε ἂν δέν εἶχε προηγηθεῖ κάποια συμφωνία ἡ ὁποία διατηρεῖ τήν ἀποτελεσματικότητά της στό μέτρο πού δέν θεματοποιεῖται, στό μέτρο πού παραμένει ἀσύλληπτη καί συνεπῶς ἀνομολόγητη. Κατ' ἀρχάς γιά νά ἐγερθεῖ θέμα σταθερότητας τοῦ νοήματος — κι αὐτό κάνουν οἱ νεοπραγματιστές Νάπ καί Μάικλς — θά πρέπει πρῶτα νά διαισθανθοῦμε τουλάχιστον τήν ἀπειλή μιᾶς ὑπερεκχειλισμένης του πού δέν ἐλέγχεται γιατί ἀναβρῦζει ἀπό κάποιο χῶρο ἔξω ἀπό τήν πρόθεσή μας. Μιά τέτοιου εἶδους ὑπερεκχειλισμένη ἀποτελεῖ τή βάση καί τό ζητούμενο τής ἀποδημητικῆς μεθόδου. Τό «τέντωμα» ὅμως τοῦ νοήματος πού χαρακτηρίζει τίς μεταστρουκτουραλιστικές ἀναγνώσεις τής γαλλικῆς σχολῆς ἔχει μιά παραπλανητική μεταφορικότητα ἐπειδή ὑποδηλώνει ἕνα εἶδος ἀ-

πλώματος ὀριζόντιου, ἐνῶ στήν πραγματικότητα ἡ κατεύθυνσή του εἶναι ἀρχικά κάθετη. Τό τέντωμα τών σημείων, τό ἄπλωμα τους, ἡ νοηματική τους διάχυση, ὅλα αὐτά μας παραπέμπουν στή βάση τοῦ γλωσσικοῦ συστήματος (langue) ἀπό ὅπου ἡ συγκεκριμένη λέξη δέν μπορεῖ νά βγεῖ ἐφόσον ἀναγκαστικά συμπαράσχει ὁλόκληρο τό πλέγμα τών διαφορικῶν σχέσεων, ὅπως λέει καί ὁ Ντερντά. Ἡ σημείωση δέν ἔχει τέλος — ἢ, γιά νά παραφράσουμε τόν Πέιτερ, ἡ λέξη ἐπιθυμεῖ νά γίνει γλώσσα. Τό γλωσσικό σύστημα τοῦ Σωσύρ, ὅπως τό διαβάζει ὁ μεταστρουκτουραλισμός, ἀποκαλύπτει τήν ἀχίλαιο πτέρνα του στό σημείο ἀκριβῶς ὅπου οἱ δύο συστατικές του κατηγορίες ἀγγίζονται ἢ μία τήν ἄλλη. Τήν ἐπαφή ἢ μάλλον τή σχέση αὐτή ἡ σύγχρονη θεωρία δέν μπορεῖ νά τήν σκεφτεῖ γι' αὐτό καί ἀναγκάζεται νά διαλέξει μόνο μιά ἀπ' αὐτές.¹⁶

Γιά νά δοῦμε συγκεκριμένα τί σημαίνει αὐτό γιά τήν «ἀρνητική» θεωρία πρῶτα, ἄς ἀναλύσουμε τή φράση «ἐννοῶ ὅτι ἐννοεῖται ὅτιδήποτε» πού ἀποτελεῖ συμπύκνωση τοῦ μεταστρουκτουραλιστικοῦ μηνύματος. Ἡ πρόταση αὐτή δέν μπορεῖ νά σταθεῖ στά πόδια της διότι συνοψίζει ἕνα λόγο ὁ ὁποῖος γιά νά ξεκινήσει θά πρέπει πρῶτα νά αὐτοκαταργηθεῖ. Τό πρῶτο σκέλος της, τό «τί ἐννοῶ» (ἡ parole δηλαδή), ἀναδύεται καί τήν ἴδια στιγμή διαλύεται μέσα στό δεύτερο πού ἀντιπροσωπεύει τήν langue. Καί ἡ ἀρχική αὐτή ἀναστροφική κίνηση γίνεται φαῦλος κύκλος διότι τό δεύτερο σκέλος δέν εἶναι μόνο ἐκεῖνο πού διαλύει, ἀλλά ἐπίσης ἐκεῖνο πού καθιστᾶ δυνατό τό πρῶτο (τά σημεία ἀποκοτῶν τό νόημά τους μέσα ἀπό τό σύνολο τών διαφορικῶν τους σχέσεων μέ ὅλα τά ἄλλα σημεία) ἐπιπλέον δέ γιά νά ποῦμε κάτι τέτοιο θά πρέπει νά κινήθῃμε στό ἐπίπεδο τής parole, νά χρησιμοποιήσουμε δηλαδή σημεία πού τό νόημά τους εἶναι καί συγκεκριμένο καί σταθερό. Πρόκειται γιά μιά ἀπορία ὄχι τελειῶς ἄγνωστη. Ὅπως καί μέ τή *Φαινομενολογία τοῦ Πνεύματος* καταλήγουμε στό συμπέρασμα ὅτι ἂν ὁ Χέγκελ εἶχε δίκιο, τότε δέν θά μπορού-

15. Ὁ ὑπότιτλος τοῦ *Against Theory* εἶναι «Literary Studies and the New Pragmatism».

16. Ἡ βασική ἀντίφαση τοῦ γλωσσολογικοῦ μεταστρουκτουραλισμοῦ ἐντοπίζεται ἀπό τούς Νάπ καί Μάικλς πού στό σημείο αὐτό ἐπιδεικνύουν γιά ἄλλη μιά φορά τό σχιζοφρενικό μείγμα ὀξυδέρκειας καί ἀμβλυωπίας πού διαπερνᾶ τό κείμενό τους. Ἀντιλαμβάνονται πολύ σωστά ὅτι ἡ parole καί ἡ πρόθεση πού ἀναγκαστικά ἐμπεριέχεται σ' αὐτήν ἀποτελοῦν ἀπαραίτητο στοιχεῖο τής γλώσσας καί μετά ἀπό πολύ (καί περιττό) κόπο τό ἀποδεικνύουν. Τό συμπέρασμα ὅμως πού ἀντλοῦν δείχνει γιατί βλέπουν πολύ καθαρά μέ τό ἕνα μάτι καί καθόλου μέ τό ἄλλο: ἐφόσον, ἔλεγε, εἶναι ἀδύνατο νά ὑπάρξει γλωσσική ἔκφραση χωρίς πρόθεση, τό νόημα τοῦ κειμένου καί τό προθεσιακό νόημα πού ἀνήκει στόν συγγραφέα ταυτίζονται. Γιά νά καταλήξουν σ' αὐτό τό συμπέρασμα ἀναγκάζονται νά διαπράξουν ἕνα χονδροειδές λογικό σφάλμα: ταυτίζουν τήν ἔννοια τοῦ ἀπαραίτητου στοιχείου μέ τήν ἔννοια τοῦ μοναδικοῦ ἀπαραίτητου στοιχείου. Εἶναι σάν νά ποῦμε ὅτι ἐφόσον δέν μπορούμε νά ζήσουμε ἂν δέν ἀναπνέουμε ὁ ἄνθρωπος ταυτίζεται μέ τό ἀναπνευστικό του σύστημα καί δέν χρειάζεται νά τραφεῖ. Ἐκεῖνο πού ἀπορρίπτουν ἔμμεσα χωρίς κἄν νά τό λάβουν ὑπόψη τους εἶναι ἡ πιθανότητα μιᾶς σχέσης ἀνάμεσα στά δύο ἐπίπεδα τής γλώσσας πού νά καθιστᾶ καί τά δύο ἀπαραίτητα.

σε νά είχε γράψει τό βιβλίο, έτσι και μέ τά *Μαθήματα Γενικής Γλωσσολογίας* του Σωσύρ, ἄν ὠθήσουμε τήν προβληματική πού κατευθύνει τή σύγχρονη ἀνάγνωσή τους στά ὄρια πού προϋποθέτει, θά ἀναγκαστοῦμε νά θεωρήσουμε τό βιβλίο ἀνυπόστατο. Κι ἔτσι φθάνουμε στήν ἀποθέωση τοῦ ἀνακλαστικοῦ παραλογισμοῦ: ὁ λόγος μας καταβροχθίζει τόν ἑαυτό του γιατί στήν οὐσία λέμε πώς ὁ Σωσύρ εἶχε ἄδικο ἐπειδή εἶχε δίκιο ἢ/καί τό ἀντίστροφο. Δέν ἔχουμε νά κάνουμε μέ μιᾶ ἀντινομία τοῦ τύπου «Πᾶς Κρῆς ψεύτης» γιατί στή φράση αὐτή συστεγάζονται τυχαῖα δύο προτάσεις πού ἀλληλοαναιροῦνται. Τό ἴδιο θά μπορούσε νά εἶχε πει κάποιος πού δέν εἶναι Κρητικός ἢ ἕνας Κρητικός θά μπορούσε νά πει κάτι ἄλλο πού θά ἦταν ἀπλῶς ψευδές. Στήν περίπτωση πού ἐξετάζουμε ὁμῶς, ἡ ἀντινομία προκύπτει ἐπειδή τό δεύτερο σκέλος ἀποτελεῖ τή δυναμική προϋπόθεση καί ταυτόχρονα τήν κατάργηση τοῦ πρώτου. *Ἡ σχέση τους δέν εἶναι τυχαία — εἶναι ἀναγκαία καί τήν ἴδια στιγμή ἀδύνατη.*

Ἐδῶ ἴσως νά ἐντοπίζεται τό βασικό καί ἀνεπίλυτο πρόβλημα τῆς σύγχρονης θεωρίας, ὅτι δηλαδή ὑποσκάπτει ἀνακλαστικά τίς δικές της δυναμικές προϋποθέσεις. Ἄν ἐξετάζαμε τό γιατί συμβαίνει κάτι τέτοιο, θά βγαίναμε πολύ ἀπό τό δρόμο μας, γι' αὐτό ἄς περιοριστοῦμε στή σχηματική διατύπωση μιᾶς ὑπόθεσης: ἡ ἀνακλαστική ἀντινομία δέν εἶναι ἀναπόφευκτη, ὅπως διαπιστώνουν μερικοί σύγχρονοι θεωρητικοί, ἀλλά προκύπτει ὅταν ὁ λόγος μας ἐγκλωβιστεῖ στό γλωσσικό ἐπίπεδο πού συμπίπτει μέ τό νοηματικό. Εἶναι μοιραῖο ἀνάμεσα στή συγκεκριμένη πρόταση καί τό συστηματικό ὑπόβαθρο τῆς γλώσσας νά ἀρχίσει ἕνα ἀτέλειωτο παιχνίδι γιατί τά δύο αὐτά στοιχεῖα μοιάζουν μέ καθρέφτες πού ἀντικατοπτρίζουν ὁ ἕνας τόν ἄλλο. Ἄλλά ὁ χῶρος τοῦ νοήματος πού δημιουργεῖται ἔτσι εἶναι μέν ἀσταθής, πάντοτε ὁμῶς μέσα στά πλαίσια μιᾶς ἀπόλυτης αὐτάρκειας. Γιά νά βγοῦμε ἀπό τό ἀδιέξοδο (τήν αὐτάρκεια δηλαδή) θά πρέπει ἴσως νά τοποθετήσουμε τήν parole στό μεταίχμιο γλώσσας καί κόσμου. Ἡ προέλευσή της εἶναι σαφέστατα γλωσσική καί νοηματική, ἀλλά ταυτόχρονα ἀναφέρεται σέ κάτι καί διακυβεύεται σέ σχέση μέ κάτι πού βρίσκεται ἔξω ἀπό τή γλώσσα. Μέ τόν τρόπο αὐτό δέν ἀποκλείεται νά διασώσουμε καί τή σχέση ἀνάμεσα στά δύο ἐπίπεδα τῆς γλώσσας καί τή σχέση ἀνάμεσα στή γλώσσα καί τήν πραγματικότητα. Φυσικά γιά νά στηρίξουμε μιᾶ τέτοια θέση θά πρέπει νά ἐπιλέξουμε μιᾶ ἐλάχιστη, ἀρχική καί μὴ διαπραγματεύσιμη πρόταση πού εἶναι ἀπλῶς ὅτι ζοῦμε σ' ἕνα κόσμο πού ὑπάρχει ἔξω ἀπό ἐμᾶς.¹⁷ Γιά νά ξαναγυρίσουμε τώρα στό θέμα μας, ὁ νεοπραγματισμός τῶν Νάπ καί Μάικλς καί ἡ πιό παραδοσιακή ἐκδοχή πού ὑποστηρίζει ὁ Ν. Βαγενᾶς προτείνουν μιᾶ κάπως διαφορετική λύση. Ἀντί δηλαδή νά φέρουν στήν ἐπιφάνεια τήν ἰδρυτική ἀντίφαση τῆς προβληματικῆς τους καί νά τήν ἀγκαλιάσουν, ὅπως κάνουν οἱ καθαροί ἀποδομιστές, προτιμοῦν νά τήν ξεχάσουν. Ἡ ἀντίσταση στή θεωρία ἰσοδυναμεῖ μέ τήν ἀποσιώπησή της. Ἄλλά ἡ μεταξύ τους διαφωνία καί ἀντιπαράθεση προϋποθέτει τή συμφωνία πάνω σέ δύο καίρια σημεία πού θίξαμε ἤδη καί τά ὁποῖα συνδέονται καί ἀλληλοστηρίζονται. Ἄς τά συνοψίσουμε ξανά: τό πρώτο εἶναι ὅτι ἔξω ἀπό τή γλώσσα μας ἢ τίς πεποιθήσεις μας ἡ πραγματικότητα εἶναι ἀπόλυτα παθητική καί ὑπακούει ἀδιαμαρτύρητα τό ὅποιο σχῆμα χρησιμοποιοῦμε γιά τήν πρόσληψή της. Καί τό δεύτερο, καί πιό ἀποκαλυπτικό, ὅτι μεταξύ

τῶν δύο βασικῶν ἐπιπέδων τῆς γλώσσας, δηλαδή langue καί parole, δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει ὀποιαδήποτε οὐσιαστική σχέση. Οἱ ἀποδομιστές ἀνάγουν τίς συγκεκριμένες λέξεις μας (parole) στό συστηματικό ὑπόβαθρο τῆς γλώσσας (langue) ἐνῶ οἱ Ἀμερικανοί νεοπραγματιστές σάν τούς Νάπ καί Μάικλς γαντζώνονται ἀπό τά λόγια μας, ἀγνοοῦν τό ρόλο πού παίζουν γιά τή νοηματοδότησή τους οἱ διαφορικές τους σχέσεις μέ τά ὑπόλοιπα σημαίνοντα καί μᾶς λένε καθησυχαστικά ὅτι τό νόημά τους εἶναι πεντακάθαρο — ἐφόσον τίς ἐννοοῦμε. Ὁ λόγος πού καταργεῖ τή σχέση του μέ τήν πραγματικότητα καταργεῖ ταυτόχρονα καί τή σχέση ἀνάμεσα στά δύο συστατικά του στοιχεῖα.

Ἄν βάλουμε κατά μέρος τό ἀντιθεωρητικό συμπέρασμα στό ὅποιο καταλήγει ὁ Ν. Βαγενᾶς καί ἐξετάσουμε τήν προβληματική πού τόν ὀδηγεῖ πρὸς τά ἐκεῖ, θά βρεθοῦμε σέ ἕνα τελείως διαφορετικό ἐννοιολογικό χῶρο — τό σκηνικό ἔχει ἀλλάξει. Παρά τίς ἐπανελημμένες ἀναφορές στοὺς Ἀμερικανούς θεωρητικούς πού ἀναφέραμε πιό πάνω καί παρά τήν υιοθέτηση τοῦ ὀρισμοῦ πού δίνουν αὐτοί (καί κυρίως ὁ Φίς) στή θεωρία, καί ἡ ἐκκίνηση καί ἡ διαδρομή δέν φαίνεται νά ἔχουν οὐσιαστική σχέση μέ τή νεοπραγματιστική σχολή τοῦ Φίς καί τοῦ Ρόρτυ. Οἱ ἐννοιες-κλειδιά πού κατευθύνουν τά ἐπιχειρήματα τοῦ «Θεωρία ἢ Κριτική;» εἶναι μᾶλλον τό ζεῦγος ἀφηρημένο-συγκεκριμένο, ἡ θυμική πρόσληψη τοῦ κειμένου, ὁ συνδυασμός διάνοιας καί αἰσθήματος. Ἡ συγκόλληση ἀνάμεσα σέ δύο διαφορετικές προβληματικές γίνεται εὐκαιριακά καί δέν πάει ἀρκετά βαθιά. Στήν πραγματικότητα, χειραγωγοί μας εἶναι ὁ Τ. Ἐλιοτ καί ὁ Ι.Α. Ρίτσαρντ, μέ τόν Σεφέρη ὅπως πάντα ἀπό κοντά, καί οἱ λύσεις πού εἰσπηρεῖται παραπέμπουν στήν Νέα Κριτική ἢ μᾶλλον στήν βρετανική ἐκδοχή της.¹⁸ Κάθε μιᾶ ἀπό τίς πάρα πάνω ἐννοιες θά μπορούσε νά λειτουργήσει ὡς σημεῖο εἰσόδου στό «Θεωρία καί Κριτική;» ἀλλά, ὅπως φάνηκε ἤδη, ἡ ἀνάλυση πού ἐπιχειροῦμε ἔχει διαλέξει μιᾶ συγκεκριμένη ὀπτική γωνία (πού δέν εἶναι σίγουρα ἡ μοναδική ἢ ἀκόμα καί ἡ καλύτερη) καί γι' αὐτό θά ἀποφύγουμε τίς παρεκκλίσεις. Παραμένοντας λοιπόν στό ἐπίπεδο τοῦ ἀνακλαστικοῦ στοχασμοῦ θά μπορούσαμε, ὡς πρώτη ἀντίρρηση, νά ἐπαναλάβουμε τήν ἀποσιώπηση τῶν θεωρητικῶν προϋποθέσεων πού καταλόγισε ὁ Ρ. Βέλλεκ στόν Φ. Λήβις τό 1937.¹⁹ Οἱ παρατηρήσεις τοῦ Βέλλεκ μᾶς βάζουν στό σωστό δρόμο γιατί ἐγείρουν θέμα θεωρητικῆς στιγμῆς ἢ ὁποῖα ἀναγκαστικά προηγεῖται τῆς πρακτικῆς, κι ἄς σημειώσουμε ἐν παρόδῳ ὅτι ὁ Βέλλεκ δέν διαφωνοῦσε μέ τά κριτικά συμπεράσματα τοῦ Λήβις — ἀπλῶς ζήτησε μεγαλύτερη σαφήνεια καί περισσότερη εἰλικρίνεια στή διατύπωση τῶν κα-

17. Γιά λόγους συντομίας δέν εἶναι δυνατόν νά ἀναλυθοῦν ὅπως θά ἔπρεπε οἱ ὄροι πού χρησιμοποιοῦνται στήν παράγραφο αὐτή, κι αὐτό μέ ἀναγκάζει νά διαπράξω τό ἀμάρτημα τῆς αὐτοπαραπομπῆς: βλ. Γ. Γιαννουλόπουλου: «Ἡ σύγχρονη ριζοσπαστική κριτική γιά τή λογοτεχνία», *Ὁ Πολίτης*, Ὀκτώβριος 1985, σσ. 141-151.

18. Γιά τό θέμα αὐτό ἡ ἐλληνική βιβλιογραφία πλουτίστηκε τελευταία ἀπό τό θαυμάσιο βιβλίο τοῦ Νίκου Καλταμπάνου: *Ἡ Νέα Κριτική*, 1986.

19. Τό ἄρθρο τοῦ Wellek πρωτοδημοσιεύθηκε στό περιοδικό *Scrutiny* τόν Μάρτιο τοῦ 1937.

τευθυντήριων αρχών του. Η χαρακτηριστικά αγγλοσαξωνική απάντηση του Λήβις ήταν ότι δεν είναι φιλόσοφος επειδή φιλοδοξεί να είναι κριτικός. Καί πάρα κάτω: «Μέ τον όρο κριτικός της ποίησης έννοώ τον πλήρη αναγνώστη — ο ιδανικός κριτικός είναι ο ιδανικός αναγνώστης. Τό είδος της ανάγνωσης πού απαιτεί ή ποίηση είναι διαφορετικό από εκείνο πού απαιτεί ή φιλοσοφία... Λέμε ότι ή φιλοσοφία είναι 'άφηρημένη'... και ή ποίηση 'συγκεκριμένη'». ²⁰

«Όποιος γενικεύει είναι ήλίθιος».

William Blake

“Αν ή κριτική πράξη αποδίδει τόσο μεγάλη σημασία στις προσωπικές μας αντιδράσεις, στό «υπόλοιπο ψυχολογικής φύσεως» (σ. 72) όπως όρίζεται στό «Θεωρία ή Κριτική;», είναι δύσκολο νά φανταστεί κανείς πώς θά μπορούσαμε νά αποφύγουμε κάποια τουλάχιστον ολίσηση πρὸς τόν ήμπερσιονισμό πού καυτηριάστηκε από τόν Λήβις και απορρίφθηκε από τόν Ν. Βαγενά. Ἀλλά τό πρόβλημα δέν είναι εκεί. Τά πράγματα αρχίζουν νά δυσκολεύουν γιά τά καλά όταν αναγκαστούμε νά μιλήσουμε «όντολογικά» — γιά τό τί ἐστὶ λογοτεχνία δηλαδή — ή, ακόμα χειρότερο, όταν διατυπώσουμε οποιαδήποτε γενίκευση σχετικά μέ τό θέμα μας. “Ας δοῦμε γιά παράδειγμα μιά συγκεκριμένη διαπίστωση πού κάνει ο Ν. Βαγενάς: «Ἡ λογοτεχνικότητα μετριέται βέβαια μέ τό βαθμό και τήν ένταση της συγχώνευσης τοῦ σημαίνοντος μέ τό σημαϊνόμενο, ὅμως σέ συνδυασμό μέ τό βάθος και τό πλάτος τῶν σημαϊνομένων» (σ. 72). Πρόκειται σαφώς γιά ζεύξη ενός υποκειμένου (λογοτεχνικότητα) μέ ένα κατηγορημα πού συνιστά τήν οὐσία του, ή, ὅπως λέει ο ίδιος όταν μιλάει γιά τήν ἀπαράδεκτη τάση της θεωρίας νά στηρίζεται σέ γενικά ἐρμηνευτικά συστήματα, γιά ένα κατηγορημα «πού πιστεύει πώς ή ἐγκυρότητά του δέν ἰσχύει μόνο γιά τήν ἐποχή του ή γιά περισσότερες ἐποχές και γιά συγκεκριμένες αναγνωστικές κοινότητες, ἀλλά παραμένει πάντοτε ἀμετάβλητο» (σ. 69). Φυσικά ἐκεῖνο πού προβάλλεται και μπορεί εὔκολα νά μᾶς ξεγελάσει είναι ή εὐκαμψία και ή θήρα τοῦ συγκεκριμένου μακριά ἀπό δογματικές προδιαγραφές δεδομένου ότι τό ψυχολογικό υπόλοιπο πού ἐπικαλεῖται ο Ν. Βαγενάς ὄντως ποικίλλει ἀπό ἄνθρωπο σέ ἄνθρωπο. Ἀλλά ή ἐν λόγω εὐκαμψία και ἄνευ προκαταλήψεων θεώρηση τοῦ κειμένου και της πρόσληψής του κινεῖται μέσα σέ σαφέστατα ὄρια πού ἔχει προηγουμένως χαράξει μίαν ἀπολύτως ἀκαμπτη γενίκευση πού είναι θεωρητική γιατί τήν ἐπιλέγουμε — δέν μᾶς ἐπιβάλλεται. Καί δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε ότι βασική λειτουργία οποιασδήποτε γενίκευσης είναι νά δημιουργήσει τό ἔδαφος ὅπου θά φυτρώσει τό συγκεκριμένο, κι ότι τό ἔδαφος αὐτό δέν ὑπάρχει — γιά τήν προβληματική μας — πρὶν ἐμεῖς οἱ ἴδιοι τό δημιουργήσουμε. Συνεπῶς ἀποτελεῖ σφάλμα νά υπογραμμίζουμε τόν μή δογματικό χαρακτήρα της «πρακτικής» κριτικής μας παρασιωπώντας τό θεωρητικό και πολύ συχνά δογματικό τίμημα πού προκαταβάλαμε γιά νά τήν θέσουμε σέ λειτουργία. “Ας τό ξα-

ναποῦμε: ή βασική θέση τοῦ Ν. Βαγενά διαθέτει ὄλα τά πλεονεκτήματα τοῦ προφανοῦς πού κανένας δέν μπορεί νά ἀμφισβητήσει: ή πρόσληψη τοῦ λογοτεχνικοῦ κειμένου είναι και ὑποκειμενική και ψυχολογική. Αὐτό ἀποτελεῖ γεγονός πού διαπιστώνεται ἐμπειρικά. Τό ἴδιο ὅμως ἰσχύει και γιά πολλά ἄλλα ἐμπειρικά δεδομένα της λογοτεχνίας, κι αὐτό τό ἐξίσου ἀδιαμφισβήτητο γεγονός φέρνει στήν ἐπιφάνεια τή θεωρητική στιγμή της μεταβατικής ἐπιλογής πού συναντήσαμε πῶς πάνω, ὅταν ο λόγος μᾶς, δηλαδή ή θεωρία μας, αναγκάζεται νά διαλέξει ἕναν ὀρισμό τοῦ ἀντικειμένου της και της μεθόδου πού θά ἀκολουθήσει. “Αν θεωρήσουμε ὅμως τήν ἐπιλογή αὐτή αὐτόνομη και συνεπῶς ἀναγκαστική, τότε ἐπόμενο είναι ή θεωρία νά περισσεύει, γιατί ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, παραβλέποντας τήν πραγματική της λειτουργία, της ἀναθέτουμε ἀπλῶς ρόλο «νομοθετικό» σ’ ἕνα χῶρο πού ἀπό τή φύση του (ὅπως τήν ἔχουμε ἤδη προεξοφλήσει) δέν ἐπιδέχεται ἄνωθεν ἢ ἔξωθεν ἐπιβαλλόμενες δεσμεύσεις. Φαίνεται καθαρά ότι ο ἐναγκαλισμός της κοινῆς λογικῆς και τοῦ προφανοῦς ἔχει τίς καταβολές του σέ μιά ἀρχική πράξη ἐπιλογῆς, και συνεπῶς ἀποκλεισμοῦ, πού είναι ἀνελέγητη ἐπειδή ὑποκρίνεται ότι δέν ἔγινε. Ἡ πῶς σκληρή θεωρία είναι ή ἀνομολόγητη. Ἡ ἐπίκληση της ἐμπειρίας ἀποδεικνύεται ἔτσι εὐφύεστατο ρητορικό στρατήγημα. Καλοῦμαστε νά ἀποδεχτοῦμε τά προφανή συμπεράσματα μιάς πρακτικῆς και συγκεκριμένης θεώρησης (σάν αὐτή πού ἤθελε ο Λήβις), ἐνῶ στήν πραγματικότητα αὐτό πού προσφέρεται είναι μιά πλήρης θεωρία μέ τίς προϋποθέσεις, τή μέθοδο και τά πορίσματά της.

Εἶδαμε προηγουμένως ότι τό βασικό πρόβλημα της σύγχρονης θεωρίας συνίσταται στό ότι καθιστά ἀδύνατη τή συμβίωση δύο στοιχείων πού ή ἴδια δημιούργησε και ότι τά δύο αὐτά στοιχεία είναι ἐξίσου ἀπαραίτητα γιά τήν ὑπαρξή και τή λειτουργία της. Ἡ πῶς παραδοσιακή θεωρητική ἐκδοχή, τήν ὁποία ἔχουν ἐν μέρει ἐνσωματώσει οἱ Νάπ και Μάικλς και ἔχει ἀποδεχτεῖ πλήρως ο Ν. Βαγενάς, ἀντιμετωπίζει παρόμοιες δυσκολίες γιατί δέν μπορεί νά συλλάβει τή σχέση ἀνάμεσα στά δύο ἐπίπεδά της. Ἀντί νά παραδεχτεῖ ότι ή ἀποτελεσματικότητά της στόν ἐμπειρικό χῶρο ἔχει ἐξουσιοδοτηθεῖ ἀπό τή θεωρητική στιγμή πού δημιούργησε τό χῶρο αὐτό, ὑποκρίνεται ότι τό συγκεκριμένο ταυτίζεται μέ τό προφανές. Ἡ σύγχρονη θεωρία, στίς πῶς προχωρημένες θέσεις, ἔχει ἀπόλυτη συναίσθηση της ἀντίφασης πού τήν διαπερνᾶ και τήν ἀντίφαση αὐτή τήν ἀγκαλιάζει και τήν διαλαλεῖ. Ἡ παραδοσιακή θεωρία κάνει τίς συναλλαγές της μυστικά και στή συνέχεια τίς καταγγέλλει ὡς ἀνεπίτρεπτες ἐπεμβάσεις της «ἀντικειμενικῆς» και «ἀφηρημένης» θεωρίας στά χωράφια τοῦ δημιουργικοῦ πνεύματος. Δικαίωμα τοῦ καθενός νά ἀσπαστεῖ τόν ἐμπειρισμό της συγκεκριμένης βιωματικῆς πρόσληψης, ἐφόσον ὅμως ἔχει συναίσθηση ότι ή ἐπιλογή του δέν είναι οὔτε ἐμπειρική οὔτε βιωματική ἀλλά ἀρχική και ἀναγκαστικά θεωρητική. Κι ἂν στό σημείο αὐτό διαισθανθεῖ ότι παραμονεύει κάποια ἀντίφαση, θά μπορέσει τότε νά καταλάβει καλύτερα τό πρόβλημα τοῦ ἀντίπαλῶ του πού κι αὐτός, ὅπως εἶδαμε πάρα πάνω, δέν μπορεί νά ἀρχίσει ἂν δέν αὐτοαναيرهθεῖ και

20. F. R. Leavis: *The Common Pursuit*, 1962, σ. 212.

καταλήγει πάντα στο συμπέρασμα ότι δεν έπρεπε να είχε ξεκινήσει.

Από τις θεωρητικές συζητήσεις δεν θα γλιτώσουμε ποτέ, όχι μόνο επειδή όσοι καταπιάνονται μ' αυτές κατασκευάζουν τὰ εὐρήματά τους, ἀλλὰ κυρίως επειδή τὸ διάστημα ἀνάμεσα στὴν ἔννοια «κατασκευή» καὶ στὴν ἔννοια «ἀνεύρεση» εἶναι τὸ διάστημα τῆς γνώσης πού θά πρέπει νά προστατεύσουμε πάση θυσία διατηρώντας καὶ τοὺς δύο πόλους του. Ὁ θεωρητικός (κι ὄλοι εἴμαστε θεωρητικοί) «ἀνακαλύπτει» σέ κάποιο μέτρο — καὶ σέ ποιό μέτρο εἶναι ἴσως τὸ πιό καιριο φιλοσοφικό ἐρώτημα — ὅ,τι τοῦ ἐπιτρέπει τὸ ἐννοιολογικό του σχῆμα. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀφελές καὶ ἀνώφελο νά κάνουμε ἐκκλήσεις στὴν κοινή λογική ἢ τὴν κοινή ἐμπειρία καὶ νά λέμε ὅτι φάχνονας βρήκαμε ἢ δὲν βρήκαμε κάτι, διότι ἀπλούστατα ἡ θεωρητική στιγμή εἶναι ὁ ὀρισμὸς τοῦ ἀντικειμένου πού ἀναζητοῦμε καὶ ταυτόχρονα ἡ ἐπιλογή τῆς μεθόδου πού χρησιμοποιοῦμε στὴν ἔρευνά μας. Ὅσο γιὰ τὸν φόβο πὼς μέ τὸν τρόπο αὐτὸ ὁ καθένας βλέπει μόνο τὸ ἐσωτερικό τοῦ θεωρητικοῦ του κελιοῦ, εἶναι πραγματικός καὶ ἀντιπροσωπεύει κίνδυνο θανάσιμο. Γιὰ νά τὸν ξεπεράσουμε ὅμως ἄς μὴν προσπαθήσουμε νά φανταστοῦμε κάποιο σημεῖο ἔξω ἀπὸ τὴ θεωρία πού μᾶς δίνει τὴν δυνατότητα νά τὴν «θεωρήσουμε» καὶ ἴσως νά τὴν ἀπορρίψουμε (αὐτὸ νομίζει ὅτι ἐπιτυγχάνει ὁ Ν. Βαγενᾶς λέγοντας ὅτι δὲν μπορούμε νά σταθοῦμε ἔξω ἀπὸ τὴ λογοτεχνία) γιατί — δυστυχῶς ἢ εὐτυχῶς — τὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν ὑπάρχει. Τὸ ὅτι εἴμαστε καταδικασμένοι νά μείνουμε γιὰ πάντα στὸ θεωρητικό μας κελί δὲν σημαίνει ὅτι ἡ μοίρα μας ἔχει κριθεῖ, γιατί τὸ κεντρικὸ πρόβλημα εἶναι πὼς λειτουργοῦν οἱ τοῖχοι τοῦ κελιοῦ μας — αὐτὸ παίζεται. Οἱ νέες θεωρίες θέλουν νά μᾶς πείσουν ὅτι στὴν ἐποχὴ μας οἱ τοῖχοι ἔχουν χάσει καὶ τὴ διαφάνεια καὶ τὴ σταθερότητα πού εἶχαν παλιά καὶ μᾶς καλοῦν τώρα νά ἀπολαύσουμε τὸ φαντασμαγορικὸ θέαμα τῶν ἀπειρων συνδυασμῶν πού μᾶς προσφέρει τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κελιοῦ μας. Οἱ παλιότεροι, μέ μιὰ αἰσιοδοξία πού στὴν οὐσία ἦταν ἐθελουφλία, πίστευαν ὅτι οἱ τοῖχοι δὲν ὑπάρχουν. Ἡ κατάσταση ὅμως εἶναι διαφορετική καὶ γιὰ νά ἐκφράσουμε τὴν ζωτική σημασία πού ἔχει καὶ τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κελιοῦ μας καὶ ὁ ἔξω κόσμος ἀναγκάζομαστε νά καταφύγουμε σέ σχήματα ὀξύμορα ἢ καὶ παράλογα: μόνο μέσα ἀπὸ ἓνα τοῖχο μπορούμε νά δοῦμε ἐκεῖνο πού ὑπάρχει ἔξω ἀπ' αὐτόν, κι ὁ τοῖχος εἶναι τὸ κείμενο, δηλαδή ἡ θεωρία καὶ ἡ γλώσσα.

«Χάσαμε τὰ ὄργια, ἀλλὰ στή θέση τους βάλουμε τὴν τέχνη».

Havelock Ellis

Ἀνοίγουμε παρένθεση. Οἱ ἀναγνώστες τοῦ Πολίτη σίγουρα θά διάβασαν τὴν ἀντεπίθεση τοῦ Μιχάλη Τσιανίκα πού δημοσιεύτηκε στὸ τεῦχος τοῦ Δεκεμβρίου.²¹ Θά ἦταν νομίζω δύσκολο νά διαφωνήσει κανεὶς μέ ὀρισμένες παρατηρήσεις τοῦ Μ. Τσιανίκα πού ἀγγίζουν τὴν καρδιά τοῦ προβλήματος, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὰ ὅσα λέει γιὰ τὴν ἀσάφεια πού περιβάλλει «τὴν ἄκρως ἐνδιαφέρουσα διαφοροποίηση μεταξύ θεω-

ρίας (μὴπως ἐννοεῖ κριτικῆς;) καὶ θεωρητικῶν γνωστικῶν πεδίων, ὅπως ἡ κοινωνιολογία, ἡ ψυχανάλυση, ἡ γλωσσολογία, ἡ φιλοσοφία κ.ἄ.» (σ. 66). Τὸ σφάλμα τοῦ Ν. Βαγενᾶ στὴν περίπτωση αὐτὴ εἶναι ὅτι παρακάμπτει ὡς εὐκόλως ἐννοούμενες ὀρισμένες «ἀρθρώσεις» οἱ ὁποῖες πολὺ δυσκόλως ἐννοοῦνται επειδὴ δὲν εἶναι τὸ δεδομένο ἀλλὰ τὸ ζητούμενο. Ἀλλὰ πέρα ἀπὸ τὰ σημεῖα μέ τὰ ὁποῖα συμφωνῶ θά ἤθελα νά σχολιάσω τὴν βασικὴ κατεύθυνση τῆς κριτικῆς του στρατηγικῆς — καὶ ἀναφέρομαι στὴν ἐπίκληση τοῦ Ρολάν Μπάρτ. Τὸ θέμα εἶναι τεράστιο καὶ ἀναγκάζομαι νά ἐκφραστῶ ἀποφθεγματικά. Ἡ ἐπίκληση αὐτοῦ τοῦ συγκεκριμένου ἐκπρόσωπου τῆς σύγχρονης σχολῆς νομίζω ὅτι στάθηκε ιδιαίτερα ἀτυχή. Ὑπάρχουν ἄλλοι πιὸ σημαντικοὶ καὶ σαφῶς πιὸ πρωτότυποι ἀπὸ κάποιον πού λειτούργησε σάν τὸν Κριστιάν Ντιὸρ τῆς παρισινῆς σκέψης. Ἡ κατηγορία εἶναι ὄντως βαριά ἀλλὰ δὲν διστάζω νά τὴν διατυπώσω γιὰ κάποιον ὁ ὁποῖος, περισσότερο ἀπὸ ὅποιονδήποτε ἄλλο, δημιούργησε τὸ πρότυπο τοῦ ὑπερσύγχρονου διανοούμενου ὡς ναρκισσευόμενης Πυθίας, γιὰ κάποιον πού πρῶτα χειροκρότησε τὸν «θάνατο τοῦ συγγραφέα» καὶ στή συνέχεια ἔσπευσε νά γράφει τὴν αὐτοβιογραφία του, κι ὄχι μόνο αὐτὸ — δὲν δίστασε νά γράφει καὶ τὴν κριτικὴ τῆς αὐτοβιογραφίας του.

Φυσικά ὁ Μπάρτ εἶναι σήμερα «ὄνομα», ὅπως λένε. Στὴν πραγματικότητά ὅμως τὸν θαυμάζουν οἱ λογοτεχνίζοντες γιὰ τὶς θεωρίες του καὶ οἱ θεωρητικολογοῦντες γιὰ τὴ λογοτεχνικότητά του. Τὸ ὕφος του εἶναι αὐτάρεσκα οἰδηματικό (στὸν ὄρο θά ἐπανέλθω) καὶ φέρει μέρος τῆς εὐθύνῆς γιὰ τὴν τελευταία λέξη τῆς πνευματικῆς μόδας πού σαράννει σήμερα τὰ πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς ὅπου στρατιές νεοφώτιστων ἐπιδεικνύουν τὴν πρωτοποριακὴ τους ἐπιδεξιότητα μέ ἀσκήσεις συνειρμικῆς ἐτυμολογίας ὅταν ἡ γλώσσα τῆς ἡδονῆς ἐναγκαλίζεται τὴν ἡδονὴ τῆς γλώσσας καὶ ἄλλα ἡχηρὰ καὶ ἀνόητα παρόμοια. Εἶναι κρίμα γιὰ αὐτὸ πού ὀνομάζουμε σύγχρονη ριζοσπαστικὴ θεωρία ἔχει πάρα πολλὰ νά προσφέρει καὶ ἀξίζει τύχη καλύτερη ἀπὸ ἐκεῖνη πού τὶς ἐπιφυλάσσουν ὀρισμένοι ἐπιτηδευμένοι λογοδαίδαλοι (καὶ δὲν ἐννοῶ τὸν Μ. Τσιανίκα). Ὅσο γιὰ τὴν κατηγορία του ὅτι ὁ Ν. Βαγενᾶς προδίδει μέσα ἀπὸ τὰ μεταφορικά του σχήματα μιὰ τάση λογοκρισίας, ἂν ἀναφέρεται στὸ κείμενό του κι ὄχι σέ κάτι ἄλλο, τότε νομίζω ὅτι ἔχει διαπράξει λάθος θεωρητικό. Γιατί δὲν εἶναι δυνατόν κάποιος πού ἐπενδύει τόσα πολλὰ στὴν καιρὶα λειτουργία τῆς μεταφορᾶς νά μεταφράζει τὸ ρητορικό αὐτὸ σχῆμα σέ κυριολεξία γιὰ νά πληξῆ τὸν ἀντιλέγοντα. Ἄν μεταχειριστῶ τὴν φράση «γιὰ νά συλλάβουμε τὸ νόημά του», θά μπορούσε κάποιος νά μοῦ πεί ὅτι τὸ ὕφος μου εἶναι πεζὸ καὶ ἄστιλπνο, ἀλλὰ θά ἦταν δίκαιο νά μοῦ καταλογίσει τάσεις ἀστυνόμευσης; Καὶ κάτι ἄλλο. Ἄν ποῦμε ὅτι ἡ ἐρμηνεία πού μᾶς προτείνει ὁ Μ. Τσιανίκας δὲν εἶναι ἀπλῶς μιὰ ἀναγνωστικὴ ἐκδοχὴ τοῦ κειμένου τοῦ Ν. Βαγενᾶ (γιὰ τὴν ὁποία ὁ Ν. Βαγενᾶς δὲν εὐθύνεται φυσικά) ἀλλὰ τὸ βαθύτερο καὶ πραγματικὸ του νόημα, δὲν παραδεχόμεστε ἔτσι ἔμμεσα ὅτι τὸ νόημα εἶναι καθορισμένο κι ὅτι ἐμεῖς τὸ βρήκαμε καὶ τὸ ἀνασύραμε στὴν ἐπιφάνεια; Ἐφόσον ὁ συγγραφέας δὲν χρησιμοποιεῖ μιὰ γλώσσα πειθῆνια γιὰ νά ἐκφράσει τὴν καθαρὴ πρόθεσή του ἀλλὰ ἀντίθετα ἡ γλώσσα μιλάει μέσα ἀπ' αὐτόν (κάτι τέτοια δὲν ἔλεγε ὁ Μπάρτ;), τότε τί φταίει ὁ συγκεκριμένος ἄνθρωπος καὶ τὰ βάζουμε μαζί του; Δὲν εἶναι οὔτε σω-

στό ούτε δίκαιο να καταγγέλλουμε πρώτα κάποιον αφελή έπειδή πιστεύει πώς τό νόημα τής γλώσσας είναι σταθερό και έλεγχόμενο, και στή συνέχεια, άφου βροντοφωνάξουμε ότι τό νόημα πουλί είναι και δέν πιάνεται, να του εξηγήσουμε τί άκριβώς ή μάλλον τί στήν ούσία έννοει. Νά άλλο ένα σύμπτωμα, ή μάλλον ένδειξη, για να μήν παρεξηγηθώ, τής δυσκολίας πού άντιμετωπίζει ή σύγχρονη θεωρία όταν άναγκαστικά κινείται στον χώρο τής όμιλίας (parole). Κλείνει ή παρένθεση.

«Στό δυτικό πολιτισμό, τό ρήγμα ανάμεσα στό χώρο τών γεγονότων και στό χώρο τών άξιων συνήθως αποδίδεται στον Ντεκάρτ.

Διαχωρίζοντας τόν έσωτερικό κόσμο του ανθρώπου, τόν κόσμο τής διάθεσης και τής συγκίνησης, τής αξιολογικής κρίσης και του συναισθήματος από τόν κόσμο τών αντικειμένων και τής φύσης πού υπάρχουν έξω από τόν άνθρωπο, ό Ντεκάρτ λέγεται ότι έκκοψε τό λαϊμό τής ποίησης».

Cleantb Brooks

Σ' ένα σημείο του άρθρου του «Θεωρία ή Κριτική;» ό Ν. Βαγενάς χαράζει τήν ύστατη και ίσχυρότερη γραμμή άμυνας. Η θεωρία, μάς λέει, «είναι εκείνη ή κατεύθυνση τής άσχολίας με τά λογοτεχνικά κείμενα πού έπιχειρεί να προβεί στήν έρμηνεία τους ποριζόμενη τά κριτήριά της από κάποιο γενικό έρμηνευτικό σύστημα, τό όποιο έχει συγκροτήσει κοιτάζοντας τό αντικείμενό της από μίαν άπόσταση, εκ τών άνω, ή μέσα από τό πεδίο μιās άλλης γνωστικής περιοχής» (σ. 69) (υπογράμμιση δική μου). Τό κλειδί έδω είναι ή έννοια τής άπόστασης πού διαχωρίζει και κυρίως διαφοροποιεί. Έννοια κρίσιμη γιατί ό διαχωρισμός και ή διαφοροποίηση αποτελούν άπαραίτητες προϋποθέσεις πού θά πρέπει να ικανοποιηθούν άν θελήσουμε να καταστήσουμε τό λογοτεχνικό κείμενο αντικείμενο ενός μή λογοτεχνικού λόγου ή μιās άλλης γνωστικής περιοχής. Έτσι μετά από πολλές περιπλανήσεις και άψιμαχίες βρισκόμαστε έπιτέλους στό σημείο όπου θά κριθεί ή μάχη.

Άς δοϋμε τί συμβαίνει. Τό αίσθημα πού διαπερνάει τό παραπάνω άπόσπασμα είναι ό φόβος μήπως δέν εισακουστεί ή πρόταση πού μάς κάνει τό κάθε λογοτεχνικό κείμενο να τό προσεγγίσουμε κατά ένα όρισμένο τρόπο για να συσταθεί ως λογοτεχνικό. Είναι ό φόβος ότι ό άναγνώστης, άντί να ύπακούσει, μπορεί να βγει έξω από τόν χώρο του νοήματος πού του προτείνεται (δηλαδή, ποιό είναι τό νόημα αυτού του κειμένου;) για να τόν συνδυάσει με άλλες γνωστικές περιοχές πού θά ήταν πράγματι διαφορετικές. Άν κάνει κάτι τέτοιο, ή πρόσληψη παύει να όλισθαίνει προς τή μέθεξη και αντικαθίσταται από τή γνώση γιατί ανάμεσα στό λόγο μας και τό λογοτεχνικό κείμενο έχει διατηρηθεί αυτό πού τόσο εϋστοχα ό Ν. Βαγενάς θέλει να έξοβελίσει — ή άπόσταση. Η πρότασή του (και σ' αυτό συμπίπτει άπόλυτα με τούς αντιπάλους του) είναι να μήν βγοϋμε από τό «ούσιαστικό» πεδίο τής λογοτεχνίας, τό πεδίο του νοήματος. Όσο για τήν αντιδικία πού

μάς άπασχόλησε μέχρι έδω, αυτή προέκυψε γιατί τό νοηματικό πεδίο μπορεί να έννοηθεί κατά διαφορετικούς τρόπους: ως γλώσσα, ως πρόθεση ή ως έμπειρία. Σέ κάθε μιá όμως από αυτές τίς φαινομενικά αντίπαλες έκδοχές ή έπαφή μας με τό κείμενο προϋποθέτει τήν άρση και του τελευταίου ίχνους άνομοιογένειας ανάμεσα στό λόγο μας και σ' αυτό. Άν ή λογοτεχνία είναι γλώσσα, τότε μόνο μέσα από τή γλώσσα τήν πλησιάζουμε· άν είναι πρόθεση και πεποίθηση, μέσα από τίς προθέσεις και τίς πεποιθήσεις μας· άν είναι έμπειρία, μέσα από τίς έμπειρίες μας. Η ούσιαστική έπαφή κερδίζεται μόνον ως αυτοθεώρηση και αυτοαναφορά — ως άρνηση τής έπαφής δηλαδή. Όλα αυτά μπορεί να ήχοϋν δυσνόητα και μυστηριώδη, αλλά στήν πραγματικότητα είναι και γνωστά και τετριμμένα — ή ύστατη γραμμή άμυνας δέν είναι άλλη από τήν ιδρυτική στιγμή τής σύγχρονης φιλοσοφίας: τό καρτεσιανό cogito.

Όπως είδαμε πιό πάνω, ό Μπρούκς αποδίδει στον Ντεκάρτ τήν ευθύνη για τόν φόνο τής ποίησης. Μάλλον τό αντίθετο συνέβη. Αυτό πού παραβλέπει ό Μπρούκς είναι ό σύνθετος χαρακτήρας του καρτεσιανού έγχειρήματος. Ό άπόλυτος διϋισμός του Ντεκάρτ είναι άποτελεσμα μιās διπλής στρατηγικής κίνησης. Τό άνοιγμα είναι ή άπόλυτη άμφιβολία πού στό πέραςμά της σαρώνει τά πάντα, από τήν πιό έπιπόλαια σκέψη μας μέχρι τό «δύο και δύο κάνουν τέσσερα», κόβοντας έτσι τό νήμα πού συνδέει τήν όποια σκέψη μας με τό όποιο αντικείμενό της. Και τό κλείσιμο, ή ανακάλυψη ότι είμαστε σε θέση να

21. Μ. Τσιανίνα: «Φιλολογική σοβαροφάνεια, κριτική ανεπάρκεια και λογοκρισία», *Ό Πολίτης*, Δεκέμβριος 1987, σσ. 65-72.

22. Για να είμαστε δίκαιοι θά πρέπει να άναγνωρίσουμε τό γεγονός ότι πολύ συχνά σε ένα άρθρο άναγκαζόμαστε να συντομογραφήσουμε παραλείποντας όρισμένες διευκρινίσεις, μη εξηγώντας μερικές θέσεις και κάνοντας άλματα πού συχνά ό άναγνώστης δέν μπορεί να παρακολουθήσει (πολύ φοβάμαι ότι τό άνα χείρας κείμενο αποτελεί ευγλωττο παράδειγμα). Άλλά ακόμα και με αυτές τίς έπιφυλάξεις κατά νου δέν είμαι σε θέση να συμμερισθώ ή ακόμα και να καταλάβω μιá σειρά από παρατηρήσεις πού κάνει ό Ν. Βαγενάς στό «Θεωρία ή Κριτική;». Για παράδειγμα, πότε ή «άρνητική θεωρία» (deconstruction) έπισήμανε «ότι οι νόμοι και οι άρχές πού ή θεωρία έντοπίζει έξω από τήν ιστορία είναι κι αυτά προϊόντα τής ιστορίας; Άπ' ό,τι ξέρω, ένα από τά αδύνατα σημεία τής άποδομητικής μεθόδου είναι ή άνικανότητά της να συλλάβει όχι μόνο τήν ιστορική στιγμή αλλά κυρίως τήν εμφάνισή της μέσα στον ιστορικό χρόνο — γι' αυτό λέει και ξαναλέει ότι ή ιστορία είναι άπλώς μιá άφήγηση όπως οι άλλες. Άμέσως μετά όμως τής άποδίδει τή θέση «ότι δέν ύπάρχει ή δυνατότητα οι πεποιθήσεις μας να έλεγχοϋν από κάτι του όποίου πηγή δέν είναι κι αυτή μιá πεποίθηση» — και έχει δίκιο, αλλά αυτή άκριβώς τήν άποψη έχουν πάρει από τήν άποδόμηση και έχουν αναπτύξει εις τό έπακρον οι συγγραφείς πού έπικαλείται, δηλαδή οι Φίς, Νάπ και Μάικλς. Όσο για τήν κατηγορία τής «αντικειμενικότητας», θά μπορούσε να διατυπωθεί έναντίον του κλασικού στρουκτουραλισμού, και όντως διατυπώθηκε από τόν Ντεριντά τό 1966. Η έπίθεση πού έξαπολύει τό «Θεωρία ή Κριτική;» κατά τής σύγχρονης θεωρίας θυμίζει κάπως τήν ιστορία του άπογοητευμένου έραστή πού έσπασε τό τζάμι τής γυναίκας πού δέν τόν ήθελε, αλλά, μέσα στήν όργή και τή σύγχυσή του, δέν πρόσεξε και έσπασε τό τζάμι του διπλανού σπιτιού.

πετύχουμε τήν *ἀπόλυτη βεβαιότητα* όταν τό *ἀντικείμενο* τῆς σκέψης μας εἶναι ἡ ἴδια. "Ἐτσι ἐπιτυγχάνεται ἡ στιγμή τῆς ἀπόλυτης γνώσης, ἡ σύμπτωση δηλαδή ὑποκειμένου καί ἀντικειμένου ἡ ὁποία δέν ἐπιδέχεται τήν παραμικρή ἀμφιβολία. Τό καρτεσιανό *cogito* εἶναι τό πρότυπο καί ἡ ἀκραία ἔκφραση τῆς ἀνάκλασης πού συναντήσαμε ἤδη. Μέ αὐτό ἐπιτυγχάνουμε τήν τέλεια αὐτοαναφορικότητα μέσα στήν ὁποία ὄροι ὅπως ἀφετηρία, διαδρομή, ἄφιξη, ὑποκείμενο, ἀντικείμενο ἀρχίζουν νά χάνουν τό νοηματικό τους περίγραμμα γιατί ἡ ἔννοια τῆς ἀπόστασης πού τούς στηρίζει ἔχει ἐξαλειφθεῖ. Φυσικά στόχος τοῦ Ντεκάρτ ἦταν νά ἀνακαλύψει τό 'Αρχιμήδειο σημείο, τό «πᾶ στῶ», καί στή συνέχεια νά μᾶς συνδέσει ξανά μέ τόν ἔξω κόσμο μέσα ἀπό μιά ἀλάθητη μέθοδο πού δέν θά εἶχε τίποτα νά ζηλέψει ἀπό τήν γεωμετρία. 'Αλλά, ὅπως ὅλοι ξέρουμε, ἀπέτυχε, καί γι' αὐτό σήμερα δέν ὑπάρχουν «καρτεσιανοί» θεωρητικοί, ἀλλά μεταστρουκτουραλιστές, μαρξιστές, ἀναλυτικοί, φαινομενολόγοι καί κάθε λογῆς ἄλλοι. "Ἴσως ὁμως ἡ ὑποβάθμιση τοῦ Γάλλου φιλόσοφου νά ὀφείλεται στό γεγονός ὅτι εἴμαστε ὅλοι καρτεσιανοί ἀλλά δέν τό ξέρουμε. "Ἴσως ἡ θεωρία του νά ἔγινε ἀόρατη ἐπειδή λειτουργεῖ ὡς πλαίσιο πού κινεῖ τά νήματα τῶν ἀνυπόπτων μονομάχων. Τήν πιθανότητα αὐτή καλά θά κάναμε νά τήν πέραμε στά σοβαρά. 'Ο ἀγεφύρωτος δυῖσμός καί ἡ τέλεια αὐτοαναφορικότητα ἀποτελοῦν τόν ὀρίζοντα τῆς σύγχρονης σκέψης.

Φαινομενικά μόνο ἀπομακρυνθήκαμε ἀπό τό θέμα μας πού εἶναι ἡ λογοτεχνία καί ἡ θεωρία τῆς, γιατί ὁ λογοτεχνικός χῶρος εἶναι ἐκεῖνος πού περισσότερο ἀπό ὅποιονδήποτε ἄλλο ἐνσαρκώνει τό πανταχού παρόν καρτεσιανό *cogito*. Πού ἄλλο θά συναντήσουμε μιά τόσο ἀπόλυτη ἔκφραση τῆς αὐτοαναφορικότητας; 'Ο καθημερινός μας λόγος φαίνεται ἀθεράπευτα πρακτικός καί εὐτελής παρά τή θεωρητική ἀνασκαφή του πού ἄρχισε πρῖν ἀπό μερικές δεκαετίες. "Ὅσο γιά τόν ἐπιστημονικό λόγο, τά πράγματα ἐδῶ χειροτερεύουν γιατί εἶναι ἀδύνατο νά ἀπαλλαγοῦμε τελείως ἀπό τό δυσάρεστο συναίσθημα ὅτι κάπου ἔξω ἀπ' αὐτόν παραμονεύει ἕνα ἀλλόκοτο τέρας μέ προθέσεις ἄγνωστες — ὁ κόσμος. Μέσα στόν λογοτεχνικό χῶρο ὁμως ἡ δύστροπη ἀνομοιογένεια ἐξαλείφεται, οἱ ἀντιθέσεις ἀμβλύνονται, τά ἐμπόδια ἐξαϋλώνονται, τά ὄρια ὑποχωροῦν, καί τό δημιουργικό πνεῦμα κάνει πανιά.

Φυσικά γιά νά τά ἀπολαύσουμε ὅλα αὐτά θά πρέπει νά καταβάλουμε κάποιο τίμημα. Καί, γιά νά τό ποῦμε κάπως λογοτεχνικά, τό τίμημα εἶναι ὅτι δέν μπορούμε καί δέν πρέπει νά ὄνειρευτοῦμε τή στιγμή πού μᾶς πῆρε ὁ ὕπνος. 'Ἡ ἀντιδικία ἀνάμεσα στούς «παραδοσιακούς» καί τούς «πρωτοποριακούς» (οἱ ὄροι ἐπιλέγονται πρόχειρα) ἔχει νά κάνει μέ τό πῶς ἀντιμετωπίζουμε ἀνακλαστικά τή στιγμή αὐτή. Στούς μέν θά μπορούσε κανεῖς νά καταλογίσει ἀφέλεια, ἀτομία καί ἐθελοτυφλία γιατί ἐπιλέγουν νά ξεχάσουν τίς δυνητικές προϋποθέσεις τοῦ λόγου τους, καί στούς δέ ὑπέρμετρη ἀγάπη τῆς ἰλιγγιώδους ἀντινομίας πού εἶχαν τό θάρρος νά φέρουν στήν ἐπιφάνεια. Οἱ παραδοσιακοί ζοῦν σ' ἕνα κόσμο σίγουρο ὅπου δέν ἐπιτρέπονται οἱ δύσκολες ἐρωτήσεις. Οἱ πρωτοποριακοί μοιάζουν μέ τόν τυφλό πού κυνηγáει μέσα σ' ἕνα σκοτεινό δωμάτιο μιά ἀνύπαρκτη μαύρη γάτα, γιά νά θυμηθοῦμε τή φράση τοῦ Ρίτσαρντς. Φυσικά στήν ὄλη ὑπόθεση ὑπάρχει μιά ἰσχυρή δόση εἰρωνείας τήν ὁποία ἀπλῶς μνημονεύουμε ἄν καί θά ἄξιζε νά ἀναλυθεῖ προσεκτικά. 'Ἡ νέα θεωρία καταγγέλλεται ὡς

ἐγκεφαλική, ἀντικειμενική, ἐπιστημονική καί ἄλλα παρόμοια ἀπό ἐκείνους πού προασπίζονται τή λογοτεχνία, ἐνῶ στήν πραγματικότητα αὐτό πού ἐπιδιώκει δέν εἶναι νά κάνει τό λογοτεχνικό κείμενο φιλοσοφικό ἀλλά, ἀντίθετα, τό φιλοσοφικό κείμενο λογοτεχνικό.²² Δέν ξέρω ἄν στήν περίπτωση αὐτή ταιριάζει ἡ λέξη πρόοδος γιατί δέν εἶμαι σίγουρος τί θά σήμαινε, ἀλλά ὀρισμένα πράγματα θά πρέπει νά εἰπωθοῦν ξεκάθαρα. Χωρίς τή σύγχρονη θεωρία δέν θά εἴχαμε ἀντιληφθεῖ τόν κρίσιμο ρόλο πού παίζει ἡ γλώσσα καί τό νοηματικό σχῆμα τοῦ κειμένου στήν πρόσληψη τοῦ κόσμου, καί δέν θά εἴχαμε ἀπαλλαγῆ ἀπό τίς ἰδεολογίες πού μᾶς σαγήνευσαν μέ τίς ἐπαγγελίες τους γιά μιά ἄμεση καί χωρίς προβλήματα πρόσβαση στήν ἀντικειμενική πραγματικότητα καί στόν ἀμόλυτο ἐσωτερικό μας κόσμο.

"Ὅπως ἐλπίζω νά φάνηκε ἤδη, δέν εἶναι ἀνάγκη νά ἀποδεχθεῖ κανεῖς ὁλόκληρη τή σύγχρονη θεωρία γιά νά ἀναγνωρίσει τή συμβολή τῆς πού συνίσταται πάνω ἀπ' ὅλα στό γεγονός ὅτι μᾶς ἀναγκάζει νά σκεφτοῦμε διαφορετικά. 'Ἡ γλωσσολογική στροφή, ὁ μεταστρουκτουραλισμός, ὁ μεταμοντερνισμός — ὅπως θέλετε πέστε το — ἀποτελεῖ ποιοτικά διαφορετικό ἐρώτημα κι αὐτό εἶναι πού ἐρεθίζει τή σκέψη μας. Θά ἦταν τεράστιο λάθος νά υἱοθετήσουμε τίς νέες θεωρίες μόνο καί μόνο γιατί τό ἴδιο κάνουν καί εἰς Παρισίους, καί ἔχουν ἤδη προκύψει ἐνδείξεις (πού ἀναφέρω μέ κάποια ἐπιφύλαξη ἐπειδή δέν εἶμαι εἰδικός στά ἑλληνικά πράγματα) ὅτι ἡ «μόδα» τους ἔφτασε ἐπιτέλους καί στήν Ἑλλάδα. Τό λάθος ὁμως θά ἦταν ἀκόμα μεγαλύτερο ἄν δέν δεχτοῦμε τήν πρόκλησή τους. "Ἐχει ἤδη περάσει μισός αἰώνας ἀπό τό διάλογο Σεφέρη-Τσάτσου, καί μέ τό νά τόν διατηροῦμε ἐν ζωῇ νομίζω ὅτι ἀδικοῦμε τούς δύο συνομιλητές γιατί τούς κάνουμε νά φαίνονται πιό ἀφελεῖς ἀπό ὅ,τι ἦταν. "Ἄς θυμηθοῦμε τούς στίχους τοῦ Τζών Ντάν, τοῦ ποιητῆ πού τόσο ἀγάπησε ὁ Τ. "Ἐλιος.

*Doubt wisely; in strange way
To stand inquiring right is not to stray;
To sleep or run wrong is.*

Λονδίνο, Φλεβάρης 1988

'Ο Νάσος Βαγενᾶς, πού διάβασε τό κείμενο τοῦ Γιώργου Γιαννουλόπουλου τό ὁποῖο δημοσιεύουμε, θεωρεῖ ὅτι μέ τό ἄρθρο του «Θεωρία ἢ Κριτική; (β')» (πού δημοσιεύτηκε στό προηγούμενο τεῦχος μας καί τό ὁποῖο ὁ Γ.Γ. δέν εἶχε ὑπόψη του ὅταν ἔγραφε τό κείμενό του) ἔχει ἤδη ἀπαντήσει στόν Γ.Γ.

Σιδώνα, σωτήριο έτος 1951

και (πάλι) 1961

του Μάριου Μαρκίδη

έν έχω όρεξη νά κάνω σοβαρή δουλειά, μ' αυτή τή μουσμουλιά νά τρυπώνει απ' όλες τίς χαραμάδες. Μέ άποθαρρύνει τής συνθέσεως ή βραδύτης. Οί Αιγύπτιοι, λέει ό Αίσχύλος, είναι μανούλες στίς πλεκτάνες, *δεινοί πλέκειν τοι μηχανάς Αιγύπτιοι*. Θέλω νά πώ, ότι καθόλου δέν τόν έγνοιαζε τόν Καβάφη νά μάθουμε πώς τόν άποθάρρυνε κάπου-κάπου ή βραδύτης ύλοποίησεως τής έμπνεύσεώς του, αλλά τόν έγνοιαζε, αντίθετα, πολύ νά μάθουμε μέ πόση στοχαστική βραδύτητα σχημάτιζε τούς σταλαχτίτες του, πόσο φρόντιζε νά φωλιάζει τό πολύ μέσα στό λίγο, πόσο ρεμβασμό κι ήδονική περιπλάνηση έπαιρνε πρώτα ή μέρα του, προτού εύδοκήσει νά δώσει αυτό τό λίγο. Και νά ξέρει κανείς πώς ή μίσθια ζωή του δέν ήταν, στ' αλήθεια, καθόλου τών σιδωνίων νέων, κι ότι ή κάμαρά του δέν έβγαζε σέ κανέναν άπολύτως κήπο.

Κοιτάζω τήν εικόνα του, απ' τόν Χατζηκυριακό-Γκίκα: έτσι πρέπει νά ήτανε, τελετουργικά κομφός, σά νά 'χε μόλις παντρέψει κάποιον τής «σειράς» του, δήθεν άνετα καθισμένος στή γωνία του καναπέ, — όμως πουθενά τό λοξό βλέμμα, πουθενά δέν αισθάνεται κανείς τό ήμίφως, τό ήμίφως τής ιστορίας έννοώ. Κι ύστερα, υπερβολικά λεπτά χαρακτηριστικά, για μιά έλληνοιστική φυσιογνωμία πού έσμιξαν μέσα της τόσα διαφορετικά ήλιοψημένα αίματα, και πού οί αιώνες τήν ταξίδεψαν τόσο πολύ μακριά απ' τό μητροπολιτικό κλίμα. Μά τό σχέδιο τών σιδωνίων νέων έχει έπιπλέον και κάτι ψυχρό, χωρίς νά μπορώ καλά-καλά νά καταλάβω τί βαραίνει τόσο για τή χαμηλή του θερμοκρασία. Τώρα πού γράφω, ξαφνικά, νομίζω πώς τό βρίσκω: πολύ όμορφοι, πολύ έλληνικοί, μά κανένα σώμα δέν δείχνει τή διάθεση ν' άκουμπήσει στό διπλανό του. Θά μέ καταλάβουν, φαντάζομαι, όσοι άνα-

γνωρίζουν στό ποίημα, από τήν άποψη τής συναισθηματικής σκηνοθεσίας, τήν καθαφική έκδοση του *Συμπόσιου*, κι όσοι συμφωνούν πώς δέν γίνεται νά διαβάσεις τό *Συμπόσιο* άφαιρώντας του τόν διάχυτο έρωτισμό του, — όχι τίποτα άπρεπες κινήσεις, κάτι σάν ένα ανάλαφρο άγγιγμα μόλις στηριγμένο πάνω στό έπιχειρήμα, σάν ένα λαχανιασμένο χάδι, πού όλο είναι νά έρθει και ποτέ δέν έρχεται. 'Ο ζωγράφος δούλεψε, θά έλεγα, σέ μέρες άνερωτικές.

Έφτασα στους σιδωνίους νέους μ' έναν συνειρμό πού δέν είναι κατά βάθος και τόσο παράξενος, άφου τίς τελευταίες μέρες ξεφυλλίζω τά 'Αποσπάσματα του Αίσχύλου. Φέρνω στό μυαλό μου τόν Γ. Σεφέρη νά άνάβει για λογαριασμό του τραγικού, νά αναλαμβάνει τήν εύθύνη του Μαραθώνα («πολέμησα μέ τήν τραγωδία μου...»), νά στενοχωριέται βλέποντας τούς πιό στέρεους στίχους του Καβάφη βουλιαγμένους, μαζί μέ τά εύαίσθητα παλικαράκια του, μέσα στά μυρωδικά... 'Αδύνατο νά καταλάβω, μέ ποιό τρόπο οί στίχοι τής 'Ορέστειας συντρίβουνε τά άσιατικά δόρατα. Μά τό πραγματικά παράξενο βρίσκεται ίσως άλλου, στή συνάντηση: πώς γίνεται, στή Σιδώνα, πού στό κάτω-κάτω δέν είναι στό δρόμο μας, νά συναντήσω μαζί, άς αφήσω τούς άλλους πού πέρασαν πρίν, τόν Καβάφη και τόν Δημουλά, — πάνε δυό χρόνια πού πέθανε κι άκόμη δέν έχει πεθάνει.

Κι ούτε είναι παράξενο πού ό Καβάφης βρέθηκε στή 'Ασία, γιατί ή Σιδώνα, αυτή ή καλοβαλμένη φοινικική πόλη, — καλοβαλμένη, καθαρή, μέ άφθογη ρυμοτομία, μά πάντως δεύτερη, μιά άνάσα μακριά απ' τό θόρυβο τής Τύρου, μέ τά δύο λιμάνια της, μέ τήν έλληνική της παροικία, μέ τούς έμπόρους και τούς βιοτέχνες της άνάμεσα, άκόμη, στόν 'Ερμη και τόν Ναζωραίο, ή Σιδώνα, μέ τούς έλληνικούς θιάσους νά περνούν

*Τή φαντασία τήν έντελώς άδέσμευτη
δέ συμπαθώ. Δέν έχει χάρες. Και είναι
χρήσιμη για τά όνειρα μόνο.*

Άθως Δημουλάς

δύο φορές τουλάχιστο τόν χρόνο, μέ Εὐριπίδη, Αἰσχύλο, Ἡρώνα, ἐκλεκτά ἐπιγράμματα στό ρεπερτόριο, ἡ Σιδώνα δέν ἦταν Σοῦσα (νά σέ χειροκροτοῦν καί νά μένεις πικρά ἀδιάφορος, πονώντας τό «ἐλληνικόν βιβλιοπωλεῖον», πονώντας τόν ἔπαινο τοῦ δήμου καί τῶν σοφιστῶν), Σιδώνα ἴσον Ἀλεξάνδρεια.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς ὁ Δημοῦλας, πού δέν ξέρω γιατί τότε θεωρῶ ἄνθρωπο μᾶλλον ἀταξίδευτο (ἄν ταξίδι λέμε τίς γήινες ἐξαρτήσεις τῶν βημάτων μας), δέν εἶχε λόγο νά φτάσει μέχρι τήν ἐξορία αὐτή τοῦ Ἀδάμ, ἐκνευριστικά ἀνήσυχος ὅπως ἦταν πάντοτε ν' ἀποφεύγει τίς ἄγνωστες σκόνες καί τά ρεύματα, ἐκτός πού ἦταν ὁ συντομότερος δρόμος νά μπεῖ ἀνάμεσα στόν Αἰσχύλο καί τόν Καβάφη (γιά μᾶς θά γίνει ὁ μακρύτερος). Καί νά πῶς:

Διαβάστηκαν Μελέαγρος, καί Κριναγόρας, καί Ριανός.

— Γιατί, τάχα, «διαβάστηκαν»; τό φυσικότερο δέν θά ἦταν νά περιμένει κανεῖς μιά «ἀπό στήθους», ἀδιαμεσολάβητη, ἀπαγγελία, καί μάλιστα ἀπό ἕναν ἐπαγγελματία τῆς δραματικῆς μνήμης; («Ὁ ἠθοποιός πού ἔφεραν γιά νά τοῦς διασκεδάσει...»). Πῶς ἐκεῖνος ἐδιάβαζε, ξετυλίγοντας, σάν μεσόκοπος ἐλληνοδιδάσκαλος μέ κουρασμένα μάτια, τόν κύλινδρο του, ὅταν τό ἴδιο τό ζωηρό ἀκροατήριό ἤξερε, κατά πάσα πιθανότητα, τά ἐπιγράμματα ἀπ' ἔξω κι ἀνακατωτά, ὅπως ἐμεῖς ἀνακαλοῦμε, γιά παράδειγμα, ἀβίαστα στή γλώσσα μας ὅσα λυπήθηκε ἡ θεά κι ἔχουν μείνει ζωντανά ἀπ' τόν Καβάφη, τόν Βάρναλη, τόν Καρυωτάκη, τόν Σεφέρη; Ἴσως γιὰ «διαβ(β)άζω» ἐξέπεσε μόνο στούς νεοελληνικούς χρόνους μας, μέ τίς ἐσωτερικές παραλύσεις του καί τίς νοσηματικές μετατοπίσεις, νά σημαίνει «διεξέρχομαι ἀπό τήν ἀρχή ὡς τό τέλος τίς σειρές μιᾶς γραμμῆς σελίδας», καί πρῖν περιπέσει σ' αὐτή τή χαρτοφιλική διάθεση, πού μερικές φορές μάλιστα εἶναι κι ἀπολύτως ἀμετάβατη (ὅταν κανεῖς διαβάζει «ἀπό μέσα» του), τό ρῆμα λειτουργοῦσε μέ τήν ἀποστολή τῆς «μεταβίβασης» μᾶλλον, τῆς «μεταφορᾶς»: κι ὁ Καβάφης (χώρα πού ἀλλιῶς θά εἶχε, μέσα σέ λίγους στίχους, νά ἐπαναλάβει τρεῖς φορές τόν ἦχο «ἀπαγγέλλω»), τό πιέζει νά ξαναλειτουργήσει ἔτσι. Μέ τήν προσοχή στή μυρωμένη αἴθουσα, τό τέχνασμα μᾶς διαφεύγει.

Μά σάν ἀπήγγειλεν ὁ ἠθοποιός

«Αἰσχύλον Εὐφορίωνος Ἀθηναίων τότε κεύθει» —

(τονίζοντας ἴσως ὑπέρ τό δέον

τό «ἀλκήν δ' εὐδόκιμον», τό «Μαραθῶνιον ἄλσος»),

πετάχθηκεν εὐθύς ἕνα παιδί ζωηρό,

φανατικό γιά γράμματα, καί φώναξε·

«Ἄ δέν μ' ἀρέσει τό τετράστιχον αὐτό.

Ἐκφράσεις τοιοῦτον εἶδους μοιάζουν κάπως σάν λειποφυχίες...

Ἴσως νά μὴν ἔχει ἀκόμη χάσει, ἴσως πάλι καί νά ἔχει χάσει ὁ Αἰσχύλος ἀπό τόν Σοφοκλή (τότε εἶχε νόημα νά χάνει καί νά κερδίζει ἕνα ποίημα, — σήμερα ἔγινε ἄνοστος πρωταθλητισμός), ὅταν συνθέτει τό ἐπίγραμμα (τήν «λειποφυχίαν») γιά τόν ἴδιο του τόν τάφο, ἔτσι κι ἀλλιῶς ὅμως ἔχει συνείδηση κι ἀναγνώριση μεγάλου ποιητῆ (ὀγδόντα ἔργα — γιά νά μὴν πῶ τίποτα ἄλλο...)

Κι ἂν εἶμαι ἕνας μόνο, καθώς λένε οἱ σύμμαχοί μου,
ἡ ἀπουσία μου ἔγειρε τήν πλάστιγγα τῆς μάχης.

Δέν εἶμαι λοιπόν ἐγώ τά πάντα γιά τό ἀσκέρι τῶν Ἀχαιῶν;

Δέν ντρέπομαι νά λέω τέτοιο λόγο.

Ὁ ἀπτός ζυγίζεται κιόλας πάνω ἀπ' τό κεφάλι του. Ὁ Αἰσχύλος ξέρει μέ τί νόμισμα πληρώνεται ὁ λόγος του, — καί ποῖος πληρώνει. Μά αὐτή ἡ συνείδηση (δέν ὑπερβαίνει τά μέτρα, πού λέει ὁ Ἡράκλειτος, οὔτε κι ἔχει κατέβει ἀκόμη ἀνάμεσα στούς ἔλληνες ἡ σκιά τῆς ἀμαρτίας πίσω ἀπό τήν περηφάνια) δέν τόν ἐμποδίζει νά διεκδικεῖ τήν ὑστεροφημία καί τοῦ «μαραθωνομάχου», — Ἀμείνιος, Κυναίγειρος, Αἰσχύλος, τρία ἀδέρφια, καί οἱ ἀσπίδες τους, βασιανισμένες ἀπ' τό περσικό σίδηρο, βγαλμένες ἀπ' τό χέρι τοῦ ἴδιου ἀθηναίου τεχνίτη. Ἡ ποίησή του θά ἔμενε στόν αἰῶνα, σά μιά θάλασσα πού δέν μπορεῖ κανεῖς νά τήν ἀδειάσει... Μά ποιά μνήμη ἀνθρώπινη, μέ τήν κλίση πού ἔχει ἡ ἀνθρώπινη μνήμη στήν ἐπιλογή καί τό θάψιμο, θά ἔσωζε στούς ρεμβασμούς τῶν ἐλλήνων τή θητεία τοῦ Αἰσχύλου στόν Μαραθῶνα; Τό μείζον ἐπιτεῦγμα πλακώνει ἀσφυκτικά τό ἔλασσον, — κι ὅσο μεγάλος κι ἂν ἦταν ὁ Αἰσχύλος τοῦ Μαραθῶνα, ἦταν μεγαλύτερος ὁ Αἰσχύλος τῶν Περσῶν (καί πῶς μεγάλος κι ἀπ' τοῦς δύο ἦταν ὁ Κυναίγειρος, μεγάλος κατά τό μέγεθος τοῦ «περάσματος στήν πράξη», — πάντως, αὐτό εἶναι τό σχόλιο τοῦ Δημοῦλα, ὅπως ἐγώ τό διαβάζω, καί θά ἐπανέλθω σ' αὐτό παρακάτω).

Ὁ Αἰσχύλος δέν θέλει νά βουλιάζει στή λησμονιά ἡ μέρα του ἐκεῖνη στό Μαραθῶνα, μακάρι καί νά θυμοῦνται γιά πάντα τίς μέρες του στό θέατρο. Ζητάει πολλά ἀπ' τό ἀνθρώπινο θυμητικό πού δέν τοῦ ἀρέσουν τά πολλά δρομολόγια, καί τό ξέρει, ὥστε δέν μπορεῖ νά τοῦ ἐμπιστευθεῖ τό ὄνομά του, — τά ὀνόματα ὅσων πολέμησαν τά τρώει σιγά-σιγά ὁ καιρός καί νά τά κάνει ἄγνωστους στρατιῶτες. Ἡ δοκιμασία δέν ξέρει ποιά στρατά νά διαλέξει, ὅπως ἡ ὥρα πού γέρνει δέν μπορεῖ ν' ἀποφασίσει μέ τί θά συνταξιδέψει. Μά τό πρόβλημα φαίνεται ἄλυτο μονάχα σέ κείνους πού δέν ἔχουν ἀσκηθεῖ στά κόλπα τῆς γλώσσας, στή θαυμαστή ἰκανότητα συστολῆς καί διαστολῆς τῆς, — μιῶ γιά τά κόλπα παρουσίας καί ἀπουσίας πού εἶναι τό ἐμπόρευμα τῆς ρητορικῆς καί τό νευρικό σύστημα τῆς τέχνης: τό τετράστιχο ἐπιτύμβιο (ὅση ὥρα μπορεῖ νά κρατήσῃ μιλιώντας μιά ψυχῆ), ὅταν ἡ ὥρα τοῦ Αἰσχύλου γέρνει, δέν «βάζει γιά μνήμη» τόν Ἀγαμέμνονα, τόν θαυμαστό Προμηθέα, τίς παρουσίες τοῦ Ὀρέστη καί τῆς Κασσάνδρας, τοῦς καταραμένους Ἐπτά, — οὔτε λέξη, ἀλλά δι' αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς ὁδοῦ εἶναι πού παραπέμπει ζωηρότερα στής Τραγωδίας τόν Λόγο τόν λαμπρό, δηλαδή διά τῆς σιγῆς, διά τῆς «ἀποσιώπησης», σέ αὐτιά πού ἔχουν ρόλο νά ἀκοῦν καί ἔχουν «ἀκούσει», — μέ τήν παντελῆ ἔλλειψη ἀναφορᾶς, πού σά ν' ἀκολουθεῖ κι αὐτή ἕνα προσωδιακό βῆμα. Τό ἐν διά τοῦ ἑτέρου (θεέ μου, δέν πρόκειται γιά πρόθεση, ἕνα, δύο, τρία), θά ἔλεγε ὁ Καβάφης, τό τοιοῦτον εἶναι στή φύση τῆς γλώσσας μου, ἡ γλώσσα μου, μ' ἄλλα λόγια τό ὕφος μου, αὐτό πού δέν λέω γιά νά ἠχῆσει ἔτσι μέσα στή σιωπῆ μου ἐκκωφαντικά, εἶναι ὁ κόσμος μου. Μ' ἕναν σμπάρο, δύο τραγῶνια.

Ἄς σκεφτοῦμε σοβαρά: θά ἔχαναν τάχα σέ ποιητικό κύρος (ὅσο κύρος ἔχουν κερδίσει) ὁ Ὀδυσσεύς Ἐλύτης κι ὁ Μανουῆσος Φάσσης, γιά νά μὴν πάω μακριά, ἂν ὑπέγραφαν λιτά, ἄς

ποῦμε ἓνα βιογραφικό τους σημείωμα, ὡς ἀντιστασιακοί ἢ βετεράνοι τῆς Ἀλβανίας; (Ὁ Μανούσος Φάσσης δὲν θά ἤξερες, ἴσως, κατὰ πόσο συνεχίζει τὴν πλάκα του, μὰ ὁ Ὀδυσσεὺς Ἐλύτης, ἔξω ἀπ' τὴν ἐθνικὴ σεμνότητα, θά δημιουργοῦσε κι ἓνα πάτωμα, γιὰ νὰ περπατήσουν πειστικά οἱ Ἀλβανιάδες.) Ἀπὸ τίς δύο ιδιότητες, ὁ ποιητὴς προτιμᾷ καὶ τίς δύο ἢ, τουλάχιστο, ἐπενδύει στὴ μαχητικὴ, γιὰ νὰ εἰσπράξει τοὺς τόκους ἢ αἰσθαντικὴ κι ἢ στοχαστικὴ, — δὲν εἰρωνεύομαι καθόλου. Ἄν ὑπάρχουν ἐποχές ἀμφισβήτησης τῆς ιδεολογικῆς ἐνταξῆς καὶ τῆς ιστορικῆς δράσης, πού ὅλες οἱ ἐπενδύσεις τῶν ποιητῶν συμφέρει νὰ γίνουν στὴν καθαρὴ ποίηση (ὡς πρὸς τὴν μόνη διέξοδο ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο, ὡς μόνη ἀσφαλὴ στέγη ἀπὸ κάθε κακοτοπία), αὐτὸ εἶναι ἓνα ἄλλο ἐνδιαφέρον θέμα, πού δὲν ἀφορᾷ τὸν Αἰσχύλο, — δὲν εἶχε θεθεῖ ἀκόμη αὐτὸ τὸ ιστορικὸ πρόβλημα. Ὅμως, μπορῶ νὰ πῶ τοῦτο: ἡ ἐπένδυση στοὺς «νόμους» τῆς ἱστορίας δὲν ξέρεις ποτέ ἂν θά σέ βγάλει σέ καλὸ ἢ σέ κακὸ (κι ὅταν τὸ ξέρεις, πὼς οἱ προφῆτες σέ ἐξάπατησαν, εἶναι ἀργά), — κι αὐτὸ τὸ γύρισμα τῆς διάθεσης σέ βάρος τῆς ιδεολογίας, κίνηση ἀνθρώπου πού δὲν διακινδυνεύει τὴν ιστορικὴ ἀπογοήτευση καὶ τὸν πολιτικὸ ἐξευτελισμὸ, ἐκφράζει ὁ ἀρωματισμένος σιδώνιος νέος. Καὶ δὲν πρέπει καθόλου νὰ τὸν ὑποτιμοῦμε, — ἀλλιῶς, βαυκαλιζόμαστε. Ἡ ἀπάντηση στὸν Ναπολέοντα Λαπαθιώτη δὲν εἶναι ὁ Γιάννης Ρίτσος, οἱ φιλοδουλεμένες αὐτοκτονίες τοῦ παρόντος δὲν ἐξάγουν στίς φωνασκίες τοῦ μέλλοντος.

Θέλω ὅμως, ἀφοῦ λαχάνιασα τὸν ἀναγνώστη ἐκτός σχεδίου πόλεως, νὰ κάνω καὶ τὴν ἐξῆς συμπληρωματικὴ παρατήρηση (τὸ μόνον σημεῖο, στό ὅποιο συμφωνῶ μὲ τὴν καβαφολογία, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐκτίμηση πού τρέφω στὴν αἰσθητικὴ ἐμβέλεια τοῦ Τίμου Μαλάνου, — μὰ περιπλανήθηκε κι αὐτὸς πέραν τοῦ δέοντος στοὺς δρόμους τῶν «ἀποδείξεων», εἶναι πὼς οἱ «Νέοι τῆς Σιδώνας» συνιστοῦν αὐτοβιογραφικὸ κείμενο): ὁ καβαφικός κύκλος τῆς Ἀλεξάνδρειας (ποιας Ἀλεξάνδρειας; μυρουδιά ἀσύδοτου ἰθαγενεοῦς κάτουρου, θά γράφει κάποιος, κι ἐμεῖς ἀκόμη νομίζουμε πὼς ἡ Ἀλεξάνδρεια ἦταν ἡ Ἀλεξάνδρεια τοῦ Καισαριανῶς καὶ τοῦ Μπενάκη) ἀποτελεῖται ἀπὸ «ἀστυνόμους», ὅπως θά ἴλεγε ὁ Σεφέρης, — ἀστυνόμους πού δὲν εἶναι, ἄλλωστε, ὅλοι ἔξυπνοι. Ὅταν ἀκοῦν γιὰ Αἰμιλιανὸ Μονάη, φάχουν ν' ἀνακαλύψουν πάνω του τὰ φέματα. Ἀδύνατο νὰ μετακινήθουν ἀπ' τὴν κυριολεξία τοῦ καβαφικοῦ στίχου, σὰ νὰ μὴν ἔχουν νὰ κάνουν μὲ τὴ μεταφορικὴ καὶ διαθλαστικὴ κλίμακα τοῦ ποιήματος, μὰ μὲ τὰ πρακτικὰ τοῦ Foreign Office. Τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατο νὰ καταλάβουν ὅτι ποίηση λέγονται οἱ «ἐλλείψεις», τὰ γκρεμίσματα τοῦ ποιήματος. Οἱ ἀλεξανδρινοί, οἱ ἀναγνώστες μας, τὰ ἐρωτικά μας ἰνδάλματα, οἱ διάκονοί μας εἶναι, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε χοντρά, μᾶλλον ἀφελεῖς. Ξέροντας πού κρύβουμε τὰ λεφτά μας, περιπλανῶνται μέσα στίς ἀμφισημίες μας, νομίζοντας ὅτι ξέρουνε πού κρύβουμε τὰ νοήματά μας (γεγονός ἱστορικὰ ὄχι αἰφνιδιαστικό, ἀφοῦ καὶ οἱ συγγενεῖς ἐξ αἵματος ἀκόμη τῶν ποιητῶν σπάνια καταλάβαιναν τίποτα).

Ὁ σιδώνιος νέος, λένε οἱ μὲν, ἔχει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος του σάν ὑποβολέα τὸν Καβάφη, — ὁ αἰσθητισμὸς διαγράφει τὰ καθήκοντά του καὶ μαλλώνει τὸν πατριωτικὸ ζῆλο.

Δόσε — κηρύττω — στό ἔργον σου ὄλην τὴν δύναμίν σου,

ὄλην τὴν μέριμνα, καὶ πάλι τὸ ἔργον σου θυμήσου
μέσ στὴν δοκιμασίαν, ἢ ὅταν ἡ ὥρα σου πιά γέρνει.

«Δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι ὁ Καβάφης ἦτο φανατικὸς ἐθνικόφρων», λένε οἱ ἄλλοι, — ἐκεῖνοι εἶναι κι ἂν εἶναι. Αὐτὸ βγαίνει ἀπὸ τὸ ποίημα, ἡ ἐθνικοφροσύνη (μ' ἓναν κομπορμισμὸ τῆς ἱστορικῆς φαντασίας μπορεῖ νὰ ξεφυτρώσει ἡ ἐθνικοφροσύνη παντοῦ, ἀκόμη κι οἱ Δελφοὶ κατάφεραν στό τέλος νὰ βγοῦν ἐθνικόφρονες). Ὁ σιδώνιος νέος εἶναι, λοιπόν, κάτι πού ἀποστρέφεται ὁ «ἐλληνικός» Καβάφης, — ἂν δὲν τὸν ἀποστρέφεται, ὁ Καβάφης ἔχει ἀποτύχει, τὸ στοχαστικότερον (πού διακινδυνεύει αὐτὴ τὴ φορά μιὰ διαδρομὴ, ὅπως λέει ὁ Ξενόπουλος, κάπως λιγότερο «καλλιτεχνικὴ», — ξέχασα νὰ πῶ ὅτι στοὺς ἀλεξανδρινούς συμπεριλαμβάνω καὶ τὸν Ξενόπουλο) ἐξώκειλε στό ἀνελλήνιστον, ἢ αἰσθαντικὴ ἐμῆδιση. Ἀστυνόμοι, — ἐν πάσῃ περιπτώσει, τὸ εἶπε γιὰ κείνον πού ἦταν ἴσως ἀπ' τοὺς λιγότερους. Ὅσο γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Σεφέρη, δύσκολα κι αὐτὸς θά σιγοντάρει τὰ αἰσθητικὰ τσακίσματα, σέ βάρος τῶν «ἐθνικῶν κυριολεξιῶν». Ὁ Αἰσχύλος εἶναι ἡ μάχη τοῦ Αἰσχύλου, μέγεθος ἔχουσα τραγικοῦ λόγου. Κι ὁ Καβάφης, ἐδῶ, τὰ μπερδεφε.

Στὴν πραγματικότητα, ὁ Καβάφης, ἓνα ἄθροισμα πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ τὸν ὑποβολέα σὺν τὸν ἐθνικόφρονα, βαριέται τίς ἀπόψεις τοῦ σιδωνίου νέου, τὰ μονότονα σημαίνοντά του, κατώτερα πάντα ἀπ' τὰ σημαίνοντα τοῦ Μελέαγρου καὶ τοῦ Ριανοῦ πού δονοῦσαν τὴν αἶθουσα, ἀκόμη καὶ τὸν ὑποτιθέμενο φανατισμὸ του γιὰ τὰ γράμματα, στὸν ἴδιο βαθμὸ πού διψαίει γιὰ τὰ φιλιὰ του. Ὁ Καβάφης, σάν στόμα πού γυρεῖ παντοῦ σῶμα, ζεῖ κάπου στὰ 400 μ.Χ., σέ μιὰ πληκτικὴ βυζαντινὴ ἐπαρχία, ἀνάκατη περασμένη δόξα κι ἰθαγενὴ ἀθλιότητα, ἀνάμεσα στίς ἄχρηστες πιά κλασικὲς κολώνες πού ἀρχίζουν νὰ χτίζονται στοὺς τοίχους τῶν χριστιανικῶν βασιλικῶν. Ὁ Καβάφης, σάν σῶμα πού γυρεῖ στόμα, σέ μιὰ ἐποχὴ πού τὸ στόμα δὲν προσφέρεται πιά τόσο εὐκόλα οὔτε τόσο ἀφιλοκερδῶς, ἂν εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς πέντε σιδωνίους νέους, εἶναι ἓνας ἀπ' αὐτοὺς πού δὲ μιλοῦν καθόλου, — τί νὰ πεῖ πού νὰ μὴν εἶναι παραδοξολογία καὶ πού νὰ τὸ καταλάβουν; Πάντως, τὸ θέμα εἶναι ὁ ποιητὴς Καβάφης. Κι ὁ ποιητὴς Καβάφης, νὰ τὸ καταλάβουμε, εἶναι πέραν τῶν σιδωνίων νέων (δὲν ὑπάρχει πιά ἀποστασιοποιημένος ποιητὴς ἀπ' τὸν Καβάφη) καὶ σ' αὐτὸ τὸ «πέραν» ἐλπίζει πὼς μποροῦμε νὰ τὸν συναντήσουμε. Ἀπευθύνεται σέ μᾶς (ἐντεῦθεν ἡ ἀγωνία τοῦ ἀνθρώπου, γιατί δὲν γίνεται νὰ μᾶς ξέρει), — δὲν ἀπευθύνεται πάντως, ἀντίθετα ἀπ' ὅ,τι ἔκανε ὁ Σολωμός, στοὺς ἀλεξανδρινούς, ἀνθρώπους πού σταδιοδρομοῦν μὲ τὰ ἀνέκδοτά του καὶ γιὰ τοὺς ὁποίους ὁ Καβάφης εἶναι κάτι σάν τὸν Παναθηναϊκὸ τῆς Ἀλεξάνδρειας. Ὁ Καβάφης ἤξερε νὰ περιμένει, κι ἀντέχει νὰ περιμένει, πράγμα πού συμβαίνει μὲ πολὺ λίγους ποιητές.

Τώρα, ὁ Αἰσχύλος πάλι, ὁ Αἰσχύλος πού παρεμβαίνει, μετὰ τὴ συνάντηση τοῦ Σεφέρη μὲ τὸν Καβάφη, γιὰ νὰ συναντήσει τὸν Καβάφη ὁ ἀξέχαστος φίλος μου, ὁ Ἄθως Δημουλάς. Ἡ συνάντηση αὐτὴ πραγματοποιεῖται, καθὼς ὑποστηρίζω, στό «πέραν», τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς πού ὁ Καβάφης ἔχει συλλάβει τὴ λογικὴ τοῦ σημαίνοντος στὸν Αἰσχύλο καὶ τὴν

«ήθικη», νά εκφραστῶ ἔτσι, τοῦ ἐπιτύμβιου ἐπιγράμματος, αὐτό πού ὁ ἴδιος ὁ Αἰσχύλος θά ἔλεγε

ἀπάτης δικαίας οὐκ ἀποστατεῖ θεός

— ὑπάρχει ἓνα δίκαιο φέμα, πού τό προστατεύει ὁ θεός. Ὁ τραγικός λόγος περιέχεται στό ἐπίγραμμα, εἶναι, ἄς ποῦμε, τά κενά ἀνάμεσα στίς λέξεις κι ἡ «στίξη» τοῦ ἐπιγράμματος. Ὑστερα, οἱ αἰῶνες περνοῦν, ὁ Αἰσχύλος μένει (πολλοί ἄλλοι δέν ἔμειναν), καί δέν χρειάζεται κανεῖς νά φάξει πού βγάξει τό ἐπίγραμμα. Ὁ Αἰσχύλος μένει: κι ὁ Καβάφης ταξιδεύει τήν ἀνάγνωσή του ἀπό τόν 4ο λυκοφωτικό αἰῶνα τῆς Σιδώνας σ' ἓνα ἀκαταπόνητο ἐρώτημα, πού ἔξεχασε τό ἴδιο τήν ἀπάντησή του. Παρουσία τῆς Κασσάνδρας καί τοῦ Ὁρέστη ἢ Μαραθῶνιο ἄλλος;

Ἐπιτέλους, λέει ὁ Δημοῦλας, ἀπό ἱστορικά ὑλικά εἶναι χτισμένοι κι ὁ Αἰσχύλος, καί δέν ὑπάρχει τίποτα πιά ἀνθρώπινο ἀπ' τό ἱστορικό, — τόσο πολύ, ὥστε γιά νά κρατήσουμε στήν ἀνθρώπινη διάστασή τους κάποιους ἀνθρώπους πού κινδυνεύουν νά βουλιάζουνε στόν θρύλο, χαλκεύουμε γιά χάρη τους μιά τεκμηριωμένη ἱστορία (γιά τόν ἴδιο τόν Αἰσχύλο, λ.χ., σκαρώθηκε ὁ οὐρανόθεν θάνατος, — ἓνας μύωπας ἀητός, πού δέν ἔβρισκε πού νά σπάσει τή χελώνα του, πῆρε τό κεφάλι τοῦ Αἰσχύλου γιά πέτρα). Ὁ Αἰσχύλος δέν χρειάζεται μόνο ὄλο τόν Αἰσχύλο, θέλει νά ἔχει κι ὄλο τόν Κυναίγειρο, — κι ἂν ὁ Κυναίγειρος ἐκείνης τῆς ἀπαράμιλλης δράσης (κι ἀρκετά βάρβαρης, ἐδῶ πού τά λέμε, εἶναι λάθος νά πιστεύουμε ὅτι ἡ ἑλληνική συμπεριφορά εἶχε φιλολογικῆς εὐαισθησίες), μέ τά νύχια καί μέ τά δόντια, εἶναι ἀδερφός του, ἓνας λόγος παραπάνω.

Τήν περσική τριήρη ὅσο μπορεῖς

συγκράτησε, Κυναίγειρε.

Κι ἂν δέν μπορεῖς πιά μέ τά χέρια,

μέ τά δόντια κράτα την.

Σπεύδοντας, οἱ ἄλλοι ἐμεῖς

τούς καρπούς θά δρέφουμε

τοῦ μοναδικοῦ σου ἄθλου.

Κι ὁ ἀδελφός σου ὁ Αἰσχύλος,

χωρίς ἐσένα, ὦ Κυναίγειρε,

πῶς θά ξεχνοῦσε

τοῦ πνεύματός του τά μεγαλουργήματα

(ἄλλους ἄθλους)

περήφανος μονάχα

γιατί πολέμησε κι αὐτός στό Μαραθῶνα;

(*Τά Ποιήματα 1951-1985, — «Οἱ ἥρωες»*)

Δέν συζητῶ ἐδῶ τήν ἀξία τοῦ ποιήματος, ὁ Ἄθως Δημοῦλας, διοχετεύοντας τήν ἐπιθυμία του στούς ἀνέμους καί τά καπρίτσια τῆς μνήμης του (βλ., λ.χ., τό πρῶμο ποίημα «Θύμηση κι Ἐπιθυμία», ὅπου ἡ Ἐπιθυμία φωλιάζει καί ἠχητικά μέσα στή ΘΥΜΗΣΗ), ἔχει γράφει πολύ καλύτερα. Λέω μόνο πῶς ὁ Δημοῦλας, φωτίζοντας σάν ἀπωθημένο ἄξονα τῆς ἱστορίας μας τήν ἐξαλλή φυσιογνωμία τοῦ Κυναίγειρου, πού ἀξιῶθηκε μιά μόνη, καί μάλιστα πρὸς οἰκειοποίηση ἀπό τούς ἄλλους, δόξα, ἐκεῖ πού ὁ δεῦτερος ἀδερφός δέν ἀξιῶθηκε καμιά, κι ὁ Αἰσχύλος, ὁ τρίτος, γύρεψε δύο, ὀργανώνει τήν ἀπάντησή του στό καβαφικό ἐρώτημα, — ἓνα ἐρώτημα γλιστερά διαζευκτικό (τόσο ὑποβλητική ἦταν ἡ δύναμη τῆς διάζευ-

ξης, ὥστε τήν παρακολούθησε κατά πόδας κι ὁ ἴδιος ὁ Σεφέρης, λές καί τό μόνο πού περίσσευε ἀπ' τόν ἐθνικό ὄργανισμό ἦταν οἱ παρφομαρισμένοι ἐστῆτ, καί τό μόνο πού τελοῦσε ἐν σπανιότητι οἱ ἐθελοντές στρατιῶτες), στήν κλίμακα τοῦ ἱστορικοῦ ρήγματος, πού εἶναι ἡ πικρία τῆς ἱστορικῆς αἰσθησης: 400 μ.Χ., 1951 μ.Χ., 1961 μ.Χ., τί ἀπόμεινε ἀπό τό Μαραθῶνα; Γοητεία τῶν πινακίδων, «Ἐρέτρια», ἢ «Χαλκίς», ἢ «πρὸς Μαραθῶνα».

Ἐκεῖ, Ἀθηναίων γενναιότερος Κυναίγειρος.

Πού πολύ ζωηρά τόν φαντάζομαι

— τό ἓνα χέρι, καί τό ἄλλο, καί τό στόμα

πεισματικά νά συγκρατοῦν τήν ἐχθρική

τριήρη — καί πολύ κοντά: πέντε λεπτά

ἀκόμη, μέ τό αὐτοκίνητο, πρὸς Μαραθῶνα.

(«Κυναίγειρος»)

Ἡ συνειδητοποίηση τοῦ ἱστορικοῦ ρήγματος, αὐτός εἶναι ὁ λόγος πού ὁ Δημοῦλας, μονήρης κι ἀπό τήν ἰδιοσυγκρασία του, δέν ἀνοίγει κουβέντα μέ τούς ἀρωματισμένους σιδώνιους νέους (στήν πραγματικότητα, ὁ Δημοῦλας δέν ἔχει ἐπισκεφτεῖ ποτέ τή Σιδώνα, — ὅσο μποροῦμε νά συμπεράνουμε, τουλάχιστο, ἀπ' τήν ὀλοκληρωτική ἀπουσία μυρωδικῶν στό ἔργο του). Αὐτή ἡ ἀντιπάθεια γιά τίς ἀπότομες ἐναλλαγές κλίματος καί γιά τήν ἀδέσμευτη φαντασία, πού ἀποφεύγει, σάν ἀναξιόπιστα, τά πολύ θερμαντικά σώματα, μόνο μέ τόν Καβάφη δέχεται νά κουβεντιάσει (ἄλλη «σφιγμένη» φαντασία, — πῶς μπόρεσαν, ἀλήθεια, νά συσχετίσουν τόν Καβάφη μέ τόν Robert Browning;), νά κουβεντιάσει γιά τίς «ἐνέδρες» του, γιά τίς ἀμηχανίες του, ὄχι πάντως γιά τά φευγάλα ἀντικείμενα τοῦ ἔρωτά του. Εἶπα, νά κουβεντιάσει: καλύτερα, νά προφέρει τό «ἀλλά» του, δίνοντας μιάν ἐκ-κεντρῆ ἀπόκριση σ' ἓνα πολύ κεντρομόλο ἐρώτημα. Θέλω νά πῶ, δείχνοντας μέσα στίς «σποραδικῆς κι ἀσύνδετες» ἱστορικῆς μνημῆς, μέσα στή γοητεία τῶν «ἀβέβαιων» γεγονότων, στίς προαισθησεις, ἀκόμη, πού δέν προαισθάνονται τό θάνατό τους («Ἡ προαισθησις»), πότε τόν Λαοκόοντα, πότε τή Μήδεια, πότε τόν Κυναίγειρο, τόν κουτσουρεμένο ἀπ' τό περσικό σπαθί Κυναίγειρο, πού εἶναι ταυτόχρονα προϋπόθεση καί τρομα-

κτικό όριο τής ελληνικής ιστορίας, — πέντε λεπτά μέ τό αὐτοκίνητο, καθώς βγαίνεις στό δρόμο γιά τό Μαραθώνα. Αὐτό τό «ἀλλά», τοῦ Κυναίγειρου, στή διχάλα «Κασσάνδρα ἢ Μαραθώνιο ἄλλος», ὁ Καβάφης, ἐπειδή εἶχε κι αὐτός, καί χωρίς τόν μαρξισμό μας, τό ἀνατρεπτικό χάρισμα τής ιστορικής αἰσθησης, ἦταν ἔτοιμος νά τό ἀκούσει. Τουλάχιστο, ὅλα ἔτσι δείχνουν.

Ὅχι πώς τέλειωσα μέ τή θεματική τοῦ Δημουλά, — τό «ἄλλοτε», τό «ἄλλου», τό «πεπρωμένο», τήν «ἀναμονή», τήν «ἐλπίδα», τήν «ἀκινήσια», τήν «ἀπουσία», τή «θλίψη», μιὰ θλίψη, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, πού ποτέ δέν ἐπιτρέπει φιλοῦς τόνους στά πένθη τῆς. Γιατί τό συνηθισμένο ποιητικό ὕλικό τοῦ Ἄθου (ἔτσι τό ἔγραφε...) Δημουλά εἶναι ἕνας πληθωρισμός ἀφηρημένων οὐσιαστικῶν πού προσπαθοῦν νά κρυσταλλωθοῦν σέ πρόσωπα, χωρίς πάντα νά τό καταφέρουν, ὀνόματα πού δέν ρίχνουν πίσω τους σκιά, ἕνα τοπίο γυμνό πού τό διατρέχει μιὰ ἀνατριχίλα τοῦ χρόνου, μιὰ ὀργάνωση ἐσωτερικοῦ κόσμου πού ἔχεις τήν ἐντύπωση πώς δέν ἀποτελεῖται παρά ἀπό καλώδια, — καλώδια πού πικραίνονται μέ τή μοῖρα ἢ ἀφήνουν νά διορθώσει τά ἐλαττώματά τους ὁ θάνατος.

Τά πράγματα δέν ἦρθαν ὅπως τά ἠθελες. Ὅπως τά ἐκνήγησαν οἱ πόθοι σου καί οἱ πράξεις.

Πάντοτε κάτι ἔφταιγε — λίγο ἢ πολύ. Ὁ τόπος ὅπου μένεις, οἱ δικοί σου (πώς νά τοὺς ἀλλάξεις;)

Τώρα μιᾶς μέ πίκρα καί μέ πείσμα γι' ἀτυχία καί γι' ἀδικίες. Ὅχι μονάχα βέβαια γιά νά πείσεις —θά' τανε λίγο— ἐμᾶς, τοὺς ὁμοίους σου στήν ἀστοχία.

Ἄλλος ὁ στόχος σου (κάθε παρὰπονου): τήν ἀδιαφορία

τῆς Μοίρας τῆς ἀνθρώπινης νά ἐπιτιμήσεις.

(«Πρός τόν καθένα»)

Μά, ξαφνικά, στίς σχεδόν ἀσυγκίνητες ἐπιγραφές τῶν καλωδίων, — «δισταγμός», «τόλμη», «ὑπομονή», «ἀπόφαση», «προσδοκία», «γαλήνη», συμβαίνει μιὰ ἀφυπνιστική στροφή, ἀκούγεται ὁ γδοῦπος τῆς ἀδράνειας πού γκρεμίζεται, τό ὑποκείμενο τῆς ιστορίας ἀνάβει τά φῶτα του, βάζει μπροστά τά ἐργαλεῖα του, τήν εἰρωνεία, τήν καχυποψία, τήν πρόγνωση τοῦ καιροῦ, τήν παροιμιακή ἔκφραση, — βγαίνει ἀπό τόν λήθαργό του κι ἀκυρώνει τή γαλήνη, τόν σκοπό κάθε καλωδιακοῦ συστήματος:

*Θά συνεχίσω βήματα σταματημένα
κάπου, ἀνανεώνοντας τίς θέσεις
ἀνάμεσα στόν κόσμο καί σέ μένα...*

(«Θά συνεχίσω...»)

Κι αὐτές εἶναι οἱ στιγμές τοῦ Ἄθου Δημουλά πού πιό πολύ μ' ἀρέσουν, καί γι' αὐτές τίς στιγμές, πού ἡ μοῖρα παύει γιά λίγο νά καγχάζει, ἂν θέλει ὁ θεός, θά ξαναγράψω.

ΕΣΑΝΤΑΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ

ΕΣΑΝΤΑΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ

ΓΚΕΟΡΓΚ ΛΟΥΚΑΤΣ:

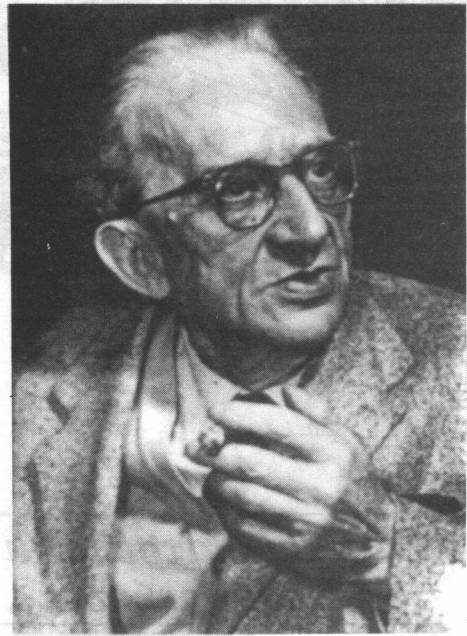
Άστική και σοσιαλιστική δημοκρατία
Εισαγωγή-Μετάφραση Α. Τσίτσοβιτς.
Έκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ. Άθήνα 1987, σελ.
190, 880 δρχ.

Η πρώτη παγκόσμια έκδοση στη χώρα μας του τελευταίου πολιτικού δοκιμίου ενός κομμουνιστή θεωρητικού, με την ιστορία και την εμβέλεια του Γκέοργκ Λούκατς, είναι ασφαλώς καθ' εαυτό ένα γεγονός που προκαλεί έντονο ενδιαφέρον. Γιατί ο Λούκατς υπήρξε μία από εκείνες τις, σπανίζουσες πιά, προσωπικότητες στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα που είχαν τη θέληση και την ικανότητα να συνδυάζουν γόνιμα τη θεωρητική έρευνα με την πολιτική δράση.

Πέρα όμως από την προσωπικότητα του συγγραφέα και τη συγκυρία της έκδοσης, τό δοκίμιο παρουσιάζει ενδιαφέρον, γιατί είναι μία από τις ελάχιστες γνωστές σύγχρονες πραγματείες του κεντρικού ζητήματος της συγκρότησης του σοσιαλιστικού κράτους που προέρχονται από τις χώρες της Ανατολικής Εύρωπης και δέν είναι ούτε άπολογητική προπαγάνδα του σταλινισμού ούτε ανιστόρητη εξιδανίκευση των μορφών του σύγχρονου άστικού κράτους. Ο Λούκατς χρησιμοποιεί με κλασικό, από μεθοδολογική σκοπιά, τρόπο τη μαρξιστική ιστορική κριτική μέθοδο για να αναλύσει την άστική δημοκρατία, ως έποικοδόμημα που αντιστοιχεί και εξυπηρετεί τις διάφορες φάσεις της καπιταλιστικής εξέλιξης, και τό σταλινισμό ως συγκεκριμένο έποικοδόμημα μιάς μεταβατικής περιόδου βίαιης δημιουργίας των ύλικών-παραγωγικών προϋποθέσεων του σοσιαλισμού σέ μιά υπανάπτυκτη οικονομικά και πολιτικά χώρα, όπως ήταν ή Ρωσία κατά την εποχή της Οκτωβριανής Έπανάστασης και του Έμφυλιου Πολέμου. Οι δύο αυτές «ψευδεΐς» εναλλακτικές επιλογές συγκρό-

τησης του κράτους στη σοσιαλιστική κοινωνία άπορρίπτονται ριζικά και από θεωρητική άποψη — με αναλυτική άναδρομή και παράθεση των μαρξικών και λενινιστικών άπόψεων — αλλά και από πρακτική άποψη — με κατάδειξη της κλασικής αντίφασης, που ένυπάρχει και στις δύο μορφές κοινωνίας, άν και με διαφορετικά επιφαινόμενα, μεταξύ των επιπέδων ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων και των παραγωγικών σχέσεων.

Κεντρική σημασία για τις μελλοντικές προοπτικές των σοσιαλιστικών κοινωνιών αλλά και του διεθνούς εργατικού κινήματος έχει, για τον Λούκατς, ή ανάπτυξη της σοσιαλιστικής δημοκρατίας που έχει βασικό χαρακτηριστικό την ούσιαστική συμμετοχή των μαζών στην πολιτική από τό επίπεδο της καθημερινότητας μέχρι τά «μεγάλα» πολιτικά ζητήματα. Ο Λούκατς άπορρίπτει σαφώς την άποψη ότι ή άπαλλοτρίωση των άπαλλοτριωτών, ή κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής και ό κεντρικός σχεδιασμός της οικονομίας είναι έπαρκή στοιχεία για την οίκοδόμηση του σοσιαλισμού. Έπαναθέτει τη μαρξιστική άποψη, που υπεράσπισε και ό Λένιν, ότι ό σοσιαλισμός είναι μεταβατικός κοινωνικός σχηματισμός πρός τον κομμουνισμό. Η κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής και ό κεντρικός σχεδιασμός είναι άπαραίτητες ύλικές προϋποθέσεις για τη μετάβαση από τό «βασιλείο της αναγκαιότητας» στο «βασιλείο της ελευθερίας». Όμως τό στοιχείο πραγμάτωσης της μετάβασης δέν είναι οικονομικό, βρίσκεται «επέκεινα» του «βασιλείου της αναγκαιότητας», είναι στοιχείο πολιτικής και

κοινωνικής συνειδητότητας και συνειδητοποίησης των μαζών: ή σοσιαλιστική δημοκρατία.

Έξετάζοντας την ιστορική τύχη του κινήματος των σοβιέτ, που ήταν στην επαναστατική και τά πρώτα χρόνια της μετεπανάστατικής περιόδου ή συγκεκριμένη μορφή της σοσιαλιστικής δημοκρατίας στη Ρωσία, ό Λούκατς διερευνά τις ιστορικές πηγές και εκφράσεις του σταλινισμού μέσα στις συγκεκριμένες συνθήκες και άναλύει τη σαφή ρήξη που υπάρχει μεταξύ της λενινιστικής πολιτικής και της στάσης των επιγόνων. Η ψυχρή άνατομία της σοβιετικής κοινωνίας και πολιτικής και οι

προτάσεις που κάνει άκόλουθα για την ανανέωση της θεωρίας και πράξης του κομμουνιστικού κινήματος δείχνουν μιά πραγματικά εκπληκτική διάραση των εξελίξεων και έχουν άμείωτη άξια για τον σύγχρονο άναγνώστη.

Η τελευταία αυτή ύποθήκη του Λούκατς πράγματι συνεισφέρει και στη γνώση και στο θάρρος των κομμουνιστών, που εξακολουθούν να βαδίζουν, όπως τούς προτρέπει ό γέρο-επανάστατης, στο δρόμο που έδειξε ό Μάρξ πρός τό άκόμα μακρινό αλλά όχι λιγότερο άναγκαίο «βασιλείο της ελευθερίας».

Άλέκος Γυφτόπουλος

Τώρα -
ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΠΕΙΡΑΙΑ
φθηνά ΠΟΛΥ φθηνά βιβλία
Έγκυκλοπαίδειες μισοτιμής
Εύκολιες πληρωμής

ΒΙΒΛΙΟ

ΜΗΟΣΤΑΝΟΓΛΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΦΘΙΝΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ 92 ΠΕΙΡΑΙΑΣ ΤΗΛ. 4112258

ΚΕΡΜΑΤΑ

“Όταν επιτρέπεται τό απαγορεύεται...”

Οί κεφαλές του υπουργείου Δημοσίας Τάξεως ανακάλυψαν προσφάτως την καταξιωμένη φόρμουλα των «έγκυρων πληροφοριών» οτι στη συγκέντρωσή θά παρεισφρήσουν αντικοινωνικά στοιχεία με στόχο την πρόκληση επεισοδίων». Κατόπιν τούτου, απαγορεύονται οι συγκεντρώσεις. Βέβαια, οι «έγκυρες πληροφορίες» δέν είναι παρά ό τσαμπουκάς της εξουσίας, ή «πολιτική της βούληση» στην καθομιλουμένη νεοπασοσική. Δέν θέλουμε — δέν σ'ας αφήνουμε. Στο κάτω κάτω, δικό μας είναι τό Σύνταγμα. Δέν δικαιούσθε λοιπόν νά τό χρησιμοποιείτε σάν επιχειρημά σας.

‘Η δοκιμή έγινε δύο φορές, μέ θύμα τό χώρο των αναρχικών. Τό σχέδιο πέτυχε, αφού οι αντιδράσεις δέν ήταν ιδιαίτερα σημαντικές. Καί δέν θ' άργήσει νά γενικευτεί ή χρήση του μέτρου, ώστε επιτέλους νά βρει τήν ήσυχία του ό πολιορκούμενος Τρίτης και οι έν τή Βουλή σταυροφόροι και λισοτρόφοι.

Καί αφού όλα απαγορεύ-

ονται, πλήν φυσικά εκείνων πού άπλώς δέν επιτρέπονται, οι άλλεπάλληλες προτάσεις της Αύριανής δέν θ' άργήσουν νά γίνουν νόμοι του κράτους. Δέν θά 'ναι άλλωστε ή πρώτη φορά πού τό κάστρο του Ταύρου θά δώσει γραμμή στό Καστρί. Μ' ένα καλό πρόσχημα, νομιμοποιούνται άκόμη και φασίζοντα μέτρα.

«Γιά νά προστατευτεί ό κόσμος από τους τσαντάκηδες και τους τρομοκράτες», απαιτεί, λοιπόν, ή Αύριανή «νά απαγορευτεί νά κουβαλάνε δύο άτομα σέ μοτοσικλέτες». Ίδού οι σαφέστατες εξηγήσεις της:

«Έπειδή πάρα πολλοί άστυνομικοί... ΚΟΙΜΟΥΝΤΑΙ ή μάλλον ενδιαφέρονται μόνο για τήν... ΚΟΝΟΜΑ, και γι' αυτό ένα σωρό τσαντάκηδες, λωποδύτες, δολοφόνοι και τρομοκράτες καβαλάνε τίς μηχανάρες τους και άρπάζουν τσάντες και σκοτώνουν, προτείνουμε στην κυβέρνηση νά απαγορεύσει, δοκιμαστικά για 1-2 χρόνια, νά κυκλοφορούν μοτοσικλέτες μέ ΔΥΟ άτομα.

“Όταν ένα άτομο οδηγεί

μηχανή είναι λιγάκι... δύσκολο ή μάλλον αδύνατο, ν' άρπάξει τσάντα ή νά βγάλει τό περιστροφό του και νά σκοτώσει, γιατί θά φάει τά μούτρα του!...

“Έχουμε τή γνώμη πώς άν ληφθεί ένα τέτοιο μέτρο, τό όποιο ή έφημερίδα μας τό 'χει προτείνει εδώ και 2-3 χρόνια, ό κόσμος θά γλιτώσει από πολλές έγκληματικές ενέργειες, αφού όταν κάποιος βλέπει δύο πάνω σέ μία μηχανή θά παίρνει έγκαιρα τά μέτρα του...».

‘Επόμενο βήμα; Νά απαγορευτεί ή συνεύρεση άνω των τριών ατόμων γιατί σύν δυό-σύν τρεις μπαίνουν στόν πειρασμό νά όργανώσουν «πυρήνα». Νά απαγορευτεί ή ένοικίαση ύπογειων (ιδίως στην Κυψέλη και στού Γκούζη) γιατί κάθε ύπόγειο είναι δύναμη γιάφκα. Νά απαγορευτεί διά ροπάλο ό έρωτας (μέ πρόσχημα π.χ. τό AIDS), διότι συνήθως παράγει άπελπισμένους, τουτέστιν ύποψήφιους «τρομοκράτες». Κτλ. κτλ.

‘Απίθανα και γελοία φαντάζουν όλα τούτα — άρα, ή βιαστική σιγουριά, κανείς δέν θά τολμήσει νά τά διανοηθεί καν. ‘Αλλά ήταν λιγότερο γελοία κι άπίθανη ή πρόταση του Κουτσόγιωργα νά γίνονται οι διαδηλώσεις μόνον επί πεζοδρομίου, μέ πρόσχημα τήν οικολογική προστασία; Κι άν πρός τό παρόν ή άπόφαση πάγωσε, ή κοινωνική αντίσταση ήδη έλέγχθηκε και καταμετρήθηκε. Καί βρέθηκε μάλλον μικρή. “Όπως μικρή είναι τή στιγμή πού ό δολοφόνος του Καλτέζα, ό άστυνομικός Μελίστας, άθωνώνεται μετά πολλών έπαινων. “Η ό Μπουκουβάλας και ή Βογιατζή κρατούνται επί έξάμηνο χωρίς στοιχεία εις βάρος τους και χωρίς δική...

Παντελής Μπουκάλας

Καημένε

“Ομηρε...”

“Ός πότε λοιπόν θά μάς σώζει ό δαίμων του τυπογραφείου; “Ός πότε θά του φορτώσουμε τήν άγνοια και τή βιασύνη μας; Τήν παχυλή μας άγραματοσύνη, πού μάλιστα κάνει και άστηρή διαίτα, άντιστεκόμενη στόν πειρασμό των λεξικών και των πρωτοτύπων.

“Ός πότε θά παριστάνουμε τους έγγραμμάτους έπειδή κάπου κάτι άρπαξε τ' αυτί μας ή κορφολόγησε τό μάτι μας σέ έπιπολής άναγνώσεις; Γιατί βέβαια δέν κινδυνεύει ή φλούδα άλλα τό μεδούλι. “Όταν δέν μπορεί ό άναγνώστης νά άναγνωρίσει κάτι, δέν μπορεί φυσικά και νά τό γνωρίσει.

Μάς λέει λοιπόν ή «Κασσάνδρα» της Έλευθεροτυπίας, στις 19 του Μάρτη, πώς εισάγονται έξ 'Ιταλίας μπλουζάκια πού πάνω τους είναι γραμμένη έλληνοιστι «ή πρώτη στροφή (νά διαβάσουμε «στίχος»); από τήν ‘Ομήρου ‘Ο-

Εισαγόμενος
και ο Όμηρος!
Μπορεί οι εγ-

χώριες βιοτεχνίες να παράγουν μπλουζάκια με ξενόγλωσσες επιγραφές του τύπου «I LOVE...», αλλά και οι ιταλικές δεν κάθονται με σταυρωμένα τα χέρια. Ηδη κυκλοφόρησαν στην αθηναϊκή αγορά μπλουζάκια εισαγόμενα από την Ιταλία, που μπροστά γράφουν με ελληνικά γράμματα την πρώτη στροφή από την Ομήρου Οδύσσεια. «Ανδρα μοι ένεπε, μούσα πολύτροπος, ως μάλα...»! Καημένε Οδύσσεια, περιπλανήθηκες σε τόσες χώρες για να γυρίσεις στην πατρίδα σου υπλουζάκι!

δύσσεια». Ίδού λοιπόν σύμφωνα μέ τήν (άν)ορθογραφία της «Κασσάνδρας» ή πρώτη «στροφή»: «“Ανδρα μοι ένεπε, μούσα πολύτροπος, ως μάλα...”!» (τό θαυμαστικό της «Κασσάνδρας» ίσως άπορεί

καί ἡ ἴδια πῶς τὰ κατάφερε).

Πρόκειται γιά ρεκόρ δηλαδή, ἄξιο νά τό φιλοξενήσουν τά ἀρμόδια «βιβλία Γκίνες». Σέ ἑπτά λέξεις λάθη πέντε. Ἀντιγράφουμε ἀπό τίς ἐκδόσεις τῆς Ὁξφόρδης: «Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον, ὅς μάλα...». Τουτέστιν: Τρῶμε πρῶτα πρῶτα τό ἓνα νί τοῦ ἔννεπε (χάριν ἀπλοποιήσεως, ὅπως κάνουμε στίς ξενόφερτες λέξεις). Ὑστερα... πεζοποιούμε τή Μοῦσα, ἀφοῦ κι ἡ ζωή μας εἶναι πεζή — ἀλλά αὐτό ἄς τό πάρει τό ποτάμι.

Καί μετά, ἄ μετά κλέβουμε τό χαρακτηρισμό τοῦ Ὀδυσσεᾶ καί τόν ἀποδίδουμε στή Μοῦσα. Πολύτροπος δηλαδή αὐτή καί ὄχι ὁ «καημένος Ὀδυσσεᾶς». Λεπτομέρειες... Κι ἄς ἔχουν πονοκεφαλιάσει γενιές καί γενιές φιλόλογων καί μεταφραστῶν γιά νά μεταφέρουν στά καθ' ἡμᾶς αὐτό τό

πολύτροπο «πολύτροπος». Κατόπιν αὐτῶν, δέν χρειάζεται νά ἔναι πολυμήχανος κανεῖς γιά νά μετατρέψει τό «ὄς» σέ «ὡς». Ἴδιος ὁ ἦχος στό κάτω κάτω. Καί εἶπαμε: Ἀκουστική εἶναι πλέον ἡ σχέση μας μέ τὰ πράγματα.

Κι ἀπό τή μύγα ξίγκι θά πείτε. Δικαίως ἴσως. Ἄς ἔπαιαν τουλάχιστον οἱ ἐφημερίδες νά λοιδοροῦν τοῦς μαθητές πού δέν ξέρουν τήν «ἀρωγή» καί τήν «εὐδοκίμηση» ἢ γράφουν ἀνορθόγραφα τά συνθήματά τους. Γιατί μπορεί ἡ ἀρχαία Κασσάνδρα νά ἔσerne τήν κατάρτα της καί κανεῖς νά μήν πιστεῦτε τά μαντεύματά της, ὁμως τίς σημερινές «Κασσάνδρες» καί «Σίβυλλες» ὄλοι τίς πιστεύουν, ἀφοῦ ὁ τύπος εἶναι ἐξουσία. Κι ὄλοι (ξε)μαθαίνουν γράμματα ἀπό τά δικά τους γραπτά. Ἡ ὄχι;

Τ.Σμπούρης

Μίκης ὁ ἀμίμητος

Νάτος πάλι. Ἀπρόβλεπτος. Ὁβιδιακός. Δισέγγονο τοῦ Πρωτέα. Ἐπικίνδυνος. Ἐθνικός κι αὐτός. Ἐθνικός σάν τόν Σαββόπουλο ἀλλά χωρίς τό ἀναρχο χιούμορ ἐκείνου. Ἐθνικός σάν τόν Χατζιδάκι ἀλλά δίχως τή δεξιόστροφη εἰρωνεία του. Ὁ Μίκης. Πού τό '85 ἔλεγε τό ΠΑΣΟΚ νεκροθάφτη τῆς δημοκρατίας. Καί τό '86 ὁ Ἄνδρέας χαρακτηρίζε «ἀσυγχώρητη πράξη» τήν ὑπό τοῦ Μίκη ἴδρυση τῆς Ἐπιτροπῆς Ἑλληνοτουρκικῆς Φιλίας.

Λάλος. Λαλίστατος. Ἐπί παντός. Καί προπαντός ἐπί θεμάτων — λέει — ἐθνικῶν. Ρεαλιστής ὅταν οἱ ἄλλοι ὄνειρεύονται. Κι ὅταν οἱ ἄλλοι realίζου, αὐτός νά ὄνειρεύεται πῶς ὄνειρεύεται.

Βιαστικός. Νά μή βουτάει πάντα τή γλώσσα του στό μυαλό του. Ὁγκώδης. Νά τὰ καλύπτει ὄλα. Ἡ νά θέλει νά τὰ καλύπτει ὄλα. Καί τοῦτα καί κείνα. Καί Ἄνδρέα καί μή Ἄνδρέα. Καί Καραμανλή καί μή Καραμανλή. Καί ΚΚΕ καί μή ΚΚΕ. Καί ἀνανέωση καί μή ἀνανέωση. Καί Κύπρο καί Τουρκία. Ὅλα πατρίδα του. Ἀνάλογα μέ τό πρῶτο ζῦπνημα. Ἀνάλογα μέ τίς ἐκά-

στοτε ἀνάγκες του γιά ἐξουσία. Πότε τή θέλει λαϊκή, πότε ἐθνική. Πότε κομματική καί πότε παμμεσογειακή.

Μαζοχιστής. Φτύνει κι ὕστερα ἀσπάζεται ὅ,τι ἔφτυσε. Ὅπως τώρα τόν Ἄνδρέα. Λοιδορεῖ γιατί δέν ἀντέχει δίχως τό δικό του μερίδιο λοιδορίας. Μέ μιά διαφορά: σέ ὄλους τοῦς ἄλλους κοστίζει πολύ νά τόν λοιδοροῦν. Γιατί σάν νά λοιδοροῦν τόν ἑαυτό τους.

Σαδιστής. Δέν τόν χωράει τό πεντάγραμμα. Καί πάλι γράφει. Δέν τόν χωράει ἡ Ἑλλάδα. Καί πάλι ἐδῶ εἶναι. Φίλαυτος. Ἀκριβῶς ὅπως τόν κατασκευάσαμε.

Παίζει. Νομίζει πῶς παίζει. Ὅμως τὰ μεγάλα παιγνίδια ἄλλοι τὰ κανονίζουν. Νά, κάποιοι σάν τόν Ἄνδρέα Γεωργίου Παπανδρέου. Πού ποτέ δέν χάνει. Πού κερδίζει γιατί οἱ ἐχθροί του εἶναι τόσο σταθεροί ὅσο οἱ δικές του ἰδέες. Ὅταν, δηλαδή, ἀκόμα καί τό καθόλου φαίνεται λίγο κι ἄχαμνό.

Ὁ Μίκης. Ὁ ἐπόμενος πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας. Καί σ' ἀνώτερα;

Πα.Μ.

Οἱ γυναῖκες ἀνδρώνονται...

Καί στίς ἀλλαγές φύλου τὰ καταφέρνουν ἱκανοποιητικά τὰ ἡμερήσια φύλλα. Τό Ἔθνος λόγου χάρη κατόρθωσε νά ... ἀνδρώσει τήν «κομισάριο» Βάσω Παπανδρέου, κατόπιν εἰδικῶν χειρουργικῶν ἐπεμβάσεων στό σῶμα τῆς γλώσσας. Κονδυλοφόροι λοιπόν ἢ φαλλοφόροι; Ἀρσενική καί ἢ γλώσσα; Ἄνδρωγλώσσα; Ἡ θυμήθηκαν ἐκεῖνο τῆς Γενέσεως; «Ἀὐτή δέ κληθήσεται γυνή ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρός αὐτῆς ἐλήφθη αὐτή»;...

Τό δράμα σημειώθηκε στίς 10 Μαρτίου. Ἐπρόκειτο ἴσως γιά πρωτότυπη καί κατά δύο ἡμέρες καθυστερημένη συμβολή τῆς ἐφημερίδας στή «Γιορτή τῆς Γυναίκας». Νά κάτι γράμματα: «Βάσω Παπανδρέου: Ἄνδρώθηκε στό κίνημα — πιστεῦει στό "λίφτινγκ"». Κι ἐμεῖς σέ ποιόν θεό νά πιστέψουμε, τώρα πού καί τίς θεϊκές βουλές τίς γράφουν στά παλιά τους τὰ κατάστιχα οἱ κονδυλοφόροι πού δέν σέβονται οὔτε καν τό DNA τῶν ἀνθρώπων.

ΒΑΣΩ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

ΕΘΝΟΣ — Πέμπτη 10 Μαρτίου 1988

Ἀνδρώθηκε στο κίνημα - πιστεύει στο «λίφτινγκ»

Ἡ λέτε νά γνῶριζαν οἱ τιτλοδοῦτες τή σημασία πού πῆρε τό ρῆμα ἀνδρώνομαι κατά τό Μεσαίωνα, ὅταν τό χρησιμοποιοῦσαν ἐπί γυναικῶν μέ τήν ἔννοια τοῦ διακορευομαι («ἀνδρωμένη παρθένος ἢ γεγαμημένη» κατά Φώτιον). Ἀλλά, τότε, ὡς καί μήνυση θά μπορούσε νά ὑποβάλει ἐναντίον τοῦ Ἔθνους ἢ κ. Βάσω Παπανδρέου, γιά συκοφαντία καί δυσφήμιση.

Εὐτυχῶς, πάντως, ὁ φυλομετατροπέας τίτλος ἐμφιλοχώρησε στή «μεγάλη ἐρευνα» τοῦ Ἔθνους γιά τό «πολιτικό μέλλον τῆς Ἑλλάδας — μπροστά στό 2000». Γιατί γιά σκεφτεῖτε τί θά ὑποστοῦμε ὅταν θ' ἀρχίσουν ἀνάλογες καμπάνιες γιά τό «γλωσσικό μας μέλλον». Τότε πιά θά μᾶς ἀλλάξουν καί τὰ φύλα καί τὰ φῶτα.

Φ.ΕΥ.

Εταιρεία «Η Σκηνή» Θεάτρου

Εκείνη τή θεατρική «σaiζόν» του '82-'83, ένα γεγονός ήταν, πού ξέφυγε από τὰ ειωθότα: ἡ λειτουργία τῆς «Σκηνῆς» στήν ὁδό Κυκλάδων. Ὅχι γιατί ὡς τότε δέν εἶχαν ὑπάρξει ἄλλα θεατρικά «σχήματα» νέων ἀνθρώπων πού νά προσπαθοῦσαν νά ἐπιβιώσουν αὐτοδύναμα ἢ «ἐκτός τῶν τειχῶν». Οὔτε γιατί ἡ πρώτη τους παράσταση ἦταν πολύ καλή. Κι ἄλλες καλές παραστάσεις εἶχαμε δεῖ ἀπό ὀμάδες ἢ θιάσους.

Τό ξεχωριστό σ' αὐτήν τήν προσπάθεια, ἦταν πῶς εἶχε δηλωμένο στόχο τῆς τῆ δουλειά τοῦ ἠθοποιῦ γιά νά ἀναδειχτεῖ τό ἔργο, καί ὄχι τήν «ἀποψη» τοῦ σκηνοθέτη «πάνω» σ' αὐτό. Φιλοδοξία ἦταν νά ξαναγίνει ὁ ἠθοποιός τό κεντρικό πρόσωπο στήν παράσταση. Ὁ σκηνοθέτης, ἠθοποιός κι αὐτός, θά ἦταν «ἀπλῶς» τό «ἀπέξω» μάτι πού θά παρατηροῦσε βέβαια, καί θά ὑποδείκνυε πρόσφορους δρόμους. Ἡ ἐξερεύνηση, θά ἦταν πάντα ἔργο τοῦ ἠθοποιῦ, καθῶς καί ἡ εὐθύνη γιά τό ρόλο.

Νά λοιπόν μιά ὀμάδα ἀνθρώπων τοῦ θεάτρου πού θέλησε ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπό τήν ἀντίληψη τῆς «παντεποπτείας» τοῦ σκηνοθέτη τόσο, ὅσο καί ἀπ' τήν παρωχημένη ἀντίληψη τῆς «συλλογικῆς» δημιουργίας.

Ἐπίσης σημαντικό, γιά μένα τουλάχιστον, ἦταν καί τό γεγονός ὅτι ὅλα αὐτά δέν προέκυπταν ἀπό κάποιες ἰδεολογικές τοποθετήσεις ἢ ξεκομμένες θεωρητικές ἀναζητήσεις. Ἦταν ἀνάγκες ζωτικές, κάποιων ἀνθρώπων πού εἶχαν ἤδη δοκιμάσει πολλά στό θέατρο, εἶχαν δοκιμαστεῖ καί οἱ ἴδιοι, καί εἶχαν ποιός λίγο, ποιός πολύ, νοιώσει τήν ἀνάγκη νά ἀνιχνεύσουν μιά νέα προσέγγιση τῆς δουλειᾶς τους. Ἀπό τὰ εικοσιένα μέλη τῆς ἐταιρείας, τὰ ἑφτά πού εἶχαν ἀμεση σχέση μέ τό θέατρο, ὁ βασικός πυρήνας δηλαδή, ἦταν ὄλοι ἠθοποιοί. Στή νεώτερη Ἑλλάδα, εἶναι ἡ πρώτη φορά πού γίνεται κάτι τέτοιο.

Ἐνδεικτικό, ἐπίσης, εἶναι ὅτι αὐτοί πού συνυπέγραψαν τήν πρώτη σκηνοθεσία («Σπασμένη στάμνα» τοῦ Κλάιστ) ὁ Λευτέρης Βο-

γιατῆς καί ὁ Βασίλης Παπαβασιλείου, ἦταν καί οἱ δύο ἠθοποιοί, πού πρώτη φορά, ἂν δέν ἀπατώμαι, ἐπωμίζονταν τή σκηνοθετική εὐθύνη.

Πράγματι λοιπόν, ὄλες οἱ προϋποθέσεις ἦταν συγκεντρωμένες, γιά νά ἀρχίσει νά γίνεται μιά δουλειά πού σέ ἕνα πρῶτο στάδιο θά ἐξασφάλιζε ἄρτιες παραστάσεις, ἀπαλλαγμένες ἀπό τήν ἔντονη παρουσία τοῦ σκηνοθέτη, πού πολλές φορές ὑποχρεώνει τόν ἠθοποιό νά πάει ἐνάντια στά δικά του ἐνστικτα, μόνο καί μόνο γιά νά ἐξυπηρετήσῃ τή δική του «ὀπτική γωνία». Σέ ἕνα δεύτερο στάδιο, ἐλπίζαμε ὄλοι πῶς τό ἐγχείρημα τῆς «Σκηνῆς», θά δημιουργοῦσε μέ τόν καιρό ἕνα καινούργιο «στύλ»: Ὁπου ὁ λόγος, ἡ κίνηση καί ἡ συγκίνηση, δουλεμένα «ἐκ τῶν ἔσω» θά συνθέτουν λίγο λίγο

τό ρόλο, καί ὁ κάθε ρόλος θά συνδέεται μέ τόν ἄλλο, μέσ' ἀπ' τήν ἴδια αὐτή δημιουργική διαδικασία.

Γιά νά γίνουν ὄλ' αὐτά, γιά νά ἐπιβιώσει αὐτό τό καινούργιο σκηνικό ἦθος, μήπως ἔπρεπε αὐτοί οἱ ἠθοποιοί νά κατακτήσουν κι ἕνα καινούργιο προσωπικό-κοινωνικό ἦθος; Μήπως οἱ καινούργιες σκηνικές συμπεριφορές θά σμίλευαν σιγά σιγά καινούργιες κοινωνικές συμπεριφορές; Ἡ μήπως ἡ ἀντιστοιχία δέν θά ἦταν ἀπαραίτητη; Τά ἐρωτήματα αὐτά, τότε τό '82, ἦταν ἀνοιχτά καί ἐνδιαφέροντα. Καί ὄλ' αὐτά τά χρόνια, παρά τίς ἐντάσεις στό ἐσωτερικό τοῦ θεάτρου, παρά τίς διογκωμένες φήμες, ὄλοι ὄσοι πονοῦσαμε τή «Σκηνή» γιατί μᾶς ἐνδιέφερε τό πείραμά της, ἐλπίζαμε πῶς αὐτά τά ἐρωτήματα θά εὑρισκαν τήν ἀπάντησή τους μέ τόν καιρό, καί θ'

ἀποτελοῦσαν ἀκόμη, ἓνα κεκτημένο.

Ὁ φετεινός χειμώνας, μᾶς ἐπεφύλαξε δύο δυσάρεστες ἐκπλήξεις, πού μᾶς προσγείωσαν στήν ὀμὴ πραγματικότητα.

Ἡ πρώτη, ἦταν ἡ ἀντιδικία πού ἄρχισε ὁ Γ. Διαλεγμένος, συγγραφέας τοῦ ἔργου «Σέ φιλω στή μούρη» πού ἦταν καί τό τελευταῖο τῆς «Σκηνῆς». Ἡ ἀντιδικία αὐτή πού ἀφοροῦσε τόν ἀριθμό τῶν παραστάσεων τήν ἐβδομάδα, τροφοδότησε τίς καλλιτεχνικές καί παρακαλλιτεχνικές στήλες τῶν ἐφημερίδων, τά κουτσομπολιά καί τά σχόλια τοῦ καλλιτεχνικοῦ κόσμου, καί λύθηκε τελικά σέ τακτική δικάσιμο, χωρίς πολλές πολλές ζημιές. Ἡ ἄλλη ἐκπλήξη ὁμως, ἦταν πάρα πολύ ξαφνική,

δυσάρεστη, καί, φοβοῦμαι, μέ πολύ μεγάλες καί ἀπρόβλεπτες ἀκόμει συνέπειες. Τά ἐξωτερικά στοιχεία τῆς κρίσης, εἶναι σ' ὄλους λίγο πολύ γνωστά. Ἀποχώρηση τῆς ἠθοποιῦ Ἄννας Κοκκίνου ἀπό τό θέατρο στή μέση τῆς παράστασης, ἀνοιχτή ρήξη μέ γράμματα στίς ἐφημερίδες μερικῶν βασικῶν ἠθοποιῶν-στελεχῶν τῆς «Σκηνῆς» μέ τόν Λευτέρη Βογιατζή θεάτρου ἡ «Σκηνή» πού στήριξε τόν ἐμψυχωτή αὐτοῦ τοῦ σχήματος, τόν Λευτέρη Βογιατζή, σ' αὐτή τή δύσκολη στιγμή «ἀποστασίας» καί δημόσια δήλωση τοῦ Λευτέρη Βογιατζή ὅτι θά συνεχίσει νά στηρίζει τή «Σκηνή» καί τό θέατρο ὅπως μπορεῖ, μέ ὄλες του τίς δυνάμεις.

Ὅλ' αὐτά, γνωστοποιήθηκαν

ἀρκετά, τά «ἐν οἴκῳ» βγήκαν ἀπροσχημάτιστα καί χωρίς λόγο «ἐν δήμῳ», οἱ δημοσιογράφοι ἐτριβαν τά χέρια τους, καί τώρα ἔχουμε μείνει ὄλοι μέ τή μοναξιά μας, λίγο δυστυχέστεροι καί σίγουρα θεατρικά φτωχότεροι. Φτωχότεροι, ὄχι μόνο γιατί ἔκλεισε ἓνα πολύ καλό θέατρο κι ἔμεινε στή μέση μιά καινούργια προσπάθεια, ἀλλά γιατί, τελικά, ὁ καυγάς δέν ἔγινε, ἢ δέν ἦταν τέτοιος πού νά προχωράει τόν προβληματισμό μας γιά τή θεατρική πρακτική. Ὅσοι ἀντιπαρατέθηκαν στό Λευτέρη Βογιατζή, δέν προέταξαν κανένα ἐπιχείρημα πού νά ξεπερνάει τά θέματα ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς ἢ νά ἐντάσσει, ὡς μέρος, σέ μιά γενικότερη προβληματική, σέ μιά διαφορετική ἀντιμετώπιση τῆς θεατρικῆς πρακτικῆς. Βέβαια ὄλοι ξέρουμε πόσο μεγάλες ἐντάσεις ἀναπτύσσονται μεταξύ τῶν συντελεστῶν μιᾶς ὁμάδας, ἰδίως στό θέατρο ὅπου ἡ ὁποια πράξη, ἔχει ἀντίκτυπο καί σέ ἄλλους. Ὅμως δέν εἶναι δυνατόν νά παραδεχτοῦμε πῶς μόνο αὐτοί οἱ παράγοντες ὀρίζουν τή στάση μας ἀπέναντι στά θεατρικά πράγματα πού φιλοδοξοῦμε —κατά τά ἄλλα— νά ἐπηρεάσουμε καί ν' ἀλλάξουμε.

Τό ὅτι, λοιπόν, κάποιοι παρέμεναν τά ἐρωτήματα πού οἱ ἴδιοι πρὶν λίγα χρόνια εἶχαν θέσει στόν ἑαυτό τους εἴτε ἄμεσα εἴτε ἔμμεσα, καί ἔδρασαν μέ μόνο γνώμονα τίς αὐστηρά προσωπικές τους πικρίες ἢ φιλοδοξίες, αὐτό ἦταν γιά ὄλους ἐμᾶς τοῦς «ἀπέξῳ», ἡ πρώτη χασούρα.

Τό ὅτι ἡ «Σκηνή» καί ὁ Λευτέρης Βογιατζής θ' ἀναγκαστοῦν ἴσως, γιά νά κρατηθοῦν, νά πατήσουν σέ ἀσφαλέστερο ἔδαφος ὡς πρὸς τό θέμα τῆς σχέσης ἠθοποιῶν-σκηνοθέτη πρὶν ὀλοκληρωθεῖ ἓνας ἐνδιαφέρων κύκλος δουλειᾶς, εἶναι ἡ δευτέρα χασούρα.

Τό ὅτι οἱ ἠθοποιοί πού ἐρχονται σέ ρήξη μέ ἓνα σχῆμα στό ὅποιο ὑπῆρξαν βασικοί συντελεστές, ἴσως δέν θά ξαναβροῦν ποτέ τό ἰδιαίτερο κλίμα μέσα στό ὅποιο δημιούργησαν μοναδικούς ρόλους, αὐτό εἶναι ἡ τρίτη χασούρα.

Σ' αὐτά τά δύο τελευταῖα σημεία, εἴχομαι, κι ἐλπίζω, νά πέφτω τελείως ἔξω.

Νίκος Πολίτης

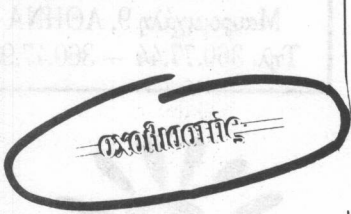
Επιδημία

ΕΠΙΧΕΙΡΜΑΤΑ

Στό τεύχος 5 των *Επιχειρημάτων* ο Α. Παππας επανέρχεται στο σημείο εκείνο που δεν έχουν βαρεθεί όλοι οι άρθρογράφοι της *Αύγης* να επισημαίνουν. Γράφει λοιπόν: «Τό βασικό ερώτημα που διατυπώνεται —και θα εξακολουθήσει να διατυπώνεται— από όλους όσους παρακολούθησαν ως παρατηρητές ή ακροατές τό Συνέδριο του ΚΚΕ έσ. — *Ανανεωτική Άριστερά είναι: 'τί άπ' όλα όσα έγκρίθηκαν, ειπώθηκαν ή έγιναν δέν χωρούσε σ' ένα έναίο, πολυφωνικό κόμμα της ανανεωτικής Άριστεράς;*»

Η άπάντηση είναι: τίποτα. Όλα χωρούσαν, όλα χωράνε, ο νέος φορέας φτιάχτηκε γιά να χωράνε, και μάλιστα τώρα γίνεται και νέα πρόταση γιά νέο «σχηματισμό», στόν όποιο θά χωράνε και όσα δέν χώρεσαν την πρώτη φορά.

Νόμιμη λοιπόν και κατανοητή ή άπορία των ΕΑΡίνων έντύπων. Έξισου νόμιμη (και σωστή) και ή άπάντηση: δέν χωράνε μόνο εκείνοι που δέν ένδιαφέρονται γιά ένα κόμμα όπου όλα χωράνε.

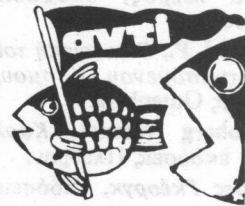
«Αν θέλουμε να φύγουν οι βάσεις από την Ελλάδα, θά πρέπει να τό ζητήσει ο Έλλη-

νας πρωθυπουργός από τόν Γκορμπατσώφ. Νά του πεί: έφόνον μās αγαπάς σύντροφε, απόσυρε έσύ τό Χ% των βάσεων σου γιά να απόσύρουν και οι Άμερικανοί τό αντίστοιχο Χ% που εκπροσωπούν οι βάσεις τους στην Έλλάδα».

Αυτά διά στόματος Μίκη Θεοδωράκη σε συνέντευξη του στό *Σχολιαστή* κοντά σε άλλα πολλά μετά τό πολύκροτο ταξίδι του στην Τουρκία και τόν εθνοσωτήριο μεσολαβητικό του ρόλο, λίγο πριν αναλάβει και επίσημους ρόλους, πρεσβευτή, ύπουργού ή ό,τι άλλο ήθελε προκύψει.

Κατόπιν τούτου δέν άπομένει παρά οι διαδηλώσεις έναντίον της παραμονής των βάσεων στην Έλλάδα να γίνονται στό Καστρί ώστε να δεήσει ο πρωθυπουργός να τό ζητήσει από τόν Γκορμπατσώφ να μās έλεήσει. Η, πάλι, να γίνονται στην Σοβιετική Πρεσβεία μπροστά μās και δεήσουν οι Σοβιετικοί να πείσουν τόν Παπανδρέου να ζητήσει από τόν Γκορμπατσώφ να μās απαλλάξει από τις βάσεις. Όπως και να 'χει τό πράγμα, διαδηλώσεις στην άμερικάνικη πρεσβεία τέρμα. Η σεβόμαστε τόν διπολισμό ή όχι. Άλλωστε ως τώρα, κατά τόν Θεοδωράκη, «βάλαμε τή νεολαία να παλεύει με σκιές γράφοντας εκατομμύρια φορές στους τοίχους "Έξω οι βάσεις του θανάτου". Τήν κοροϊδέσαμε βγάζοντάς την από τά πραγματικά προβλήματά της, μαθαίνοντάς την τελικά να άδιαφορεί». Φυσικά, δέν πέρασε ποτέ από τό μυαλό του Θεοδωράκη ότι όσα και ο ίδιος είπε κι έπραξε κατά καιρούς ήταν καθαρός έμπαιγμός της νεολαίας. Π.χ. εκείνο τό «γενίτσαροι της ΚΝΕ», κι άλλα ών ούκ έστι άριθμός. Ο καθένας καταλα-

βαίνει σε πόσο καλά χέρια έχει άνατεθεί ή έλληνοτουρκική φιλία και οι έλληνοτουρκικές διαπραγματεύσεις όταν οι πρεσβευτές της διαθέτουν τέτοια ήθικά και πνευματικά έφόδια.

«... Ο άποκλεισμός έγινε συστατικό, με διαδοχική κατεργασία, από την επιθετικότητα των έξουσιαστών και τή λιποψυχία της "Άριστεράς" είτε πρόκειται γι' αυτούς που ήδη έκαναν έπιλογή (τί εύφημισμός) άρνησης ή καταφυγίου, είτε γι' αυτούς που έτοιμάζονται γιά μιά άκόμη φορά με τά νύχια και τά δόντια που τούς πέφτουν, να ψηφίσουν, με τήν τανάλια στή μύτη, "χρήσιμα", δηλαδή, από λάθος και από έλλειψη έπιλογής, γιά τό σύστημα... μένω έκπληκτος από την πρόσηφια άνοδο της δουλοπρέπειας των δημοσιογράφων του κατεστημένου που περίτρανα άποδεικνύεται από τις ιδιωτικοποιήσεις και την ολοκώληση του Τύπου και τό φόβο των ποινών που συνεπάγονται. Η ξύλινη γλώσσα, που δέν είναι άποκλειστικό προνόμιο κανενός κόμματος αλλά τό ύφος όλων, συγκαλύπτεται και ένισχύεται κάτω από τά γλειφιτζούρια των διορισμένων στην παραληροφόρηση...».

Πρόκειται γιά ένα μικρό άπόσπασμα από τό άρθρο του γάλλου μαρξιστή φιλόσοφου Ζώρζ Λαμπικά που δημοσιεύεται στό *Άντί* (τεύχος 368) με θέμα τόν άποκλεισμό από τις κοινωνικές και πολιτικές διαδικασίες όλο και περισσότερο ανθρώπων. Η «περιθωριοποίησή» τους περνάει μέσα από τά κανάλια της αυτονομησης της «πολιτικής τάξης», αυτών των επαγγελματιών της πολιτικής πράξης, και βέβαια μέσα από τή Μεγάλη Συναίνεση που άπολαμβάνουν.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ

«60 χρόνια που άλλαξαν τόν κόσμο» τιτλοφορεί ο *Οικονομικός Ταχυδρόμος* (3.3.88) τό πλούσιο και πολυσχιδές άφιέρωμά του στις «κοσμογονικές εξελίξεις σε έθνική και παγκόσμια κλίμακα», στή «ραγδαία άνάπτυξη του καπιταλιστικού συστήματος χάρη κυρίως στην έκρηξη των τεχνολογικών ανακαλύψεων». «Έποχή του φωτός» τιτλοφορεί ο Σ. Χαϊκάλης την έποχή που μās έρχεται, κάτι έπειδή «τό μέλλον άνήκει στό φωτόνιο», κάτι έπειδή τό μέλλον αυτό είναι φωτεινό. Όπως γράφει ο Σ. Χαϊκάλης «ο Όργουελ θά πρέπει να είναι πολύ ευχαριστημένος εκεί που αναπαύεται... Οι έφιαλτικές προβλέψεις του στό 1984 εύτυχώς δέν επαληθεύτηκαν. (...) Ο άνθρωπος διαψεύδοντας όπως πάντα τούς άπαισιόδοξους κατορθώνει σιγά σιγά να σπρώχνει την τεχνολογία προς μιά λιγότερο άρνητική έκμετάλλευση της τεχνολογίας. Φέρνει στην έπιφάνεια εκείνες τις δυνάμεις της που άντιμάχονται την —κυρίαρχη, είναι ή άλήθεια, μέχρι σήμερα— εικόνα της καταστολής, της μαζοποίησης του πολίτη. Μπορούμε να έλπίζουμε λοιπόν πώς στά έπόμενα 20-30 χρόνια τά άδιέξοδα του βιομηχανικού και του άναπτυσσόμενου κόσμου θά όλοκληρώσουν την αντίστροφή μέτρηση...».

Γενικά είναι ένα αισιόδοξο άφιέρωμα, τό άφιέρωμα του Ο.Τ. Άρκει ή κοινωνία να άφομοιώσει τή νέα τεχνολογία που στις συγκεκριμένες έκφάνσεις της διαφημίζεται στις σελίδες του περιοδικού κι αυτή πιά, από μόνη της, θά μās άπελευθερώσει. Τί σου είναι αυτή ή νέα τεχνολογία, θαύματα κάνει...

Τό μικρό (σέ μέγεθος) περιοδικό, πού εκδίδεται από μία ομάδα στο Χαλάνδρι, ή 'Ακροβασία, έφτασε αίσίως στο 9ο τεύχος της. 'Αναδημοσιεύουμε έδώ έκτεταμένα αποσπάσματα από τό άρθρο του Γ. Παρασκευόπουλου «'Η πόλη πέρα από την πόλη».

Έχουμε ποτέ σκεφτεί σέ τί έκταση απλώνεται μία σημερινή μεγαλούπολη, και τί δημιουργεί γύρω της; 'Ας πάρουμε ένα παράδειγμα: την 'Αθήνα και τί δυτική της πλευρά. Λίγο μετά τό Χαϊδάρι οί πολυκατοικίες σταματάνε. Σταματάει ή 'Αθήνα εκεί; 'Αμέσως πίο κάτω, τά φτηνά ξενοδοχεία του Σκαρμαγκαά δείχνουν καθαρά πώς ή πόλη συνεχίζεται. Οί μεγάλες καμινάδες πού απλώνονται απ' τόν 'Ασπρόπυργο ως τούς 'Αγιους Θεόδωρους δέν είναι παρά κομμάτι της πόλης και του νέφους της. Οί απέραντες έκτάσεις μέ τά λυόμενα και τ' αθαίρετα στην Κινέττα, τούς 'Αγιους Θεόδωρους, τά 'Ισθμια και άλλα πίο πέρα στην παραλία του Κορινθιακού, όλα αυτά ανήκουν σέ 'Αθηναίους, κατοικούνται —δταν κατοικούνται— μόνο από 'Αθηναίους, ανήκουν λοιπόν κι αυτά στην πόλη. 'Ακόμα και στην 'Επίδαυρο, οί θεατές μιας οποιασδήποτε καλοκαιρινής παράστασης είναι πάλι 'Αθηναίοι, στην 'Ιδια σχεδόν αναλογία μέ τις εκδηλώσεις στο 'Ηρώδειο ή τό Λυκαβηττό. Αύτή ή πόλη μοιάζει νά μήν τελειώνει πουθενά: μās κυνηγάει δεκάδες κι εκατοντάδες χιλιόμετρα πέρα από τά συμβατικά όρια του πολεοδομικού της Ιστού.

Μία μεγαλούπολη δέν είναι ποτέ μεγάλη μόνο στον αριθμό των κατοίκων της. Είναι μεγάλη και στην έκταση, στις ανάγκες της, στα προβλήματα πού δημιουργεί, στις εισροές και τις εκροές της. Ν' αναφερθούμε επιγραμματικά σέ δυό από τις εισροές: ηλεκτρισμός και ύ-

δρευση. 'Από τό 'Αδριάνειο φτάσαμε στο Μαραθώνα, από τό Μαραθώνα στην 'Υλίκη, απ' την 'Υλίκη στο Μόρνο, κι αβριο Ισως νά δεσμευομε και ό,τι μείνει από την έκτροπή του 'Αχελώου. Γιά τό ρεύμα, λιγνίτης κι οί τσιμινιέρες της Μεγαλόπολης μās βγάζουν γιά 25-30 χρόνια ακόμα (γιά μετά, οί τεχνοκράτες μās παραπέμπουν στην εφιαλτική προοπτική των πυρηνικών αντιδραστήρων). 'Όσο γιά τις εκροές, αυτές αποτελούν ακόμα μεγαλύτερο πρόβλημα: ή κοινωνία των σκουπιδιών ψάχνει έναγωνίως γιά νέες χωματερές, καθώς τό Σχιστό και τά 'Ανω Λιόσια σέ λίγα χρόνια θά είναι τελείως γεμάτα.

Τό αποχετευτικό δίκτυο της πόλης οριστικοποιεί τό θάνατο του Σαρωνικού κάθε μέρα και πίο πολύ. Τά δισεκατομύρια του περιήμου έργου της Ψυττάλειας δέν φαίνονται ικανά νά αντιστρέψουν αύτή την πορεία, και τά πλήθη πού κάποτε συνωστίζονταν στις πλάς της Βουλιαγμένης και της Βάρκιζας, τώρα προτιμούν νά καταστρέφουν άλλες παραλίες, λιγότερο επικίνδυνες γιά τί υγεία τους. (...)

'Η συγκοινωνιακή αύτή υποδομή αποτελεί ένα ακόμα συντελεστή της επέκτασης της πόλης έξω από την πόλη. Οί αυτοκινητόδρομοι πλαισιώνονται σιγά σιγά από μία ατέλειωτη παράταξη από βενζινάδικα, εστιατόρια, μοτέλ, εκθέσεις, βιοτεχνίες, κι ό,τι άλλο, ενώ οί γύρω πόλεις ένσωματώνονται σιγά σιγά στο πολεοδομικό συγκρότημα της μεγαλούπολης: Θήβα, Χαλκίδα, Κόρινθος. Τά αεροδρόμια εξαφανίζουν τεράστιες έκτάσεις γιά νέες εγκαταστάσεις πού θά έχουν κι αυτές κορεστεί λίγα χρόνια μετά τά εγκαίνιά τους. Τά λιμάνια ζητάνε κι αυτά συνεχώς νέες προβλήτες κι αποθήκες, καθώς και νέα βοηθητικά λιμάνια: ή 'Ελευσίνα, τό Λαύριο, ή Ραφήνα δέν είναι πιά παρά παραρτήματα του Πειραιά. 'Αλλωστε γύρω από τις εγκαταστάσεις αυτές ξεφυτρώνουν διαρκώς βιοτεχνικά πάρκα και άποθηκευτικά συγκροτήματα γιά τί βιομηχανία και τό χονδρεμπόριο. (...)

'Όμως ό βασικότερος συντελεστής γιά την εξάπλωση της πόλης είναι ή παραθεριστική κατοικία. Πρόκειται

γιά απέραντες θάλασσες από λυόμενα και προκατασκευές —κυρίως— πού κατακλύζουν έκτάσεις ασύγκριτα μεγαλύτερες από την καθαυτό επιφάνεια της μεγαλούπολης. Παραλίες, βάλτοι, άγροτικές έκτάσεις, ρέματα, ακόμα και δάση, όλα σαρώνονται από την επέλαση της οικοπεδοποίησης, γιά νά δώσουν τί θέση τους σ' ένα συνολύλωμα έξοχικών χωρίς έξοχή. 'Ατέλειωτες παρακουπόλες μέ δεκάδες χιλιάδες κατοίκους τό καλοκαίρι και τά γιορταστικά τριήμερα, έρημες όλο τόν υπόλοιπο χρόνο, μέ ύψη κυριαρχημένη από τις έλληνίτες στέγες και τις περιφράξεις των οικοπέδων. 'Αποχέτευση δέν υπάρχει ούτε κατά διάνοια, ή ύδρευση σχεδόν πάντα προβληματική, τούς ελεύθερους χώρους τούς ψάχνεις μέ τό φανέρι. Σ' αυτά τά σεληνιακά τοπία, όπου ελάχιστοι δρόμοι ξεπερνούν τό πλάτος ενός μονοπατιού, ό παραλο-

γισμός του ΙΧ φτάνει στην άποθέσή του. Στις τεράστιες άποστάσεις πού πρέπει νά καλύψεις γιά νά πιεις ένα καφέ, νά δεις κάποιο γνωστό, νά κολυμπήσεις ή νά ψωνίσεις μία φρατζόλα ψωμί, τό ΙΧ είναι συχνά ή μόνη δυνατότητα, όταν οί έδαφικές κλίσεις γίνονται άπαγορευτικές γιά τό ποδήλατο. Ουρές εκατοντάδων ΙΧ μοπιλιτισμένες στους παλιούς οικιστικούς πυρήνες όπου καταβαίνουν γιά ψώνια ή ψυχαγωγία, άμάξια παρκαρισμένα σέ κάθε σημείο πού μπορεί νά φανταστεί ό άνθρωπος νους, κι όλος αυτός ό κόσμος σέ κάθε μαζική επιστροφή νά συνωστίζεται στους αυτοκινητόδρομους, παγιδευμένος ανάμεσα σ' ένα γεμάτο πορτ-παγκάζ και μία άναμμένη μηχανή. Τί νά κάνουμε, στή μεγαλούπολη ακόμα κι ή φυγή έχει τό κόστος της. (...)

Γιάν. Παρασκευόπουλος

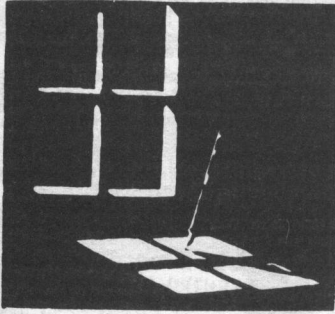
ΟΙ ΝΕΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Τά κορίτσια διαβάζουν πίο συχνά περιοδικά από τά άγόρια συμπεραίνει μία έρευνα του ΕΚΚΕ πού κυκλοφόρησε πρόσφατα (Νέοι: Διάθεση χρόνου — διαπροσωπικές σχέσεις, 'Αθήνα 1987). Αύτό τό συμπέρασμα επιβεβαιώνεται στις αστικές, τις ήμιαστικές και τις άγροτικές περιοχές. Οί νέοι και νέες ώστόσο προτιμούν κατά τί έρευνα αύτή τά κόμικς, ποικίλης ύλης περιοδικά, τά όνομαζόμενα εφηβικά (υποθέτουμε τύπου «Μανίνας» ή «Κατερίνας» κ.λπ.), ή παιδικά. Τά ποσοστά άνάγνωσης περιοδικών και στα δύο φύλα πέφτουν κατακορύφως όταν πρόκειται γιά καλλιτεχνικά, λογοτεχνικά και πολιτικά περιοδικά. Μία άλλη ενδιαφέρουσα μέτρηση δείχνει ότι τά κορίτσια προτιμούν πολύ λιγότερο αυτές τις κατηγορίες περιοδικών από τά άγόρια, μέ εξαίρεση τά λογοτεχνικά περιοδικά όπου ή μεταξύ τους διαφορά είναι άσήμαντη. Και μία άλλη παρατήρηση: στις άγροτικές περιοχές, πάντα κατά την έρευνα, νέοι και νέες ελάχιστη προτίμηση δείχνουν γιά τά λογοτεχνικά, πολιτικά και καλλιτεχνικά περιοδικά. Σώζονται μόνο κάπως τά «τεχνικά» (υποθέτουμε, έντυπα γεωργικής επιμόρφωσης κ.λπ.).

Οί μετρήσεις της έρευνας αύτης δέν επιτρέπουν γενικότερα και άσφαλέστερα συμπεράσματα γιά τις συμπεριφορές των σημερινών νέων. 'Όστόσο άποτελούν μία σοβαρή ένδειξη. Πάντως αν έτσι έχουν τά πράγματα (και πληθώρα άλλων εμπειρικών ένδειξεων επιβεβαιώνει τό ίδιο συμπέρασμα), δέν θά λέγαμε βέβαια ότι ή νεολαία πήρε τόν «κακό δρόμο» γιάτί έτσι κι άλλως δέν είχε ποτέ καλές σχέσεις μέ τό διάβασμα. Πόσο έξω πέφτουν όμως τόσοι και τόσοι πού φαντάζονται διαφορετική την πραγματικότητα...

'Ας πούμε στον τρόπο πού οί πολιτικές νεολαίες μιλούν γιά τούς νέους και τά ενδιαφέροντά τους.

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Κύριοι

Αναγνώστης του περιοδικού από μακρόν χρόνον υπήρξα ιδανικός δέκτης: «οχι κατ' ανάγκην παθητικός, πάντως άφωνος μέχρι άναγκήσεως. Παραδόξως μιά παρόμοια διέγερση του θυμικού με όδηγησε στη σύνταξη αυτού του γράμματος. Ώς πρώτη καταγραφή δέν κινδυνεύει από ιδεοπληξία. Νά μιλήσω όσο τό δυνατό πιό κοντά στό λαχάνιασμα μου και τήν άταραξία μου. Νά τήν κάνω ψώνιο, ήθελα, λιγάκι. Γι' αυτό και δέν ζητώ τήν επιείκιά σας.

Τό Λαζόπουλειον έπος ή ό περί άποστρατεύσεως άπόλογος

Παρακολούθησα έξαρχής με πολλή εύθυμία αλλά και συμπάθεια τή στρατιωτική περιπέτεια του κ. Λαζόπουλου, ύποψιαζόμενος βασίμως ότι υπήρξε θύμα σκοπιμότητας (παραδειγματισμού);, γιά νά μήν πώ έκδικήσεως, έκ μέρους τών κρατούντων.

Διάβασα όμως τήν πρόσφατη συνέντευξή του («Ε», 12-3-88) και έγινα ξαφνικά δύσθυμος. Τόσο πού ή περίσσια άνακούφιση του ανθρώπου πού λυτρώνεται από τίσ ψευδαισθήσεις του νά μήν μπορεί νά ίσοφαρίσει τήν άπέχθεια γιά τόν τύπο πού άναδύεται από τά έπη του κ. Λαζόπουλου. Μιά άπέχθεια άμεση, «φυσική» θά 'λεγα, του ανθρώπου πού θίγεται, καίγεται πάνω στό πετσί του, άν δέν ήταν μολαταύτα έλλογη.

Κι επειδή οι ιδέες άφορούν όπωσδήποτε και στην έπιδερμίδα, τήν άφή και τήν έν γένει συνάφεια, ίσως κάποιος νά προτιμούσαν έναν Λαζόπουλο πιό βολικό, δηλαδή άσχετο και κόπανο ή τέλος

πάντων ένα σαφώς πολυπληθέστερο είδος ύβριδίου (έγινε είδος!), τύπου μισοβάρβαρου - μισοπολιτισμένου έπαρχιώτη και πληκτικού άστου πού, γιά νά χρησιμοποιήσουμε και τό αντίστοιχο γλωσσικό κονδύλωμα, «ψάχνει νά τή βρεί» (και «τή βρίσκει» όπως λάχει) χωρίς νά πολυσκοτίζεται γιά τά ρέστα.

Έγώ όμως προτιμώ τόν κ. Λαζόπουλο όπως είναι, δηλαδή έναν προβληματισμένο νέο πού δηλώνει «αυτό είναι τό πρόβλημά μου» («Ε», 12-3-88) κάτι πού αυτόμάτως τόν βγάξει από τίσ παραπάνω έμπειρικές κατηγορίες και τόν μεταφέρει στό χώρο τής μεταφυσικής έκλεκτικής συγγένειας ως φορέα του τελικού του προβλήματος.

Πάντως, είναι άλήθεια, ούτε άγαρμπα τό λέει, ούτε έξαρχής, όχι βέβαια γιάτί του λείπει ό τσαμπουκάς, αλλά γιάτί πιστός στην άριστοτελική ποιητική άπορρίπτει τήν από μηχανής θεού λύση τής τραγωδίας.

Τό πράγμα έξωραίζεται, βάφεται με τήν κατάλληλη ιδεολογική μπαντανόβουρπα γιά νά έχει βάθος και προοπτική. Γίνεται δηλαδή και υπόθεση αρχών.

Καταρχήν λοιπόν ό κ. Λαζόπουλος καταπιάνεται νά «έκλογικεύσει» τήν περιπέτειά του, νά τής δώσει νόημα (π.χ. γράφει και βιβλίο) καθορίζοντας τίσ σωστές, κατά τή γνώμη του, ιδεολογικές νόρμες. Και άποδεικνύει άίφνης ότι ή κ. Ζωγράφου π.χ. δέν είναι, άν μή τί άλλο, «δημοκράτισσα γενικώς» ενώ ό ίδιος θέλει νά είναι και είναι «δημοκράτης γενικώς».

Όμως, κ. Λαζόπουλε, έδω νομίζω ότι παραβιάζετε άνοικτές θύρες. Άν και δέν φαντάζομαι ότι ή κ. Ζωγράφου θά διεκδικούσε ή θά άποδεχότανε ποτέ έναν τέτοιο τίτλο, τό βέβαιο είναι ότι τουλάχιστο μετά τή μεταπολίτευση όλοι οι «Έλληνες έν γένει είναι δημοκράτες. Ό έμφαντικός λόγος τής κ. Ζωγράφου (πόλεμος, χαράκωμα, τουρκαλάδες ή βιασμός με κόκα-κόλα και κλύσμα με τζατζίκι), πού έσείς κ. Λαζόπουλε άποκαλείτε έσατζίδικο, δέν είχε σκοπό, νομίζω, νά καλλιεργήσει κανένα σοβινισμό, σεξισμό κ.λπ. ού-

τε νά διεγείρει τήν άνυπαρκτή άγιοσύνη τής ράτσας και καμιά άγιοσύνη άλλωστε.

Άντίθετα αυτό πού ή κ. Ζωγράφου εκθέτει in puce, τόσο τολμηρά, τόσο όδυμηρά και στό όποιο δικαίως έπιτίθεται, είναι ή διακηρυγμένη πλέον σέ όλους τούς τόνους κοινωνική άποστράτευση τών νεοελλήνων τής όποιας έσείς, ως πλήρες ύποκρούον, είστε ό ιδανικότερος εκφραστής.

Η άποστράτευση τής νεοελληνικής κοινωνίας σήμερα (όχι ή δική σας) είναι βέβαια, κ. Λαζόπουλε, πρόβλημα εύρύτερο. Όταν ό Άττίλας βρίσκει άνώτερους αξιωματικούς νά λουφάρουν, όταν ό κ. Άβέρωφ, έγκύπτοντας σέ κάποιο άλλο πρόβλημα, λανσάρει τόν περιβόητο περί τριμηνίων νόμο, όταν αυτοί οι τριμηνίτες γίνονται άμέσως ύστερα άνώτεροι ύπάλληλοι του έλληνικού κράτους, όταν τά κόμματα καλλιεργώντας τήν εκατέρωθεν και άπανταχού ιδιότητα «μαστουρώνουν» τίσ νεολαίες με κείνη τή θλιβερή, μικροπολιτική και τρισαχλεπισαχλη φρεναπάτη πού τήν όνόμασαν πολιτικοποίηση... γίνεται κατανοητό γιάτί ό ίθύνων λόγος από πολιτικός, επί τών πραγμάτων και τών ιδεών πού όφειλε νά είναι, μετουσιώθηκε σέ φληνάφημα (μουρδολογία), έξαερώθηκε και έκπέμπεται του λοιπού, από τούς πάσης φύσεως δεκαρολόγους ιεραμιές και άστράτευτες χήρες, δίκην φυσικής άνάγκης, ως έδραϊον «πνεύμα», δηλαδή ως λόγος έμψυχος.

Άν διαβάσετε ή μάλλον άν άκούτε καλά, κ. Λαζόπουλε, δέν φταίτε έσείς γιά τό ότι οι συμπατριώτες σας άπόχτησαν ψυχή και μάλιστα εύρεία ψυχή, ψυχικάρα. Έσείς άπλώς τήν εκφράζετε στην έντέλεια αυτήν τήν ψυχή με τό νά λατρεύετε τόν άτερμόνως όμφαλοσκοπούντα έαυτούλη σας. Γιάτί πόσο σημαντική μπορεί νά είναι ή τρίμηνη θητεία σας και μάλιστα ξάπλα στό ίατρείο τής μονάδας; Αυτή είναι ή έννοια τής όδύνης; Κι άν μιλούσαμε γιά τήν έννοια τής συμμετοχής, τής προσφοράς και τής θυσίας; Αυτά δέν είναι άπλά ψυχο-

δράματα και δέν σάς ένδιαφέρουν.

Άπό τή στιγμή όμως πού είστε δημόσιο πρόσωπο και με πνευματικές άπαιτήσεις, δέν είστε ούτε κι έσείς άμοιρος εύθυνών. Γιάτί άρρώστια χωρίς φορείς δέν προχωράει. Έκλείπει.

Λοιπόν, κ. Λαζόπουλε, δέν έχετε δίκιο. Τό μικρό σας πρόβλημα ύπάρχει και σίγουρα δέν άναιρείται από τό μεγαλύτερο. Σωστά. Ποιός σας είπε όμως ότι ή αντίθετη είναι άληθής; Δέν έχετε κανένα δικαίωμα νά διαστέλετε τό πρόβλημά σας σέ κοσμική κλίμακα γιάτί τότε θά 'χουμε big bang και πρόβλημα δέν θά ύπάρχει κανένα, ούτε τό δικό σας. Κανείς μας όμως δέν θά 'θελε κάτι τέτοιο. Ό γενετήσιος ναρκισσισμός μας δέν μας τό επιτρέπει. Πιό άπλά, είναι ζήτημα άυτοσυντηρήσεως.

Βεβαίως, κ. Λαζόπουλε, κανείς δέν μπορεί νά σάς στερήσει τό δικαίωμα νά λέτε τόν πόνο σας και δημόσια. Σκεφτείτε μόνο πόσο ό πόνος σας είναι πόνος και πόσο ή πόσα οι άλλοι, μεγάλα και μικρά, θέλησαν και μόρεσαν νά πούν και νά μήν πούν. Αυτοί πού άν και άνώνυμοι, έξεμακροί, σωπήλοί αλλά ίλιγγωδώς παρόντες, ΔΕΝ τό βούλωσαν και ΔΕΝ τό βούλωνουν μπροστά στην δύναμη. Και όχι μόνο δέν ένόχλουν τό διπλανό τους, τόν παραδιπλανό τους και τήν Έλλάδα δη με τίσ γκομενίστικες, μοχθηρές, λιγούρικες και σπαραξικάρδιες κραυγές τους, αλλά έχουν ήθος έλληνικό (χωρίς νά ντρέπονται γι' αυτό) και άμείλικτα ανθρώπινο.

Λοιπόν, κ. Λαζόπουλε, άφήστε τίσ ψευτοαισθητικότητες και τίσ πρόσ τά γκαρσόνια ψευτοεγγένειες. Πάψτε νά είστε έγγαστρίμυθος. Στην Έλλάδα είμαστε άπολίτιστοι, σκληροί και ύπολογιστές όσο κι όταν μπορούμε. Είμαστε λίγοι και γνωρίζομαστε. Κοιτάμε τήν πάρτη μας. Ό λυρισμός δέν σάς πάει.

Άλήθεια με τί όπλα νά παίζουμε τίσ τρυφερές ψυχές όταν ό θάνατος είναι ήδη μέσα στό κορμί μας;

Δημήτριος Κεμεντζές
Αγαθίου 10 - Αθήνα